ZPRÁVY
VLASTIVĚDNÉHO MUZEA V OLOMOUCI

328/2024 SPOLEČENSKÉ VĚDY

1

2

ZPRÁVY

VLASTIVĚDNÉHO MUZEA V OLOMOUCI

SPOLEČENSKÉ VĚDY

Číslo 328
Olomouc 2024

Do tohoto čísla přispěli

Mgr. Michaela Čadilová (Vlastivědné muzeum v Olomouci), cadilova@vmo.cz
Mgr. Michal Dragoun, m.dragoun@gmail.com
PhDr. Lukáš Hlubek (Vlastivědné muzeum v Olomouci), hlubek@vmo.cz
PhDr. Filip Hradil (Vlastivědné muzeum v Olomouci), hradil@vmo.cz
Mgr. Andrea Jakubcová, DiS. (Vlastivědné muzeum v Olomouci), jakubcova@vmo.cz
Mgr. Hana Jakůbková (Vlastivědné muzeum v Olomouci), jakubkova@vmo.cz
Mgr. Martina Potůčková (Muzeum umění Olomouc – Arcidiecézní muzeum Olomouc), potuckova@muo.cz
Bc. Markéta Svobodová (Univerzita Pardubice – Fakulta restaurování), marketa.svobodova.sm@gmail.com
Mgr. Denisa Šinkovská Mikolášková (Vlastivědné muzeum v Olomouci), sinkovska@vmo.cz
Mgr. Robert Šrek (Vlastivědné muzeum v Olomouci), srek@vmo.cz

Na obálce

PŘEDNÍ STRANA OBÁLKY
Alois Klammerth, talíř, keramika, kolem roku 1875, Znojmo, Vlastivědné muzeum v Olomouci, inv. č. E 9337; původní inventární číslo Průmyslového muzea císaře Františka Josefa v Olomouci: 238. Foto: Pavel Rozsíval. K článku: Šrek, R.: Výstava Průmyslové muzeum císaře Františka Josefa v Olomouci.

DRUHÁ STRANA OBÁLKY
1. Pohled do interiéru výstavy Chrám moudrosti. Jezuitská univerzita v Olomouci 1573–1773. Foto: Pavel Rozsíval. K článku: Hradil, F.: Oslavy 450 let Univerzity Palackého na půdě Vlastivědného muzea v Olomouci.
2. Z výstavy Průmyslové muzeum císaře Františka Josefa v Olomouci. Foto: Pavel Rozsíval. K článku: Šrek, R.: Výstava Průmyslové muzeum císaře Františka Josefa v Olomouci.

TŘETÍ STRANA OBÁLKY
Julius Muhr, Přípravná schůze k beatifikaci Jana Sarkandera v Sixtinské kapli, 1853–1855, olej, plátno, Arcibiskupství olomoucké. Foto: Muzeum umění Olomouc – Markéta Lehečková. K článku: Potůčková, M.: Výtvarná díla německého malíře Julia Muhra (1819–1865) spjatá s Olomoucí.

ZADNÍ STRANA OBÁLKY
Josef Kessler, Portrét Pauline Kessler, 1850, olejomalba na papíře a plátně, 558 x 445 mm, Vlastivědné muzeum v Olomouci, inv. č. UP 9615; obraz po restaurování 2023. Foto: Pavel Rozsíval. K článku: Čadilová, M. – Svobodová, M.: Restaurování obrazu Podobizna Pauline Kessler od Josefa Kesslera. Příspěvek k významu restaurátorského průzkumu při (re)identifikaci uměleckého díla.

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci jsou na Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v České republice Rady pro výzkum, vývoj a inovace Úřadu vlády ČR.

© Vlastivědné muzeum v Olomouci 2024

ISBN 978-80-88384-15-1
ISSN 1212-1134

OBSAH / CONTENT

STUDIE

Michal Dragoun
Středověká knihovna kartuziánů v Dolanech a Olomouci a její obsah.....5
Medieval Library of the Carthusians in Dolany and Olomouc and its Contents

Robert Šrek
František Josef II. Silva-Tarouca (1858–1936). Léta zralosti.....24
Franz Joseph II. Silva-Tarouca (1858–1936). Years of Maturity

ČLÁNKY / MATERIÁLY

Lukáš Hlubek
Kolekce středověké keramiky z okolí kláštera ve Velké Střelné (okr. Olomouc).....72
The Collection of the Medieval Pottery from the Surroundings of the Monastery in Velká Střelná (dist. Olomouc)

Martina Potůčková
Výtvarná díla německého malíře Julia Muhra (1819–1865) spjatá s Olomoucí.....87
Visual Art Works by German Painter Julius Muhr (1819–1865), Connected with Olomouc

Michaela Čadilová – Markéta Svobodová
Restaurování obrazu Podobizna Pauline Kessler od Josefa Kesslera. Příspěvek k významu restaurátorského průzkumu při (re)identifikaci uměleckého díla.....100
Restoration of the Painting Portrait of Pauline Kessler by Josef Kessler. A Contribution to the Importance of Restoration Research in the (Re)Identification of a Work of Art

ZPRÁVY / KRONIKA

Denisa Šinkovská Mikolášková
Chasidé a Jižní Město – dvě vítězná témata 43. Národní soutěže fotografie.....118

Filip Hradil
Oslavy 450 let Univerzity Palackého na půdě Vlastivědného muzea v Olomouci.....122

Andrea Jakubcová
Výstava Černomoří a Ukrajina na historických mapách 16.–18. století.....127

Robert Šrek
Výstava Průmyslové muzeum císaře Františka Josefa v Olomouci.....130

Hana Jakůbková
Výstava Nejstarší fotografie Olomouce 132

Michaela Čadilová
Zpráva o výstavě Sestra konané ve dnech 26. 4. – 30. 6. 2024 v Mánesově galerii 136

Andrea Jakubcová
Seznam výstav a expozic ve Vlastivědném muzeu v Olomouci v letech 2012–2023 139

Přehled publikační činnosti pracovníků Historického ústavu VMO v roce 2023 147

Pokyny pro autory příspěvků Zpráv VMO 148

ZPRÁVY VLASTIVĚDNÉHO MUZEA V OLOMOUCI
č. 328: 5–23, 2024

Středověká knihovna kartuziánů v Dolanech a Olomouci a její obsah*

Michal Dragoun

Abstract

Medieval Library of the Carthusians in Dolany and Olomouc and its Contents

The study deals with the contents of the medieval library of the Carthusians in Dolany and Olomouc, from which 164 manuscripts and 130 incunabula have been identified so far. The largest group was sermons and preaching literature (23 % in total), while moral and meditative works, biblical exegesis and works of the Church Fathers were also represented to a greater extent. The other two groups were connected with the specific influence of two personalities: anti-Hussite polemics with the work of the Dolany prior Stephen and legal literature especially with the book bequest of the Olomouc bishop Bohuš of Zvole.

Keywords: medieval libraries, Carthusians, Dolany, Olomouc, medieval book culture

Klášter kartuziánů, který působil nejprve v Dolanech a od roku 1425 v Olomouci, je jednou ze čtyř středověkých fundací tohoto řádu v Čechách a na Moravě. Na založení kartouzy se podílel v první řadě olomoucký biskup Petr Jelito, na jehož činnost navázal moravský markrabě Jošt Lucemburský. Její počátky spadají do konce osmdesátých let 14. století, ovšem další kroky právního zajištění nové fundace i stavba kláštera se datují až do průběhu dalších dvou desetiletí, klášterní kostel byl dokončen snad roku 1409. Část mnichů přišla ze starší kartouzy v Tržku u Litomyšle založené v roce 1378, která se po celou dobu své existence potýkala s materiálními obtížemi. V roce 1425 dolanskou kartouzu obsadili husité, řeholníci ale měli dostatek času na evakuaci do blízké Olomouce. Zde pak působili až do zrušení kláštera v roce 1782.[1]

Přestože knihovna dolanských a olomouckých kartuziánů představuje jednu z nejlépe dochovaných českých a moravských středověkých klášterních knihoven – zatím z ní bylo identifikováno 164 rukopisů a 130 inkunábulí v menším počtu svazků[2] – jejímu celku byla věnována jen velmi střídmá badatelská pozornost.[3] Pro její rekonstrukci není k dispozici žádný dobový soupis, a je proto třeba vycházet z vlastnických záznamů v jednotlivých svazcích a z dalších proveniencních znaků, jimiž jsou zejména vazby z klášterní knihvazačské dílny, jejíž činnost byla prokázána v letech 1470–1534,[4] a charakteristická úprava vazeb rukopisů, která spočívala v přetření desek černou barvou, zabílení hřbetu a opatření tituly a byla provedena nejspíše v roce 1712. Ve středověkých vlastnických záznamech bývá také

pravidelně uváděno místní určení – Dolany nebo Olomouc – což vedlo některé badatele k hypotéze, že je tyto záznamy možné použít pro odlišení akvizic klášterní knihovny v období do roku 1425, resp. po něm. Situace ale byla složitější a řada „dolanských" vlastnických záznamů byla jistě zapsána až v době, kdy kartuziáni sídlili v Olomouci.[5] S dolanským obdobím existence kartouzy lze bez pochybností spojit jen část zápisů, převážně těch, jimiž některé rukopisy opatřil dlouholetý dolanský převor Štěpán Šram (zemř. 1421), známější podle místa svého působení pod označením Štěpán z Dolan. Přehled dolanských a olomouckých rukopisů a inkunábulí rozdělený podle doby a způsobu, kdy a jak jsou v klášterní knihovně doloženy, uvádí příloha.[6] Vzhledem k neexistenci dobového katalogu knihovny je na místě uvést k následujícímu přehledu ještě další výhradu – nevíme, jaká část středověké knihovny se dodnes dochovala. Literatura uvádí, že k žádným podstatným ztrátám nedošlo, ovšem to je tvrzení intuitivní, které nelze opřít o jednoznačnou výpověď pramenů. Olomoucké kodexy byly na konci 15. a začátku 16. století opatřovány štítky s obsahy a signaturami, ty jsou ale dochované a viditelné jen na malém počtu svazků, takže je pro odhad celkového počtu knih použít nelze. Asi první dochovaný knihovní katalog pochází z roku 1731[7] a obsahuje 160 rukopisů, pro zjištění počtu inkunábulí jej nelze využít, protože místo ani datum vydání u tisků nejsou evidovány. Podle jeho údajů tedy v posledním půlstoletí existence olomoucké kartouzy v jejím rukopisném fondu k žádným významným ztrátám nedošlo, pro období od začátku 16. do první třetiny 18. století ovšem informace nemáme.

Slova „středověká knihovna" označují období zakončené rokem 1500. Uvedený rok v dějinách kláštera ani jeho knihovny žádný mezník nepředstavoval, byl ale použit z důvodu charakteru zpracování primárních pramenů, zejména tisků. Zatímco inkunábule uložené v olomoucké Vědecké knihovně mají svůj soupis, i když v některých ohledech problematický,[8] staré tisky podobnou evidenci nemají. Vývoj knihovny kartuziánské kanonie po roce 1500 je z toho důvodu nutné přenechat dalšímu bádání.

Z hlediska rekonstrukce intelektuálního zázemí a možného působení členů dolanské a olomoucké kartouzy je nejdůležitějším předmětem výzkumu obsah dochovaných rukopisů a inkunábulí. Podíl jejich jednotlivých obsahových skupin ukazuje graf [obr. 1].[9] Výčet všech dochovaných děl by ovšem byl neúměrně dlouhý, proto zmíním jen díla rozsáhlejší, případně dalším způsobem zajímavá.[10] Tento přehled z velké části rezignuje na detailnější zachycení postupného vývoje knihovny a předkládá její stav na přelomu 15. a 16. století, do kterého zařazuje i rukopisy a prvotisky, jejichž přítomnost v olomoucké knihovně ve středověku není zcela jistá a je doložená až v novověku (jejich signatury jsou tištěny kurzivou). V případě některých obsahových skupin rukopisů je ovšem možné postihnout jejich užší vazbu ke konkrétním osobám, a tím i k menším časovým úsekům existence knihovny.

Základní knihu pro všechny řádové komunity představovala bible. Jeden její dvojsvazkový komplet kartuziáni proto pravděpodobně přinesli z Tržku a jde o jedinou knihu z tržecké knihovny doloženou v Dolanech.[11] Další dochované rukopisy obsahují části biblického textu,[12] v inkunábulích pak v Olomouci měli nejméně dva kompletní exempláře svatého písma.[13] V rukopisech jsou kromě toho dochována díla vycházející z biblického textu, který zpravidla podávají ve výběrovém přepracování: z rozsáhlejších sem patří zvláště *Historia scholastica* Petra Comestora,[14] básnické zpracování *Aurora* Petra z Rigy,[15] apokryfní *Testamenta duodecim patriarcharum*[16] a *Speculum humanae salvationis*.[17]

Stálému zájmu se těšila díla biblické exegeze. Ve starších rukopisech jsou častější autorsky různorodá díla, převážně šlo o výklady jednotlivých biblických knih nebo jejich

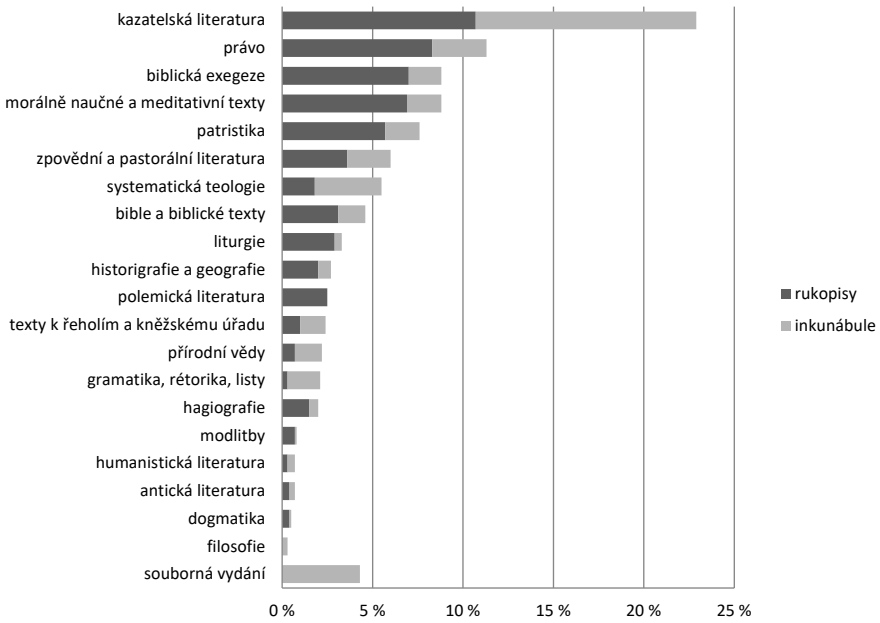

Obr. 1. Obsah rukopisů a inkunábulí knihovny dolanské a olomoucké kartouzy.

skupin. Jednalo se především o zhruba soudobé výklady žaltáře,[18] případně o vrcholně středověké komentáře k evangeliím[19] a k Apokalypse.[20] Méně jsou zastoupeny další knihy nebo prology[21] a různé kratší texty. Obecně velmi oblíbený výklad *Postilla litteralis* minority Mikuláše z Lyry je z olomoucké knihovny dochován téměř v celém rozsahu a u něj lze prokázat, že byl opsán až po příchodu kartuziánů do Olomouce,[22] což platí z rozsáhlejších spisů dále pro *Monotessaron* Jeana Gersona[23] a *Lectiones super libro Ecclesiastici* Roberta Holkota.[24] Mezi inkunábulemi jsou biblické výklady zastoupeny oproti rukopisům méně. Nejčastěji jde o výklady žaltáře[25] a kromě nich jen o komentář k Pavlovým epištolám Tomáše Akvinského.[26]

Další skupiny spisů jsou charakterizované v první řadě časově, nikoliv obsahově. Obvyklou součást všech středověkých knihoven představuje literatura patristická, vymezená jako díla křesťanských autorů činných zhruba do 7. století, a to zejména z oblasti teologie a homiletiky. Mezi čtyřmi nejznámějšími církevními otci je nejrozsáhleji zastoupen Řehoř I.,[27] díla zbylých tří jsou dochována výrazně méně. Augustinovy texty jsou reprezentovány zejména různými kratšími pojednáními, meditativními spisy a kázáními, ale u řady z nich jde o díla pseudepigrafická,[28] Jeroným a Ambrož skoro chybějí.[29] Větším počtem rukopisů a děl jsou dále zastoupeni Jan Zlatoústý a Isidor ze Sevilly.[30] Spektrum opsaných autorů ale bylo širší a zahrnuje i Origena, Cassiodora, Jana Cassiana nebo Řehoře Naziánského,[31] a hojné byly i různé patristické výpisky a sentence a jejich soubory. Prokazatelně až v Olomouci kartuziáni získali dva poměrně rozsáhlé patristické homiliáře.[32] V inkunábulových vydáních jsou církevní otcové zastoupeni méně a podle dochovaného stavu se nezdá, že by

byl některý z nich preferován. Dvěma různými vydáními spisu *De evangelica praeparatione* je zastoupen Eusebius z Caesareje,[33] dílo Řehoře I. doplňuje jeho *Liber epistolarum*[34] a také *Etymologie* Isidora ze Sevilly představují titul nedochovaný mezi rukopisy.[35] Jeronýmova díla reprezentuje soubor listů a traktátů,[36] u dalších autorů jde zejména o homilie na Pavlovy listy nebo jiné biblické knihy.[37] Jako „nový" autor se krátkým spisem *Apologeticus contra gentiles* představuje Tertulián.[38]

Naproti tomu marginálně byly ve sledované knihovně zastoupeny spisy autorů antických a humanistických, resp. krásná nebo „ne-odborná" literatura těchto period. V rukopisném období se koncentrovaly do jednoho darovaného svazku M I 167, v němž byl zapsán epos *Thebais* Publia Papinia Statia a řada humanistických příležitostných básní a epigramů; kromě nich M I 303 obsahuje spis Francesca Petrarky *De vita solitaria* a mezi texty MZA II 234 je i jeho přepracování příběhu o Griseldě z Boccacciova *Dekameronu*. Z antické látky vycházel moralistně zaměřený komentář Konráda Waldhausera k dílu Valeria Maxima *Factorum et dictorum memorabilium libri novem*, který dostal převor Štěpán.[39] Mezi inkunábulemi je z antických autorů doložen jen svazek Senekových listů (a filosofických děl),[40] humanisté jsou zastoupeni v první řadě částmi různých souborných vydání Giovanniho Pica z Mirandoly.[41]

Rukopisy s právním obsahem do dolanské a olomoucké knihovny přibývaly v čase velmi nerovnoměrně – jejich výrazná většina je spojena s odkazem olomouckého biskupa Bohuše ze Zvole z roku 1454.[42] Přestože olomouckým kartuziánům odkázal i samotné texty základních kanonickoprávních sbírek, ty ve známých kodexech chybějí; dochován je ale jednak jejich rejstřík *Margarita Decreti* Martina Polona,[43] jednak řada různých výkladů a modelových případů k nim.[44] Kromě těchto základních děl pochází převážně z Bohušovy knihovny i další speciální texty jak z oblasti práva církevního, tak i římského.[45] Jiným způsobem než z Bohušovy knihovny získali kartuziáni rukopis MZA II 358, v němž jsou zapsána mj. rozhodnutí papežského soudu a několik textů souvisejících se základními kanonickoprávními sbírkami: konkordance dekretálů a Gratiánova *Dekretu*, jejímž autorem je Heřman z Prahy, obsahový přehled *Dekretu* označovaný jako *Idiliton* a soupis biblických autorit v dekretálech a *Dekretu*, který sestavil Jan Calderini. Pro každodenní praxi kartouzy měly větší význam jednak řádové předpisy[46] a také ustanovení provinciálních a diecézních synod.[47] Okrajově jsou přítomné i texty práva zemského[48] a ustanovení kostnického a basilejského koncilu, která ovšem obvykle tvoří součást rukopisů věnovaných husitské polemice. Již zmíněný rukopis MZA II 358 obsahuje i texty věnované vztahu papeže a koncilu, jejichž autory byli mj. Jan Palomar a Julián Cesarini. Mezi inkunábulemi jsou zastoupeny zejména církevněprávní sbírky a jejich výklady: *Decretum Gratiani*,[49] již zmíněný rejstřík *Margarita Decreti*[50] a rozsáhlý výklad knih dekretálů Mikuláše de Tudeschis.[51] Specifičtěji byl zaměřen výklad Jana Andreae týkající se stromů příbuzenství.[52]

Ustanovení církevního práva byla různou měrou využívána v textech týkajících se duchovní správy věřících, zvláště v sumách pojednávajících o problematice zpovědi. Z větších děl této oblasti byl v Dolanech a Olomouci ve dvou rukopisech dostupný *Liber poenitentiarius* Jana de Deo[53] a dále zpovědní příručky Berengara Fredoliho,[54] Tomáše Chobhama,[55] Matouše z Krakova,[56] veršovaná skladba *Summula super Summam Raymondi de Pennaforte* s komentářem,[57] rozsáhlá trojsvazková *Summa de casibus conscientiae* Astesana z Asti,[58] spisy autorů přelomu 14./15. století Jeana Gersona[59] a Mikuláše z Dinkelsbühlu[60] a řada dalších textů, jejichž autorství dosud nebylo určeno.[61] Mezi inkunábulemi do této oblasti patří dvojí vydání doplňků k dílu *Summa Pisana* od Mikuláše z Ausma[62] a díla Angela de Clavasio

Summa angelica de casibus conscientiae.[63] Další oblast péče o věřící souvisela s přijímáním – různí autoři se věnovali otázkám spojeným s jeho frekvencí, užitečností, podmínkami apod. Počtem dochovaných opisů této skupině vévodí *Dialogus rationis et conscientiae de frequenti communione* Matouše z Krakova,[64] autorem dalších textů o Tělu Páně byli snad Albert Engelšalk[65] a Jindřich z Langensteinu (de Hassia)[66] a evidovány byly i seznamy osob, jimiž nemělo být přijímání dovoleno.[67] Kromě toho ovšem bylo přijímání laiků pod jednou či obojí způsobou předmětem dalších děl zařazených do oblasti spisů polemických. Další krátká díla se týkají výkladů základních křesťanských modliteb, Desatera apod. a kromě toho byla v kartuziánské knihovně ve třech opisech k dispozici příručka Tomáše z Irska *De tribus punctis religionis christianae*,[68] rozšířená zejména v souvislosti s provinciálními statuty Arnošta z Pardubic z roku 1349, k jejichž textu byla připojena. Souborným katechetickým dílem je spis augustiniánského kanovníka Štěpána z Lanškrouna *Himmelstrasse*.[69]

Další obsahovou skupinu představují díla věnovaná kněžím a řeholníkům, která se na rozdíl od předchozích orientují na požadavky kladené na kněze a výkon jejich úřadu, případně na fungování řeholních komunit, byť jejich striktní oddělení od předchozích není vždy možné. K různým aspektům klášterního života se vyjadřuje v řadě děl Petr Damiani, jehož spisy tvoří součást většího množství rukopisů.[70] S řeholním životem souvisejí i spisy Huga ze Sv. Viktora *Glossa super regulam Augustini*,[71] *De praecepto et dispensatione* Bernarda z Clairvaux,[72] části šířeji zaměřeného díla Davida z Augsburgu *Tractatus de interiore et exteriore homine*[73] a německý spis již zmíněného Štěpána z Lanškrouna *Von etlichen dingen die allain die geistlichen perüren*.[74] Protihusitskou obranou řeholního života se zabývá *Defensio regularum* dolanského převora Mikuláše.[75] Kanonickým hodinkám se v krátkém traktátu věnuje Jindřich z Bitterfeldu[76] a obecně kněžskému úřadu rukopisně velmi rozšířená *Stella clericorum*[77] a traktát *De oculo morali* Petra z Limoges, prokazatelně opsaný přímo v dolanském klášteře.[78] Mezi inkunábulemi najdeme příručku s výkladem církevního ritu *Rationale divinorum officiorum* Viléma Duranda,[79] traktát Alberta Velikého *De mysterio missae*,[80] dvojici příruček k výkonu kněžského úřadu[81] a výklad Augustinovy *Řehole* z pera Ambrože z Cori.[82]

Ve středověkých knihovnách obecně představují jednu z nejrozsáhlejších skupin kázání a kazatelská literatura. Ani v Dolanech a Olomouci tomu není jinak, i když kontakty klášterního osazenstva s okolím měly být omezeny na minimum a přitom jen málo kazatelských rukopisů se do tamní knihovny prokazatelně dostalo z knihovních souborů jiných osob. V rukopisech tvořila kázání a pomůcky pro kazatele více než 18 % rozsahu knihovny. Z homogenních souborů jde o kázání na pohyblivé svátky Konráda z Brundelsheimu,[83] Bertranda de Turre[84] nebo Alberta z Padovy,[85] sbírky označované jen uzuálními názvy *Carthusianus*[86] a *Consolatio spiritus*, jejímž autorem byl nejspíše Fridrich ze Šternberka,[87] nedělní kázání Viléma de Maillaco[88] a Juana Gila ze Zamory,[89] různé cykly textů Konráda Holtnickera,[90] Jakuba z Voragine,[91] kázání na pevné svátky Jindřicha z Friemaru[92] a Jana Kortze,[93] sbírky Mikuláše z Heiligenkreuzu[94] a papeže Klimenta VI.[95] a o českou adaptaci *Postily studentů pražské univerzity* Konráda Waldhausera, která obsahuje kázání k temporálu.[96] Soudobé autory zastupuje v olomouckém období kartuzián Mikuláš Kemph.[97] Menší ucelenou sbírku tvořila kázání o tělu Páně, připisovaná různým vrcholně středověkým autoritám.[98] Mezi řadou dalších drobných sbírek i jednotlivých sermonů jsou zastoupeny i různé příležitostné texty.[99] Pro kazatelské využití byly určeny i sbírky exempel.[100] V inkunábulích se podíl homiletické literatury a kazatelských pomůcek ještě zvýšil, a to na téměř 30 % dochovaného rozsahu. Šlo převážně o soudobé autory oblíbené v inkunábulových vydáních, kteří

v rukopisných kodexech bývají zastoupeni méně, jako např. Robert Caraccioli,[101] Johannes Gritsch,[102] Michal z Uher (de Hungaria),[103] Jan z Vercelli[104] nebo Leonard z Udine.[105] Díla dalších autorů 14. a 15. století jsou dochována v rukopisech i tiscích. Mezi ně patří Pavel Wann,[106] Vincenc Ferrer,[107] tzv. Paratus,[108] Jakub z Jüterbogu[109] či Jan Herolt.[110] Starší autoři jsou v prvotiscích olomouckých kartuziánů méně početní – sem patří Jordan z Quedlinburgu,[111] Vilém Peyrault[112] nebo *Sermones thesauri novi* Pseudo-Petra de Palude.[113] Kromě chronologicky nebo věcně uspořádaných cyklů kázání byly v Olomouci dostupné i sbírky věnované konkrétně mariánským svátkům.[114] Několik rozsáhlých tisků obsahuje různým způsobem uspořádané soubory vytvořené pro usnadnění kazatelských příprav,[115] pro něž bylo možné využít i soubor zázraků *Dialogus miraculorum* Caesaria z Heisterbachu.[116]

S kázáními na pevné svátky církevního roku souvisela literatura hagiografická, jak ukazuje např. rukopis M I 332 s legendami a kázáními. Z rozsáhlejších souborů byly v rukopisném fondu k dispozici zejména *Zlatá legenda* Jakuba z Voragine,[117] patristické životy pouštních otců (*Vitae patrum* a k nim připojované legendy)[118] a soubor textů věnovaných sv. Jeronýmovi.[119] V dalších rukopisech jsou obsaženy rozsáhlejší kolekce legend, textově zatím málo probádané,[120] a ještě hojnější jsou jednotlivé životy světců. Mezi inkunábulemi jsou nejrozsáhlejším hagiografickým dílem již zmíněné *Vitae patrum*,[121] kromě nich do této skupiny patří kratší texty věnované opět sv. Jeronýmovi a sv. Anně.[122]

Rozsahem větší část spisů věnovaných historiografii nebo geografii kartuziáni jistě získali až v Olomouci, kde do jejich knihovny přibyly zejména tři svazky poslední třetiny 15. století s částmi díla Vincence z Beauvais *Speculum historiale*.[123] I jinak jde převážně o souborná díla.[124] Kartuziánskému řádu nebo moravským událostem se věnují jen rozsahem krátké texty.[125] Mezi inkunábulemi je Cassiodorovým dílem *Historia ecclesiastica tripartita* opět zastoupena církevní historie,[126] přehledovým zpracováním dějin od stvoření světa je *Fasciculus temporum* Wernera Rolevincka a užší záběr mají životy papežů Bartoloměje Platiny.[127] Putování do Svaté země se věnuje útlý tisk *Peregrinationes Terrae sanctae*.[128]

Málo byly v kartuziánské knihovně zastoupeny i texty z dalšího „odborného" segmentu, přírodních věd. Rozsáhlejšími spisy byly *Ruralia commoda* Petra de Crescentiis[129] a výpisky z přírodovědných encyklopedií Tomáše z Cantimpré a Bartoloměje řečeného Anglicus.[130] Kratší texty souvisely jednak se zemědělstvím,[131] častěji ale šlo o lékařské rady a recepty.[132] Mezi prvotisky je podíl přírodovědných děl vyšší, ovšem všechny bez výjimky jsou v olomoucké knihovně nepochybně doloženy až v novověku. Nejrozsáhlejším spisem je *Liber pandectarum medicinae* Matouše Sylvatica[133] a lékařství se zcela nebo částečně věnuje i *Regimen sanitatis Salernitanum* a komentovaný text Pseudo-Alberta Velikého *Secreta mulierum et virorum*.[134] S přírodními vědami souvisejí i sbírky problemat.[135] Z děl antických autorů se na zemědělství orientuje sbírka *Scriptores rei rusticae*.[136]

Další skupinu textů představují díla věnovaná gramatice a rétorice a volněji i spisy zaměřené na problematiku vzdělávání, jehož základní stupeň tvořily právě tyto obory, a listy nebo jejich sbírky, které někdy sloužily také jako vzory pro formulování vlastních písemností. V rukopisech jsou z delších textů zaznamenány především návody pro kazatele, *Aurissa* Jakuba de Saraponte a *De modo (arte) praedicandi* Alaina z Lille,[137] návody ke skladbě písemností a listovní formule.[138] S návody k výuce souvisí dva opisy pocházející až z olomouckého období, traktát o umění paměti *Memoria fecunda*[139] a návod k efektivnímu studiu *De modulo studendi*, jehož spektrum rad je ale podstatně širší než jen z oblasti „odborné" a věnuje se rozsáhle i morálnímu ponaučení.[140] Mezi prvotisky najdeme jak středověké příručky k výuce gramatiky, resp. ke studiu obecně,[141] tak i díla 15. století včetně

humanistických autorů, kteří vytvořili jednak obecnější pojednání o vzdělávání, jednak díla gramatická.[142] Naproti tomu zcela okrajové postavení patřilo v dolanské a olomoucké kartuziánské knihovně textům filosofickým, ať už jde o díla spojená s výukou na artistických fakultách středověkých univerzit (*Summa naturalium* Alberta z Orlamünde[143]) nebo o díla filosofická v užším smyslu (Boethiovo *De consolatione philosophiae*[144]).

Díla systematické teologie zastupují především knihy *Sentencí* Petra Lombarda a jejich výklady. Rukopisně je dochována čtvrtá kniha *Sentencí*[145] a různé výtahy a komentáře.[146] Dva opisy Bonaventurova *Breviloquia* pocházejí jistě ještě z Dolan,[147] dalším shrnujícím spisem je *Compendium theologicae veritatis* Huga Ripelina ze Štrasburku.[148] Systematická teologie je oborem, který je prvotisky zastoupen více než rukopisy, mezi inkunábulemi ale tvoří Lombardovy *Sentence* a související literatura poměrově menší část. I zde je přítomné shrnutí Jana de Fonte[149] a dále dvojice neúplných výkladů *Sentencí*.[150] Z *Teologické sumy* Tomáše Akvinského je v Olomouci doložena jen její první část[151] a rovněž ze shrnujícího pojednání *Magisterium divinale et sapientiale* Viléma z Auvergne je dochován jen jeden svazek.[152] Zcela „moderní" literaturu zastupují *Speculum peregrinarum quaestionum* dominikána Bartoloměje Sybilly[153] a *Trilogium animae* františkána Ludvíka z Pruska zaměřené na duši a její vlastnosti.[154] Oproti těmto zpravidla i fyzicky rozsáhlejším textům představovala další marginální skupinu díla dogmatická, a to jak v rukopisech, tak ještě výrazněji mezi inkunábulemi. Šlo v první řadě o některé spisy Anselma z Canterbury[155] a dále o spisy věnované Nejsvětější Trojici[156] nebo otázce neposkvrněného početí P. Marie.[157]

Výskyt polemických děl je soustředěn do relativně krátkého časového úseku, který souvisí ještě s dolanským obdobím kartouzy a s literární činností tamních převorů, v první řadě Štěpána z Dolan. Jeho autorské dílo se obrací především proti Johnu Wyclifovi a následně Janu Husovi[158] a nepřekvapí, že v dolanských rukopisech je zapsána prakticky kompletní kolekce jeho známých děl.[159] Obecné zaměření dochovaných polemických spisů odpovídá dobové aktuálnosti a prostředí: kromě několika protižidovských pojednání[160] se jedná výlučně o texty polemiky protihusitské, přičemž i samotná díla zastávající husitská stanoviska prakticky chybí. Zároveň se tyto spisy koncentrují do monotematických sborníků a leckdy byl týž text v dolanské knihovně přítomen ve více opisech.[161] Traktát o církevním majetku vzniklý na základě disputace Jakuba z Nouvionu v roce 1408[162] i list *Eloquenti viro* Ondřeje z Brodu[163] byly v knihovně dostupné ve dvou kopiích. První soustavnější oblast polemického zájmu představují odsouzené Wyclifovy články a traktáty proti nim z pera Stanislava ze Znojma.[164] Rozsáhleji je zastoupena traktátová literatura proti čtyřem pražským artikulům – autory těchto traktátů jsou Štěpán z Pálče a Šimon z Tišnova[165] – a zejména proti přijímání pod obojí způsobou. V této skupině jsou kromě domácích odpůrců utrakvismu (Ondřej z Brodu, Mařík Rvačka, Stanislav ze Znojma, Jan z Hradce Králové)[166] zastoupena i díla vzniklá na kostnickém koncilu, jejichž autory jsou Jean Gerson a snad Petr z Ailly.[167] Argumenty obou stran jsou k dispozici jen v materiálech ze sporu o pojetí církve mezi Pavlem z Prahy nebo z Dolan a moravským husitou Janem Vavřincovým z Račic. Osobou autora ojedinělé zůstalo v kontextu dochovaných spisů dílo Jana Husa *De corpore Christi*,[168] ovšem názorově se Husovo odmítnutí remanence nijak neliší od autorů, s kterými se jinak neshodl (a názor o remanenci v díle Johna Wyclifa představoval bod, proti němuž se Štěpán z Dolan opakovaně obracel). Etapu pokompaktátních sporů zastupují pouze opisy korespondence Jana Kapistrána s jeho českými i moravskými odpůrci.[169]

Zvláštní postavení mezi klášterními knihami nejspíše měly kodexy liturgické. Zatímco knihy ostatních obsahových skupin byly uloženy v knihovně, u liturgických kodexů se dá

předpokládat, že patřily k vybavení buď klášterního kostela (pokud šlo o rukopisy související s mešním oficiem) nebo cel jednotlivých bratří, konkrétní doklady ale samotný dochovaný materiál neposkytuje. Ze známých rukopisů tvoří liturgické zhruba 5 % rozsahu, přičemž jsou mezi nimi zastoupeny dva nejtypičtější druhy, misál[170] a breviář.[171] Četbě při společném oficiu bylo určeno martyrologium[172] a k této oblasti řadím i výklad textů hymnů a sekvencí.[173] Z inkunábulového období pochází misál s rukou doplněným svátkem sv. Václava v úvodním kalendáři.[174] Kromě liturgických kodexů byly do dalších vepsány modlitby a jejich soubory, z nichž řada se obrací k Panně Marii, což je i příklad jediných dvou rozsáhlejších děl tohoto typu – jsou jimi *Laus Mariae* Konráda z Heimburku[175] a *Speculum Mariae virginis super Ave Maria* Konráda ze Saska.[176] V prvotiskových vydáních je tento typ textů obsažen jen málo – pojednání *Rhetorica divina* Viléma z Auvergne[177] se věnuje modlitbě teoreticky a malou součást rozsáhlejšího tisku tvoří kající a zpovědní žalmy, které částečně sestavil Francesco Petrarca.[178]

Jednu z největších skupin v dolanské a olomoucké knihovně tvořila díla meditativní a morálně poučná. Nechyběla, a to ve více opisech, ve středověku obecně rozšířená díla jako *De miseria humanae conditionis* papeže Inocence III.,[179] bohemikální *Malogranatum*, jehož autorem byl zřejmě některý z opatů cisterciáckého kláštera na Zbraslavi,[180] *Horologium aeternae sapientiae* Jindřicha Seuseho,[181] *Liber de doctrina et praeparatione cordis* Gerarda z Lutychu,[182] *Stimulus amoris* Jakuba z Milána[183] nebo různá díla sv. Bonaventury,[184] který byl v rukopisné tradici považován i za autora spisu předchozího, Huga ze Sv. Viktora[185] a Ekberta ze Schönau.[186] Jedním z oblíbených autorů tohoto žánru byl také Bernard z Clairvaux,[187] jemuž byla (společně s Bonaventurou a dále s Anselmem z Canterbury) v rukopisné tradici připisována řada děl pseudepigrafních.[188] Třemi opisy je zastoupeno dílo kartuziána Huga z Balmy *Mystica theologia*[189] a v 15. století byla knihovna rozšířena o řadu spisů Jeana Gersona[190] a oblíbené *De imitatione Christi* Tomáše de Kempis.[191] Větší počet zvláště kratších rozjímání o Kristově životě a zvláště umučení je anonymních.[192] Zejména v 15. století stoupal zájem o žánr ars moriendi o přípravě na dobrou smrt.[193] Spis stejného zaměření je doložen i v olomouckých inkunábulích,[194] kde jsou ale meditativní texty zastoupeny méně a jejich nejčastějším představitelem je zmíněný text Tomáše de Kempis, k němuž byl v tištěných vydáních připojován traktát *De meditatione cordis* Jeana Gersona.[195] Ve dvou exemplářích byla v knihovně dostupná *Viola animae* Petra Dorlanda,[196] v jednom alegorický spis Tomáše z Cantimpré *Bonum universale de proprietatibus apum*[197] a v rukopisu i tisku *Alphabetum divini amoris*.[198]

Problematiku hříchů a ctností v rukopisných kodexech zpřístupňovalo především pojednání Ambrosia Autperta *De conflictu vitiorum et virtutum*[199] a *Summa vitiorum et virtutum* Viléma Peyraulta,[200] dále několik dílek Jeana Gersona[201] a spisy anonymní. V inkunábulových vydáních byla díla tohoto charakteru zastoupena méně, a to pouze zásluhou Jakuba z Jüterbogu, který byl autorem spisu *De arte curandi vitia* a snad i *Speculum animae peccatricis*[202] a humanisty Baptisty Mantuana.[203]

Specifikem inkunábulového období jsou souborná vydání textů jednotlivých autorů, které podle jejich zájmu pokrývají širší spektrum oblastí. Podobné sborníky sice existovaly i mezi rukopisy, byly ale méně časté.[204] V olomoucké knihovně jsou takto doložena vydání děl některých vrcholně středověkých autorů[205] a zejména kancléře pařížské univerzity Jeana Gersona.[206]

Knihovna dolanských a olomouckých kartuziánů byla po jazykové stránce téměř výhradně latinská. Výjimkou je v tomto směru rukopis M II 135, který obsahuje české

zpracování *Postily studentů pražské univerzity* Konráda Waldhausera, část českého *Života Krista Pána* a kratší české výklady a latinské a české výpisky z autorit. Díla německá jsou zastoupena více,[207] v první řadě dvěma celými německými rukopisy, které jsou ovšem v olomoucké kartuziánské knihovně nepochybně doloženy až v novověku: *M I 272*, jehož obsahem je *Büchlein der ewigen Weisheit* Jindřicha Seuseho, *Erkenntnis der Sünde* Jindřicha z Langensteinu a *Passionstraktat* Jindřicha ze Sankt Gallen, a *M II 124* se dvěma spisy Štěpána z Lanškrouna *Himmelstrasse* a *Von etlichen dingen die allain die geistlichen perüren*. Rozsáhlejší německá díla dále zastupují nedělní a sváteční evangelijní čtení,[208] exempla a kázání,[209] *Meisterbuch* připisovaný Rulmanu Merswinovi[210] a výklad k žaltáři,[211] kratší německé úseky rukopisů z největší části obsahují modlitby, meditativní texty a poznámky lékařské nebo přírodovědné. Jedinou inkunábulí ve vernakulárním jazyce je tisk z roku 1493 *Das A B C der götlichen Liebe*.[212]

Shrnutí

Srovnání dolanské a olomoucké knihovny s obsahem knižních sbírek jiných českých a moravských klášterů naráží na dvě významná omezení, jimiž jsou stav dochování pramenů a dosavadní míra jejich zpracování. Z obsahového hlediska byla v knihovně olomoucké kartouzy nejrozšířenější oblastí kázání a další díla využitelná při jejich přípravě, a to jak mezi rukopisy, tak ještě výrazněji u inkunábulí – přestože kartuziáni měli slovo Boží podle řádových ustanovení („quia ore non possumus, Dei verbum manibus predicemus") hlásat opisováním, nikoliv kázáním. Jde ovšem o jeden z obecně nejrozšířenějších typů středověké literatury. Kromě užití v klášteře mohli kartuziáni využívat kazatelské sbírky také v inkorporovaném kostele v Moravičanech. Osobnímu studiu pak mohla dobře sloužit díla z dalších tří rukopisně bohatě zastoupených skupin, meditativních a morálně naučných textů, biblické exegeze a patristiky. Oproti rukopisům se mezi tisky zvýšilo zastoupení rozsáhlejších, systematicky uspořádaných teologických spisů a také souborných vydání konkrétních autorů, což ale – stejně jako u patristiky – nepředstavuje skupinu definovanou primárně podle obsahu.

Při pohledu na obsahovou skladbu olomoucké knihovny je v českém klášterním prostředí málo obvyklá míra zastoupení polemické literatury. Tento jev je ovšem snadno vysvětlitelný zájmem dolanského převora Štěpána, který našel svůj odraz i v jeho rozsáhlém literárním díle. Štěpán měl jistě kontakty jednak s dalšími řádovými domy, jednak s olomouckou kapitulou či přímo s olomouckými biskupy.[213] Tyto vazby byly ostatně stabilní až do konce středověku, jak dokládají jména dárců rukopisů dolanské i olomoucké kartouze, jejichž významnou část tvoří olomoučtí kanovníci.[214] Korespondence s některými z nich představuje součást Štěpánovy známé literární pozůstalosti, Vilému Kortelangenovi bylo adresováno i kázání na svátek Navštívení Panny Marie.[215] Z tohoto prostředí tedy mohl čerpat zprávy i texty, na které pak nesouhlasně reagoval. Jejich opisy ovšem nejsou z klášterní knihovny známé – na rozdíl od leckdy vícenásobných kopií děl protihusitských. Pouze detailní paleografické a kodikologické studium by mohlo rozhodnout, zda jde o opisy vzniklé v dolanské kartouze a zda se tedy může jednat o výsledek (Štěpánova?) výběru textů určených pro opisování a další studium. Po Štěpánově smrti prakticky žádný další doklad zájmu o polemiku s husitskými názory v knihovně není doložen.

Ještě výrazněji ovlivnilo skladbu olomoucké knihovny další individuální rozhodnutí, jímž byl odkaz knihovny olomouckého biskupa Bohuše ze Zvole. Jeho zásluhou se právní spisy, a to zejména z oblasti práva církevního, staly druhou největší obsahovou skupinou mezi rukopisy dolanské a olomoucké kartouzy po celou dobu její středověké existence, i když zájem o tento obor dokládají i akvizice dalších rukopisů a inkunábulí.

Podklady prakticky neexistují ani pro studium detailních otázek, které by se týkaly např. analýzy zastoupení autorů jednotlivých církevních řádů v různých knihovnách, mj. s ohledem na preferenci „řádových" autorů.[216] Při pohledu na kartuziánské autory v olomoucké knihovně situace není jednoznačná. Na jedné straně stojí např. tři opisy díla Huga z Balmy *Mystica theologia* nebo kázání a traktáty Mikuláše Kempha ze Štrasburku, jinak známé spíše z tištěných vydání, a v olomoucké knihovně jsou doloženy i spisy kartuziánských autorů s větším obecným rozšířením (*Laus Mariae* Konráda z Heimburku, *Vita Ihesu Christi* Ludolfa ze Saska). Další známí kartuziánští autoři, jako Michal z Prahy nebo Jakub z Jüterbogu, ale v dolanských a olomouckých rukopisech doloženi nejsou.[217] Rovněž pro vztah mezi rukopisy a tištěnými knihami v poslední třetině 15. století zatím není k dispozici dostatek analytických sond, nicméně je možné konstatovat, že nové médium se v olomoucké kartuziánské knihovně etablovalo rychle: ve zkoumaném korpusu tvoří cca 60 % rozsahu rukopisy a 40 % inkunábule. Není ovšem jasné, nakolik jde o obecnější jev a nakolik o výraz péče, která byla knihovně věnována za převora Antona Langa (v úřadu 1469–1499) a která se odrazila i v označování jejích svazků signaturami a činnosti klášterní knihvazačské dílny. Materiálu pro další studium tak rukopisy a inkunábule olomoucké kartouzy nabízí stále nepřeberné množství.

Příloha

Soupis zatím známých rukopisů a inkunábulí knihovny kartouzy v Dolanech a Olomouci

Rukopisy nepochybně doložené ještě v knihovně kartouzy v Dolanech
M I 250 (ff. 25–97); M I 251; M I 277 (ff. 37–76); M I 278; M I 294 (ff. 157–275); M I 332; M I 335; M I 362; M II 79; M II 83; M II 89; M II 115; M II 118; M II 122; M II 136; M II 139; M II 141 (ff. 169–268); M II 148 (možná jen ff. 165–354); M II 178; M II 198 (ff. 206–293); M II 204 (ff. 142–500); M II 206; M II 219; M III 32; MT 21; ÖNB Cod. 13389; ZA CO 4; HB 94/1–2; MZA II 133 (inv. č. 252, část); MZA II 209 (inv. č. 313); MZA II 303 (inv. č. 426, část); MZA II 363 (inv. č. 478); MZA II 364 (inv. č. 479); MZA II 387 (inv. č. 502, pp. 292–476); BJ Cod. 284/1–2; BJ Cod. 1307/1–2; BJ Cod. 1308.

Rukopisy doložené v kartuziánské knihovně ve středověku, a to až v Olomouci
M I 167; M I 244/1–3; M I 246; M I 250 (ff. 1–24, 98–253); M I 258; M I 270; M I 303; M I 305; M I 326; M I 329; M I 330; M I 336; M I 357; M I 358; M I 406a; M II 101; M II 119; M II 131/1–3; M II 137; M II 142; M II 152; M II 154; M II 177; M II 185; M II 199; M II 201; M II 205; M II 248; M III 25/1–2; II 48.270 (rukopisná část konvolutu); MT 15; MT 17; MT 18; MT 20; MZA II 234 (inv. č. 336, ff. 1–191); MZA II 303 (inv. č. 426, část).

Rukopisy doložené v kartuziánské knihovně ve středověku, bez možného rozlišení mezi Dolany a Olomoucí

M I 166; M I 245; M I 247; M I 252; M I 255; M I 259; M I 267; M I 282; M I 293 (ff. 22–346); M I 294 (ff. 1–156); M I 295; M I 296; M I 306; M I 320; M I 323; M I 325; M I 327; M I 463; M II 34; M II 91; M II 130; M II 135; M II 138; M II 141 (ff. 1–168); M II 147; M II 150; M II 155; M II 157; M II 182; M II 198 (ff. 74–205); M II 208; M II 222; M II 243; M II 246; ÖNB Cod. 1803; MZA II 133 (inv. č. 252, většina); MZA II 387 (inv. č. 502, pp. 1–290).

Rukopisy s vazbou z dílny olomouckého kartuziánského kláštera

Tato vazba je velmi pravděpodobným dokladem přítomnosti rukopisů v kartuziánské knihovně již ve středověku, nelze ale vyloučit ani jejich akvizici během první třetiny 16. století.

M I 230; M I 248 (větší část z doby po roce 1425); M I 271; M I 277 (ff. 1–36, 77–251); M I 279; M I 293 (ff. 1–21); M II 85; M II 198 (ff. 1–73); M III 33; M III 46; MZA II 234 (inv. č. 336, ff. 192–232); MZA II 358 (inv. č. 473). Rukopisy, které nevznikly před rokem 1425, a nemohly tedy být v kartuziánské knihovně v jejím dolanském období: M I 249; M I 266; M I 292; M I 407; M I 409; M II 102; M II 184; M II 196; M II 204 (ff. 1–141); M II 226; M II 261; M III 26/2.

Rukopisy doložené v kartuziánské knihovně až v novověku

M I 243; M I 268; M I 269; M I 272; M I 302; M I 304; M I 340; M I 341; M I 344; M I 349; M I 355; M I 356; M I 359; M II 94; M II 123; M II 134; M II 143; M II 144; M II 145; M II 146; M II 153; M II 156; M II 179; M II 187; M II 188; M II 203; M II 221; M III 30; ÖNB Cod. 12823; MZA II 365 (inv. č. 480). Rukopisy, které nevznikly před rokem 1425, a nemohly tedy být v kartuziánské knihovně v jejím dolanském období: M II 111; M II 117; M II 124; M II 186; M III 26/1.

Inkunábule doložené v olomoucké knihovně do roku 1500

22.255; II 48.063; II 48.146; II 48.268–II 48.269; II 48.278–II 48.279; II 48.287; II 48.389–II 48.390; III 47.726–III 47.727/A; III 47.726–III 47.727/B; III 300.018.

Inkunábule svázané v olomoucké kartuziánské knihvazačské dílně

Inkunábule vevázané v M I 305; M I 409; M II 261. 11.425; 48.647–48.648; 48.706; 48.709–48.716; 48.725; 48.727; 48.750–48.753; 48.784–48.787; 60.670–60.672; 60.736; 60.911–60.912; 60.927–60.930; 60.939–60.941; 61.085–61.089; II 33.940; II 47.890; II 47.901; II 47.906; II 47.910/1–2; II 47.956–II 47.958; II 47.960; II 47.975; II 48.047–II 48.049; II 48.071; II 48.074; II 48.094; II 48.120–II 48.121; II 48.124–II 48.125; II 48.131; II 48.210–II 48.211; II 48.274–II 48.275; II 48.276–II 48.277; II 48.296; II 48.320; II 48.367/4; II 48.619; II 48.620; III 2.674; III 47.719; III 47.723; III 47.759; III 47.796; III 47.806/1, 4 (v III 47.806/2, 3 se opakuje titul stejnou rukou jako v III 47.806/1, 4); III 47.826.

Inkunábule doložené v olomoucké kartuziánské knihovně v novověku

3.411; 48.746; 60.932; 60.935; 60.979–60.982; II 47.899; II 47.995/1–2; II 48.072; II 48.145; II 48.212; II 48.281; II 48.284–II 48.286; II 48.379; II 48.404–II 48.405; II 48.420; II 48.527–II 48.528; II 48.563; II 48.581; III 47.769; III 47.836; III 47.846/A–III 47.848; MZK BA P 1; MZK PT 1–3380; MT P 2.

Poznámky

* Tato studie vznikla v rámci projektu GAČR 23-05138S (Středověké knihovny řeholních kanovníků sv. Augustina v Čechách v kontextu střední Evropy). Můj obrovský dík za ochotu, s níž vycházel vstříc mým prosbám při studiu rukopisů a inkunábulí, patří Rostislavu Krušinskému z Vědecké knihovny v Olomouci.

1 Foltýn, D. a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005, s. 274–277, 494–498.

2 Pro označení jednotlivých institucí, kde jsou dnes rukopisy uloženy, používám dále tyto zkratky (v závorce je uveden počet doložených rukopisů): bez označení – Olomouc, Vědecká knihovna (139); MZA – Brno, Moravský zemský archiv, fond G 12 – Cerroniho sbírka (9, z nichž jeden je dnes nezvěstný, má ale poměrně detailní popis v katalogu); HB – Herzogenburg, knihovna augustiniánské kanonie (2); BJ – Kraków, Biblioteka Jagiellońska (5); MT – Moravská Třebová, knihovna kláštera františkánů deponovaná v Moravské zemské knihovně Brno (5); ZA – Opava, Zemský archiv, pobočka Olomouc, fond Sbírka rukopisů Metropolitní kapituly v Olomouci (1); ÖNB – Wien, Österreichische Nationalbibliothek (3). Inkunábule jsou kromě fondů Vědecké knihovny v Olomouci uloženy v Moravské zemské knihovně v Brně (MZK, 2) a MT (1).

3 Z hlediska obsahu prakticky jen Černušák, R. T.: Knihovna dolanských kartuziánů jako historický pramen. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 1996. Sborník z 6. odborné konference Olomouc, 8.-9. října 1996*. Brno – Olomouc 1997, s. 30–34, který ale vycházel z problematického základního kritéria pro rozdělení dolanských a olomouckých rukopisů (viz dále), které užil i Hlaváček, I.: Poznámky ke knihovně kartuziánů v Dolanech v době předhusitské. In: Týž: *Knihy a knihovny v českém středověku*. Praha 2005, s. 333–339.

4 Činnost této dílny rekonstruoval Glonek, J.: Knihvazačská dílna olomouckých kartuziánů. In: *Bibliotheca Antiqua 2013. Sborník z 22. konference, 30.–31. října 2013*. Olomouc 2013, s. 40–61. K olomouckému kontextu Glonek, J.: Olomouc jako centrum knihvazačského umění období pozdní gotiky. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2023, č. 326, s. 5–30, zejm. s. 9–14.

5 K výzkumu proveniencí dolanských a olomouckých svazků detailně Dragoun, M.: Besitzeinträge und Anschaffung von Bänden der mittelalterlichen Kartäuserbibliothek in Dolany und Olomouc. In: Černá, S. – Černý, J. (eds.): *Bücher des Mittelalters und der Frührenaissance aus und in Olmütz*, v tisku, kde je také na základě kolofónů sledována písařská činnost dolanských a olomouckých kartuziánů a evidovány známé způsoby získávání knih a jejich rozsah.

6 Soupis vychází ze studie Dragoun, M. (pozn. 5), v níž jsou uvedeny i důvody pro vyloučení některých rukopisů a zejména inkunábulí ze zkoumaného korpusu – nejčastěji jde o akvizice z doby po roce 1500 nebo o chybné určení vlastníka v literatuře.

7 MZA II 63.

8 Louda, J.: *Soupis prvotisků Universitní knihovny v Olomouci a její pobočky v Kroměříži*. Praha 1956. Tento soupis ale z velké části neuvádí starší provenience a pouze odkazuje na práci Schubert, A.: *Die Wiegendrucke der k. k. Studienbibliothek zu Olmütz vor 1501*. Olmütz 1901, která obsahuje řadu chyb.

9 Žádný ze způsobů kvantifikace rozsahu není zcela neproblematický, v grafu používám rozdělení podle foliového rozsahu jednotlivých textů a jejich skupin, které použili v poslední době např. Ebersonová, A.: Obsah knihoven řeholních kanovníků sv. Augustina v Třeboni a v Borovanech. In: Dragoun, M. – Ebersonová, A. – Doležalová, L.: *Středověké knihovny augustiniánských kanonií v Třeboni a Borovanech*. Dolní Břežany 2021, s. 96–144; Dragoun, M.: *Středověká knihovna Starého Města pražského*, Praha 2022, s. 41–49.

10 Popis nejrozsáhlejší části korpusu dolanských a olomouckých rukopisů uložených v olomoucké Vědecké knihovně přinesli Boháček, M. – Čáda, F.: *Beschreibung der mittelalterlichen Handschriften der Wissenschaftlichen Staatsbibliothek von Olmütz*. Bearbeitet von F. und M. Schäfer, herausgegeben von H.-B. Harder and H. Rothe. Köln – Weimar – Wien 1994. Údaje tohoto a dalších katalogů rukopisných i prvotiskových sbírek byly při přípravě této studie upřesňovány jen ve výjimečných případech.

[11] BJ Cod. 284/1–2. Bible byla podle heraldické výzdoby pořízena pro fundátora tržecké kartouzy Alberta ze Šternberka, na ff. 2r–3v má záznam dolanského kláštera z počátku 15. století o zapůjčení neznámé osobě po dobu jejího života (začátek se jménem na fol. 2r je vyškrabán). Podle uvedení Dolan se tato poznámka nevztahuje k původnímu majiteli.

[12] Jde zejména o ZA CO 4 – druhý díl dvojsvazkové bible, jejíž první část se nejspíše nedochovala. Tento rukopis byl v Dolanech ale jen v období 1391–1396 a je jediným známým kodexem, který ve středověku dolanskou knihovnu opustil. Dále M II 34 (Nový zákon), M II 183 (menší proroci s glosou) a M II 130 (žalmy s výkladem).

[13] *MZK BA P 1*; *MZK PT 1–3380*.

[14] M II 142.

[15] M I 306.

[16] M I 277.

[17] M I 305.

[18] Konrád ze Soltau v M II 150, Fridrich ze Šternberka v BJ Cod. 1308 a anonymní jazykově německý výklad v *M II 179*.

[19] Bruno ze Segni v M II 83; k jednotlivým evangelistům výklad Mikuláše z Gorranu na Matouše v *M II 145* a *M II 221*; Bonaventury na Janovo evangelium v *M II 146* a Michaela de Massa na Matouše a Lukáše v M I 230.

[20] Richard ze Sv. Viktora v M II 182; Pseudo-Guilelmus de Melitona v M II 219.

[21] Jindřich z Langensteinu (de Hassia): *Lectura super prologo Bibliae* v M II 122; Robertus Holkot: *Lectiones in librum Sapientiae* v M II 204 a Petrus de Tarantasia (Inocenc V.): *Postilla super epistolam ad Romanos* v M II 222.

[22] M II 101; M II 199; MT 15; MT 17; MT 18; MT 20 a snad i část v *M II 117*.

[23] M I 270.

[24] M II 204.

[25] Ludolf ze Saska v II 48.047; Jan de Turrecremata v II 48.049 a Hugo de Sancto Caro v III 47.723.

[26] II 47.975.

[27] Dva komplety *Moralií* (M II 115; MT 21; HB 94/1–2, dále výpisky v *M I 341*), *Dialogy* (M I 246; M II 85), *Regula pastoralis* (M II 79 a neúplná M I 362) a homilie na evangelia (M II 119).

[28] Z Augustinových spisů jde o *Enchiridion* (M II 136), *De disciplina christiana* (*M II 134*) a *De doctrina christiana* (M II 139), meditativní augustinovská díla zahrnují *De diligendo Deo*, *Liber Soliloquiorum*, *Manuale* a *Speculum peccatorum* (M I 250; M I 251; M I 329; M I 330; *M I 355*; M I 362; M II 136; M II 139; *M II 153*; M II 246). Různá kázání jsou zapsána především v *M I 302*, M I 323 a sbornících M II 136 a M II 139.

[29] Jeronýmovy texty zastupuje *Explanatio in Danielem* (M I 293), dva listy jsou zapsány v M I 248, *M I 356* obsahuje řeholi, jež byla Jeronýmovi ve středověku připisována. Pseudo-Ambrožovi patří jen krátké *De moribus ecclesie* (M II 136) a úsek z *De dignitate sacerdotali* (M I 409).

[30] Jan Zlatoústý: výklad listu Židům (M II 102), různá kázání, listy a kratší morálně naučné texty v M I 258; *M I 304*; M I 329; M I 409 a MT 17; pseudepigrafní *Opus imperfectum in Matthaeum* (*M I 269*) a kázání na žalm 50 (M II 136). Isidor ze Sevilly: *Differentiae* (M I 267), *Synonyma* (M I 463; M II 246), *De summo bono* (M II 119) a soubor děl se vztahem k biblickému textu v M II 222.

[31] Origenovy výklady biblických knih v M I 278 a M I 293; Cassiodorův spis *De anima* v M I 250 (autorem výkladu Písně písní v *M II 134* je Haymo z Auxerre a nikoliv Cassiodorus); výpisky z *Collationes* Jana Cassiana v M I 463; kázání a kratší texty Řehoře Naziánského v M I 293.

[32] M II 119 a M II 205.

[33] III 47.826; *III 47.847*.

[34] III 47.727.

[35] II 48.120.

[36] III 47.719.

[37] II 48.276; III 47.796.

[38] *III 47.848*.

[39] MZA II 387.
[40] II 33.940.
[41] *III 47.846/A–B*. Z dalších obsahových skupin by k humanistům patřil spis Baptisty Mantuana *De patientia* (48.725) a některé texty věnované gramatice či šířeji vzdělávání (*Adolescentia* Jakuba Wimphelinga v 48.727, *De priscorum proprietate verborum* Juniana Maia v *II 48.379*, *Grammatica nova* Bernharda Pergera v 11.425).
[42] K němu zejm. Elbel, P.: Testamentum meum de libris meis. Knihovna olomouckého biskupa Bohuše ze Zvole (1454–1457) opět v centru pozornosti. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Architektura knihy (forma, obsah a jejich tvar). Sborník ze 14. odborné konference Olomouc, 22.–23. listopadu 2005.* Brno 2006, s. 85–119, který shrnuje i starší literaturu.
[43] M I 259.
[44] *Summa decretalium* Jindřicha z Merseburku (M II 130) a casus k jejímu textu (M I 296). Z knihovny Bohuše ze Zvole jde o záznamy přednášek k jednotlivým sbírkám (M I 244/1–3) a výklady Jindřicha Bohica (M II 185; M III 25/1–2).
[45] K Bohušovu odkazu viz Elbel, P. (pozn. 42), kde je také podrobný rozpis jednotlivých titulů a zhodnocení obsahu jeho knihovny.
[46] M I 166; M I 249; *M I 344*; M I 407 a M II 248.
[47] M II 91; M II 130 a M II 182.
[48] *Ius regale montanorum* v M I 271.
[49] *MT P 2*.
[50] II 48.131.
[51] III 47.806/1–4.
[52] II 47.960. V rukopisném materiálu byly texty věnované této problematice zapsány v dalším rukopisu Bohuše ze Zvole M I 246.
[53] M I 277 a M I 296.
[54] *M II 179*.
[55] M II 91.
[56] M II 246.
[57] M I 271.
[58] M II 131/1–3.
[59] M I 270.
[60] M II 208.
[61] Zejména v rukopisech M I 267; M I 296; *M I 304* a M I 357.
[62] *48.746* a *II 48.281*.
[63] II 47.901; II 48.071.
[64] M I 248; M I 267; M II 139; M III 32.
[65] *M II 111*.
[66] MZA II 303.
[67] M I 296 (mj. traktát Jana ze Stříbra); M II 138.
[68] *M I 304*; M II 182; *M II 188*.
[69] *M II 124*.
[70] M I 248; M I 296; *M I 304*; M I 323; *M II 179*.
[71] M II 85.
[72] M I 270.
[73] Zejména první kniha *Formula novitiorum*, M I 330; *M I 356*; M I 362.
[74] *M II 124*.
[75] MZA II 133.
[76] M I 270; M I 296.
[77] *M II 188*.
[78] M II 79.

79 III 47.759.
80 II 48.278.
81 48.706 (*Parochiale curatorum* Michaela Lochmaira) a 60.930 (*Manipulus curatorum* Guida de Monte Rocherii).
82 II 48.094.
83 M II 177; M II 178.
84 M II 118.
85 *M I 268*.
86 M I 251.
87 *M II 134*.
88 M I 279.
89 M II 243.
90 M I 320.
91 *M II 156*; M II 157; *M II 187*.
92 *M II 123*.
93 *M II 188*.
94 M II 206.
95 *M III 30*.
96 M II 135.
97 Nedělní kázání v M I 266.
98 M II 89; M I 326.
99 Např. kázání Jakuba Arrigoniho z Lodi na kostnickém koncilu (M I 267), Jindřicha Tottinga z Oyty o početí P. Marie (M I 323) a dále Matouše z Krakova (M I 323), Štěpána z Dolan (M II 139; MZA II 303; MZA II 364) nebo pravděpodobně Stanislava ze Znojma (MZA II 303).
100 Rozsáhlejší v M I 230; M I 259; *M I 341*; *M I 359* a M II 141 a dále *Compendium moralitatum* Jakuba z Lausanne (*M II 188*).
101 48.647; 48.648; *II 48.145*.
102 60.911.
103 60.939.
104 II 48.620.
105 II 48.287; II 48.296.
106 60.912.
107 *II 47.899*.
108 II 48.124.
109 II 48.279.
110 II 48.390; III 47.726–III 47.727.
111 II 48.277.
112 *II 48.212*.
113 *II 48.420*.
114 61.085–61.086; II 48.274; II 48.275.
115 *Flos theologiae* (*Summa de abstinentia*) Mikuláše z Byardu (II 48.074), *Lumen animae* (II 48.146), *Summa collationum* (*Communiloquium*) Jana z Walesu (*II 48.405*) a soubor Petra Bersuira (Berchoria) *Liber bibliae moralis* (*III 47.769*).
116 Inkunábule vevázaná v M II 261.
117 *M II 144*; samotný prolog v MT 17.
118 M I 247; M III 32.
119 *Opus Hieronymianum* Jana Andreae v M II 141 a sbírka vrcholně středověkých listů o jeho životě, smrti a zázracích připisovaná jeho současníkům Eusebiovi, Augustinovi a Cyrilovi v *M II 143*.
120 *M II 94*; M II 208; MZA II 234.
121 III 300.018.

122 60.940; resp. 22.255; 48.716. Z hlediska vztahu k užití rukopisů a inkunábulí je zajímavé, že z mohučského vydání díla Jana Trithemia *De laudibus sanctae Annae* byly pořízeny výpisky v M I 336. Příslušné vydání existuje ve dvou typograficky málo odlišných variantách (*Incunabula Short Title Catalogue* – dále ISTC – https://data.cerl.org/istc, vyhledáno 6. 9. 2024, it00444000 a it00445000) a nelze určit, která z nich byla předlohou.

123 M II 184; *M III 26/1*; M III 26/2.

124 Geograficko-historický sborník *ÖNB Cod. 12823* s cestopisem Marka Pola a *Jeruzalémskou historií* Jakuba z Vitry, M I 267 s *Kronikou papežů* Martina Polona a *M II 117* obsahující *Církevní historii* Eusebia z Caesareje a Rufina (čistě časově opět patristické dílo).

125 Mezi výpisky v M I 267 se nachází i seznam olomouckých biskupů a konkrétně Brunovi ze Schauenburka se věnuje krátký text v M II 91. *M I 341* obsahuje krátké dějiny kartuziánského řádu.

126 II 48.269.

127 II 47.890; resp. II 47.906.

128 *3.411*.

129 *M II 203*.

130 M I 246; resp. M I 247.

131 M I 463.

132 Především v M I 357; M I 358; *M I 359* a M I 406a.

133 *III 47.836*.

134 *60.981*, resp. *60.982*.

135 *60.979* a *II 48.527*.

136 *II 48.581*.

137 M I 259 a M I 267.

138 M I 271 (výpisky z Dybinova *Viatiku*); M I 293; M I 357.

139 M I 271.

140 M I 357, k němu detailně Odstrčilík, J.: Poučení o správném způsobu studia ve středověkém traktátu De modulo studendi (VK Olomouc, M I 357). *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis,* roč. 53, 2013, č. 2, s. 23–39.

141 Konvolut 48.784–48.787 mj. s *Doctrinale* Alexandra de Villa Dei a *Ars minor* Aelia Donata; resp. Pseudo-Boethiovo *De disciplina scholarium* jako součást *II 48.528*.

142 *Adolescentia* Jakuba Wimphelinga (48.727), *Grammatica nova* Bernharda Pergera (11.425), *Vocabularius breviloquus* Jana Reuchlina s připojenými kratšími texty (II 48.121), *De priscorum proprietate verborum* Juniana Maia (*II 48.379*).

143 M I 277.

144 *II 48.528*.

145 M I 267.

146 Jejich autory byli Konrád z Halberstadtu (M II 91), tzv. erfurtský anonym (M II 182), Pseudo-Hugo ze St. Cher (M II 222), Mikuláš z Dinkelsbühlu (dvojsvazková *Lectura Mellicensis* v *M II 111* a M II 226) a Jan de Fonte (M II 261).

147 M I 335; M II 136.

148 M I 245.

149 *II 48.284*.

150 V II 47.910/1–2 kvestie Jana Capreola na první a druhou knihu a v II 48.063 výklad třetí knihy Tomáše Akvinského.

151 *II 48.563*.

152 II 48.210.

153 60.670.

154 II 48.619.

155 M II 89; M II 136 a tisk v M I 305.

156 M II 136; MZA II 303.

157 M I 358; *60.935*.

158 Evidenci shrnuje Spunar, P.: *Repertorium auctorum Bohemorum provectum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans 1*. Vratislaviae etc. 1985, s. 363–367; další díla doplňují Coufal, D.: Ke sporům o Viklefa a jeho 45 článků I. Oxfordské testimonium a Štěpán z Dolan. *Studia mediaevalia Bohemica*, roč. 7, 2015, č. 2, s. 211–248 a Kohout, Š.: Báseň Gaude mater ecclesia nerozpoznaným dílem Štěpána z Dolan. *Střední Morava*, roč. 21, 2015, č. 40, s. 4–29.

159 *Antihus*: MZA II 133; *Epistola ad Hussitas*: MZA II 209, MZA II 363; *Dialogus volatilis*: MZA II 209; *Medulla tritici seu Antiwyklef*: MZA II 303; MZA II 364 (kromě toho i jeho listy a *Collatio super Exurgens Maria*).

160 Pascasius de Roma: *Opusculum disputationis contra Iudaeos* (M I 245), Theobaldus de Sexannia: *Errores Iudaeorum in Thalmut* (M II 91) a *Antilogus contra Iudaeos* a *Dialogus inter Iudaeum et christianum* Petra Damianiho (*M II 179*).

161 Velká část M II 91; MZA II 133; MZA II 209; část MZA II 234; MZA II 303; MZA II 363; MZA II 364; větší část *MZA II 365* a MZA II 387; naproti tomu ojedinělé texty jsou obsahem pouze M I 267; M II 138 a M I 292.

162 MZA II 133; MZA II 303.

163 M II 138; MZA II 387.

164 M II 91; MZA II 234; MZA II 303; MZA II 358; MZA II 364. V některých z těchto rukopisů jsou odsouzené Wyclifovy články spojeny s oxfordským testimoniem o bezúhonném životě tohoto doktora a jeho vyvrácením sepsaným Štěpánem z Dolan, který zřejmě také celý komplex těchto textů zkompiloval, srov. Coufal, D. (pozn. 158).

165 M II 91; MZA II 133; *MZA II 365*; MZA II 387.

166 Ondřej z Brodu: *De sumptione sacramenti corporis et sanguinis Christi* – M II 91, MZA II 133, MZA II 303; *Lectura de communione laicorum sub utraque specie* – MZA II 303; Mařík Rvačka: *Tractatus contra communicantes sub utraque specie „Apostolica docet sententia"* – MZA II 303, MZA II 363; Stanislav ze Znojma: *De corpore Christi* – MZA II 303, MZA II 387; Jan z Hradce Králové: *Estote sine offensione* – MZA II 387.

167 M I 292; MZA II 133; MZA II 303; MZA II 363.

168 MZA II 303. Podle středověkých obsahů mělo být v rukopisu M I 293 zapsáno Husova kázání, ale v dnešním rozsahu tohoto rukopisu již obsaženo není.

169 M I 248.

170 M III 33 a ÖNB Cod. 1803.

171 ÖNB Cod. 13389; *M II 186* a M II 196, poslední je ale diecézního původu. Kratší oficia a výpisky z breviáře obsahují dva rukopisy z konce 15. století, M I 336 a M I 406a. Ve Vědecké knihovně v Olomouci je uloženo několik dalších kartuziánských liturgických rukopisů, u nichž ale nelze zatím rozhodnout, zda se do jejích fondů dostaly z Dolan, nebo Králova Pole (event. odjinud, což je ale málo pravděpodobné).

172 M III 46.

173 M II 138.

174 III 2.674. Za upozornění na tento svazek děkuji J. Glonkovi.

175 *M II 94*.

176 Rukopisná část II 48.270.

177 II 47.957.

178 II 48.048.

179 M I 251; M I 463; M II 182.

180 M II 147 (knihy 1 a 2); M II 198 (kniha 1); M II 148; BJ Cod. 1307/1–2 (obojí celý komplet, přičemž oba byly k dispozici již v Dolanech) a výpisky v M I 267.

181 M I 294; MT 15 a německy v *M I 272*.

182 *M I 302*; M I 362.

183 M I 250; *M II 153*; výpisek v M I 463.

184 *Soliloquium*: M I 303, M I 463; *Itinerarium mentis in Deum*: M I 303; *Lignum vitae*: M I 329, M I 330.

185 *De quinque septenis* (*M I 349*, neúplný), *De virtute orandi* a *De arrha animae* (oba v M II 246, druhý také v *M II 153*).

186 *Soliloquium* (M I 294), *Stimulus dilectionis* (*M I 349*), *Liber viarum domini (visiones Elisabeth Schonaugiensis*, MZA II 234).

187 *De diligendo Deo* (M I 270), *Liber de consideratione ad Eugenium III.* (M II 102).

188 Zejména *Formula honestae vitae* (*M I 349*; M I 362), *De contemplatione passionis Christi per septem horas*, které se ale objevuje i pod jmény řady dalších domnělých autorů (M I 250; M I 463; *M II 153*; 3.408), *Meditationes de humana cognitione* (M I 250; *M II 153*, také v inkunábuli 61.088) a *De interiori domo* (M I 362).

189 M I 250; M I 282; M I 327.

190 M I 250; M I 292; M I 303.

191 M I 329; M I 330.

192 Např. v *M I 356*; *M I 359*; M I 406a.

193 Dílo Štěpána z Lanškrouna *De quattuor novissimis* je zapsáno v *M I 356*, další anonymní v M I 305; M I 406a a M II 261.

194 Valentinus: *Opusculum de arte moriendi* (48.712).

195 48.709–48.710; 60.927; 61.087.

196 48.750; 60.928.

197 *II 48.285*.

198 M I 406a; *60.932* (zde německy).

199 M I 258; M I 362; M II 136.

200 M I 294; M II 198.

201 M I 292.

202 48.715; 60.929.

203 *De patientia*, 48.725.

204 V olomouckém materiálu by sem bylo možné zařadit sborník M I 292 s řadou krátkých děl Jeana Gersona a sborníky s texty a výpisky z děl Petra Damianiho M I 323 a M II 79.

205 Anselm z Canterbury *II 48.404*; Bernard z Clairvaux II 48.125 a Flores z jeho děl *II 48.286*; Vilém z Auvergne II 48.211 a Bonaventura *II 47.995/1–2*.

206 II 47.956; II 48.320; II 48.367/4.

207 K obsahu Boháček, M. – Čáda, F. (pozn. 10); v některých případech přesnější údaje uvádí Handschriftencensus – Eine Bestandsaufnahme der handschriftlichen Überlieferung deutschsprachiger Texte des Mittelalters, https://handschriftencensus.de, vyhledáno 6. 9. 2024.

208 M I 259.

209 *M I 341*.

210 M I 409.

211 M II 179.

212 *60.932*, ISTC ia00532000.

213 Získávání informací od litomyšlského a olomouckého biskupa Jana Železného dokládá Coufal, D. (pozn. 158), s. 224. I samotný text Štěpánových děl, zejména *Antihus*, obsahuje řadu aktuálních zpráv o dění v Praze i v českých zemích, srov. Nechutová, J.: Štěpán z Dolan, moravský odpůrce M. Jana Husa a bojovník proti husitům. *Echo Latina*, roč. 1, 1994, s. 2–7, zejm. s. 4–5. Znalost konkrétních děl husitských autorů je tématem, které vyžaduje další výzkum, nicméně se zdá, že Štěpán měl k dispozici výrazně užší okruh textů než Husovi pražští protivníci, případně se k nim dostal až se zpožděním (tamtéž). Zprávy z kostnického koncilu ale získával prostřednictvím širší skupiny osob: v dolanském rukopisu MZA II 363 je dochován opis kostnického díla Maříka Rvačky *Apostolica docet sententia*, který v prosinci 1417 opravil Michal z Německého Brodu, nechvalně známý z procesu s Janem Husem.

214 Detailně Dragoun, M. (pozn. 5).

215 Spunar, P. (pozn. 158), č. 1024, 1029, s. 365–367, na autograf chybně určeného listu Janovi ze Slavonic v rukopisu M II 139 upozornil Kohout, Š. (pozn. 158), s. 14.

[216] V některých případech bude samozřejmě výsledkem málo uspokojivé konstatování, že spisy dotyčného autora „měli všude", ale např. Hradilová, M. – Petr, S.: Neznámý středověký rukopis nedělní postily Hortulus reginae z knihovny kláštera kapucínů v Žatci. In: Doležalová, E. – Sommer, P. (eds.): *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou. Věnováno Františku Šmahelovi k životnímu jubileu*. Praha 2016, s. 114–125, konstatovali výskyt rukopisů s uvedenou postilou výhradně v prostředí řádu sv. Františka.

[217] Podle rejstříků katalogů největších českých rukopisných sbírek se zdá, že dílo Dionysia z Ryckelu (Kartuziána) bylo v českých rukopisech neznámé obecně.

Summary

Medieval Library of the Carthusians in Dolany and Olomouc and its Contents

Michal Dragoun

The study deals with the contents of the medieval library of the Carthusian monastery founded at the end of the 1380s in Dolany and located in Olomouc since 1425. So far 164 manuscripts and 130 incunabula have been identified from its library, mostly deposited in the collection of the Scientific Library in Olomouc; however, the presence of some volumes in the library is undoubtedly documented only in the modern period. There are no sources available to determine the extent of the library in the Middle Ages, but current research suggests that the book collection has survived in relative completeness. The largest content group among the manuscripts and incunabula were sermons (about 23 % of the total), other larger groups (7–9 %) were meditative and moral writings, biblical exegesis and works of the Church Fathers. A distinct group among the manuscripts were works of anti-Hussite polemics – this group is related to the activity and literary work of the Dolany prior Stephen of Dolany (died 1421). The works of the supporters of Hussitism, however, are practically absent in the library. The large proportion of legal manuscripts in the library is the result of the legacy of the professionally oriented library of the Olomouc bishop Bohuš of Zvole in 1454. Incunabula began to penetrate the Olomouc library quite quickly and intensively – they make up about 40 % of its medieval scope. In addition to preaching literature, they also form the majority of systematic theology literature, and collected editions of the writings of individual authors were also well represented.

ZPRÁVY VLASTIVĚDNÉHO MUZEA V OLOMOUCI
č. 328: 24–71, 2024

František Josef II. Silva-Tarouca (1858–1936). Léta zralosti

Robert Šrek

Abstract

Franz Joseph II. Silva-Tarouca (1858–1936). Years of Maturity

This article is the second part of a planned four-part biography of Count Franz Joseph II. Silva-Tarouca and focuses on the period of his "maturity", which I have defined as 1882–1914. In 1882, Count Franz entered adulthood: he came of age, married and settled permanently in a chateau in Čechy pod Kosířem, where he soon started a family. Thus, after his childhood, adolescence and unfinished university studies, a new phase of his life was ushered in, which was associated not only with many hitherto unknown worries and challenges (for example, taking care of children, managing the administration entrusted to him, engaging in public or political affairs, etc.), but also with the joys of leisure activities (for example, horses, hunting, art, travel, etc.). The year 1914, when the whole world was horrified by the beginning of the so-called Great War, was the last point in all the narratives. Its course and how it was reflected in the daily reality of the Silva-Tarouca family will be dealt in the third part of the proposed biographical series.

Keywords: Silva-Tarouca family, nobility, Čechy pod Kosířem, Franz Joseph II. Silva-Tarouca, 19th and 20th century

Úvod

Tento článek představuje druhý díl z plánované čtyřdílné biografie Františka Josefa II. hraběte Silva-Taroucy a zaměřuje se na období jeho „zralosti", jež jsem vymezil léty 1882–1914.[1] V roce 1882 hrabě František vstoupil do věku dospělosti: stal se plnoletým, oženil se a trvale se usadil na zámku v Čechách pod Kosířem, kde brzy založil rodinu. V jeho životě tak po době dětství, dospívání a neukončených vysokoškolských studií nadešla nová etapa, která byla spojena nejen se spoustou dosud neznámých starostí a výzev (například s péčí o potomstvo, se správou svěřeného hospodářství, s angažováním se ve věcech veřejných či politických apod.), ale i s radostmi spadajícími do ranku volnočasových aktivit (například koně, lovectví, umění, cestování apod.). Značné množství témat určilo i strukturu předkládaného článku, v němž kvůli lepší přehlednosti není sledována jednotná chronologická linka, nýbrž okruhy dotčených námětů zpracovávané vždy se znalostí specializované literatury zabývající se šlechtou. Nejzazším bodem veškerých „vyprávění" se stal rok 1914, kdy celým světem otřásl počátek takzvané Velké války. Jejím průběhem a tím, jak se odrazila

v každodenní realitě rodu Silva-Tarouca, se budeme samostatně zaobírat ve třetím dílu proponované životopisné série.

Stěžejním pramenem pro můj odborný výzkum byly archiválie uložené v Moravském zemském archivu v Brně v rodové písemné pozůstalosti Silva-Tarouců,[2] zejména materiály s charakterem „ego-dokumentů".[3] Nejvýživnějším zdrojem informací byly autobiografické deníky, které si hrabě vedl od roku 1879 až do své smrti v roce 1936, dále jeho korespondence, novinové příspěvky a samostatně vytištěné publikace.

Svatba

Uzavírání manželského svazku ve šlechtických kruzích ve druhé polovině 19. století mělo podobu léty prověřeného rituálu, který se řídil jistými pevně stanovenými pravidly. Nejdůležitější podmínkou pro adepty ženitby bylo dodržet princip rovnorodosti, překračování hranic směrem dolů se totiž považovalo za nepřijatelné. Povinnost zvolit si partnerku odpovídající stavovské důstojnosti platila obzvláště pro prvorozené syny, na nichž ležela odpovědnost za neposkvrněné pokračování rodu. Navazování známosti v aristokratickém prostředí proto mělo ideálně probíhat v rámci akcí organizovaných šlechtou samotnou. Optimálními se jevily domácí bály, privátní divadelní představení v městských palácích, soirée, hony na venkovských sídlech a návštěvy příbuzných – neboli události, při nichž byla garantována kýžená záruka exkluzivity a vyloučení osob bez vyžadovaného predikátu. Úspěch námluv se odvíjel nejen od obapolného souhlasu zájemce o ženění a jeho vyvolené, přikývnout samozřejmě museli i jejich rodiče. Pokud vše dobře dopadlo, následovalo zasnoubení a svatební obřad, před nímž se sepisovala smlouva týkající se majetkových poměrů a zajištění nevěsty pro případ vdovství. Svatba rozhodně nemívala povahu soukromé záležitosti, šlo spíše o reprezentaci navenek. Často se konala v hlavním městě monarchie či v metropolích příslušné korunní země a její výjimečnost byla stvrzena přítomností pozvané společenské smetánky. Ve velkolepém duchu se také obvykle neslo uvítání novomanželů na ženichových panstvích. Stavěly se slavobrány, příjezdu urozené dvojice přihlíželo hojné publikum, doprovázely jej vzletné proslovy zástupců samosprávy a duchovenstva, devótní vyjádření úcty učitelů atd.[4]

Hrabě František Josef II. Silva-Tarouca při výběru své nevěsty určitě nepochybil. Gabriela princezna ze Schwarzenbergu představovala skutečně dobrou partii. Pocházela z přední české šlechtické rodiny, přesněji řečeno z její druhorozenecké větve sídlící na zámku Orlík, a mohla se tak pyšnit přízní s významnými osobnostmi vojenského, politického a náboženského života. Gabrieliným pradědečkem byl Karel I. Filip kníže ze Schwarzenbergu, proslulý vojevůdce a vítěz nad Napoleonem v Bitvě národů u Lipska v roce 1813. Její otec Karel III. kníže ze Schwarzenbergu spolu s jejím bratrem Karlem IV. knížetem ze Schwarzenbergu patřili k prominentním konzervativním politikům a stoupencům českého státoprávního programu. Další blízký příbuzný Bedřich kníže ze Schwarzenbergu zastával po více než tři desetiletí úřad arcibiskupa pražského.[5]

František se s Gabrielou oženil po relativně krátké známosti. Osudovým místem pro ně byla Praha. Poprvé se setkali 24. ledna roku 1882 na návštěvě u Lily Schaffgotschové. Znovu se pak shledali během masopustního plesu na Žofíně, kde si nepochybně padli do oka, neboť už 13. března (v den Františkovy zletilosti) se zasnoubili a 26. května vzali.[6] Zdá se, že klíčové okamžiky související s přípravou svatby se odehrály v režii orlické sekundogenitury.

Zásnuby proběhly ve schwarzenberském paláci ve Spálené ulici, vdavky ve schwarzenberské kapli v arcibiskupském paláci a právoplatnost svatební smlouvy z 21. května dosvědčili pražští schwarzenberští zaměstnanci knížete Karla, jmenovitě sekretář Johann Janů a centrální pokladník Dominik Mach. Dohoda ohledně finančního vypořádání pravila, že Gabriele bude, jestliže dojde k předčasnému úmrtí jejího chotě, zaručen roční příjem ve výši 6 000 guldenů rakouské měny a byt s vybavením na zámku v Čechách pod Kosířem, což měli respektovat i další dědicové nebo zákonní nástupci.[7]

Cenné a detailní údaje k veřejnému „rozměru" svatby se zachovaly v dobovém pražském tisku. Termín sňatku byl ohlášen s předstihem již 19. března.[8] 7. dubna měla Gabriela [obr. 1] bezmála hotovou kompletní svatební výbavu. Ložní prádlo vyrobil renomovaný podnik Ottomara Wenzela a salónní toalety madame Morin z Vídně, šperky doručil dvorní klenotník Rummel.[9] 15. května se *„snoubenci Silva-Tarouca"* společně vydali na otevření jedné výstavy.[10] Svatba připadla na 23. května; večer předtím se udál ve znamení rozlučky se svobodou, na niž se přišli ukázat všichni význační aristokraté. Samotný slavnostní akt započal o desáté hodině dopoledne v kapli kardinála ze Schwarzenbergu v arcibiskupském paláci. Ačkoliv se původně měl ceremonie ujmout přímo arcibiskup, z důvodu zaneprázdnění v Říšské radě ve Vídni jej nakonec musel zastoupit světící biskup Průcha. Role družby ženicha Františka se zhostil jeho bratr Arnošt Emanuel Silva-Tarouca, nevěstu doprovodil k oltáři její bratr princ Karel IV. ze Schwarzenbergu. Za družičky šly sestry oddávaných Marie Henrietta Silva-Taroucová a Ida ze Schwarzenbergu. Svědky byli Johann Adolf ze Schwarzenbergu se synem Adolfem Josefem, Karel kníže Oettingen-Wallerstein, Mořic Lobkowitz z Roudnice, Franz Thun, Günther ze Stolberg-Stolbergu, August Kálnoky a Eugen hrabě Silva-Tarouca-Unwerth. Na patřičném lesku svatbě dodávali i jiní vzácní hosté. K privilegovanému stavu náležely například Clotilda hraběnka Clam-Gallas a kněžna Mensdorff-Dietrichstein, širšímu publiku zase byly dobře známy persony místodržícího Alfreda svobodného pána Krause a generála barona Josipa Filipoviće. Největší pozornost

Obr. 1. Gabriela Silva-Taroucová jako nevěsta, 1882, fotografie, Moravský zemský archiv v Brně, G 445, karton 112, inv. č. 400, sign. 239/1. Foto: Robert Šrek.

na sebe zaslouženě strhla sama nevěsta. Gabriela se skvěla v bílých šatech z rypsového hedvábí, zdobených pravou bruselskou krajkou a protkaných květy pomerančovníku, na krku jí zářil náhrdelník sestavený z tyrkysů a briliantů, její závoj byl připevněn na věnci z pomerančových květů. Po ukončení obřadu přijímal čerstvě sezdaný pár blahopřání v salonku sousedícím s kaplí. Posléze byla ve schwarzenberském paláci ve Spálené ulici uspořádána rodinná hostina a též hostina pro panské úředníky, přičemž služebnictvo si na tyto mimořádné chvíle obléklo starobylé livreje, tedy modré fraky s modře protkanými stříbrnými prýmky, dlouhé červené kalhoty a černé sametové kalhoty pod kolena. Kolem třetí hodiny odpolední odjeli František s Gabrielou separátním vlakem České západní dráhy na schwarzenberský zámek do Osova a tam coby prezent obdrželi dva ryzáky. Dva dny nato směřovali do Čech pod Kosířem.[11]

O jejich přijetí na hanáckých državách rodu Silva-Tarouca obsáhle referovaly olomoucké noviny *Pozor. „Že velmi oblíbený p. hrabě princeznu ze středu historické šlechty za choť sobě vyvolil, radost velikou na všech stranách spůsobilo a každý upřímný vlastenec na hraběcích statcích a ve vůkolí přemýšlel, jak by vznešené tyto novomanžely co nejdůstojněji uvítal. Na všech stranách konaly se porady. Jelikož ale došla zpráva, že vznešení novomanželé již 25. května přes Litovel, Náměšť a Ludeřov do Čech zavítají, usnešeno a provedeno toto slavnostní uvítání: Předně shromáždilo se, ač od rána do 2 hod. odpoledne pršelo, asi 200 banderistů z Čech, Služína, Stařechovic, Hluchova, Drahanovic, Kyniček, Lhoty, Ludeřova, Střížova, Bohuslavic, Malé a Velké Rakové, Hvozda a Krakovce před Ludeřovem, aby odtud do Čech vznešené manžely doprovodili. Před 3. hod. odpolední dojeli toužebně očekávaní oslavenci k Ludeřovu, kterýžto k jejich poctě slavnostními branami, prapory a majáky ozdoben byl. Uvítání byvše srdečně obecním zastupitelstvem Ludeřovským a velkým zástupem lidstva jak domácího, tak i z okolních osad a přijavše od nich krásný věnec a kytici ubírali se za nekonečného volání ‚slávy' velmi mile dojati tímto prvním uvítáním v průvodu banderistů k Čechám, kdežto ohromné množství lidstva s patronátním duchovenstvem, úřednictvem a zástupci všech na panstvích hraběcích nacházejících se obcí u slavnostní brány obcí Českou postavené a překrásně v gotickém slohu provedené, mnohými krásnými nápisy a znakem hraběcím a knížecím ozdobené oslavence očekávalo. O 3 ½ hod. dorazili nedočkavě očekávaní za zvukův hudby a hřímání hmoždířů do Čech a uvítání radostným a nekonečným ‚Sláva'! Když byli projeli dvojřadím, tvořeným školní mládeží a spolky hasičským a veteránským, zastavili se u brány, kdežto je d. p. farář Český několika srdečnými slovy ve jmenu všech přítomných přivítal. Na to podalo vkusně oblečené děvčátko vznešené paní kytici, kterážto ji s patrnou radostí přijala, a když byli dle staroslovanského spůsobu od jedné sousedky a družičky chléb a sůl přijali, odebrali se v průvodu duchovenstva a přítomného obecenstva do chrámu Páně, aby dříve, nežli do svého domu vkročí, vyprosili si na Bohu požehnání. Po slavném požehnání vstoupili opět do svého vozu a když byl pan farář ve jménu oslavenců se za skvělé uvítání všem přítomným poděkoval a je vyzval, by ještě vznešeným novomanželům a celé historické šlechtě, kterážto za naše stará práva bojuje, provolali ‚Sláva', nebylo radostnému ‚Slávy' volání konce. Na to odebrali se oslavenci do skvostně ozdobených zámeckých komnat provázeni upřímným přáním všech přítomných, by dlouhá a blažená leta spolu trávili a byli k ozdobě a prospěchu církve a vlasti. Dejž to Bůh!"*[12]

Manželství vydrželo Františku Josefu II. a Gabriele Silva-Taroucovým přes padesát dva let, v roce 1907 oslavili stříbrnou[13] a v roce 1932 zlatou svatbu.[14] Z jejich svazku vzešlo celkem pět chlapců: Karel, Egbert, Bedřich, František Arnošt a Alois,[15] o nichž budeme pojednávat v několika kapitolách později. Nejprve se ovšem podíváme na to, jak si hrabě

František sám poradil s nelehkou úlohou prvorozeného šlechtického syna, jak dostál úkolům a závazkům plynoucím z jeho příslušnosti k aristokratické společenské vrstvě.

Být šlechticem

19. století bylo obdobím velkých sociálních změn, v jejichž důsledku se tradiční stavovsky organizovaná společnost měnila ve společnost občanskou. Do popředí se v těchto letech postupně dralo bohaté měšťanstvo a hospodářští magnáti, šlechta naopak přicházela o pevnou půdu pod nohama a musela strpět mnohé ústupky ze svých dosavadních pozic. Klíčový mezník pro ni představoval revoluční rok 1848 a děje na něj navazující, kdy ztratila řadu výsad. Přišla o soudní privilegia, o patrimoniální práva a o výhody spojené s inkolátem a s poddanskými vztahy, nebyla již také osvobozena od vojenské služby. Punc výjimečnosti jí však nadále zůstával díky souboru práv, který přetrvával z dřívějška. Stále tudíž disponovala nárokem na užívání titulů, predikátů a erbů, směla se stát poživatelem podpor některých nadací (ústavů šlechtičen a vzdělávacích institutů), mohla nabývat vybraných dvorských úřadů a řádových vyznamenání a měla povolení zřídit si fideikomis, k němuž byl šlechtický status předpokladem. Od počátku šedesátých let 19. století pak požívala jistého upřednostnění i v politice, jak na zemských sněmech, tak na parlamentní úrovni, kde pro ni byl vždy vymezen určitý počet křesel zaručující roli neopominutelného hráče. Modrá krev opravňovala své nositele k zisku dědičného členství v Panské sněmovně Říšské rady, horní komoře parlamentu uzákoněného Schmerlingovou únorovou ústavou z roku 1861.[16]

Nobilita se ve druhé polovině 19. století vůči okolnímu světu poněkud uzavřela, žila si svou vlastní „paralelní" skutečnost a věřila v hodnoty, které se odlišovaly od hodnot všech ostatních. Cenila si především společně sdíleného vědomí rodové ušlechtilosti a čistoty, byla silně soudržná a navzájem propletená příbuzenskými vazbami. Vyznávala věrnost habsburskému domu a katolické církvi. Prodělávala specifickou výchovu, dodržovala ritualizované zvyky a měla noblesní chování a vystupování, těžko napodobitelné pro kohokoliv jiného. Jinak řečeno – dostat se za nepropustné „hradby" tohoto semknutého společenství v podstatě nešlo, člověk se do něj musel narodit.[17]

Navenek mohla aristokracie na nezasvěcené působit docela jednolitě, uvnitř jejích kruhů ale panovala přísná hierarchie. Hodnostní pořadí šlechty souviselo s minulostí Svaté říše římské národa německého a vycházelo ze zásad zavedených v roce 1837 císařem Ferdinandem. Nejvyšší místo na pomyslném žebříčku příslušelo knížecím a hraběcím rodinám, jež před zánikem Svaté říše římské v roce 1806 byly „na říši nezávislé", tj. vlastnily v Německé říši državy a nepodléhaly žádnému německému suverénovi, ale výlučně císaři (Liechtensteinové, Arenbergové, Lobkowitzové, různé větve Salmů, Dietrichsteinů, Auerspergů, Fürstenbergů, Schwarzenbergů a Thurn-Taxisů). Druhou příčku obsadily rodiny rovněž „na říši nezávislé", ale bez hlasu v knížecí radě (Croÿ, Esterházy, různé odnože Hohenloheů, Schönburgů, Waldburgů, Trauttmansdorffů a Windisch-Graetzů atd.). Za nimi následovala rakouská dědičná knížata (například Lubomírští, Lambergové, Kinští, Pálffyové, Collaltové). Čtvrté místo bylo určeno hrabatům a svobodným pánům, sem spadali i Silva-Taroucové.[18] Exkluzivnímu postavení se šlechta těšila hlavně u císařského dvora ve Vídni. Přístup ke dvoru a ke dvorním funkcím byl totiž umožněn jenom osobám, které obstály v proslulém zkoumání rodokmenu a mohly se z otcovy a matčiny strany vykázat osmi předky s bezvadným původem nepřerušeným nějakým nerovným krokem. Za stěžejní se

tedy pokládala urozenost, nikoliv zvláštní zásluhy. Šlechticům a šlechtičnám bývala obvykle udělována dvorská hodnost – mužům nejčastěji c. a k. komořího, větší poctou pro ně případně byl úřad tajného rady; ženám se propůjčoval Řád hvězdového kříže. Zavazovali se tím k plnění reprezentačních úkolů a k účasti na rozmanitých ceremoniích, například na plesech, na novoročních audiencích, na audiencích při nástupu nově ustanovených vyslanců cizích států, na oficiálních audiencích a na náboženských slavnostech, zejména ve velikonočním týdnu a při procesí o svátku Božího těla.[19]

Hrabě František Josef II. Silva-Tarouca pocházel ze starobylého šlechtického rodu, jehož kořeny sahaly až na území Iberského poloostrova. Své nejstarší historicky doložitelné předchůdce přitom mohl hledat v 11. a 12. století. Dům Silvů patřil od středověku k nejvýznamnějším rodinám Portugalska a podílel se na všech podstatných událostech odehrávajících se v oblastech na jih od Pyrenejí. Hrál kupříkladu vynikající úlohu při bojích s Maury ve 12. století, později se mimo jiné zapojil do procesu koloniální expanze do Indie, Afriky a jižní Ameriky. Ve středoevropských poměrech se tento rod etabloval teprve v 18. století. K jeho členům náleželi význační vyslanci, místodržící, generálové, říšští komoří, tajní radové, presidenti konsilií a státních rad, vrchní hofmistři, kardinálové, literáti. V námi sledovaném kontextu byl důležitou osobností Joao Gómez Tellez hrabě Silva-Tarouca (1671–1738), úspěšný generál a diplomat, který se v závěru své profesní kariéry uchýlil coby vyslanec na císařský dvůr ve Vídni. Právě on sňatkem s Joannou Rozou de Menezes natrvalo sloučil přídomek Silvů s přídomkem Menezes Tarouca, čímž de facto založil rakouskou linii Silva-Tarouců. Jeho syn Emanuel Tellez da Sylva Menezes e Castro hrabě Tarouca, vévoda z Turnhoutu, pobýval též ve Vídni, zařadil se mezi nejvýraznější persony tamního elitního prostředí a stal se oblíbeným mentorem císařovny Marie Terezie. Roku 1768 koupil panství Čechy pod Kosířem se statky Krakovcem a Drahanovicemi a po třech letech z něj učinil fideikomis. Tímto úkonem spojil Silva-Taroucy s Moravou na dalších cirka sto sedmdesát let, až do doby druhé světové války.[20]

K jižanskému původu rodu Silva-Tarouca odkazují i některé motivy z výzdoby jeho erbu potvrzeného Marií Terezií ve Vídni roku 1749. Znak [obr. 2] sestával z dvakrát polceného a jedenkrát děleného štítu s čtvrceným středním štítkem, v jehož 1. a 4. stříbrném poli se nalézal červený lev s modrou zbrojí, zatímco 2. a 3. zlaté pole bylo bez figury. Hlavní štít byl rozdělený na šest polí. V 1., 3. a 5. zlatém poli se nacházeli dva nad sebou kráčející červení vlci, ve 2., 4. a 6. zlatém poli čtyři červené kůly. Celý štít se štítkem spočívaly na znakovém plášti s knížecí korunou. Štítonoše znázorňovali dva zlatí lvi, pravý držel korouhev totožnou se štítkem a levý korouhev totožnou s hlavním štítem.[21]

Hrabě František Josef II. Silva-Tarouca přikládal minulosti vlastní rodiny a perfektnímu rodokmenu mimořádnou důležitost. V roce 1883 si například nechal zpracovat genealogický vývod svých předků sahající od počátku 17. století po zrovna narozeného syna Karla, a to jak po meči, tak po přeslici.[22] Zájem o rodinnou historii dokonce zúročil knižně v publikaci s názvem *Die Silva's in Oesterreich. Ein Beitrag zur Geschichte dieses Hauses*, kterou vydalo v roce 1899 nakladatelství Wilhelma Fricka ve Vídni.[23] Ačkoliv ji hrabě s odstupem času vyhodnotil jako nevyzrálý pokus psaný zelenáčem,[24] zůstává doposavad v odborné literatuře hojně citovaným zdrojem informací, zvláště co se týče popisu života na zámku v Čechách pod Kosířem za Augusta Alexandra a Gisely Silva-Taroucových, hostitelů Josefa Mánesa. Úhrnem se František v této knize zabýval osudy dvaceti tří pokolení od 11. století až po současnost. Badatelem v dnešním slova smyslu v těchto chvílích ještě opravdu nebyl, výborným stylistou již ovšem ano. V úvodních kapitolách věnujících se španělsko-portugalským

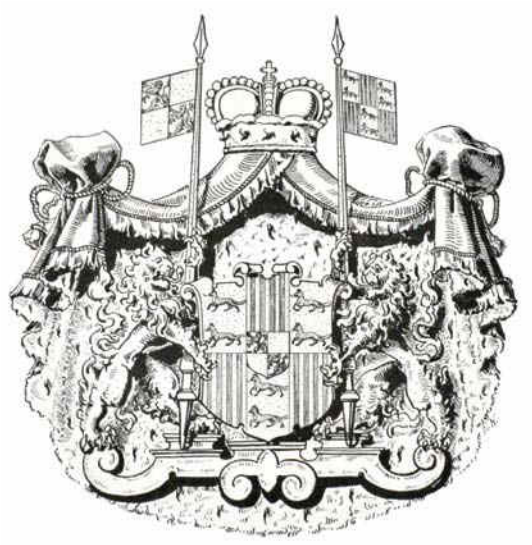

Obr. 2. Erb rodu Silva-Tarouca. In: Wappen-Buch des mährischen Adels. I. Theil. Brünn 1889. Foto: Robert Šrek.

dějinám se spoléhal na kroniku Dona Luise Salazara y Castro z roku 1685. Podklady pro rakouskou část příběhu čerpal podle mého názoru spíše z ústní tradice a z autopsie než z písemných pramenů uložených v domácím archivu. Nebál se psát subjektivně, brilantním a patetickým slohem – třeba v pasáži týkající se nedostatečné piety k památce výše zmíněného Emanuela Telleze Silva-Taroucy, kde lamentoval nad tím, že prapaděd chyběl v sochařském doprovodu pomníku císařovny Marie Terezie, přestože se řadil k jejím nejbližším.[25] Svou nespokojenost v tomto směru ventiloval i v korespondenci, např. hned v roce 1888, když byl monument na náměstí Marie Terezie ve Vídni slavnostně odhalen: *„Vděčné potomstvo vyškrtlo jeho jméno z knihy dějin, na pomníku poslední habsburské dcery nezbylo místo pro jeho podobiznu. Žádný div – byl to šlechtic a katolík, a obojí v takové míře, která přesahuje obzory naší doby s nasazenými brýlemi.“*[26]

U vídeňského dvora se hraběti Františku Josefu II. Silva-Taroucovi podařilo dosáhnout jmenování do dvou oficiálních úřadů. Od roku 1888 se honosil titulem c. k. komořího,[27] od roku 1911 titulem tajného rady.[28] Vedle toho usiloval o hodnost čestného rytíře Německého řádu [obr. 3], jež mu byla udělena v roce 1893.[29] V politice pak těžil z výhod svého ušlechtilého příjmení od roku 1892 jako doživotní[30] a od roku 1907 jako dědičný člen Panské sněmovny Říšské rady.[31] Gabriela Silva-Taroucová zase obdržela roku 1889 Řád hvězdového kříže a od roku 1892 byla palácovou dámou.[32]

Jako manželský pár své společenské povinnosti rozhodně nikterak nezanedbávali. Pravidelně se účastnili plesů a bálů, například dvorního bálu v Praze v roce 1883, plesu *„pod patronací císaře“* ve Vídni v 1901, *„nijak úchvatného dvorního bálu“* ve Vídni v roce 1906[33] a plesů města Vídně na radnici v letech 1901–1905 a 1912.[34] S pýchou vzpomínali na svou přítomnost při slavnostním uvítání panovníka v Brně v roce 1892, kdy byla Gabriela při zemském soaré císaři předvedena jako první z dam.[35] Na podobné akci se František v Brně podílel opětovně v roce 1894; na konci léta stejného roku se nacházel na seznamu hostů

Obr. 3. František Josef II. Silva-Tarouca ve slavnostním oděvu Německého řádu. Die Silva's in Oesterreich. Ein Beitrag zur Geschichte dieses Hauses. Wien 1899. Foto: Robert Šrek.

u dvorské tabule v Budapešti.[36] Mnoho let poté, v roce 1908, přihlížel ve Vídni spolu se syny jubilejnímu průvodu vzdávajícímu hold císařově dlouhé šedesátileté vládě. Během okázalé tříhodinové přehlídky potkal či spatřil spoustu svých rovnorodých přátel, nejen na tribuně rezervované pro členy Panské sněmovny Říšské rady, nýbrž i v defilujících historických seskupeních, z nichž jej nejvíce oslovilo to, která připomínala osvobození Vídně před Turky v roce 1683.[37] K závazkům šlechtice bohužel taktéž patřily záležitosti méně šťastného charakteru. Kupříkladu roku 1898 jel František uctít památku zemřelé císařovny Alžběty při smutečním obřadu ve vídeňském Votivním kostele.[38]

Bezesporu zajímavé jsou pro čtenáře tohoto článku i podrobnější Františkovy zápisky, které si dělal na základě osobních setkání s císařem Františkem Josefem I. Poprvé si zblízka pohlédli do tváře v roce 1887, když si monarcha přijel prohlédnout manévry na Konicku naplánované od 1. do 3. září.[39] Pro mladého hraběte to dozajista byla zkouška pevnosti nervů. Jednalo se o prestižní událost, bedlivě sledovanou regionálními novinovými deníky a netrpělivě očekávanou nepřeberným davem zvědavců. Na Hanou a k Drahanské vrchovině zavítali vyjma Františka Josefa I. i další příslušníci vládnoucí dynastie, arcivévodové Albrecht, Vilém a Rainer, kromě nich také vysocí reprezentanti armádního aparátu a zemské správy. František se v průběhu několika málo dní ocitl v bezprostřední blízkosti nejvyššího představeného Rakouska-Uherska vícekrát, přičemž o těchto památných momentech napsal dopis strýci Güntherovi ze Stolberg-Stolbergu a bratru Arnoštu Emanuelovi.[40] Císař dorazil 31. srpna dvorním vlakem vypraveným z Vídně. Konečnou zastávkou byly Drahanovice, kde František v půl šesté večer jako držitel dominia sehrál svou roli při zdravici na nástupišti. Že mu bylo dovoleno přivítat vladaře, pokládal za skutečnou poctu, poněvadž neformální

audience se dle instrukce shora přijímat neměly. Na tento okamžik se náležitě připravil: *„Dal jsem čerstvě nalakovat můj kočár, koním jsem nějak srazil nohy dohromady, a jak přišel ten velký den, jel jsem fajnově v největším gala, ve vyleštěném postroji, s doprovodem atd. do Drahanovic.“* [Obr. 4] Poté co vlak zastavil, panovník vystoupil a kráčel rovnou k Františkovi, jehož nachystaný projev vděčnosti přerušil tím, že pozdrav s potěšením bere na vědomí, a zeptal se ho, jestli v Drahanovicích bydlí. Nato se k majestátu nahrnul děkanátní klérus s českými proklamacemi a František si mezitím potřásal rukou s nejvyšším podkoním Thurn-Taxisem, zemským místodržícím hrabětem Bedřichem Schönbornem, jeho adjutantem hrabětem Plazem a jinými. S panovníkem se František znovu sešel příštího dne u dvorní tabule pořádané na zámku v Laškově, kde během návštěvy bydlel. Po večeři spolu v zahradě zapředli v nenucený rozhovor a bavili se vcelku povšechně o všelijakých tématech, kupříkladu o Gasteinu nebo o trvalém prodlévání na venkově. Naposledy František hlavu státu spatřil následujícího dne, když se vracel z prohlídky manévrů. S císařem a jeho družinou se ale tentokráte pouze míjel před zámeckou branou v Laškově. V pozdějších letech se František s císařem shledával na audiencích, třebaže šlo zpravidla o několikaminutové akty.[41] Přijetí v roce 1892 pojmul jako příležitost k poděkování za udělení doživotního členství v Panské sněmovně Říšské Rady.[42] Během slyšení v roce 1906 stočil dialog na problematiku školství. Monarcha si pochvaloval jezuitské kolegium ve Feldkirchu, v němž byli vyučováni jeho vnuci, a vyhlížel údajně drobet překvapeně pro Františkovy narážky na pověstnou jezovitskou hrabivost. Zároveň jej zaujalo, že se pro řeholi u Tovaryšstva Ježíšova rozhodl budoucí majorátní pán.[43] Při audienci v roce 1907 František opět děkoval, tentokráte za udělení dědičného členství v Panské sněmovně Říšské Rady.[44] Stárnoucímu vládci dával najevo úctu a respekt i nadále – byť ne se vším, co se stalo za jeho panování, souhlasil, jak vidno třeba v listu Gabriele z konce roku 1908: *„Včera nebo předevčírem jsem obdržel výzvu k účasti na šlechtické gratulaci. Velmi špatně stylizované a dle mého mínění nerozumnost. Šlechta jako korporace byla vládnoucím císařem zrušena, její pozemské pozůstatky nemají proč jásat. Pokud tam přesto půjdu, bude to proto, že jsem osobně zavázán starému pánovi, který ke mně byl vždy*

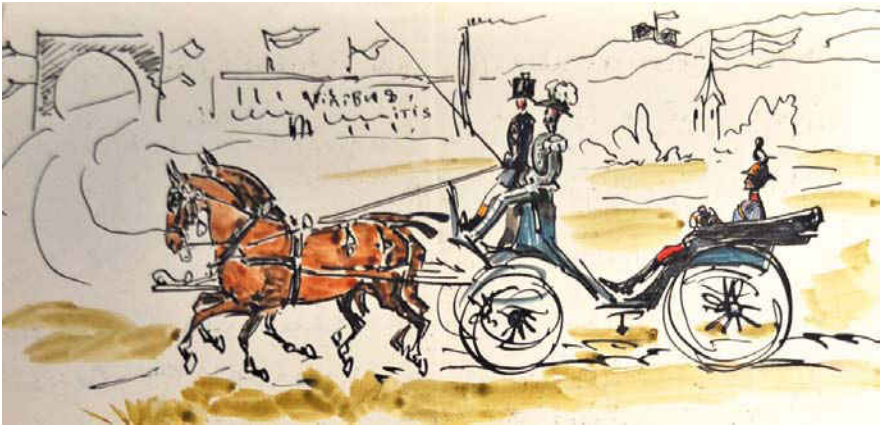

Obr. 4. František Josef II. Silva-Tarouca na cestě do Drahanovic v roce 1887, Moravský zemský archiv v Brně, G 445, karton 99, inv. č. 369, sign. 210/17. Foto: Robert Šrek.

laskavý a milý, a rád bych jej letos viděl."[45] V roce 1910 spolu mluvili o koních a o angažmá šlechticů v armádě.[46] V roce 1911 hrabě František před audiencí absolvoval přísahu nových tajných radů [obr. 5], pohovor samotný se týkal stejně jako vloni koní a jezdeckého umění.[47]

Do sfér vrcholové politiky zasvěcoval hraběte Františka Josefa II. už od dob univerzitních studií jeho zákonný opatrovník a náhradní otec Egbert Belcredi.[48] Ten se počítal za jednu z předních person politického klání druhé poloviny 19. století. V očích veřejnosti byl především zakladatelem a dlouhodobým předákem Strany konzervativního velkostatku na Moravě, dále působil jako poslanec moravského zemského sněmu. Z pohledu bytostného konzervativce Belcredi horoval pro zvykem ustálené dělení společnosti na stavy a dláždil cestu, jíž by se šlechta měla ubírat, aby se byla schopna vyrovnat se sílícími modernizačními tendencemi, to jest s vytěsňováním z mocenských pozic, s parlamentarizací, demokratizací, nacionalismem a zmasověním politické kultury. Po urozené vrstvě vyžadoval angažovanost a interes o děje kolem sebe, přál si, aby se stala vůdčím hlasem nižších tříd ohrožovaných nebezpečným liberalismem.[49] U svých straníků konkrétně prosazoval spolupráci se selským stavem a církví.[50]

S hrabětem Františkem Josefem II. Egbert o politických problémech samozřejmě hovořil docela často. Z jejich vzájemné korespondence se lze domnívat, že František souzněl s myšlenkovou orientací zkušeného matadora, přitakal jeho názorům, eventuálně u něj hledal oporu. V roce 1885 například Egbertovi psal, že bezpochyby přispěje na tiskovinu *Hlas*: *„Konzervativní denně se objevující plátek se mi jako protiváha liberálně-nacionální agitace zdá absolutně potřebný."* V roce 1887 svému poručníku zase tvrdil, že jakkoliv se dosud politice věnoval sporadicky, chápe její význam a uvědomuje si nezbytnost poznání teoretických spisů a knih, protože *„opravdovou znalost českého státního historického*

Obr. 5. Přísaha nových tajných radů ve Vídni v roce 1911, Moravský zemský archiv v Brně, G 445, karton 93, inv. č. 334, deník hraběte Františka Josefa II. Silva-Taroucy, zápis k 25. 9. 1911. Foto: Robert Šrek.

práva" považoval *„přinejmenším za mimořádně vzácnou"*. V roce 1894 se František zmiňoval o podpoře katolického dnu: *„Je to postulát politické sebezáchovy, který my, místní šlechtici na venkově, musíme splnit…"* Společná oběma určitě byla i jakási tesknivost nad aktuálními, aristokracii nepříliš nakloněnými okolnostmi, což dokládají výňatky z Františkových dopisů z roku 1892: *„Co říkáš o šlechtě, je až příliš pravdivé, a zžidovštění velkostatků, zánik, nebo ještě hůře, zavlečení starých úctyhodných jmen na hnojiště, jsou smutné, ale logické konsekvence krátkozrakosti a špatné vůle (…) dnes je již téměř pozdě zvolávat ‚konzulové bdětež' "*, či z roku 1893: *„Když se líčení o tehdejší moravské šlechtě v celé její nádheře a kráse, s jejími duchovními snahami a s jejím oprávněným kosmopolitismem srovná s našimi poměry."*[51]

S Egbertem Belcredim hrabě František Josef II. probíral též otázku svého prvního politicky laděného vystoupení před širším obecenstvem. V roce 1891 se v Brně na ustavujícím shromáždění Vlasteneckého lidového spolku pro katolíky německého jazyka na Moravě vyslovil k úloze rolnictva v soudobém společenském systému.[52] Ukázkově přitom pracoval se všemi zásadními ideovými zdroji středoevropského konzervatismu, jakými byly: odpor k racionalismu a utopismu progresivistů; nechuť k přejímání univerzálních vzorců novodobého konstitucionalismu zrozeného v revoluční Francii; důraz na kontinuitu organického vývoje lidské society a na zděděnou tradici oproti principu převratu; odvození autority veřejné moci od Božího záměru a křesťanské věrouky.[53] Rolníky varoval před hrozbami plynoucími z osvícenského pokroku, před opojením z falešného dojmu svobody a samostatnosti, před národoveckým šovinismem, před antiklerikálními a protišlechtickými náladami, před nadbytečným vzděláváním a chutí konat politiku – naopak, vyzýval je k hrdosti na sebe sama a na své poslání, jemuž by se neměli zpronevěřit, vybízel je k důvěře v dědičnou aristokracii. Sedláci nemohou *„chtít být rolníkem a politikem zároveň"*, nesmějí se nechat přemoci touhou *„hrát si na vlastní pěst na politiky"*, kterou v nich *„usilovně a záměrně pěstují revoluční strany všech barev"*. Františkova oficiální řeč se však nakonec nesetkala s příznivou odezvou. Belcredimu se s nelibostí svěřoval, jak se ho velmi dotklo, že dotčený spolek odmítl přednes otisknout en bloc ve *Vaterlandu*. Proslov totiž pojal jako upřímné *„vyznání víry"*, jedinečnou možnost *„precizovat své stanovisko (…) vůči lidu"*, jehož definoval coby soukmenovce, spojence: *„Lid a my, dědičná šlechta země, můžeme dostát Bohem daného úkolu v podstatě pouze tak, když to, co jsme, také zcela chceme být: rolník rolníkem, urozený člověk šlechticem."* Zřejmě v reakci na vznesené výtky František Belcrediho ujišťoval, že svůj postoj na každý pád nechápe jako překračování hranic jednotlivých stavů a že nesouhlasí se Spiegelovým náhledem, kterak má šlechta být štváčem sedláků.[54]

Tento neúspěch jakoby Františka Josefa II. od příštího přímého exponování se na veřejnosti poněkud odradil. O dění na politickém kolbišti doma a v zahraničí se zajímal, avšak víceméně pasivně.[55] Přehled o aktualitách získával četbou novin, tu a tam navíc studoval i náročnější texty.[56] Na Moravě se ve své domovské Straně konzervativního velkostatku zapojoval spíše jen při každoročních shromážděních v rajhradské prelatuře a ve volebním výboru,[57] přesto byl v roce 1903 (snad drobet přehnaně) v novinách nazýván jako *„vůdce velkostatkářů moravských"*.[58] Do Vídně dojížděl na zasedání Panské sněmovny Říšské rady, přičemž se ale nijak výrazně neprojevoval;[59] někdy zašel na jednání Poslanecké sněmovny.[60] Dodejme, že hrabě Silva-Tarouca měl pověst zarputilého *„arciklerikála"*.[61]

Kromě politiky byl František Josef II. zaneprázdněn starostmi o rodové državy. Hospodaření považoval za slabou stránku svého rodu. Později, již coby starší muž, v něm dokonce viděl jakési prokletí, přetrvávající napříč všemi pokoleními: *„Je to osud naší rodiny.*

Don Manuel, zakladatel moravského fideikomisu, odkázal svému synovi Františku Štěpánovi dobře uspořádaný majetek. Ten ho rozházel. Jeho syn František Josef I. celý svůj život šetřil, ale jeho syn, můj zesnulý otec, opět rozvrátil jmění do té míry, že jsem já, ačkoliv má žena nebyla chudá, musel znovu šetřit.“[62] August Alexander skutečně přivedl Silva-Taroucy k finančnímu krachu. Osudným se mu stalo nepříliš povedené podnikání v oboru cukrovarnictví. Když v roce 1872 předčasně zemřel, zanechal po sobě spoustu dluhů.[63] Sanace ekonomiky velkostatku se následně ujal Egbert Belcredi, který v těchto záležitostech pomáhal až do své smrti v roce 1894.[64] Od roku 1895 byl kurátorem velkostatku Günther ze Stolberg-Stolbergu.[65] Memento otcova neúspěchu v hraběti Františkovi zůstalo ještě nadlouho živé. Upamatoval se na něj například v roce 1912, kdy domlouval jednomu z důchodních, Wilhelmu Soxhletovi, aby účetní agendu vedl úzkostlivě přesně: *„(…) protože můj zesnulý otec byl zruinován pouze kvůli nepořádným úředníkům.“*[66] Drahanovický cukrovar, nejvýmluvnější symbol ekonomického fiaska, patřil od roku 1870 akciové společnosti. Silva-Taroucové v ní měli majoritní podíl do roku 1886, poté byli hlavním akcionářem Kleinové.[67]

Základní informace o vlastnictví Františka Josefa II. Silva-Taroucy lze nalézt v průběžně vycházejících tištěných schematismech.[68] Jako prvorozený syn byl majitelem fideikomisního panství Čechy s Drahanovicemi a Krakovcem. Jeho celková plocha činila 2 459,50 hektarů, z toho zemědělské půdy 939,70 hektarů a lesy 1 373 hektarů. Pole a většinu statků (Čechy, Lhota, Drahanovice, Krakovec s Rovinou, Bohuslavice, Luká, Ludmírov) hrabě pronajímal okolním podnikatelským subjektům, například výše zmíněné akciové společnosti drahanovického cukrovaru nebo čelechovickému cukrovaru. Ve vlastní režii si řídil lesní hospodářství, [69] statek Gabrielin dvůr nedaleko Kosíře, který využíval pro chov koní, dále pilu a cihelnu v Čechách pod Kosířem.

Ke správě majetků a k hladkému chodu aristokratické domácnosti bylo zapotřebí značného množství lidí. Služebnictvo tvořilo nedílnou součást každodenního života šlechty. Nejednalo se o homogenní sociální skupinu, v kategorii služebníků figurovaly v dobových rakouských statistikách různorodé profese – ať už zahradníci, lesníci a lovčí, nebo učitelky, preceptoři, kuchaři, pokojské atd. Ve vztazích mezi vrchností a podřízenými stále přežíval hluboce zakořeněný pocit patriarchální péče a povinností. Panstvo se staralo o své zaměstnance, o jejich zdraví, blahobyt a o zajištění ve stáří. Nebývalo proto výjimkou, když někdo či nějaká rodina působily ve službách aristokracie po více generací.[70] Na zámku v Čechách pod Kosířem to vypadalo obdobně [obr. 6]. František Josef II. byl nepochybně přísným pánem, obzvláště si všímal sluhů,[71] kočích a pracujících ve stájích,[72] dále finančních úředníků. Zasloužilých zaměstnanců a zaměstnankyň si vážil. Před nastoupeným personálem vyznamenával jubilanty, jež u Silva-Tarouců strávili celé dekády, předně ředitele velkostatku Josefa Konečného,[73] nadlesního Rudolfa Spitzeru,[74] kancelářského sluhu Franze Hacara, dohlížitele parku Kupku, ošetřovatele stromků Štastného.[75] V denících myslel i na ty, kteří se již nenacházeli v aktivním pracovním poměru, například v případech úmrtí vzpomněl jmen Fanny Spitzerové v roce 1899,[76] paní Pchalkové v roce 1902,[77] Heinricha Navrátila v Bohuslavicích v roce 1905,[78] Franze Richtera v roce 1905,[79] Franzisky Virákové v roce 1912,[80] Franze Hacara v roce 1913[81] a pracovníka parku Johanna Kupky v roce 1913.[82]

Obr. 6. Zaměstnanci velkostatku Čechy pod Kosířem: zleva doprava v horní řadě lesní Franz Hostička, zahradník Novák, adjutant důchodního úřadu Tobias Smrčka, lesní Anton Spitzera, v dolní řadě panský lékař Anton Kroutil, ředitel Josef Konečný, nadlesní Rudolf Spitzera. Fotografie, kolem roku 1900 (popis Františka Josefa II. na zadní straně z roku 1928). Moravský zemský archiv v Brně, G 445, karton 97, inv. č. 347, sign. 207/1. Foto: Robert Šrek.

Synové, výchova, vzdělání

Františku Josefu II. a Gabriele Silva-Taroucovým se poštěstilo mít pět synů, kteří se ve zdraví dočkali dospělosti. Nejprve spatřil světlo světa Karel (* 18. 3 1883),[83] s odstupem několika let po něm následovali Egbert (* 14. 11. 1887),[84] Bedřich (* 12. 11. 1888),[85] František Arnošt (* 18. 7. 1890)[86] a Alois (* 12. 3. 1892).[87] Hned po porodu bohužel zesnula jediná dcera Marie († 25. 10. 1886),[88] ani ne půl roku se dožil syn Vilém (* 28. 7. 1894, † 2. 1. 1895).[89]

Výchova nejmladšího pokolení Silva-Tarouců vycházela z praxe, jež v 19. století pevně zakotvila v aristokratickém prostředí a jež byla prostoupena myšlenkovým odkazem Johna Locka, Jeana-Jacquese Rousseaua, osvícenské pedagogiky a romantismu. Zakládala se na intenzivním a niterném vztahu mezi rodiči a potomky. Ve šlechtických kruzích se dětem poskytovala ta nejlepší péče a úzkostlivě se dozíralo nad výběrem personálu, který se v jejich blízkosti pohyboval. Co se týče vzdělávání, věřilo se v efektivitu individuálního přístupu a lpělo se na osvědčeném privátním vyučování. Upřednostňovalo se všeobecné vědění před specializací a jako prostředek při výuce rozhodně neměla sloužit přísná kontrola a dril. Pokud se na něco kladl důraz, pak přirozeně na přesvědčování o výjimečnosti

privilegovaného stavu, na opravdovost v křesťanské víře a na zběhlost v cizích jazycích. Chvíle intelektuální námahy byly u příslušníků urozených vrstev vyvažovány chvílemi odpočinku a radovánek. Malí obyvatelé zámků trávili mnoho času na procházkách a vůbec venku, poněvadž si tak posilovali odolnost a imunitu. U chlapců se pěstovala záliba ve vzpružení těla, konkrétně v jezdectví, lovu a šermu, ale i v novodobých sportech, například v plavání a bruslení. Na středoškolská a vysokoškolská studia mimo domov bývali obvykle posíláni jen zástupci silného pohlaví, aby získali patřičnou kvalifikaci.[90]

Když František Josef II. dohlížel na dospívání synů, řídil se samozřejmě svými dobře vštípenými šlechtickými instinkty a čerpal z vlastních zkušeností. Tím pádem byla garantována nejenom závazná forma jejich výchovy, ale i místa, kde se výchova odehrávala. Šlo o lokality hraběti důvěrně známé, tedy zámek v Čechách pod Kosířem, gymnázium v Kalksburgu a univerzity v Innsbrucku a v Praze.

Nejdříve se zaměříme na osudy nejstaršího syna Karla. Jeho podoba v dětství byla zachycena na spoustě fotografií.[91] V nejútlejším křehkém věku míval delší vlásky a nosil dívčí šatečky [obr. 7], neboť zvyk velel oblékat hochy zprvu jako dívky, aby se symbolicky ošálila smrt potkávající ratolesti daleko častěji než dnes. Na pozdějších snímcích byl zachycen se střihem nakrátko, s oblečením buď módně námořnickém či mysliveckém. Jako prvorozený bezpochyby byl bedlivě střeženým klenotem, s nímž rodiče v roce 1884 neváhali utéct na zámek v Osově, aby se vyvarovali neštovicím a tyfu, jež v Čechách pod Kosířem řádily.[92] Od roku 1893 Karel studoval se slušnými výsledky na kolegiu v Kalksburgu,[93] domů se pak dostával především o velkých prázdninách.[94] V těchto letních měsících jej otec pozvolna zasvěcoval do lovu a do ježdění na koních, obojí však vyžadovalo trpělivost a píli. Roku 1895 Karel poprvé třímal v ruce zbraň, letitou flobertku, s níž jedenkrát vystřelil na ptáka a minul. Přesněji mířil roku 1899, kdy na Kosíři pokořil svého prvního srnce.[95] Roku 1896

Obr. 7. Karel Silva-Tarouca, kolem 1885, fotografie, Moravský zemský archiv v Brně, G 445, karton 112, inv. č. 400, sign. 239/1. Foto: Robert Šrek.

absolvoval iniciační lekci na koni Becky. Jezdit v sedle mu zřejmě činilo potíže, pokroku dosáhl teprve v roce 1898 po vydatném tréninku.[96]

Jestli se Karlovi coby předpokládanému budoucímu opatrovníku rodového jmění při výchově věnovala nějaká zvláštní pozornost, nelze s jistotou tvrdit. S rolí správného hospodáře, který má nepokřivený poměr k majetku a k zaměstnancům, snad souvisela cesta, již vykonal s otcem 21. července roku 1895 do Slatinic, aby pogratulovali k osmdesátinám lesnímu radovi Fr. Richterovi pracujícímu u Silva-Tarouců po několik generací.[97]

Správcem rodinného fideikomisu se ovšem Karel nakonec nestal. Přitahovaly jej duchovní sféry a stále těsněji se přimykal ke svým kalksburským mentorům a souputníkům. Roku 1900 kupříkladu s páterem Karlem von Andlau a kamarády cestoval po Německu (Mnichov, pašijové hry v Oberammergau) a Rakousku (Salzburg).[98] Po zdařilém složení maturity v roce 1901[99] se rozhodl pro církevní dráhu[100] u jezuitského řádu, k čemuž v Čechách pod Kosířem po zralé úvaze a po poradě s rektorem kláštera redemptoristů v Litovli Tomáškem dali svolení. Karel nastoupil na dva roky jako novic do Sankt Andrä v Korutanech. O jeho tamním pobytu víme jen to, že si prožil menší dobrodružství, když na jaře roku 1903 podstoupil s jedním bratrem pěší (zčásti noční) pouť přes pohoří Koralpe a přes Semmering, oděni v kutnách, s příručními taškami a paraplaty.[101] Po vypršení noviciátu Karel pokračoval v dalších letech pilného učení. Ve vědomostech z filozofie se zdokonaloval v Bratislavě, odkud v prosinci roku 1904 ironicky sděloval, že ho *„ve škole obšťastňují Fichte, Schelling a Hegel se svou nesrozumitelnou moudrostí“*.[102] Doma se jako jezuita objevil po velmi dlouhé době, na Vánoce roku 1907.[103] Roku 1908 psal rodičům o zápisu na univerzitu ve Vídni. Chystal se docházet na přednášky z dějin, geografie a francouzštiny, zároveň hodlal přijmout v Kalksburgu pozici vyučujícího francouzského jazyka a prefekta jízdy.[104] V roce 1909 se k otcově radosti přihlásil na teologii v Innsbrucku. 26. července roku 1912 byl v místním jezuitském chrámu vysvěcen na kněze, den poté vedl mši v kongregační kapli, den nato mši za svou rodinu u jednoho z postranních oltářů. 3. srpna již celebroval v zámecké kapli v Čechách pod Kosířem, 4. srpna se sem sjelo širší příbuzenstvo (Ida Lažanská s dcerou Vilemínou, Arnošt Emanuel Silva-Tarouca s dcerou Gillou, Karel IV. ze Schwarzenbergu), protože měla proběhnout Karlova bohoslužba v kostele sv. Jana Křtitele. Na tuto slávu se přišli podívat i lidé ze vsi. Karel v ornátu vyšel z Velkého salonu zámku po jižním schodišti a odtud procházel špalírem utvořeným ze školáků, veteránů a hasičů. Na podzim potom plánoval přebývat ve Florencii a v příštím roce v Římě.[105] Jelikož se jeho kněžské důstojenství neslučovalo se závazky vyplývajícími ze správy fideikomisu, zřekl se 10. srpna roku 1912 v kanceláři advokáta Hrubana v Olomouci nároku na svěřenství ve prospěch druhorozeného Egberta.[106]

Mladší Karlovy sourozence Egberta, Bedřicha, Františka Arnošta a Aloise od sebe dělilo pouhých pár let, vyrůstali pospolu a nablízku, jak dokládají jejich půvabné skupinové fotografické portréty [obr. 8]. Udržet v mezích čtveřici temperamentních kloučků muselo být náročnou záležitostí. Svým nezbedným naturelem po více než desetiletí zaměstnávali celou domácnost, otce a matku nevyjímaje.[107] Některými rošťárnami evidentně zaskočili své okolí natolik, že si zasloužily zvěčnit na papír a můžeme se jimi potěšit dodnes. Například v roce 1894 hrabě František Egbertu Belcredimu napsal: *„Chlapci jsou životu nebezpeční! Nedávno dva z nich obdrželi nápad ostříhat si navzájem vlasy. (…) Teď vypadají, jako kdyby je ohlodaly krysy.“*[108] Bez povšimnutí nezůstaly ani takové eskapády, jež vyústily ve zranění. Specialistou na nehody byl podle všeho Alois, který v roce 1894 dokázal přepadnout přes zábradlí z terasy nebo v roce 1897 pro změnu vlétnout po hlavě do proskleného kusu

Obr. 8. Alois, František Arnošt, Bedřich a Egbert Silva-Taroucovi, kolem roku 1895, fotografie, Moravský zemský archiv v Brně, G 445, karton 112, inv. č. 400, sign. 239/1. Foto: Robert Šrek.

nábytku v Gabrielině předpokoji a pořezat si obličej.[109] Méně riskantní určitě bylo bruslení a sáňkování, jehož se – patrně nikterak dobrovolně – účastnili psí mazlíčci využívaní jako tažná posila [obr. 9].[110]

Nesmírně důležitým tématem bylo pro hraběte Františka vzdělávání. Výuka v Čechách pod Kosířem probíhala v domácích podmínkách na zámku a zajišťovali ji hlavně najatí učitelé a vychovatelé – pan Oster,[111] pan Bednář,[112] Dr. Baumeister,[113] Ernst Klamt z Branné,[114] pan Bardoff,[115] Alois Pilgerdorfer,[116] Karl Ramharter,[117] Ambros Schrottmüller,[118] Ferdinand Kinzel,[119] Karel Bayer z Vídně[120] a Josef Schorn.[121] Zapojovali se však i sami rodiče. Gabriela

Obr. 9. Sáňkování a bruslení v Čechách pod Kosířem v roce 1902. Moravský zemský archiv v Brně, G 445, karton 93, inv. č. 334, deník hraběte Františka Josefa II. Silva-Taroucy, zápisy k 23. 11. 1902, 9. 12. 1902. Foto: Robert Šrek.

synům předávala znalosti z věrouky, František hochům skýtal hodiny latiny, náboženství, přírodovědy, historie a malování, po večerech jim zase předčítal knížky.[122] Poznenáhlu v nich také probouzel zájem o typicky šlechtické aktivity – o jezdecké umění a o lovení zvěře, přičemž koně je bavily asi nejvíce [obr. 10],[123] pomyslnou druhou příčku v oblíbenosti obsadila střelba z pušek a přítomnost na honitbách [obr. 11].[124] Každopádně často pobývali na čerstvém vzduchu, kde si budovali pozitivní vztah k přírodě a upevňovali zdraví.[125]

Vychovávání potomstva Františka velice těšilo. Svému bratru Arnoštu Emanuelu se v roce 1903 zmínil, že se vyučování sice zpočátku ujal z prozaických důvodů (*„poněvadž dva hofmistři, vlastně profesoři, pro tři gymnaziální třídy nestačí“*), zanedlouho jej ale tato činnost začala vnitřně opravdu naplňovat a přispívala k většímu sblížení s chlapci. *„Nedokážu Ti ani říct, jak blahodárně na mě působí tento styl žití, nejen proto, že mě znovu činí mladým, že mě nutí kvůli nim vyjít či vyjet na koni i za počasí, kdy jsem v posledních letech raději zůstával doma, když se mi to ne přímo hodí, nýbrž proto, že mám ničím jiným nenahraditelné vědomí toho, že jsem na světě k užitku.“*[126]

Jako privatisté měli Silva-Taroucové ze zákona nařízeno nechat se dvakrát do roka přezkoušet na veřejné škole. Za tímto účelem se dostavovali k profesorům olomouckého akademického gymnázia, zpravidla v únoru a v červenci. Mezi premianty vskutku nepatřili, na pořadu dne byly spíše horší známky. Názorným příkladem budiž Františkův deníkový zápis z 10. února roku 1903, který se týkal právě překonané semestrální zkoušky. Pakliže u Egberta a Bedřicha ocenil, že neschytali žádnou dostatečnou, Františku Arnoštovi se tolik nedařilo a při katolické nauce byl dokonce *„nakonec tak unavený, že nevěděl, kdy se slaví vánoční stromek, když se jej profesor náboženství hromovým hlasem ptal.“* Jistěže, ne vždy to skončilo vyloženě průšvihem, někdy synové dosahovali též kladných výsledků. Nicméně před prázdninami roku 1904 jejich otec seznal, že *„pokračování soukromého studia překračuje naše síly“* a mládence svěřil do péče v Kalksburgu.[127]

Obr. 10. Výlet na koních v roce 1909, Moravský zemský archiv v Brně, G 445, karton 93, inv. č. 334, deník hraběte Františka Josefa II. Silva-Taroucy, zápis k 9. 9. 1909. Foto: Robert Šrek.

Na internát[128] zamířili nejdříve Egbert,[129] Bedřich[130] a František Arnošt,[131] benjamínek Alois k nim přibyl za rok.[132] Od tohoto okamžiku je František vídával již jenom v době volna a o svátcích, eventuálně když za nimi zavítal na návštěvu [obr. 12] či když přijel kvůli jejich onemocnění.[133] Vrásky na čele mu přidělával zejména jejich bídný prospěch. Ať už se jednalo o průběžná hodnocení nebo o vysvědčení za semestr, pokaždé byla ověnčena nedostatečnými. Například vůbec první hodnocení, která byla doručena poštou po svátku Všech svatých v roce 1904, dopadla hrozně: *„To od Egberta je dobré, Bedřich a Toto mají oba z řečtiny a matematiky nedostatečnou! – Jízda na koni u všech pouze uspokojivá!"* Zhruba stejnými studijními vavříny bývali chlapci oceňováni pravidelně,[134] a tak nepřekvapí, že všichni neodmaturovali. Egbert a František Arnošt si se zkouškou dospělosti jakžtakž poradili, Bedřich nikoliv, Alois školu pro podlomené zdraví ani nedokončil. Spokojenost v Čechách pod Kosířem dělaly alespoň jezdecké schopnosti hochů na koni, zvláště u Bedřicha a Františka Arnošta, kteří byli v roce 1908 ještě spolu s jedním studentem uznáni za nejlepší z ústavu.[135] I přes veškeré zmíněné útrapy hoši na Kalksburg nikdy nezanevřeli a rádi tam dojížděli nadále, například na srazy absolventů, na náboženská setkání apod.[136]

Vinu za mizernou klasifikaci František Josef II. rozhodně nepřikládal jen na bedra svých synů. O maturitě Františka Arnošta si v roce 1910 zapsal do diáře následující komentář: *„Věc nešla tak hladce, jak se očekávalo, poněvadž Toto vypadl kvůli jedné neočekávané otázce profesora historie (dokonale vyšinutého P. Königa) z kontextu a v historii a geografii odpovídal velmi špatně. Zemský školní inspektor dvorní rada Dr. Schindler se zdá náležitě slušný a (…) navrhl druhé zkoušení (…), po kterém byl Toto většinou hlasů uznán za dospělého. Díky Bohu, že střední škola a její korunovace, tato maturitní fraška, která (jako u Tota) může zmařit celou poctivou práci osmi let, je nyní za námi."*[137] Proč hrabě Silva-Tarouca volil takto ostrá slova, proč tak příkrý odsudek? Odpověď zní jednoduše: protože problematice edukačního procesu rozuměl. Zajímal se o pedagogická témata,[138] obzvláště pak o nápravu nešvarů na poli středoškolské výchovy. Ve svých názorech ostatně nebyl osamocený. Od druhé poloviny 19. století se v odborných i laických kruzích usilovně rokovalo o celkové reorganizaci stávajícího systému studia na gymnáziích. Na přetřes obvykle přicházelo vícero palčivých bodů: bez ustání se probírala otázka mateřské vyučovací řeči; kritizovala se nepřiměřená hodinová dotace klasických jazyků a slovesnosti, preferovaných na úkor moderních a potřebnějších předmětů; do centra debat se dral problém přetěžování žáků, zpochybňovala se oprávněnost přepjatého paměťového namáhání, nevhodného způsobu zkoušení a známkování. Přímo proti memorování brojili v adolescentních letech i František

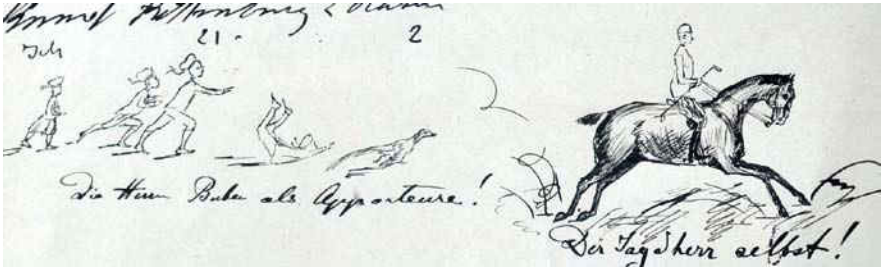

Obr. 11. „Die Herrn Buben als Apporteure!", Moravský zemský archiv v Brně, G 445, kniha 26, inv. č. 403, sign. 242, kniha návštěv zámku v Čechách pod Kosířem, zápis k 14. 11. 1894. Foto: Robert Šrek.

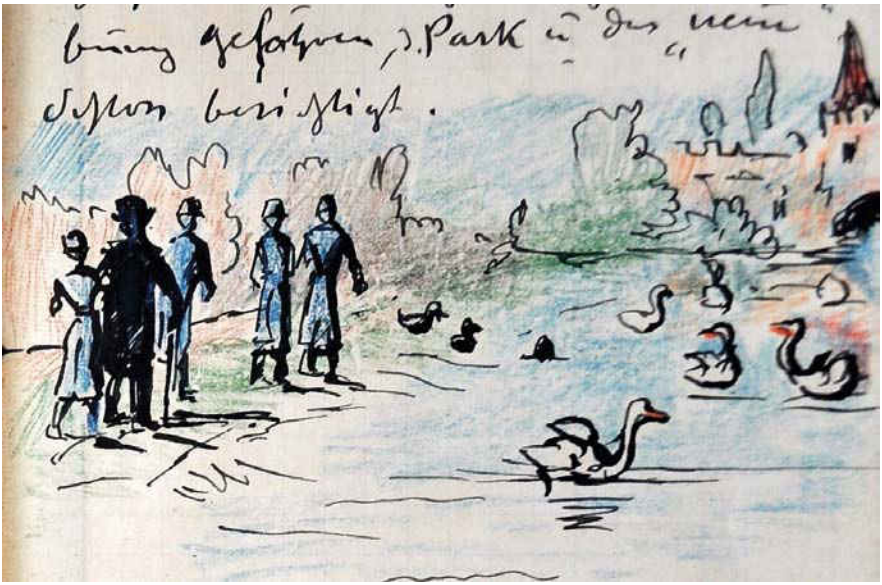

Obr. 12. Výlet v Laxenburgu, Moravský zemský archiv v Brně, G 445, karton 93, inv. č. 334, deník hraběte Františka Josefa II. Silva-Taroucy, zápis k 1. 4. 1907. Foto: Robert Šrek.

s bratrem Arnoštem Emanuelem a netajili se tím Egbertu Belcredimu.[139] Františkův odpor ke zkostnatělosti vzdělávání ještě eskaloval, když mu dozrávaly vlastní děti. Není divu, že se roku 1908 – jakmile rakouská vláda vyhlásila pod taktovkou ministra vyučování Gustava Marcheta tzv. vídeňskou lednovou anketu, která měla předcházet vytoužené reformě středního školství[140] – vyjádřil k proponované diskuzi s předstihem, v anonymním příspěvku *Glück auf! Zu der Eröffnung der Mittelschulenquete* otištěném ve *Vaterlandu*. Podle něj nevadila skladba rozvrhu definovaná širokým spektrem oborů, kamenem úrazu byl obecně vzato jejich nesmyslně hluboký záběr. *„Redukci obsahu látky se již nelze vyhnout,"* kontroval zaběhlým zvyklostem. Všechny předměty shledával adekvátními, pokud študáky připravovaly na praktický život. Matematika, gramatika a formální logika rozvíjí kreativní myšlení, náboženství, klasici a dějiny (*„které – správně nahlíženo – obsahují pouze učení o hrdinském poslání člověčenstva"*) posilují cit pro povinnost, dva klasické a jeden vyučovací jazyk zaručí řečnickou hbitost, přírodopis, fyzika a zeměpis napomáhají pravdivějšímu náhledu na realitu. Co by se tedy hodilo odstranit? *„Z předmětů: žádný. Z detailů: hodně"*, *„pryč s nimi."* A dále: *„Především je zapotřebí důkladně skoncovat s nemotivovaným trýzněním s počítáním a jmény,"* finální metou mají být *„silní a cílevědomí, dobří a šťastní lidé. Lidé, ne encyklopedie."* Nač *„ta zcela efemérní paměťová akrobacie, která je dnes bohužel velmi rozšířenou součástí maturity"*, jež *„je hluboce pod důstojnost učené školy"*?[141]

V několika odstavcích dotčeného článku se František Josef II. zaobíral i tematikou obligatorní výukové literatury. Přimlouval se za zpřístupnění a popularizaci přírodních a humanitních věd, za jejich lepší srozumitelnost: *„Neexistuje žádné lidské vědění, které by bylo nestravitelné a které by ve správné formě nedokázalo zaujmout." „Skutečná a správná*

učebnice je mnohem více než učebnice. Svým způsobem je to vždy zároveň umělecké dílo.“ A opět se nepohyboval na tenkém ledě, když tento postulát vyslovil. Sám se totiž odhodlal v oblasti dějepisectví spisovatelsky angažovat. V letech 1906–1908 pracoval na publikaci o světových dějinách, z níž ale dodělal jenom výklad o Egyptě a Fénicii, a o Babylonii se pak pouze rozepsal. Nejpozději od roku 1908 uvažoval o sepsání přehledu rakouských dějin, k čemuž měl požehnání kalksburského profesora a historika Leo Königa. Jednotlivé kapitoly tohoto spisu zasílal od ledna do května roku 1909 Bedřichovi a Františku Arnoštovi, aby jim posloužily k přípravě na maturitu. Na začátku října roku 1909 zkompletoval s Egbertovou pomocí čistopis. Na možnost vytištění se doptával nejprve v nakladatelství Styrien ve Štýrském Hradci, po odmítnutí podepsal kontrakt s c. a k. dvorním knihkupcem Wilhelmem Frickem ve Vídni.[142] Kniha *Austria. Unser Werden vom Jahre 803 bis zum heutigen Tage* vyšla v roce 1910[143] a setkala se s příznivým ohlasem. Náklad byl brzy rozebrán a Frick si údajně vyčítal, že objednal málo výtisků. Pochvalu si vysloužila například od některých členů Panské sněmovny (Eugena Czernina, Carla Erwina Nostitze, Skeneho a Franze Xavera Walterskirchen)[144] nebo od profesora historie na kadetní škole v Hranicích rytmistra Hüffela.[145]

Svou dějepisnou práci se hrabě Silva-Tarouca dokonce pokusil prosadit coby vládou oficiálně posvěcenou středoškolskou učebnici, jež by se uchytila namísto předchozích, špatně koncipovaných učebnic od Emanuela Hannaka.[146] Na ministerstvu kultu a vyučování přitom našel pochopení a podporu. S nejvyššími představenými jmenovaného resortu, s ministry Karlem hrabětem Stürgkem a Maxem Hussarkem svobodným pánem von Heinleinem a dále s dvorním radou Johannem Huemerem se domluvil na její úpravě, respektive na rozšíření o vlastivědnou pasáž a občanskou nauku. Jak původní text z roku 1910, tak jeho rozsáhlejší varianta musely projít schválením u nezávislé komise.[147] Za konzultanta byl hraběti určen prof. dr. Josef Adolf Schwerdfeger z Akademického gymnázia ve Vídni.[148] Knihu považovali za hotovou 27. srpna roku 1913, kvůli korekturám a zdlouhavé fázi tisku v nakladatelství Otto Frommeho (Nikolsdorfengasse 7) ale byla pod názvem *Vaterlandskunde* vydána až v roce 1914.[149]

Své pedagogické krédo František rozvedl hlavně v předmluvě knihy *Austria,* kde znovu účtoval se zavedeným režimem středoškolské výuky: *„Škola chce dělat příliš mnoho, a proto dělá příliš málo. Naši středoškoláci by měli získat co nejvíce univerzálních znalostí, které by si mohli odnést do života. Měli by se naučit všechna jména a data, která se za 6000 let ukázala jako důležitá – nejcennější ze všech lidských věd se proto příliš často ztrácí v neplodné, necitlivé a bezmyšlenkovité práci s pamětí.“*[150] V učebnici viděl pomůcku, jež má u studentů vzbudit další zájem, nikoliv kompendium, v němž je obsažena *„věda samotná ve své velikosti, pro začátečníka neuchopitelná“*. Čtenářům chtěl učení ulehčit a zpříjemnit, aby je upoutalo. Plédoval například pro používání mnemotechnických metod nebo na konci kapitol vkládal tabulky s heslovitým shrnutím probrané látky. Chronologicky sledoval zásadní etapy a milníky vývoje rakouských zemí, od Babenberků (976–1246), přes Habsburky jako babenberské následovníky (1282–1519), Habsburky jako světovou velmoc (1519–1740) až po habsbursko-lotrinskou epochu (od roku 1740). Pojednával o politickém dění, náboženství, vědě, umění, materiální kultuře, řemesle, obchodu a průmyslu. Stěžejním úkolem Rakouska v průběhu uplynulých staletí bylo podle Františka *„chránit Západ před Orientem, který je vůči němu téměř vždy nepřátelský“* – bojoval však nejen proti islámu, ale i protestantismu a svobodomyslnému smýšlení s kořeny v osvícenství a revoluční Francii. Třeba v novinovém plátku *Salzburger Wacht* hraběte osočovali z porušování platného trestního

zákoníku, protože se nelichotivě vyjadřoval o císaři Josefu II. Ocitovali přitom celé pasáže z Františkovy vlastivědy: *„Stal se tvrdohlavým a pohrdavým vůči názorům jiných lidí, nechápal a nemiloval to, co bylo historicky dané, a domníval se, že má právo to pošlapat; tím přivedl Rakousko na okraj propasti (…) S ním vstoupil na scénu liberalismus."* [151]

Vztah k umění

František Josef II. Silva-Tarouca byl velice vzdělaným člověkem a měl slušný přehled ve všech možných kulturních odvětvích. Rád například čítával beletrii,[152] navštěvoval hudební koncerty[153] a divadelní produkce.[154] Nejvíce ovšem tíhnul ke třem okruhům lidského konání – k architektuře, ke krajinářské tvorbě a k malířství, s nimiž se nyní v krátkosti seznámíme.

O Františkově vztahu k architektuře dobře vypovídají stavební úpravy zámeckého sídla v Čechách pod Kosířem. Podoba zámku pocházela zhruba z poloviny 19. století a dala by se klasifikovat jako klasicistní s prvky raného historismu ve výzdobě. Hraběti tato stylová poloha evidentně nevyhovovala, a proto si ji řadou menších adaptací přizpůsoboval svému privátnímu vkusu. V letech 1891–1892 nechal vystavět kapli, v roce 1903 investoval do nového zábradlí u plató před oranžerií, v letech 1905–1906 snížil věže západního průčelí o jedno patro, uzavřel je mansardovými střechami a propojil terakotovou balustrádou, v letech 1906–1907 rekonstruoval Velký salon, v roce 1910 Gabrielin salon a v roce 1914 jídelnu. Nepočítá-li se kaple, k jejímuž projektování byl přizván v regionu hojně oslovovaný stavitelský tandem Rudolf Konečný a Josef Nedělník,[155] stál za výtvarným řešením těchto realizací hrabě samotný. Dodnes se zachovaly jeho rukou zhotovené nákresy a skici zachycující pojednání stropů, malířského a plastického členění stěn, či uměleckořemeslných detailů jako jsou kliky a štítky s otvorem pro klíče. Inspiračním zdrojem veškerých uvedených renovací bylo baroko, jež František preferoval nejen z estetických, ale i patriotických pohnutek, jak ozřejmil ve svých učebnicích. Copový sloh *„je pro naše země tím, co jsou pro Rýn hrady a gotické dómy, signatura, atribut ve vnějším zjevu. Co by byly naše vesnice bez pěkného kostela, co by byla naše městečka bez výrazných linií, sytě barevných tónů francouzské střechy v zeleni starých stromů? – A Vídeň! Co by byla Vídeň bez kupole sv. Karla, bez Belvederu, ve kterém trávil své léto ušlechtilý rytíř princ Evžen Savojský, a bez paláců, které ji dali Fischer z Erlachu a Hildebrand?"*[156] V této náklonnosti k baroku se František pravděpodobně nechal inspirovat ideály prosazovanými Albertem Ilgem, proslulým historikem umění, jenž náležel k průkopníkům rehabilitace architektonické praxe 17.–18. století v očích akademiků i veřejnosti. Pro Ilga baroko bylo připomínkou nejslavnější éry habsburské dynastie a rakouského státu, zároveň vycházelo z rakouské lidové povahy – a kvůli tomu si zasloužilo v novodobém stavebním dění oživit.[157]

Obdobně jako jeho bratr Arnošt Emanuel byl i František zaníceným krajinářem.[158] O tento obor se zajímal opravdu seriózně. Reálné zkušenosti sbíral ve svém zámeckém parku v Čechách pod Kosířem, kde bylo zapotřebí průběžné údržby a kultivace. Hrabě se jej rozhodl předělat a obnovit. Postupně zúčtovával s přestárlou výsadbou, intenzivně kácel věkovité stromy a náhradou za ně sázel mladé, především listnáče, dále ozdobné keře a keře s jedlými plody. Věnoval se též rozsáhlejším akcím, například když ze zanedbaného nádvoří zámku vytvořil *„bujnou květinovou zahradu"* vhodnou k posezení za příznivého počasí nebo když východně od oranžerie vybudoval terasovitě upravený ovocný sad. Praktickou

a empirií stvrzenou erudici František paralelně vyvažoval teoretickými znalostmi. V roce 1894 vydal svou knižní prvotinu nazvanou lapidárně *Der Park*.[159] V ní se utváření krajinných celků snažil vysvětlovat co nejvšestranněji – s širokým záběrem rozprostřeným jak časově, tak geograficky, od nejobecnějšího filozofického rámce po konkrétní jednotlivosti, jakými je mimo jiné řádné založení cesty či adekvátní výběr dřevin. Nebývalou kvalitu knihy ocenila vídeňská recenzní publicistika. Její ideové podhoubí hledala v myšlenkách věhlasného tvůrce parkového komplexu v Muskau Hermanna knížete Pücklera, současně si ale povšimla jistého distance od této tradice, například inklinace k protežování přírodních elementů na úkor architektonické stafáže a dalších porůznu v textu roztroušených leitmotivů. Pochvalu si získala i stylistická obratnost pisatele, jehož *„jazyk je čistý jako křišťál, zároveň nanejvýš elegantní a příjemný“*, přičemž *„některé pasáže jsou skutečnými perlami básnické dikce“*.[160]

Malířství představovalo u rodiny Silva-Tarouců vítanou kratochvíli už od poloviny 19. století. František vyrůstal v prostředí, v němž kreslili a malovali bezmála všichni – namátkou jeho otec August Alexander, matka Gisela, nevlastní matka Helena, teta Henriette, strýc Günther ze Stolberg-Stolbergu. Milovaným společníkem šlechtické domácnosti byl jeden z nejtalentovanějších českých malířů Josef Mánes. Nepřekvapí tedy, že František taktéž podlehl kouzlu uměleckého zobrazování. Z kreslířských technik zdatně ovládal tužku, pastelku a pero, z koloristických dovedností upřednostňoval používání štětce a vodových barev. Doklady o jeho nadání lze nalézt v rodové archivní pozůstalosti. Svých kresebných vloh mistrně využíval v doprovodných ilustracích deníků a dopisů, jež byly určené pro uchování ojedinělosti okamžiku a pro potěšení, načrtnuté s humorem a s citem pro výstižnou zkratku viděného. V akvarelu se cvičil zejména při portrétování nejbližších příbuzných (eventuálně v autoportrétech), při kopírování podobizen předků,[161] komponování zátiší (loveckých, se zbraněmi), znázorňování uniforem, erbů, koní (těch často podle fotografií) apod.

Nutno také podotknout, že se hrabě skvěle vyznal v dějinném vývoji malby,[162] i v její současnosti.[163] Pravidelně vyrážel na přehlídky prací odrážejících aktuální trendy, při jejichž posuzování si – pokud se mu nelíbily – nebral servítky. V roce 1896 například zhlédl kongresovou výstavu ve Vídni (*„dům umělců (ohavné) – muzeum“*), v roce 1900 a 1902 výstavy v pražském Rudolfinu, v roce 1905 výstavu vídeňské secese, v roce 1911 výstavu obrazů Rudolfa Alta ve Vídni (kde identifikoval exemplář z Čech pod Kosířem) a v roce 1912 výstavu ve vídeňském Künstlerhausu (*„málo pěkného (…) hodně hnoje“*).[164] Na několika expozicích se dokonce podílel v roli zapůjčitele. V roce 1893 poskytl mnoho Mánesových originálů na národopisnou výstavu v Prostějově, v roce 1906 vypomohl Spolku přátel umění v Olomouci se svou sbírkou na výstavě Adolfa Menzela, v roce 1913 poskytl kolekci autografů na amatérskou výstavu ve Vídni.[165] Párkrát se podíval do ateliérů některých malířů. V roce 1897 si například prohlédl dílnu slovutného Václava Brožíka,[166] v roce 1906 dílnu Alfreda von Skene.[167]

Z pozice teoretika se hrabě František také zabýval soudobým církevním uměním. V roce 1901 zveřejnil ve Vídni knihu *Schola artistica Beuronensis*,[168] v níž se kriticky zaměřil na výtvarné projevy takzvané beuronské umělecké školy. Jednalo se o velmi svérázný proud sakrální tvorby, který se zrodil v šedesátých letech 19. století při stejnojmenném klášteře benediktinů v jižní části Bádenska-Württemberska a po dvou až třech decenniích se rozmohl natolik, že jeho výhonky vzkvétaly napříč celou Evropou, včetně Prahy.[169] Tvorba beuronských mnichů a jeptišek zapadala do širšího rámce náboženského hnutí

usilujícího o obrodu křesťanství, o duchovní čistotu a návrat k původním zásadám asketické řehole. Jejich díla z formálního hlediska působila odříkavě, byla oproštěna od skutečnosti, spoutána závazným geometricky konstruovaným kánonem a vyznačovala se jasným nadosobním pojetím, odhmotněním, plošností, hieratickou perspektivou, strnulými figurami, sytými barvami a bohatým ornamentálním dekorem. Za napodobení hodné vzory byly v beuronském prostředí příznačně považovány vybrané výtvory starověku a časného středověku (hlavně egyptské umění, řecké sochy, byzantské ikony, křesťanské mozaiky).[170] Hrabě Silva-Tarouca s těmito bazálními principy nesouhlasil a chtěl podnítit diskuzi o jejich smysluplnosti a oprávněnosti. Ve výchozí premise se jako věřící katolík s řádovou doktrínou shodoval – umělec se má vždy upínat k Bohu a přibližovat se boží dokonalosti a kráse, byť dosáhnout těchto absolutních hodnot nelze. Jakým způsobem se ale k takovým konstantám dopracovat, to byla meritorní otázka, v níž se František se zastánci beuronského vizuálního stylu zcela rozcházel a logiku jejich uvažování přitom obracel doslova naruby. Neuznával jimi vzývané idealistické krédo, uplatňující se ve snaze oprostit vnímané jevy od nahodilostí a implementovat je ve vyšším řádu, naopak, hájil názor realistický, ba až senzualistický, definovaný ve zhuštěné formě v hesle: *„Není lásky bez krásy, není krásy bez individuality."* Realismus se přece nevyčerpává toliko v navození optického klamu, jeho úkol spočívá spíše v probuzení pocitu krásy, poněvadž smysly uchopitelné jsoucno je – jako součást universa stvořeného Hospodinem dle jeho vlastního uvážení – materiálním odrazem věčného krásna. Umění musí *„rozhazovačně vyprázdnit svůj roh hojnosti"*, *„umělecké dílo musí být krásné! Krásné, a sice fyzicky krásné, t. z. smyslů se příjemně dotýkající".* Avšak jak s fyzickou skutečností, samou o sobě nádhernou, nakládá idealista? Z podstaty věci špatně, pyšně, rouhá se. *„Nechce se učit, ne, chce poučovat. Nechce darovat radost, ne, chce probudit myšlenky. Nechce pokorně následovat mistrovy kroky, nýbrž (…) hanit stvořitele při jeho tvorbě."* Výsledek nebude stát za nic: *„Zbytečně budeš měřit, zkoušet, zvažovat, vymýšlet vzorce a vynalézat pravidla, to, co vytvoříš, bude fádní a bez života."* Kvintesenci svých úvah František Josef II. ještě jednou sesumíroval v tezích na stránkách listu *Vaterland*.[171]

Koně, lovectví

Kůň neodmyslitelně patřil k základním životním standardům každého správného šlechtice. Provázel jej od jinošství až po stáří, nejdříve jako populární hračka, v letech dospívání při výuce, v dospělosti při nespočtu různých příležitostí – při cestování, pronásledování zvěře na honitbách, na soutěžích v rychlostních a dovednostních disciplínách. Ze záliby a pro prestiž se v aristokratickém milieu mnohdy zakládaly profesionální chovy.[172]

S touto ve stručnosti naznačenou charakteristikou dobře korespondoval profil Františka Josefa II. Silva-Taroucy. Ten čtyřnohé ušlechtilé kopytníky odmalička zbožňoval. Coby dítko si hrával s jejich zmenšeninami, jako chlapec se na nich pod dohledem svého otce Augusta Alexandra naučil obstojně jezdit a na těchto základech poté stavěl na střední škole v Kalksburgu, za vysokoškolských studií a během jednoročního dobrovolnictví.[173] Obliba jízdy v sedle mu vydržela do pozdního věku.[174] Promítla se konec konců i do vzhledu zámeckého areálu v Čechách pod Kosířem. U severního křídla zámku si hrabě zřídil *„velkou"* jezdeckou školu a v roce 1897 při ní postavil stáje,[175] za oranžérií pak měl *„malou"* jezdeckou školu.[176] Rajtovat se ostatně mohlo všude po parku a zřizovaly se v něm překážky pro skoky na koních.[177] Vyjížďky v bryčce anebo koňmo byly téměř permanentní záležitostí,

po panství i za jeho hranicemi. Deníkové záznamy hraběte zprávami tohoto typu překypují, pouze ilustračně proto uveďme kupříkladu výlet z 6. srpna roku 1902: *„S mamá a By, s Bedřichem, Totem krásná jízda se čtyřspřežím směr Plumlov. Z českého parku do Prostějova za půl hodiny.“* Synové se s přibývajícími léty k podobným všedním dobrodružstvím připojovali jako rovnocenní jezdci, jak vidno na obrázku z roku 1907, kde klusají podél uhánějící vlakové soupravy.[178]

V roce 1885 si František Josef II. založil chov polokrevníků, který se nacházel do roku 1888 přímo na zámku a posléze v Gabrielově, dvoře situovaném uprostřed lesů poblíž vrchu Kosíře.[179] O přednostech a specifikách silva-taroucovského chovu zevrubně pojednával obdivný článek Gabriela hraběte Marenziho, plukovníka a velitele 4. domobranského hulánského regimentu, otištěný v roce 1911 v měsíčníku *Kavalleristische Monatshefte*. Podle Marenziho hrabě František po čtvrtstoletí dřiny disponoval unikátním stádem koní, jehož jedinečnost musí znalec rozpoznat i při zběžném pohledu. Vyšlechtěné kusy vynikaly urostlostí, silnou kostrou, krátkými spěnkami, strmými hlezenními klouby a statnou muskulaturu, zejména na bedrech; srst měly zbarvenou zpravidla dohněda. Jejich specializací bylo, že *„umí skákat, a to v takovém stylu, který musí nadchnout každého milovníka koní“*. Drezúra se vykonávala na rozměrné oválné dráze obehnané laťovým oplocením a na trénink v kroku, cvalu a klusu tu dohlíželi dva muži s bičem. Na jaře a na podzim se navíc otevírala *„velká skokanská zahrada“*, někdejší stromová školka, jež se vyklučila, její terén zplanýroval a nahradil cvičištěm. *„Překážky (příkop s laťovým plotem, irská lavice, široký příkop na projíždění a pevná překážka pro skok do výšky) byly vytvořeny tak, že začínají na periferii a potkávají se ve středu. Koně tedy musí skákat, když jsou hnány. Činí tak ale i sami, když jim je dána volnost a dostanou chuť změnit své místo. Dělají to každým způsobem chůze, rádi a často také ustavičně, sem a tam, to je dvojitá překážka ze strany příkopu, každý sám, v houfu, jedním slovem: zcela skončilo, že skákání pro ně znamená něco zvláštního – umělecké dílo.“*[180] V Gabrielově se za více než tři desítky let[181] vychovalo čtyřicet sedm koní, o jejichž rodokmenu, vzezření, chování a využití se dochovaly pečlivě vedené údaje.[182] Hrabě se o své svěřence upřímně zajímal a leckdy se o nich v diářích zmiňoval v tak přívětivém tónu, jako kdyby hovořil o věrném služebnictvu. Na konci roku 1902 si například o drahé Hindoo zapsal: *„Moje stará klisna Hindoo v. Revolver utracena ve 25. roce svého života, po dvaceti letech spolehlivé služby u mě. (…) Obdržel jsem ji* (z Orlíku – pozn. autora) *v květnu 83 ve čtyřspřeží Dynamit-Tirehomt-Hindoo-Robin, poctivě jsem s ní jezdil, velel jsem na ní jednou eskadroně rytmistra Rocholla v Tovačově, když jsem narukoval u Neippergových dragounů, jezdil jsem s ní samostatně, ve dvoj-, tří- a čtyřspřeží, dostal jsem od ní jedno hříbě (Fingel).“* Nebo v roce 1904 si zaznamenal usmrcení *„staré klisny Grille“*, matky Elster, Mandoline, Neufti, Marlitt a Silhoutte.[183] Mnohé z domácích koní se staly miláčky nejmladšího pokolení Silva-Tarouců, z klisen již vzpomenuté Grille a Mandoline, dále Elba, Elster, Espada, Surprise, Marlitt, Monse Kenilworth a N'est-cepas, z hřebečků Numa Pompilius a Macbeth. Se svým chovem a hlavně s výstavními kousky František rovněž čile obchodoval, třeba v roce 1907 v Pardubicích prodal s pýchou hnědáka Praschkyho za 1 200 florinů Friedrichu Taxisovi a hřebce Martella za 1 000 florinů Heinrichu Herbersteinovi.[184]

Stranou pozornosti by neměla zůstat ani hipologická literární činnost Františka Josefa II., již zmíníme alespoň v náznaku, aby o ní odborníci tohoto zaměření věděli. V roce 1898 hrabě vydal příručku pro panské kočí s názvem *Kurze Fahr-Instruction für Herrschaftskutscher in 22 Fragen und Antworten*, v níž objasňoval, čím mají dělat čest svému zaměstnavateli a svému stavu. Instruoval je nejen v tom, kterak udržovat livrej a jak se prezentovat,

vyžadoval také, aby precizně zvládali všechna úskalí dané profese, tím pádem i práci před zápřeží, při jízdě a po ní. Nikoho rozhodně nenechal na pochybách, že se v tématu hluboce orientuje.[185] Své vědomosti zřejmě hodlal zúročit v další knize s titulem *Das Gebrauchspferd*, jež ovšem kolem roku 1905 zůstala nedokončeným rukopisem.[186] Šlo o jakýsi popularizační návod, v němž nováčkům a začínajícím chovatelům pomáhal s řešením nejrozmanitějších problémů, od volby koně přes náležité odhadnutí jeho potenciálu až po vyměřování tréninkových ploch. Ve studii *Landeszucht und Remonten*[187] publikované v roce 1908 v měsíčníku *Kavalleristische Monatshefte* zase pranýřoval systémové nedostatky v oblasti státní a zemské péče o koně a nabádal k jejich nápravě. Z nesčetných podrobností obírajících se například jakostí půdy a žrádla Františkova zběhlost v tomto předmětném oboru jen číší.[188]

Nesmírně oblíbenou aktivitu představoval snad pro jakéhokoliv příslušníka urozených vrstev lov. V nimrodských schopnostech se šlechtici zdokonalovali počínaje dětstvím, aby se v nich potom v dospělosti osvědčili každoročně především na podzim, když se na venkovských državách pořádaly hony. Tyto události byly náramně důležité, neboť nemívaly pouze charakter volnočasové zábavy, ale i punc elitních společenských akcí, kde se setkává příbuzenstvo a přátelé a kde se probírají závažné politické či hospodářské otázky.[189] František se na takové chvíle určitě cítil výborně připraven. Lovení propadl už v mládí a stalo se mu celoživotní vášní. Stejně jako u koní platí i zde, že hrabě své zápisníky informacemi o mysliveckých avantýrách příslovečně napěchoval a nemá cenu je detailně vypočítávat. Vůbec první deník, psaný v letech 1879–1892, dokonce pojal skoro kompletně v ryze loveckém duchu. Jeho jednotlivé stránky rozdělil na tři sloupce, do kterých zanášel datum a místo lovu, dále počet a druh nebohé kořisti. V závěrečné tabulce shrnul dosavadní úspěchy: v roce 1892 měl na kontě celkem 4 212 zastřelených zvířat, z toho 2 056 zajíců, 1 269 koroptví, 253 bažantů, 105 srnců, 12 jelenů atd. V navyšování čísla úlovků pokračoval bez přestání nadále, v roce 1893 například odpravil 887 zvířat, v roce 1894 479 zvířat, v roce 1895 154 zvířat a v roce 1896 127 zvířat.[190] Jako hostitel ve svých revírech (Čechy pod Kosířem, Gabrielin dvůr, Krakovec, Slatinice, Slatinky, Kosíř, Drahanovice, Beňov) uvítal spoustu spřátelených aristokratů, ponejvíce Moritze Vettera z Lilie, Günthera ze Stolberg-Stolbergu, Josefa von Plaz, Johanna Lažanského, bratra Arnošta Emanuela, hraběte Gustava Eltze, novošlechtice barona Alfreda Kleina, příležitostně i jiné, například Zdenka Lobkowitze, Maxe Freyberga, Kuno Kettenburga, Louise Herbersteina.[191]

Cestování

Ve druhé polovině 19. století se díky výdobytkům industriálního a sociálního pokroku začínal ve společnosti prosazovat fenomén turistického průmyslu. Ve srovnání s dřívějškem lidé cestovali opravdu velmi hodně. Nejrychlejším a nejvíce vyhledávaným dopravním prostředkem se bezpochyby stal vlak. Organizaci rekreačních či poznávacích pobytů dále usnadňovala nejen poměrně hustá síť cestovních kanceláří, ale i všelijaké bedekry, jež na svých stránkách radily až do takových detailů, jakými bylo například efektivní rozvržení itineráře, aby byl čas strávený mimo domov maximálně zužitkován a vyplněn plnohodnotnými zážitky.[192] Vymožeností moderní doby samozřejmě hojně využívala i tradičně vysoce mobilní šlechta. Pánové a dámy z urozených společenských vrstev rádi jezdili do světoznámých destinací za vzděláním a poučením, do lázní a přímořských letovisek (například

na francouzskou Riviéru) za zdravím a reprezentací, nezapomínali však ani na poutní místa, ponoukáni náboženskou horlivostí.[193]

V pozůstalosti Františka Josefa II. Silva-Taroucy je uloženo vícero archivních dokumentů, jež poukazují na jeho pozitivní vztah k cestování. Na několika zvolených příkladech si lze ukázat, že se hrabě do vzdálených krajů vydával dobře připraven a že byl vyzbrojen znalostmi zkušeného turisty, který chce něco atraktivního spatřit a dozvědět se, dokáže se vytříbeně chovat na nejdražších lázeňských promenádách a zároveň se dovede pokorně oddávat atmosféře posvátných lokalit. Většinu z těchto náročnějších cest František podnikl se svou drahou polovičkou Gabrielou, spoléhali se přitom na služby železnice. V roce 1887 jeli přes Itálii do francouzských Lurd, v roce 1890 do štýrského poutního centra Mariazell, v roce 1897 do Bavorska a Rakouska, a v roce 1914 do Gorice. Na svou možná nejzajímavější cestu se ale hrabě vypravil se synem Egbertem v roce 1913. Vedla přes Itálii, břehy severní Afriky, Portugalsko, Holandsko a Německo a musela být docela nákladná, protože se zčásti odehrávala formou přepravy na luxusnější lodi. Františkovy cestovní zápisky jsou velice dobrým odrazem jeho osobnosti, dokreslují nám obrázek o jeho zájmech (umění, koně, parky, botanika), současně slouží jako cenný doklad při výzkumu šlechtické mentality obecně.

K cestě do Lurd vykonané zkraje roku 1887 se zachoval Františkův skutečně čtivý popis, jemuž rozhodně neschází literární kvality. Dne 17. ledna vyjel spolu s Gabrielou z Vídně a k večeru dorazili do Zell am See v Salcbursku, očekáváni přítelem z univerzitních let Maxem Freybergem a jeho chotí, kteří jim u sebe poskytli střechu nad hlavou. Brzy nato pokračovali do tyrolského Innsbrucku, dějiště Františkových vysokoškolských trampot – tam, kde coby posluchač advokacie býval *„tak šťastný a tak smutný, tak pilný v bezcílném toulání, tak líný ve studiu“*. Udivilo jej, nakolik se tato metropole změnila a že v ní přibylo tolik budov, až se tu s ženou chvílemi ztráceli. Jistotou nicméně bylo výtečné jídlo, na kterém si pochutnali *„ve starém dobrém hotelu Europe“*, a návštěva tety Marie Schaffgotsche. Přesun do Itálie hraběcímu páru poněkud zhořkl kvůli zbytečným prodlevám na dráze. Prvou zastávkou na Apeninském poloostrově byl Milán. Napadlo v něm sice *„více sněhu než na Moravě“* a panovala v něm *„větší zima než ve Vídni“*, to ale nebránilo v několikadenní prohlídce. Milán člověka nejdříve ohromil grandiózními rozměry, pro svou *„nádheru a eleganci, velikost, volná náměstí, široké ulice“*, chyběl mu ovšem charakter, postrádal *„originalitu“*. Z církevních dominant Františka zaujal dóm, imponující majestátností interiéru, avšak zvenčí zasluhující sahat strměji do nebes, aby byl jako celek vyvážený a jeho výška proporcionálně konvenovala rozšířenému půdorysu; uvnitř u hrobu sv. Karla Boromejského vzpomněli František společně s Gabrielou na své blízké tohoto křestního jména a v sakristii si vyprosili bohoslužbu za malého Karla. Za světskými rozkošemi naopak museli do galerie Viktora Emanuela II., kde se koncentrovala ryzí *„milánská elegance“* s výlohami obchodů, restauranty a šik oděnými chodci. Umělecký požitek se Františkovi nenaskytl ani tak v obrazárně Brera, na niž mu zbyla pouhá půlhodinka, jeho pozornost upoutala spíše veřejná zahrada projektovaná architektem Giuseppem Balzarettim. Pátého dne na cestách manželé Silva-Taroucovi nastoupili na milánském nádraží na ranní spoj a jeli do Sampierdareny. *„Není pochyb, jsme na jihu“*, konstatoval hrabě, jakmile tam dospěli, a kožešinu si vyměnil za bohatě dostačující kabát. Během dvouhodinové pauzy si s Gabrielou najali drožku, aby se mohli pokochat janovským zálivem a Janovem samotným, spočinuli rovněž u pomníku Kryštofa Kolomba. Po přestávce směřovali vlakem skrze Rivieru di Ponente přes

Voltri a Savonu do Ventimiglie situovaného u hranic s Francií. Opájeli se přitom ubíhajícími kulisami rozbujelých pelargonií, kaktusů, olivových hájů, pomerančových zahrad a palem, ve stanicích poslouchali šumění moře. Na francouzské půdě postupovali železniční štrekou podél pobřeží. Dvě noci strávili v Cannes a dělali společnost Karlu IV. ze Schwarzenbergu a jeho ženě Marii, jež si zde léčila tuberkulózu. V Marseilles pobyli krátce, prošli se tu po korzu platanovým bulvárem směrem k neogotickému chrámu sv. Vincenta de Paula. Pak projížděli po kolejích oblastí mokřadů Camarque, potom městy Lunel, Montpellier a Séte. V hotelu v Toulouse si rezervovali pouze nocleh a místní památky si nechali ujít. Uháněli k cíli svého putování do Lurd, přes města Tarbes, Juillan, Ossun a Adé, s panoramatickým výhledem na Pyreneje. Ze zázraku zrozený areál, vybudovaný díky víře a darům tam, kde donedávna vládla pustá divočina, Františka fascinoval zejména svým duchovním milieu. Vnitřek baziliky pokládal za nejkrásnější, jaký dosud viděl: *„Zářící v tisíci barvách, zdobená tisícem votivních obrazů, zástav a praporů“*, *„tohle nevytvořilo pozemské umění“*. Dne 30. ledna se Silva-Taroucovi vydali nazpět, což zpočátku doprovázely mrzutosti pro obtíže se směnou peněz. Zastavili se znovu v Marseille a v Cannes, v němž byli uchváceni bujnou flórou a pestrostí dřevin, s chutí se promenovali a nádavkem si dopřáli výlet na nedaleký ostrůvek Saint Honorat s klášterem obývaným cisterciáky. Dne 31. ledna vyrazili do Čech pod Kosířem, s krátkým přerušením u Freybergů v Zell am See. Domů se dostali 4. února 1887.[194] V roce 1890 navštívili s Gabrielou rakouské poutní místo Mariazell.[195]

Takřka výhradně na umění byla zaměřena cesta, kterou František uskutečnil v létě roku 1897. 5. července nasedl ve Vídni na expres do Mnichova a večer probloumal v tamní dvorní zahradě a anglickém parku. V dalších dvou dnech zvládl maraton po pamětihodnostech a výstavních institucích: 6. července stačil obhlédnout roční uměleckou výstavu, kostel theatinů a zámek Nymphenburg, 7. července posádkový kostel s pomníkem Eugena Beauharnaise, Frauenkirche a pět galerií – skleněný palác, starou a novou pinakotéku, společnost umělců a sbírku mecenáše Adolfa Friedricha von Schacka. Dne 8. července následoval Salcburg, v němž své volno s Gabrielou prožili jednak s přáteli, jednak na zámku Mirabell, zámku Hellbrunn, v dómském kostele, kostele při klášteře sv. Petra a kolegiátním kostele. 12. července odjeli na zámek Tillysburg a odtud 13. července do St. Panthaleonu, aby se František podíval na oltáře, jež by mohl zakoupit pro zámeckou kapli. 14. července zhlédli klášter St. Florian a vrátili se do Čech pod Kosířem.[196]

Cesta, kterou František absolvoval se synem Egbertem v roce 1913, by se dala označit za vskutku cizokrajnou. Vybrali si k ní cestovní kancelář Austro Americana sídlící na adrese Na Příkopě 26 v Praze, vyjížděli z Vídně. Dne 18. července překročili italskou hraniční čáru a dojeli do Milána, v němž si prohlédli veřejný park, dómské náměstí, Castello Sforcezco, kostel Panny Marie Milostivé a obrazárnu Brera. 19. července se přesunuli do Janova a v následujících dnech jej prozkoumali křížem krážem. Nevynechali náměstí Acquaverde s ne úplně povedeným pomníkem Kryštofa Kolomba, dále Via venti Settembre, Palazzo Pallavicini, Pallazo Bianco, Pallazo Rosso, Pallazo Reale a univerzitu. Krom toho se stihli automobilem přemístit přes Nervi na pláž do Portofina, přičemž jízdu ve voze si ukrátili zíráním na aloe, olivovníky, palmy, fíkovníky a arony plamaté s šarlatovými bobulemi. Zajeli si též do Sampierdareny, aby si František oživil pohled na přístav, jímž byl okouzlen před lety. Nejpoutavější úsek jejich výpravy ale začal teprve poté, co se 21. července v Janově nalodili na holandský parník Koning Willem I., který je měl podél břehů severní Afriky (s prohlídkou Alžíru a Tangeru) a Pyrenejského poloostrova (s prohlídkou Lisabonu) dopravit do Amsterdamu. Po necelých dvou dnech plavby na širém moři [obr. 13]

spatřili 23. července břehy černého kontinentu. Na přistávacím můstku v Alžíru naskočili na dvojspřeží a ztratili se v jeho útrobách. V tomto městě jim jednoznačně učarovala hlavně starší předkoloniální zástavba a její obyvatelé. Takto například František popsal maurskou čtvrť Kasbah: *„Skvostné! Jako dítě jsem četl spoustu arabských pohádek a podobně. Zde se to konečně stalo realitou: řemeslníci, ševci, kováři provádějící své činnosti bezprostředně na ulici (…) osli nebo nesmírně silné muly obtěžkané vodou, senem, kameny. Zahalené ženy (…) a brebentící Francouzi, poník ve velikosti psa táhnoucí káru a ve větším voze 2, 3, 4, 5 opravdu pěkně udržovaných koní, mezi nimi mnoho hřebců s dlouhými štíhlými krky a bezvadným chováním.“* Líbila se mu i židovská čtvrť, zahrada marengo s neznámými stromy a hrob marabuta, muslimského světce. V novodobé francouzské části Alžíru obešli s Egbertem Place du gavermente s jezdeckým pomníkem vévody orleánského, rue de Ghisly, katedrálu, památník generála Bugeauda, univerzitu, kasárna artilerie a Champs de manoeuvres. Odplouvalo se za tmy a příští zastávku po téměř dvou dnech na palubě představoval Tanger, *„nejosobitější město“* jaké František doposavad zakusil. Pro pasažéry lodi byli zamluveni dva důvěryhodní průvodci, kteří je na mezcích [obr. 14] protáhli příkrými uličkami i zalidněnými prostranstvími. Silva-Taroucy opět omámil exotický ráz všeho, co se dělo, ať již projížděli okolo vrchovatě naložených zvířat či obligátního zaklínače hadů a plivače ohňů. Františka oslňovala všudypřítomná nespoutaná etnická rozmanitost: *„Zmatení národů, které nemá srovnání! Arabové, negři, židé, velcí černí chlapi z Fezu (…), mnoho Španělů a Francouzů, pěkné bledé židovky a vážní židé v předpisovém kroji: fez a oblečení zcela černé.“* Po Tangeru zamířili lodí přes gibraltarský průliv zpět do Evropy. Když se 26. července blížili k Portugalsku, zahlédli v dálce v kopcích zámek Sintra. Do Lisabonu připlouvali ústím řeky Tajo a míjeli přitom belémskou věž, vystavěnou v 16. století k poctě Vasco de Gama a nyní znehodnocenou průmyslovou novostavbou: *„Současnost bez piety zřídila na tomto historickém místě plynárnu. Odporné pozadí ke krásné renesanční stavbě.“* Na pevnině vkročili přímo

Obr. 13. Během plavby si František s entusiasmem písemně i fotograficky poznamenával veškeré detaily a události o spolucestujících, meteorologických jevech, stravě, sluzích apod. Moravský zemský archiv v Brně, G 445, karton 93, inv. č. 334, deník hraběte Františka Josefa II. Silva-Taroucy, zápis k 21.–23. 7. 1913. Foto: Robert Šrek.

Obr. 14. František Josef II. Silva-Tarouca v Tangeru roku 1913, Moravský zemský archiv v Brně, G 445, karton 93, inv. č. 334, deník hraběte Františka Josefa II. Silva-Taroucy, zápis k 25. 7. 1913. Foto: Robert Šrek.

na slavné Obchodní náměstí se sochou Josefa I. na koni a s triumfálním obloukem. Zaplatili si dvojspřeží, pohybovali se však i pěšky. Kudy chodili, museli myslet na své iberské kořeny, minimálně už jen z toho důvodu, že registrovali množství vývěsních štítů s nápisem *„Silva"*. Věhlasnou botanickou zahradu nemohli pominout. Nakonec ale z Lisabonu zůstali trochu v rozpacích, ulice tu totiž zely prázdnotou a pobyt v nich vyvolával nepříjemně chmurný pocit, snad v důsledku obavy z roajalistického povstání. Další plánovanou destinací byl Amsterdam, do něhož se Silva-Taroucové dostali po mnoha dnech plavby, vedené zprvu při pobřeží Pyrenejského poloostrova, kde proplouvali kolem souostroví Berlengas se státním vězením, a posléze vodami atlantského oceánu. V holandském hlavním městě obdivovali proslulé hrázděné domy se štítovými průčelími, navštívili zoologickou zahradu, akvárium, etnografické muzeum a Rijksmuseum, v němž si František dokonce našel chvilku na skicování některých malířských děl. Po Amsterdamu přišla na řadu města německá – Brémy se svou radnicí, sochou Rolanda, s dómem, Essigshausem, Bismarckovým monumentem a etnografickým muzeem; Hannover s palácem Herrenhausen a přilehlými zahradami; Kettenburg; Walsrode; Heidenkreis; Hamburg s přístavištěm, v němž kotvila největší (ještě rozestavěná) loď na světě, se zoologickou zahradou, s Bismarckovým pomníkem; Berlín s Charlottenburgem, zoologickou zahradou, mauzoleem, pomníkem Friedricha Velikého, dómem, braniborskou bránou atd.[197]

Do roku 1914 spadá poslední zahraniční cesta, o které se zmíníme. František spolu s Gabrielou, komornou Toni a osobním myslivcem Rudolfem Konečným vyrazili na konci února via Vídeň – Assling – Klagenfurt – Bled do Gorice, kde byli hosty rodiny Trauttmansdorffů ve vile Tusculum v St. Peteru. Dost jim tam pršelo, sotvaže ale počasí dovolilo, vycházeli ven a toulali se buď po nejbližším okolí, nebo si vybírali i vzdálenější cíle. Zavítali do přístavního města Terst, viděli hřebčín v Lipici, solkanský železniční most a samozřejmě Benátky, v nichž si navzdory chladnému vzduchu neodpustili vyjížďku na gondole, návštěvu veřejné zahrady a rybího trhu, prohlídku dóžecího paláce, kostela sv. Marka a baziliky Santa Maria Gloriosa dei Frari, v níž Františkovi uhranul obraz Panny Marie od Giovanniho Belliniho.[198]

Synové v armádě

Na všechny čtyři mladší syny Františka Josefa II. Silva-Taroucy čekala po středoškolských studiích zkušenost u armády. Jejich kroky vedly ke kavalerii,[199] jak bylo pro šlechtické potomky typické.[200] U Egberta se po dokončení povinné jednoroční služby počítalo s tím, že časem převezme dohled nad svěřenskými majetky, proto rovněž studoval práva. Jeho sourozenci Bedřich, František Arnošt a Alois se hodlali stát vojáky z povolání, což ostatně s uspokojením kvitoval i sám císař, když se mu s touto skutečností hrabě během audience v roce 1910 svěřil. *„Šlechta patří do armády,"* notovali si tehdy.[201] Jelikož chlapci bravurně ovládali jízdu na koni, předpokládalo se, že se v tomto směru budou dále profilovat. Tlustou čáru přes rozpočet jim ale uchystala Velká válka, jejíž vypuknutí obrátilo veškeré jistoty bytí v monarchii doslova vzhůru nohama.

Při výběru svého budoucího působiště synové Františka Josefa II. určitě projevovali úctu k rodové tradici a k předkům. Egbert, František Arnošt a Alois nastoupili v Haliči ke schwarzenberským hulánům [obr. 15], elitnímu útvaru spjatému s přídomkem jejich matky Gabriely,[202] Bedřich zase k husarům [obr. 16] v Uhrách, podobně jako kdysi jeho dědeček August Alexander. Přestože hoši byli pryč, zámek v Čechách pod Kosířem v žádném případě nevyhlížel osiřele. Za rodiči přijížděli docela hojně, byť dohromady a v klidu se celá domácnost potkávala zpravidla jen o Vánocích [obr. 17].[203] Období vojáckého dozrávání a přerodu mladíků v muže sledoval hrabě Silva-Tarouca s potěšením, poněvadž po osobní a profesní stránce vzkvétali. Jde to poznat z jeho deníků, kam si zanášel své bezprostřední dojmy. Například o Bedřichovi si dne 9. července roku 1910 hrdě poznamenal, že při výcviku v Komárnu *„byl v čele tažení"*. Dne 7. září roku 1911 o Egbertovi, jenž přikvačil domů bez ohlášení fiakrem z Prostějova, pronesl, že *„vypadá báječně, vyhublý, omlazený a velice spokojený ze svého dobrovolnického roku"* a že *„u manévrů dobře odpovídal a sklízel chválu*

Obr. 15. Alois Silva-Tarouca v hulánské uniformě v roce 1911, Moravský zemský archiv v Brně, G 445, karton 93, inv. č. 334, deník Františka Josefa II. Silva-Taroucy, zápis ke 2. až 3. 10. 1911. Foto: Robert Šrek.

◄ *Obr. 16.* Bedřich Silva-Tarouca v husarské uniformě v roce 1909, Moravský zemský archiv v Brně, G 445, karton 93, inv. č. 334, deník Františka Josefa II. Silva-Taroucy, zápis k 15. 9. 1909. Foto: Robert Šrek.

► *Obr. 17.* Alois, Egbert, Bedřich a František Arnošt (stojící) Silva-Taroucovi o Vánocích roku 1913, Moravský zemský archiv v Brně, G 445, karton 93, inv. č. 334, deník Františka Josefa II. Silva-Taroucy, zápis k 27. 1. 1914. Foto: Robert Šrek.

a vyprávěl zajímavé zážitky". Den poté užasle naslouchal Františku Arnoštovi, který zažil nebezpečnou příhodu, kdy byl nucen během projížďky s dalšími dvěma hulány rozehnat s šavlí v ruce tlupu nepřátelsky naladěných a obušky ozbrojených sedláků u Chyszówa. Dne 27. června roku 1912 zase ocenil proměnu k lepšímu u Aloise: *„Vypadá výborně, Tarnov mu očividně svědčí, kapitán jízdy (baron Hanno Königsbrunn) se skvěle ujal jeho vojenské výchovy a on při tom díky Bohu prospívá."*[204] Interesantní jsou nejen Františkovy deníkové záznamy, ale i soukromá rodinná korespondence těchto let, z níž lze vytušit jistou aristokratickou distinkci, vědomí vlastní výlučnosti a zdrženlivost vůči neprivilegovaným společenským skupinám. Třeba o Bedřichovi, když se pro něj před nástupem na vojnu hledal nejvhodnější oddíl, hrabě prohlásil, že mu těžkou budou imponovat *„měšťanští náfukové"*; a nemýlil se, Bedřich si později pochvaloval vybrané známosti (například s Esterházym), o ostatních se ovšem vyslovoval s despektem, protože se *„zdají se býti horšími mladíky"*.[205] Obdobně se vyjadřoval i František Arnošt, který mimo své nadřízené respektoval toliko souputníky s modrou krví (jmenovitě zástupce rodů Dobřenský, Lobkowitz, Szalay, Rosenzweig, Lubomirsky), *„zbylí jednoročáci většinou nepořádní, také duch není příliš vojenský, obzvláště ne kavaleristický"*.[206]

Egbertův život se po odchodu z Kalksburgu odehrával ve dvou odlišných rovinách, mezi vysokou školou a vojenskými povinnostmi. Co se týče akademického vzdělání, zapsal

se, patrně po vzoru otce, na univerzity v Innsbrucku a v Praze. V roce 1910 u první státní zkoušky pohořel a chybu odčinil až v roce 1912. V létě roku 1914 se chystal vykonat druhou státní zkoušku, pravděpodobně k tomu ale nedošlo. Jeho působení ve vojsku započalo na podzim roku 1910. S bratrem Františkem Arnoštem narukoval pod hlavičkou schwarzenberských hulánů č. 2 jako jednoroční dobrovolník, přidělen byl k 6., respektive 5. eskadroně v Bochnii, často též setrvával v posádkovém městě Tarnov či na školení ve Lvově. V roce 1911 se stal desátníkem a složil důstojnické zkoušky, v roce 1914 praporčíkem. Militární prostředí se mu zamlouvalo. Rodičům pyšně vykládal o taktických tréninkových bojích, a kterak se při nich vyznamenal, například když během cvičení v roce 1913 zajal v roli velitele patroly jednotku protivníka. Jeho schopnosti zanedlouho prověřila světová válka. Ještě než nastala, odeslal dne 26. července do Čech pod Kosířem telegram ve francouzském znění *„La guerre est déclarée"* a dal si přivézt uniformu do Tarnova. Máme-li připomenout nějakou Egbertovu personální náklonnost, je potřeba podotknout, že ho silně přitahoval Balkán. V roce 1909 procestoval Terst, Dalmácii, Černou Horu, Bosnu a Hercegovinu. V roce 1913 žádal otce o svolení k letní praxi v bosensko-hercegovinské bance, aby se přiučil chorvatštině a výhledově mohl shánět pracovní uplatnění v bosenské zemské správě. Téhož roku se vypravil do Albánie, tenkrát rizikového území zmítaného nepokoji, a všude pozoroval stopy po nedávné povstalecké vzpouře, vypálené vesnice a ostřelované památky. Zastavil se na různých místech, mimo jiné ve Skadaru a u skadarského jezera, kde se jako pravý aristokrat připojil k lovu na pelikány, dále v Bojaně, Medua, Divazzo a Tiraně. Navázal zde spoustu kontaktů, seznámil se například s někdejším viceprezidentem provizorní vlády Kacciorim.[207]

Bedřich v roce 1909 propadl u ústní maturity, neboť mu unikaly některé politické souvislosti. Svědomí jej kvůli tomu příliš netrápilo, zkoušku ani dokonce nezamýšlel opakovat. Srdcem tíhnul k vojenství. Přihlásil se k 5. husarskému regimentu, u vídeňského Szallaga si objednal stejnokroj ušitý na míru a na podzim už docházel do školy v uherské Šoproni. Žít mezi vojáky mu prospívalo a na žebříčku hodností rychle postupoval – roku 1910 na pozici desátníka a po složení důstojnické zkoušky na strážmistra, roku 1911 na praporčíka, roku 1912 na poručíka. Bedřich zbožňoval koně a vydobyl si dobrou pověst pro svůj jezdecký um – aby ne, vždyť setrvat přes pět hodin v sedle pro něj nepředstavovalo námahu. Již coby jednoroční dobrovolník byl považován za nejzdatnějšího mezi nováčky a tuto reputaci si uhájil nadále. Od roku 1910 na koních se zdarem sportovně zápolil [obr. 18]. Namátkou jmenujme soutěž ve skocích v Praze v roce 1912, již sice nevyhrál, od přihlížejícího obecenstva si přesto vysloužil ovace za skvělý výkon a od příbuzných (kupříkladu Karla ze Schwarzenbergu nebo Idy Lažanské) gratulace. Výživný musel být i jezdecký svátek v Komárnu dne 26. dubna roku 1913, kde si vydobyl více cen, například první místo v „Preisspringen" a v „Jeu du Barre", druhé místo v jízdě. Na podzim roku 1914 se Bedřich chtěl stát instruktorem jezdeckého institutu ve Vídni. Válka ale rozhodla jinak. Dne 9. srpna přišla do Čech pod Kosířem pohlednice z tažení odkudsi ze Suche, snad z Haliče, kde psal: *„Nadšení publika veliké"*, *„cesta zatím nádherná a nanejvýš veselá"* – *„nevíme jen přesně kam."*[208]

František Arnošt trávil svá léta u armády společně s Egbertem, tedy v Haliči u schwarzenberských hulánů. Také jeho profesní růst se vyvíjel slibně. V roce 1911 byl jmenován strážmistrem, v roce 1912 praporčíkem a v roce 1913 poručíkem. Stejně jako bratři i on úspěšně soutěžil na jezdeckých kláních [obr. 19]. Například 18. května roku 1912 získal v Krakově první místo ve skocích, 15. září roku 1913 první místo v dostizích pořádaných regimentem a na začátku června roku 1914 ve Vídni několik cen a čestné uznání.

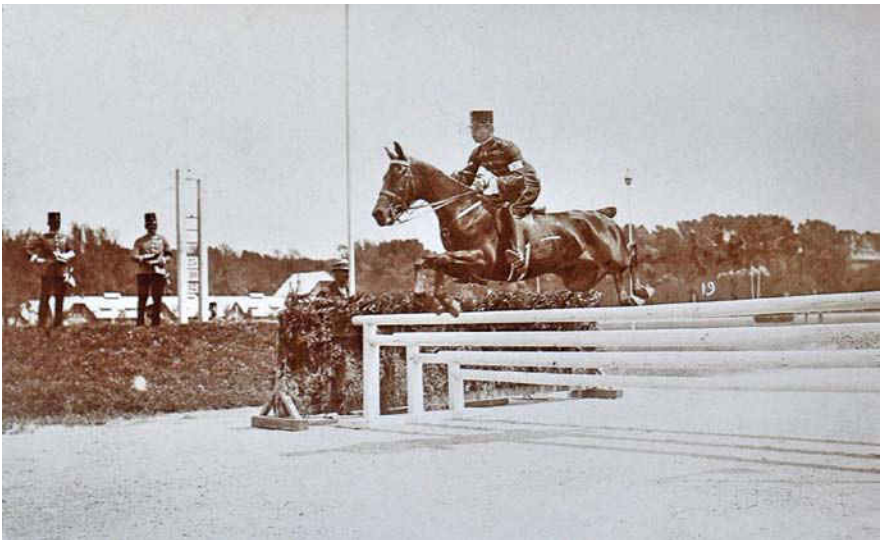

Obr. 18. Bedřich Silva-Tarouca na koni Monse ve Vídni v roce 1913, Moravský zemský archiv v Brně, G 445, karton 93, inv. č. 334, deník Františka Josefa II. Silva-Taroucy, zápis k 3. 7. 1913. Foto: Robert Šrek.

Obr. 19. František Arnošt Silva-Tarouca na koni Macbeth v roce 1913, Moravský zemský archiv v Brně, G 445, karton 93, inv. č. 334, deník Františka Josefa II. Silva-Taroucy, zápis k 14. 6. 1913. Foto: Robert Šrek.

Vedle závodění se František Arnošt zajímal o cizinu, konkrétně o Velkou Británii. Za kanál La Manche se vydal hned dvakrát, v letech 1913 a 1914. Ostrovní velmocí, již přirovnával k dobře opečovávanému parku obydlenému vkusně ošacenými lidmi, byl evidentně ovlivněn. Svědčí o tom i jeho první polní válečný lístek, napsaný dne 7. srpna zřejmě nikoliv náhodou anglicky: *„We are yet allright and have very good night quite near to Tarnow, what we lieved yesterday. Today we are going quite cloth to the frontiére & tomorrow we are already in the other land.“*[209]

Alois v letech 1909–1910 dojížděl z Čech pod Kosířem ke zkouškám na německou státní reálnou školu v Prostějově, kvůli rozporuplným výsledkům však učení raději vzdal a zvolil si vojenskou kariéru. Ačkoliv se nejprve nadchnul pro kadetní školu v Hranicích, tak na podzim roku 1911 se jako jednoroční dobrovolník přidal ke schwarzenberským hulánům a pobýval v blízkosti bratrů Egberta a Františka Arnošta v Tarnově a ve Lvově. I jemu se dařilo, v roce 1912 byl desátníkem a udělal důstojnické zkoušky, v roce 1913 avansoval na praporčíka, v roce 1914 na poručíka. Měl zvučné jméno u jezdců na koni a několikrát zvítězil v závodech. Na počátku Velké války dorazil do Tarnova. Byl prvním ze synů, který domů poslal polní lístek; došel dne 7. srpna.[210]

Další osudy synů Františka Josefa II. Silva-Taroucy budou hlavním tématem následného třetího dílu námi sledované biografie. Každodenní realita života na zámku v Čechách pod Kosířem se pod tíhou vleklého válečného konfliktu výrazně proměnila a z deníků hraběte se v letech 1914–1918 přednostně stalo místo, kde se přepisovala korespondence, jež dorazila z fronty.

Závěrem

František Josef II. hrabě Silva-Tarouca prožíval léta své dospělosti a duševní zralosti na přelomu 19. a 20. století. Podle mého názoru představoval poměrně typického zástupce šlechtického stavu, což lze sledovat snad ve všech aspektech jeho myšlení a chování. V roce 1882 se oženil s Gabrielou princeznou ze Schwarzenbergu a propojil se tím pádem příbuzensky s jedním z nejvýznamnějších aristokratických rodů rakousko-uherského soustátí. Spolu se svou chotí pak zajistil pokračování tradice „modré krve“ i v příštích generacích své rodiny; narodilo se jim hned pět synů – Karel, Egbert, Bedřich, František Arnošt a Alois. Jako příslušník privilegované společenské vrstvy hrabě František vystupoval také na veřejnosti. S tituly c. k. komořího (od roku 1888) a tajného rady (od roku 1911) plnil reprezentativní závazky u císařského dvora. Coby přívrženec moravské Strany konzervativního velkostatku, doživotní (od roku 1892) a dědičný člen (od roku 1907) Panské sněmovny Říšské rady ve Vídni se zase účastnil na politickém dění monarchie. Co se týče soukromého života, liboval si v charakteristických šlechtických aktivitách. Založil si vlastní chov koní a s oblibou na nich jezdil, rád lovil a cestoval, zajímal se o výtvarné umění, historii, krajinářskou tvorbu. Nutno rovněž dodat, že hrabě František byl autorem celé řady knih, jež tematicky souvisely jak s jeho privátními zálibami, tak s veřejným působením. Zmínku si určitě zaslouží dějepisné a vlastivědné publikace, jimž se těsně před vypuknutím světové války dostalo oficiálního posvěcení středoškolských učebnic.

Předkládaná studie je v podstatě prvním pokusem o ucelené zpracování daného tématu. I přes bohatství údajů v poznámkovém aparátu se však v případě mnoha podkapitol

jedná o pouhý „odrazový můstek" pro další specializované bádání. Nesporným dezideratem například stále zůstává doplnit méně propracovanou sondu do fungování šlechtického velkostatku Čechy pod Kosířem, k němuž se v ego-dokumentech nedá dohledat příliš podrobných informací.

Poznámky

1 První díl (v něm podrobněji ke stavu bádání a k časovému rozdělení Františkova životopisu) viz Šrek, R.: František Josef II. Silva-Tarouca (1858–1936). Léta dětství a dospívání. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2021, č. 322, s. 40–68.

2 Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA), fond G 445 – Rodinný archiv Sylva-Taroucců 1470–1944 (dále jen G 445).

3 K problematice ego-dokumentů blíže viz Jelínková Homolová, D.: *Šlechta v proměnách. Osudy aristokracie v Československu v letech 1918–1948*. Praha 2017, s. 21–22.

4 Bezecný, Z.: Sňatky české šlechty ve druhé polovině 19. století. In: Petrbok, V. (ed.): *Sex a tabu v české kultuře 19. století*. Praha 1999, s. 88–93. – Bělík, P.: *„Za císaře a za vlast." Dynastický a zemský patriotismus u moravské šlechty druhé poloviny 19. století* (disertační práce). Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno 2016, s. 36–45.

5 Bezecný, Z.: *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*. České Budějovice 2005, s. 82.

6 Šrek, R.: František Josef II. Silva-Tarouca (1858–1936). Životopisný náčrt. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2018, č. 316, s. 150–161, zde s. 152–153.

7 MZA, G 445, karton 97, inv. č. 347, sign. 207/1, svatební smlouva sepsaná advokátem Gustavem Gradlem a podepsaná ve schwarzenberském paláci v Praze.

8 Die Trauung der Prinzessin Gabriele zu Schwarzenberg. *Prager Tagblatt*, roč. 6, 1882, č. 78, 19. 3., s. 3.

9 *Prager Tagblatt*, roč. 6, 1882, č. 97, 7. 4., s. 2.

10 Kleinvieh-Ausstellung. *Prager Tagblatt*, roč. 6, 1882, č. 134, 15. 5., s. 2.

11 Trauung. *Prager Tagblatt*, roč. 6, 1882, 23. 5., č. 142, s. 2. – Trauung. *Prager Abendblatt*, 1882, č. 116, 23. 5., s. 2. – Trauung. *Prager Tagblatt*, roč. 6, 1882, č. 143, 24. 5., s. 2. – Informace o svědcích s drobnými odlišnostmi rovněž viz G 445, karton 97, inv. č. 347, sign. 207/1, svatební list z 5. 5. 1923, potvrzení farářem Josefem Špachtou (farní úřad sv. Trojice v Praze, Spálená ulice). – Zmínění ryzáci od Gabrielina otce jsou vyobrazeni na kolorované kresbě Günthera ze Stolberg-Stolbergu (zvaného „Ohm") jako součást Františkova prvního čtyřspřeží. Viz MZA, G 445, karton 108, inv. č. 384, sign. 226.

12 Ku sňatku hr. Syl. Taroucy s princeznou Gabrielou Schwarzenbergovou. *Pozor*, roč. 11, 1882, 31. 5., č. 45, s. 2.

13 Pětadvacetileté výročí si připomněli 23. května roku 1907 na zámku Arnošta Emanuela Silva-Taroucy v Průhonicích, za přítomnosti rodiny a přátel, najmě kardinála Lva Skrbenského z Hříště, Vilemíny Schwarzenberg-Oettingen, Karla ze Schwarzenbergu s chotí a synem, Bedřicha ze Schwarzenbergu s chotí, Heleny Silva-Taroucové, hraběte Thuna s chotí, hraběte Lažanského s chotí a dětmi, knížecího páru Lobkowitzů s dcerami, nadační dámy hraběnky Františky Montecucolli, komtesy Brühl, hraběte Kálnokyho, hraběte Vettera a hraběte Günthera ze Stolberg-Stolbergu. Nejdříve proběhla mše, následovala tabule pro 40 lidí a okružní jízda v zámeckém parku, navečer se hosté rozešli. Silberne Hochzeit. *Das Vaterland*, roč. 48, 1907, č. 143, 27. 5., s. 2.

14 MZA, G 445, karton 94, inv. č. 335, deníky Františka Josefa II. Silva-Taroucy, zápis k 23. 5. 1932.

15 O tom, že František Josef II. měl svou drahou polovičku vroucně rád, svědčí například dopis určený poručníkovi Egbertu Belcredimu, který popisuje komplikace v den narození prvního syna Karla. Přestože mladou nezkušenou dvojici nejrůznější znalci uklidňovali, že těhotenství probíhá v pořádku a že se předpokládá porod bez potíží, tak rodička byla vystavena té *„nejtěžší*

zkoušce", která trvala dvacet čtyři a půl hodiny. *„Má ubohá malá žena trpěla s velkou trpělivostí a vytrvalostí, a lékaři již měli vážné obavy. Porod nemohl být dokončen bez pomoci operace."* MZA, G 367 – Rodinný archiv Belcrediů Brno-Líšeň (dále jen G 367), karton 71, inv. č. 3042, František Josef II. Egbertu Belcredimu, nedatováno [duben 1883]. – Dále k tématu Gabrielina zdraví v souvislosti s těhotenstvím a mateřstvím Kubešová, K.: Kněžna Vilemína ze Schwarzenbergu, rozená z Öttingen-Wallersteinu (1833–1910). Obraz šlechtičny v druhé polovině 19. století. *Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C. Fakulta humanitních studií*, 2003, č. 9, s. 125–160, zde s. 154–155.

16 Županič, J.: *Nová šlechta rakouského císařství*. Praha 2006, s. 227–269. – Georgiev, J.: *Až do těch hrdel a statků? Konzervativní myšlení a otázka samosprávy v politických strategiích české státoprávní šlechty po roce 1848*. Praha 2011, s. 25–26.

17 Bezecný, Z. (pozn. 5), s. 24–33. – Winkelhoferová, M.: *Šlechtictví zavazuje. Osudy žen v c. k. monarchii*. Praha 2012, s. 107–120.

18 Petr Bělík pracoval při dělení šlechty též s termíny „panující" a „služebná", rod Silva-Tarouca přitom spadal do druhé jmenované kategorie. Blíže Bělík, P. (pozn. 4), s. 28–36.

19 Županič, J. (pozn. 16), s. 24–33. – Winkelhoferová, M.: *Viribus unitis. Císař a jeho dvůr. Nový pohled na Františka Josefa*. Praha 2011, s. 93–114.

20 Balcárek, P.: Rodinný archiv Sylva-Taroucců. *Sborník Státního oblastního archivu v Brně*. Brno 1984, s. 155–178. – Mašek, P.: *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha 2003, s. 259. – Štěpánek, P.: *Mecenáši Josefa Mánesa: portugalský rod Silva Tarouca a jeho vliv na českou kulturu*. Olomouc 2015, s. 17–49.

21 Kneschke, E. H.: *Deutsche Grafen-Haeuser der Gegenwart. In heraldischer, historischer und genealogischer Beziehung. Dritter Band. A–Z*. Leipzig 1854, s. 390–392. – Kadich, H. von – Blažek, C.: *Der mährische Adel*. Nürnberg 1899, s. 277–279. – Ernest, A.: Heraldika v Čechách pod Kosířem. *Štafeta. Kulturně politický časopis Prostějovska*, roč. 15, 1983, č. 1, s. 26–28, zde s. 26. – Ernest, A.: *Občané s erbem v Prostějově a prostějovském regionu*. Prostějov 2001, s. 23, 48.

22 MZA, G 445, karton 4, inv. č. 23, XI-3, *Zwei Ahnentafeln der Grafen von Sylva-Tarouca*. Zusammengestellt von Eduard von Fehrentheil und Gruppenberg. V archivu je deponován separátní výtisk, vyšlo v „X Jahrbuch (XIII Jahrgang)" pro rok 1883 u c. k. heraldické společnosti „Adler" ve Vídni. Autorem byl podle přípisku hraběte Františka Josefa II. Silva-Taroucy královský pruský major ve výslužbě a čestný rytíř maltézského řádu s bydlištěm ve Wroclawi.

23 Hrabě František Josef II. dokončil text v roce 1898. Původně jej chtěl zveřejnit v ročence časopisu *Adler*. Na počátku roku 1899 na zámku Orlík předčítal úryvky z knihy svému tchánovi Karlovi III. ze Schwarzenbergu a *„velkému genealogovi"* Heinrichu Frankensteinovi, oba prý projevovali spokojenost. Několik výtisků hrabě zasílal i do daleké ciziny. V roce 1900 například děkoval za doručení jednoho exempláře vévoda v. Hijar, Alfonso de Silva; předávku tehdy zařídil vyslanec hrabě Dubský. V roce 1927 František Josef II. žádal nakladatele Fricka o zaslání dvou kusů dotisků na adresy *„Son Excéllence Monsieur le Comte de Mafra, Bemcasados 347, Lisbonne, Portugal"* a *„Madame la Révérende Soeur Therése de P'Enfant Jesus. Monastére des Conceptionistes, Nivelles, Belqique"*. MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápisy k 8. 7. 1898, 18. 9. 1898, 23. 10. 1898, 26. 1. 1899, 11. 7. 1899, 6. 12. 1899, 24. 3. 1900 a 16. 3. 1910. – MZA, G 445, karton 102–103, inv. č. 372, sign. 211/b/1, Wilhelm Frick Františku Josefu II. do Tochovic 30. 8. 1927 a koncept Františkovy odpovědi Tochovice 3. 9. 1927. – V roce 1900 knihu pochválil baron Josef Alexander Helfert, viz Helfert: Sylva-Tarouca. *Das Vaterland*, roč. 41, 1900, č. 12, 14. 1., s. 1–3. – František Josef II. Silva-Tarouca následně reagoval na jeho sporná tvrzení v záležitosti správného psaní příjmení Silva-Tarouca a přikláněl se k variantě Silva oproti Helfertem preferované verzi Sylva, viz Franz Graf von Silva-Tarouca: Die Silva's in Oesterreich. *Das Vaterland*, roč. 41, 1900, č. 16, 18. 1., s. 1. – V roce 2018 byla kniha přeložena do českého jazyka, viz František Josef II. (1858–1936): *Kronika. Rod Silva-Tarouca v Rakousku*. Průhonice 2018.

24 Viz Šrek (pozn. 6), s. 160, pozn. 52.

25 *Die Silva's in Oesterreich. Ein Beitrag zur Geschichte dieses Hauses*. Wien 1899, s. 26.

26 MZA, G 367, karton 71, inv. č. 3042, František Josef II. Silva-Tarouca Egbertu Belcredimu v Čechách pod Kosířem, Svatodušní pondělí 1888.

27 *Prager Abendblatt*, 1888, č. 98, 27. 4., s. 4.

28 MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis k 4. 7. 1911, 25. 9. 1911. – Bělík, P. (pozn. 4), s. 76.

29 MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis k 17. 6. 1892. – MZA, G 367, karton 71, inv. č. 3042, František Josef II. Silva-Tarouca Egbertu Belcredimu, Čechy pod Kosířem 9. 9. 1892. – MZA, G 445, karton 102–103, inv. č. 372, sign. 211/b/1, Joh. Bapt. Witting Františku Josefu II. Silva-Taroucovi, Vídeň 2. 6. 1892 a nedatovaný Františkův koncept odpovědi na tento dopis. – Bělík, P. (pozn. 4), s. 48.

30 Die neuen Pairs. *Mährisches Tagblatt,* roč. 13, 1892, č. 250, 2. 11., s. 1. – MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis k 1. 11. 1892.

31 Die neuen Pairs. *Mährisches Tagblatt*, roč. 28, 1907, č. 136, 17. 6., s. 3. – MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis k 19. 9. 1907. – MZA, G 445, karton 100, inv. č. 370, sign. 211/a/1, František Josef II. Silva-Tarouca své choti Gabriele, Drážďany 19. 6. 1907.

32 Bělík, P. (pozn. 4), s. 63, 80.

33 MZA, G 445, karton 100, inv. č. 370, sign. 211/a/1, František Josef II. Silva-Tarouca své choti Gabriele, Vídeň 22. 1. 1906.

34 K účasti na plesech, které nejsou opatřeny poznámkou, viz Bělík, P. (pozn. 4), s. 82.

35 MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis k 26. 6. 1892, 27. 6. 1892. – MZA, G 367, karton 71, inv. č. 3042, František Josef II. Silva-Tarouca Egbertu Belcredimu, Čechy pod Kosířem 15. 4. 1892. – Bělík, P. (pozn. 4), s. 89.

36 MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis k 13. 9. 1894 – 17. 9. 1894. Programu souvisejícímu s delegací předcházely schůzky s přáteli (například s Ferri Hampeschem, Nicky Esterházym, Louisem Belcredim, Franzem Walterskirchenem), společenské večeře, obhlídky lesů, lov a návštěva v zoologické zahradě. – Bělík, P. (pozn. 4), s. 84.

37 MZA, G 445, karton 100, inv. č. 370, sign. 211/a/1, František Josef II. Silva-Tarouca své choti Gabriele, Paskov 9. 5. 1908, 11. 5. 1908, 13. 5. 1908. – MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis ke 12. 6. 1908.

38 Bělík, P. (pozn. 4), s. 87–88.

39 Blíže ke konickým manévrům viz Fiala, J.: Císařské manévry v Laškově. *Hanácké noviny*, roč. 8, 1997, č. 95, 21. 8., s. 6. – Doláková, M.: *František Josef I. v Olomouci. „Neníť tomuto dni rovného, neboť v Olomouci jest dnes Rakousko."* (katalog výstavy). Olomouc 2016, s. 39. – Závada, N.: Manévry u Konice v roce 1887. *Hanácký kalendář 2017, čtení pro zábavu i poučení*, Olomouc 2016, s. 17–20. – Zkraje července 1887 se na Hanou dostavil „Hoffourier" svobodný pán Branko von Brankowicz, aby obhlédl vytipované lokality pro ubytování „Hoflageru", mezi nimi zámek v Čechách pod Kosířem, viz Der Kaiser in Mähren. *Mährisches Tagblatt*, roč. 8, 1887, č. 151, 6. 7., s. 3.

40 MZA, G 445, karton 99, inv. č. 369, sign. 210/17, *Kaisermanöver b. Czech u. Preissuche bei Brünn 1887*, popis manévrů určený pro Günthera ze Stolberg-Stolbergu a Arnošta Emanuela Silva-Taroucu, 17. 9. 1887. – Doplňující novinové články k Františkovým údajům viz Der Empfang des Kaisers in Drahanowitz. *Mährisches Tagblatt*, roč. 8, 1887, č. 198, 1. 9., s. 4. – Diner beim Kaiser in Schloß Laschkau. *Mährisches Tagblatt*, roč. 8, 1887, č. 199, 2. 9., s. 4.

41 Winkelhoferová, M. (pozn. 19), s. 22–23. – Kromě dále v textu uvedených audiencí ještě proběhla minimálně jedna v roce 1893, ovšem k té se nepodařilo nalézt osobní poznámky hraběte. Viz Audienzen. *Neuigkeits Welt-Blatt*, 1893, č. 70, 25. 3., s. 3.

42 MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis k 14. 11. 1892. – Kleine Chronik. *Wiener Abendpost*, 1892, č. 261, 14. 11., s. 3.

43 MZA, G 445, karton 100, inv. č. 370, sign. 211/a/1, František Josef II. Silva-Tarouca své choti Gabriele, Vídeň 22. 1. 1906. – Audienzen. *Das Vaterland*, roč. 47, 1906, č. 20, 22. 1., s. 2.

44 MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis k 19. 9. 1907. – Allgemeine Audienzen. *Prager Abendblatt*, 1907, č. 216, 20. 9., s. 3.

45 MZA, G 445, karton 100, inv. č. 370, sign. 211/a/1, František Josef II. Silva-Tarouca své choti Gabriele, Čechy pod Kosířem 29. 10. 1908.

46 MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis k 28. 2. 1910. – Audienzen. *Das Vaterland*, roč. 51, 1910, č. 94, 28. 2., s. 2.

47 MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis k 25. 9. 1911. – Allgemeine Audienzen. *Die Zeit*, roč. 10, 1911, č. 3235, 26. 9., s. 5.

48 František Josef II. Silva-Tarouca se s Egbertem Belcredim na přelomu let 1881/1882 poněkud rozkmotřil, pravděpodobně proto, že se František stavěl velice vlažně ke studiu advokacie a neukončil jej. Belcredi mu dokonce ani přes naléhání nepřišel na svatbu. Jejich vztahy se naštěstí urovnaly. Pravidelně se spolu vídávali a vedli korespondenci, jejímž obsahem byla – vyjma politiky a hospodářství, jež budou zohledněny v hlavním textu – nejužší rodina a události s ní spojené, lov, koně a členství ve spolcích („Forstschulverein", slavnostní komitét k oslavám na Velehradu 1884, olomoucká obchodní komora). MZA, G 367, karton 71, inv. č. 3042, František Josef II. Silva-Tarouca Egbertu Belcredimu v Čechách pod Kosířem (pokud nebude uvedeno jinak) 16. 5. 1882, 29. 6. 1882, 14. 7. 1882, 8. 8. 1882, 16. 6. 1883, 1. 8. 1883, 8. 8. 1883, 27. 10. 1883, 20. 8. 1884, 30. 8. 1884, 15. 11. 1884, 7. 12. 1884, Hodonín 3. 6. 1885, 6. 8. 1886, 23. 11. 1887, 10. 12. 1887, 27. 12. 1887, 15. 3. 1888, 14. 4. 1888, 15. 6. 1888, 6. 7. 1888, 21. 3. 1890, 15. 5. 1890, 19. 7. 1890, Orlík 14. 10. 1890, 21. 10. 1891, 28. 8. 1892, 22. 12. 1892, 22. 2. 1893, 9. 5. 1893, 27. 5. 1893, 24. 10. 1893, 1. 5. 1894. – MZA, G 445, karton 102–103, inv. č. 372, sign. 211/b/1, Egbert Belcredi Františku Josefu II. Silva-Taroucovi, Líšeň 17. 4. 1883 a Jimramov 26. 7. 1883.

49 Šrek, R. (pozn. 1), s. 49–59.

50 Malíř, J.: *Od spolků k moderním politickým stranám: vývoj politických stran na Moravě v letech 1848–1914*. Brno 1996, s. 60–80, zvláště s. 66, 73. – Bělík, P. (pozn. 4), s 186–187.

51 MZA, G 367, karton 71, inv. č. 3042, František Josef II. Silva-Tarouca Egbertu Belcredimu v Čechách pod Kosířem 13. 10. 1885, 1. 11. 1885, 3. 12. 1886, 30. 10. 1887, 8. 5. 1892, 23. 12. 1892, 2. 2. 1893, nedatovaný pp. 1894.

52 MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis k 19. 5. 1891. – Řeč Františka Josefa II. uložena v MZA, G 367, inv. č. 1708, karton 48. – Základní informace viz *Vorarlberger Volks-Blatt*, roč. 26, 1891, č. 111, 17. 5., s. 1; podrobněji viz Patriotischer Volksverein für Mähren. *Das Vaterland*, roč. 32, 1891, č. 139, 22. 5., s. 2.

53 Georgiev, J. (pozn. 16), s. 47 ad.

54 MZA, G 367, karton 71, inv. č. 3042, František Josef II. Silva-Tarouca Egbertu Belcredimu, Čechy pod Kosířem 24. 5. 1891, Čechy pod Kosířem 28. 5. 1891, Čechy pod Kosířem 19. 6. 1891, Čechy pod Kosířem 9. 8. 1891, nedatovaný [1891], Čechy pod Kosířem 8. 5. 1892. – Následujíc Egbertův požadavek, upravil František úvod své řeči, viz MZA, G 367, inv. č. 1641, karton 47.

55 Vnímal ale např. sociální kvasy, viz MZA, G 445, karton 100, inv. č. 370, sign. 211/a/1, František Josef II. Silva-Tarouca své choti Gabriele, Čechy pod Kosířem 21. 10. 1910: *„Včera jsem byl v Brně. Hned u nádraží jsem vstoupil do velkého průvodu demonstrantů, muži, ženy a děti s nápisovými tabulemi ‚Pryč s drahotou!', ‚Nechceme bydliti v drahých děrách!' a podobnými…"*

56 MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis k 26. 6. 1894, 8. 2. 1914.

57 Byl ve volebním výboru strany v roce 1890, 1906; v roce 1894 ve vedení. Viz Nevlud, P.: *Strana konzervativního velkostatku na Moravě v letech 1890–1902* (magisterská diplomová práce). Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno 2007, s. 14, 22, 38, 70. – MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápisy k 19. 12. 1894, 18. 3. 1897, 25. 3. 1900, 22. 10. 1902, 5. 10. 1904, 16. 11. 1911, 24. 11. 1911, 31. 3. 1913, 1. 12. 1913. – Zur Wahlbewegung in Mähren. *Mährisches Tagblatt*, roč. 12, 1891, č. 46, 26. 2., s. 3–4. – *Das Vaterland*, roč. 32, 1891, č. 55, 25. 2., s. 3. – Wählerversammlung des konservativen mährischen Grossgrundbesitzes. *Das Vaterland*, roč. 47, 1906, č. 92, 4. 4., s. 1. – Vom konservativen Grossgrundbesitz. *Mährisches Tagblatt*, roč. 27, 1906, č. 79, 5. 4., s. 3. – Aus dem mährischen Grossgrundbesitze. *Morgen-Presse*, roč. 49, č. 145, s. 2.

58 Zajímavá návštěva. *Pozor*, roč. 10, 1903, č. 175, 18. 11., s. 3. – Cardinal Fürst-Erzbischof, Freiherr v. Skrbensky. *Mährisches Tagblatt*, roč. 24, 1903, č. 264, 18. 11., s. 3–4. – O politické kontakty

rozhodně neměl nouzi, znal hodně osobností, například Moritze Vettera z Lilie. Viz MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis k 29. 6. 1901.

59 Na slavnostní zasedání chodil v uniformě Řádu německých rytířů. Máme pouze něco málo zpráv o jeho zvolení do různých komisí a delegací. Die feierliche Eröffnung des Reichsrathes. *Das Vaterland*, roč. 38, 1897, č. 88, 29. 3., s. 3. – Aus dem Reichsrathe. *Salzburger Chronik*, roč. 33, 1897, č. 217, 25. 9., s. 3. – Dienstvertrag der Güterbeamten. *Österreichische Forst- und Jagd- Zeitung*, roč. 27, 1909, č. 45, 5. 11., s. 402. – Jednání mohla být i dramatická, v roce 1906 se sám hrabě vyjádřil: *„Téměř vše padá a hlasuje ve prospěch vlády, pravice je roztříštěna. (…) zhnusený jsem opustil zasedání."* Viz MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis k 21. 12. 1906, 17. 12. 1912. – V roce 1913 byl v článku Das Sterbeglöcklein der Sozialdemokratie jmenován jako jeden z posuzovatelů „soutěže", jež spočívala ve vypsání odměny ve výši 1000 korun pro toho, kdo napíše nejlepší brožuru na téma „Der Irrtum und die Schädlichkeit der sozialdemokratischen Lehre". Viz *Salzburger Wacht*, roč. 14, 1913, č. 5, 8. 1., s. 6.

60 V roce 1896 chválil projev svého švagra namířený proti návrhu reformy daní. V roce 1897 se účastnil po návštěvě parlamentu uzavřených přednášek o svobodném zednářství. V roce 1898 si byl poslechnout objasnění Thuna k jazykovým nařízením. V roce 1906 ocenil příspěvek bratra Arnošta Emanuela o volební reformě přednesený v Poslanecké sněmovně. MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápisy k 24. 7. – 25. 7. 1895, 9. 10. 1896, 29. 3. 1897 – 1. 4. 1897, 19. 5. 1897 – 20. 5. 1897, 27. 4. 1898, 9. 3. 1906. – MZA, G 445, karton 100, inv. č. 370, sign. 211/a/1, František Josef II. Silva-Tarouca své choti Gabriele, Vídeň 15. 12. 1906.

61 Takto byl nazván v novinách v roce 1897. So ist das Deutschthum vertreten. *Der Bote aus dem Waldviertel*, roč. 20, 1897, č. 478, 15. 11., s. 3. – O Františkově vyhraněném katolicismu existuje spousta dokladů. V roce 1898 například odmítl vstoupit do Matice školské, protože *„spolek stojí toliko na nacionálním, nikoliv na náboženském základu"*. Podílel se na olomouckých katolických dnech (např. v roce 1901 nevyslyšel nominaci prezidentem komitétu olomouckého katolického dne, každopádně přijal pozvání jako host), v roce 1907 byl ustaven revizorem moravského katolického podpůrného spolku apod. Viz MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis k 22. 10. 1898, 13. 6. 1901, 24. 3. 1907, velikonoční úterý 1910, 16. 4. 1914. – *Mährisches Tagblatt*, roč. 22, 1901, č. 205, 7. 9., s. 5.

62 MZA, G 445, karton 94, inv. č. 335, zápis k 7. 9. 1923.

63 Nejnověji k tématu Steiner, P.: *Na rodinných statcích a ve službách císaře. Život a působení Bély a Gustava Kálnoky* (magisterská diplomová práce). Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2022, s. 52–57.

64 Šrek, R. (pozn. 1), s. 48. – MZA, G 367, karton 71, inv. č. 3042, František Josef II. Silva-Tarouca Egbertu Belcredimu v Čechách pod Kosířem (pokud nebude uvedeno jinak) 25. 2. 1883, Osov 9. 6. 1884, 7. 4. 1885, 28. 4. 1885, 9. 12. 1885, 29. 9. 1888, 4. 10. 1888.

65 MZA, F 46, karton 67, inv. č. 167, fideikomisní tabulka k velkostatku Čechy pod Kosířem pro léta 1902–1905.

66 MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis k 13. 5. 1912.

67 Hála, R.: *110 let cukrovaru Drahanovice*. Drahanovice 1970, s. 4.

68 Tittel, I.: *Statistik und Beamten-Schematismus des Gross-Grundbesitzes in der Markgrafschaft Mähren und im Herzogthume Schlesien*. Wien – Olmütz 1885, s. 118. – *Neuester Schematismus der Herrschaften, Güter und Zuckerfabriken in Mähren und Schlesien, sowie der auf den Gütern bestehenden Brauereien, Brennereien und sonstigen Industrien, deren Besitzer, Pächter und der dabei angestellten Beamten*. Brünn 1887, s. 29–30; Brünn 1890, s. 28; Brünn 1893, s. 30–31; Brünn 1896, s. 32; Brünn 1899, s. 30; Brünn 1903, s. 27; Brünn 1904, s. 27; Brünn 1912, s. 26–27.

69 Zajímal se o lesnictví, viz MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápisy k 28. 10. 1895, 5. 2. – 7. 2. 1896. – Obecně Bělík, P. (pozn. 4), s. 167.

70 Švaříčková-Slabáková, R.: Služebnictvo rakousko-české aristokracie v 19. století. *Slezský sborník / Acta silesiaca*, roč. 104, 2006, č. 4, s. 241–250. – Winkelhoferová, M. (pozn. 17), s. 84–89.

71 V denících Františka Josefa II. Silva-Taroucy jsou na postu nejbližšího služebnictva uváděna jména mnoha sluhů. K těm výraznějším náležel v letech 1895–1906 Václav Vacura (MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis k 13. 7. 1895, 25. 5. 1901, 5. 4. 1904, 1. 5. 1905 – *„komoří“*, 18. 5. – 19. 5. 1906), do roku 1903 Johann Juliš (Tamtéž, zápis k 1. 1. 1896, 27. 6. 1903 – k tomuto datu: *„Od naší svatby, tedy přes dvacet let, v našich službách, nejdříve jako sluha, poté jako pokojský. Zemřel na těžkou nemoc srdce a plic, zanechal jednu ženu … a sedm dětí“*), od roku 1898 Konrad Pilař z Brodku (Tamtéž, zápis k 25. 3. 1898, 1. 5. 1905, 18. 5. – 19. 5. 1906, 8. 12. 1909, 25. 5. 1911).

72 Na pozici kočího se v denících často měnila jména, dlouhodobě u hraběte působil kočí Ignaz Smolka, a to od roku 1902 (Tamtéž, zápis k 16. 2. 1902, 1. 3. 1902, 5. 4. 1905, 1. 5. 1905, 13. 6. 1909, 5. 8. 1909, 12. 8. 1909).

73 Roku 1914 Josef Konečný poprvé po 31 letech chyběl u novoroční gratulace hraběti, poněvadž byl vážně nemocný. I přes svých úctyhodných 84 let se přihlásil zpět do služby na začátku Velké války. Tamtéž, zápisy k 27. 7. 1901, 13. 1. 1902, 18. 1. 1903, 31. 1. 1903, 10. 2. 1903, 4. 3. 1910, 17. 4. 1911, 1. 1. 1914, 14. 1. 1914, 3. 8. 1914.

74 Roku 1909 obdržel titul „Forstmeister“. Tamtéž, zápisy k 27. 7. 1901, 13. 1. 1902, 18. 1. 1903, 31. 1. 1903, 10. 2. 1903, 26. 5. 1903 a 31. 5. 1903, 18. 8. 1909, 6. 3. 1910.

75 Tamtéž, zápisy k 4. 3. 1910, 6. 3. 1910.

76 Manželka nadlesního Rudolfa Spitzery, v šedesátých letech 19. století hospodyně na zámku, *„poslušná, spolehlivá duše“*. Tamtéž, zápis k 4. 3. 1899.

77 Manželka někdejšího komořího Johanna Pchalka, kdysi komorná Františkovy babičky Leopoldiny. Tamtéž, zápis k 29. 5. 1902.

78 Pensionovaný nadlesní a osobní myslivec při svatbě Augusta Alexandra a Gisely Silva-Tarouco-vých v Nordkirchen v roce 1847. Tamtéž, zápis k 14. 8. 1905.

79 Zesnul ve věku 92 let, v mládí osobní myslivec Ervína Viléma Silva-Taroucy, lesní rada za Augusta Alexandra Silva-Taroucy, naposledy liechtensteinský „Hofpächter“ ve Slatinicích. Tamtéž, zápis k 3. 8. 1905.

80 *„Všestranná věrná služebnice našeho domu“*, chůva Františka a Arnošta Emanuela, rovněž chvíli chůva Františkových dětí, nadšená výpomoc v kuchyni u kuchaře Bernarda Ludwiga za hraběte Augusta Alexandra, nakonec přes léto správkyně zámku v Krakovci a kuchařka pro Gabrielu. Tamtéž, zápis k 26. 8. 1912.

81 V padesátých letech 19. století u Silva-Tarouců sloužil jako podkoní; coby *„negerské páže“* se podílel na *„velkém karuselu“*, který uspořádali *„na velké jezdecké škole u věže“* Františkův otec, strýc Günter Stollberg, baron Watenwyl, baron Schirnding, baron Karl Skrbensky ad. Tamtéž, zápis k 5. 7. 1913.

82 Šrek, R.: Zámecký park v Čechách pod Kosířem za hrabat Silva-Tarouců. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2020, č. 320, s. 59–83, zde s. 65.

83 MZA, matrika narozených Čechy pod Kosířem, číslo knihy 8815, s. 105. Křtiny 21. 3. 1883; kmotr Karel III. kníže ze Schwarzenbergu a jeho choť Vilemína.

84 MZA, matrika narozených Čechy pod Kosířem, číslo knihy 8815, s. 142. Křtiny 17. 11. 1887; kmotr Egbert Belcredi.

85 MZA, matrika narozených Čechy pod Kosířem, číslo knihy 8815, s. 150. Křtiny 14. 11. 1888; kmotr Günther ze Stolberg-Stolbergu zastoupený Mariou Josefem hrabětem Plazem.

86 MZA, matrika narozených Čechy pod Kosířem, číslo knihy 8816, s. 13. Křtiny 22. 7. 1890; kmotr Arnošt Emanuel Silva-Tarouca.

87 MZA, matrika narozených Čechy pod Kosířem, číslo knihy 8816, s. 27. Křtiny 16. 3. 1892; kmotra Ida Lažanská, roz. ze Schwarzenbergu, zastoupená princem Karlem ze Schwarzenbergu.

88 MZA, matrika narozených Čechy pod Kosířem, číslo knihy 8815, s. 131.

89 Zemřel na břišní tyfus. MZA, matrika narozených Čechy pod Kosířem, číslo knihy 8816, s. 51b. – MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápisy k 28. 7. 1894 a 2. 1. 1895.

90 Šrek, R. (pozn. 1), s. 41–42.

91 Viz Šrek, R.: Karel Silva-Tarouca. Kněz a historik z Čech pod Kosířem. *KROK*, roč. 13, 2016, č. 3, s. 7–10 (pro populárně-naučný charakter časopisu publikováno bez poznámkového aparátu).

92 MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápis k 30.–31. 7. 1911.

93 K docházce Karla Silva-Taroucy a (později) jeho bratří v Kalksburgu viz výroční zprávy této instituce: *Jahresbericht des Privat-Untergymnasiums der Gesellschaft Jesu in Kalksburg für das Schuljahr* do roku 1893–1894; *Jahresbericht des Privat-Gymnasiums der Gesellschaft Jesu mit dem Rechte der Öffentlichkeit in Kalksburg für das Schuljahr* do roku 1904–1905; poté *Jahresbericht des Gymnasiums der Gesellschaft Jesu in Kalksburg mit Öffentlichkeitsrecht für das Schuljahr…* (dále jen *Jahresbericht Kalksburg*). U Karla Silva-Taroucy *Jahresbericht Kalksburg* 1893–1894, s. 58; 1894–1895, s. 62; 1895–1896, s. 71; 1897–1898, s. 76; 1898–1899, s. 83; 1899–1900, s. 100; 1900–1901, s. 135; 1901–1902, s. 112.

94 MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápisy k 13. 7. 1895, 15. 7. 1896, 14. 7. 1897, 17. 9. 1897.

95 Tamtéž, zápisy k 20. 7. 1895, 25. 8. 1899.

96 Tamtéž, zápisy k 9. 8. 1896, 19. 9. 1898. – Existuje i pěkný obrázek, na němž je Karel namalován při prvních jezdeckých pokusech na schwarzenberských ponících v Čimelicích. MZA, G 445, karton 108, inv. č. 383, fol. 7.

97 MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápis k 21. 7. 1895.

98 Tamtéž, zápis k 21. 7. 1900.

99 V Čechách pod Kosířem na Karla byli pyšní, poněvadž gymnázium dovršil, aniž by opakoval nějakou třídu. Písemná část maturity se mimochodem podobala té, již skládal František Josef II. Silva-Tarouca před bezmála čtvrtstoletím. Trvala týden, v pondělí Karel zvládl na dostatečnou dvě matematické úlohy, druhý den měl německo-latinský překlad z Tacitových historií, třetí den latinsko-německý překlad čtyřiceti veršů z Vergiliovy 5. knihy *Aeneis*, čtvrtý den psal slohovou práci na téma *„Wie motiviert Grillparzer Ottokars erste und zweite Erhebung gegen den Kaiser"*, pátý den uzavíral řečtinou, pasáží z Xenofonovy 7. knihy *Hellenika*. Tamtéž, zápis k 20. 7. 1901. – MZA, G 445, karton 103, inv. č. 372, sign 211/b/1, Karel Silva-Tarouca Františku Josefu II. Silva-Taroucovi, Kalksburg 11. 5. 1901.

100 Adelige Theologen. *Mährisches Tagblatt*, roč. 23, 1902, č. 195, 26. 8., s. 3.

101 MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápisy k 29. 5. 1901, 30. 7. 1901, 6. 9. 1901, 17. 9. 1901, 24. 5. 1903.

102 MZA, G 445, karton 103, inv. č. 372, sign 211/b/1, Karl von Andlau Františku Josefu II., Kalksburg 5. 9. 1904; Karel Silva-Tarouca Františku Josefu II. Silva-Taroucovi, Bratislava 10. 12. 1904. – MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápis ke 12. 6. 1905.

103 Tamtéž, zápis k 21. 12. 1907.

104 Tamtéž, zápis k 7. 10. 1908.

105 Tamtéž, zápisy k 4. 10. 1909, 25. 7. 1912 – 28. 7. 1912, 3. 8. 1912, 4. 8. 1912, 12. 8. 1912, 11. 9. 1912, 23. 10. 1913. – MZA, G 445, karton 100, inv. č. 370, sign 211/a/1, František Josef II. Silva-Tarouca Gabriele Silva-Taroucové, 4. 10. 1909.

106 MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápis z 10. 8. 1912. Renunciace uložená v korespondenci Františka Josefa II. Silva Taroucy viz MZA, G 445, karton 103, inv. č. 372, sign 211/b/1.

107 Teprve v roce 1902 byli František s Gabrielou na zámku poprvé úplně bez dětí. MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápis k 28. 6. 1902.

108 MZA, G 367, karton 71, inv. č. 3042, František Josef II. Silva-Tarouca Egbertu Belcredimu, Čechy pod Kosířem 12. 2. 1894.

109 MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápisy k 23. 6. 1894 a 6. 4. 1897.

110 Tamtéž, zápisy k 16. 1. 1898, 30. 1. 1902, 23. 11. 1902, 9. 12. 1902, 9. 1. 1907.

111 Doložen v letech 1898–1902. Oster si nepochybně získal přízeň hochů. Podílel se na jejich loveckých zábavách, dováděl s nimi na bruslích, později za nimi dojížděl i do Kalksburgu. Tamtéž, zápisy k 19. 9. 1898, 17. 10. 1898, 5. 1. 1899, 13. 9. 1899, 27. 7. 1900, 5. 2. 1901, 8. 2. 1901, 12. 2. 1901, 3. 7. 1901, 14. 1. 1902, 19. 2. 1902, 28. 6. 1902.

112 Doložen v roce 1899, vychovatel Aloise. Tamtéž, zápisy k 18. 9. 1899, 7. 10. 1899.

113 Doložen v roce 1901, u Silva-Tarouců setrval pouze měsíc kvůli ideovým neshodám s Františkem Josefem II. Tamtéž, zápisy k 20. 5. 1901, 27. 6. 1901.

114 Doložen v letech 1901–1905. Tamtéž, zápisy k 5. 9. 1901, 14. 9. 1901, 28. 6. 1902, 1. 9. 1902, 7. 2. 1905, 4. 8. 1906.

115 Doložen v roce 1902–1903. Tamtéž, zápisy k 1. 9. 1902, 10. 2. 1903, 30. 6. 1903.

116 Doložen v letech 1903–1904, vyučoval matematiku, fyziku, historii, geografii a němčinu. Tamtéž, zápisy k 23. 9. 1903, 10. 2. – 11. 2. 1904, 13. 5. 1904, 7. 6. 1904.

117 Doložen v letech 1904–1905, vyučoval němčinu, historii a latinu. Tamtéž, zápisy k 15. 2. 1904, 22. 12. 1904, 3. 2. 1905, 7. 2. 1905.

118 Doložen v roce 1904, vyučoval latinu a řečtinu. Tamtéž, zápisy k 15. 2. 1904, 29. 6. 1904. – Pánové Ramharter a Schrottmüller jsou zachyceni na archivní fotografii z roku 1904, na terase u východního křídla zámku. Viz MZA, G 445, karton 97, inv. č. 349, sign. 207/3.

119 Byl to právník z Dittersdorfu, doložen v roce 1904. Před ním chtěl hrabě angažovat posluchače práv F. Weingärtnera, z čehož sešlo. MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápisy k 25. 6. 1904, 30. 6. 1904, 20. 12. 1904.

120 Doložen v roce 1906. Tamtéž, zápisy k 21. 5. 1906, 22. 5. 1906.

121 Doložen v letech 1906–1907. Předtím vyučoval dva malé chlapce z rodu Belcredi v Jimramově. Tamtéž, zápisy k 14. 9. 1906, 28. 9. 1906, 30. 3. 1907.

122 Tamtéž, zápisy k 20. 11. 1902, 11. 6. 1903, 23. 9. 1903, 25. 9. 1903, 10. 2. – 11. 2. 1904, 17. 2. 1904, 20. 9. 1904, 27. 3. 1905, 10. 6. 1905, 17. 9. 1906, 22. 9. 1908.

123 Na koních ustavičně trénovali a zlepšovali se, svými dovednostmi se v klidu mohli pochlubit i před návštěvami. Přesto ježdění na koních bylo leckdy doslova nebezpečné – například pro Bedřicha, který po pádu v roce 1904 upadl s krvavou hlavou do bezvědomí, v roce 1906 si zlomil klíční kost a v roce 1911 žebro; nebo pro Aloise, který si v roce 1907 ošklivě poranil nohu. Dochoval se bezpočet jezdeckých podobizen synů Františka Josefa II., zhotovených často u profesionálního fotografa. Tamtéž, zápisy k 11. 1. 1902, 21. 1. 1902, 19. 3. 1902, 21. 5. 1902, 2. 7. 1902, 2. 8. 1902, 8. 8. 1902, 18. 10. 1902, 30. 10. 1902, 1. 12. 1902, 27. 3. 1903, 8. 8. 1903, 11. 8. 1903, 23. 5. 1904, 24. 5. 1904, 31. 5. 1904, 4. 6. 1904, 13. 8. 1904, 28. 9. 1906, 6. 12. 1906, 15. 1. 1907, 25. 1. 1907, 27. 1. 1907, 29. 1. 1907, 30. 1. 1907, 5. 2. 1907, 8. 2. 1907, 12. 8. 1907, 26. 11. 1907, 9. 3. 1909, 9. 9. 1909, 9. 9. 1911.

124 Náklonnost k lovu byla chlapcům vštěpována odmalička, například o Vánocích roku 1899 plnili roli nadháněčů. Stříleli přibližně od svých desíti let: Egbert v roce 1898 s lankasterkou usmrtil *„svou první divokou"* – vrabce, Bedřich pěnici; Alois v roce 1902 svého prvního králíka a v následujícím roce, dne 21. listopadu 1903, u Gabrielina dvora již svůj 99. (zajíc), 100. (králík) a 101. (kočku) kus. Na počátku roku 1907 už prý všichni ovládali pušky lépe než otec. František Josef II. se o tom přesvědčil, když se v zámeckém parku navzájem poměřovali v palbě na strojem vystřelované létající terče. Tamtéž, zápisy k 11. 10. – 12. 10. 1897, 17. 10. 1897, 23. 7. 1898, 23. 12. 1899, 3. 9. 1900, 9. 9. 1901, 27. 8. 1902, 28. 12. 1906, 1. 1. 1907. – MZA, G 445, kniha 26, inv. č. 403, sign. 242, kniha návštěv zámku v Čechách pod Kosířem, zápisy k 14. 11. 1894 – 15. 11. 1894, 12. 11. – 13. 11. 1901, 17. 11. 1902, 3. 11. – 4. 11. 1903, 10. 9. 1906. – Na snímku z roku 1905 pořízeném fotografem Vlkem z Prostějova jsou dospívající Silva-Taroucové zachyceni v loveckých pózách v parku (NPÚ, ÚPS v Kroměříži, Státní zámek Lysice, inv. č. LS 11728). – S nimrodstvím souvisela i láska k psům. MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápis k 9. 8. 1902.

125 Pomáhali při údržbě stromů, pozorovali přírodu, prováděli vzdušné lázně podle Lahmanna. Tamtéž, zápisy k 8. 2. 1901, 14. 1. 1902, 10. 4. 1902, 29. 9. 1903.

126 MZA, G 445, karton 102–103, inv. č. 372, sign. 211/b/1, František Josef II. Silva-Tarouca Arnoštu Emanuelu Silva-Taroucovi, Čechy pod Kosířem 25. 11. 1903.

127 MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápisy k 15. 6. 1899, 5. 2. 1901, 3. 7. 1901, 12. 2. 1902, 10. 2. 1903, 1. 7. 1903, 15. 7. 1903, 10. 2. – 11. 2. 1904, 27. 6. – 28. 6. 1904.

128 MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápisy k 3. 7. 1900, 13. 7. 1900, 21. 6. 1901, 17. 9. 1904, 22. 12. 1904, 29. 12. 1904, 29. 12. 1905, 10. 2. 1906, 21. 8. 1906, 14. 9. 1906, 11. 12. 1906, 2. 1. 1907, 1. 4. 1907, 18. 4. 1907, 17. 9. 1907, 1. 1. 1908, 23. 3. 1908, 2. 7. 1909, 3. 1. 1910.

129 Egbert kalksburskou kolej znal, protože v ní spolu s Bedřichem od dubna do července roku 1898 pobýval u bratra Karla (viz tamtéž, zápisy k 26. 4. 1898, 28. 4. 1898, 27. 5. 1898, 30. 5. 1898, 1. 6. – 3. 6. 1898, 15. 7. 1898). V letech 1899–1901 byl u jezuitů vedený jako řádný studující (viz tamtéž, zápisy k 9. 7. 1901, 13. 7. 1900, 17. 9. 1900, 21. 6. 1901, 12. 7. 1901. *Jahresbericht Kalksburg* 1899–1900, s. 96; 1900–1901, s. 132), poté znovu od roku 1904 (*Jahresbericht Kalksburg* 1904–1905, s. 162; 1905–1906, s. 192; 1906–1907, s. 120).

130 *Jahresbericht Kalksburg* 1904–1905, s. 162; 1905–1906, s. 191; 1906–1907, s. 119.

131 *Jahresbericht Kalksburg* 1904–1905, s. 162; 1905–1906, s. 191; 1906–1907, s. 119; 1910–1911, s. 86.

132 Ještě před nástupem do Kalksburgu připisoval František Josef II. Aloisovy neúspěchy částečně nedostačující průpravě od najatého pedagoga. V roce 1905 Alois *„dostal z náboženství chvályhodně (připraven Gabrielou), z latiny dostatečně, z němčiny uspokojivě, z geografie a dějin dostatečně, z matematiky dostatečně, z přírodovědy výtečně (připravený ode mne). Historii jsem ho rovněž vyučoval, vše ostatní, včetně geografie, pan Ramharter".* Tamtéž, zápisy k 3. 2. 1905, 26. 6. 1905, 16. 9. 1905. – Ke Kalksburgu viz *Jahresbericht Kalksburg* 1905–1906, s. 190; 1906–1907, s. 117.

133 Za svých kalksburských studií Karel jednou vážněji ochořel, když jej v únoru a březnu roku 1899 během epidemie postihla spála (Tamtéž, zápisy k 28. 2. 1899 a 7. 3. 1899). – Aloisovi byl v roce 1895 diagnostikován záškrt, v roce 1903 plané neštovice, v roce 1904 katar horních cest dýchacích, v roce 1906 spála, v roce 1908 spalničky a příušnice; v roce 1905 podstoupil operaci mandlí, v roce 1907 onemocněl v Kalksburgu a léčil se v sanatoriu Dr. Lahmanna v Drážďanech (Tamtéž, zápisy k 6. 1. 1895, 14. 1. 1895, 26. 3. 1895, 29. 5. 1903, 4. 6. 1904, 8. 6. 1904, 11. 12. 1905, 8. 2. 1906, 30. 3. 1906, 17. 5. 1906, 11. 5. – 12. 5. 1907, 2. 6. 1907, 11. 4. 1908, 24. 4. 1908. – MZA, G 445, karton 100, inv. č. 370, sign. 211/a/1, František Josef II. Silva-Tarouca své choti Gabriele, Vídeň 11. 12. 1905, Drážďany 5. 6. 1907, Drážďany 8. 6. 1907, Drážďany 15. 6. 1907). – Egbert měl v roce 1899 spalničky a v roce 1906 měl v nepořádku plíce (MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápisy k 30. 11. 1899, 29. 1. 1902, 20. 12. – 21. 12. 1906, 24. 12. 1906). – Bedřicha potrápily v roce 1901 spalničky, v roce 1903 plané neštovice, v roce 1908 příušnice; v roce 1911 se u něj vyskytly příznaky malárie (Tamtéž, zápisy k 25. 7. 1901, 6. 6. 1903, 13. 6. 1903, 15. 4. 1908, před 3. 2. 1909, 10. 2. 1909, 9. 9. 1911. – MZA, G 445, karton 100, inv. č. 370, sign. 211/a/1, František Josef II. Silva-Tarouca své choti Gabriele, Vídeň 3. 1. 1909, 4. 1. 1909, 5. 1. 1909, 6. 1. 1909, 7. 1. 1909 a 10. 1. 1909). – František Arnošt prodělal v roce 1901 spalničky, v roce 1903 plané neštovice, v roce 1905 totální vyčerpání organismu; v roce 1902 utrpěl popáleniny nohou (MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápisy k 13. 7. 1901, 7. 7. 1902, 7. 6. 1903, 9. 5. – 21. 5. 1905).

134 Přezdívka „Toto" patřila Františku Arnoštovi. Další informace o jejich prospěchu byly ještě tristnější. V únoru roku 1905: *„Dorazila kalksburská vysvědčení, opravdu špatná: Egbert má nedostatečnou z řečtiny, Bedřich z řečtiny a matematiky, Toto z latiny a matematiky."* Na konci prvního roku Egbert prošel s odřenýma ušima s arzenálem dostatečných, Bedřicha čekalo přezkoušení z řečtiny. V závěru druhého roku oba nezvládli matematiku a museli na repetici. Zdatně jim sekundoval Alois, který v půlce semestru 1906/1907 propadal z řečtiny a v ostatních předmětech (vyjma chvályhodného náboženství) prospíval toliko s dostatečnou. V listopadu roku 1907 byl Egbert nedostatečný v latině, Bedřich v latině, řečtině a matematice; Alois se za výbornou popasoval s náboženstvím, za chvályhodnou s dějinami a přírodovědou, za známku uspokojivě s řečtinou, nezvládl německý jazyk a matematiku. V únoru roku 1908 prohrávali František Arnošt a Alois s matematikou a řečtinou. V dubnu roku 1908 si hrabě zapsal: *„Ubohá velikonoční vysvědčení dětí. (…) Egbert nedostatečně z filozofie, Bedřich z matematiky a řečtiny, Toto z matematiky, Louis z latiny, řečtiny a matematiky."* V pololetí 1908/1909 Bedřich měl nedostatečnou z matematiky, dostatečnou ze zbývajících předmětů, za dobře jen z náboženství. V roce 1909 přišla *„opravdu špatná velikonoční vysvědčení, Toto má jednu nedostatečnou (z matematiky), Bedřich tři nedostatečné (latina, matematika, filozofie)"*. Tamtéž, zápisy k 29. 11. 1900, 3. 11. 1904, 12. 2. 1905, 16. 6. 1905, 17. 7. 1905, 31. 1. 1906, 16. 9. 1906, 9. 2. 1907, 19. 2. 1907, 12. 4. 1907, 12. 11. 1907, 18. 2. 1908, 2. 4. 1908, 7. 5. 1908, 2. 4. 1909, 7. 4. 1909, 24. 12. 1909. – MZA, G 445, karton 103, inv. č. 372, sign 211/b/1, Egbert Silva-Tarouca františku Josefu II., Kalksburg 8. 1. 1905; Bedřich Silva-Tarouca

Františku Josefu II. Silva-Taroucovi, Kalksburg 23. 2. 1908; František Arnošt Silva-Tarouca Františku Josefu II. Silva-Taroucovi, nedatovaný [1908], 22. 6. 1910; Alois Silva-Tarouca Františku Josefu II. Silva-Taroucovi, dva nedatované dopisy [pp. 1908], Kalksburg 28. 4. 1908, Kalksburg 2. 6. 1908.

135 Silva-Taroucové v Kalsburgu disponovali svým vlastním koněm. Tamtéž, zápis k 4. 5. 1908, 28. 3. 1909, 10. 1. 1910.

136 V roce 1906 zaslal František Josef II. blahopřejný telegram rektorovi von Andlau k 50. výročí založení školy. MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápisy k 30. 9. 1906, 13. 7. 1909, 12. 12. 1910.

137 Tamtéž, zápis k 8. 7. 1910.

138 Tamtéž, zápis k 19. 8. 1905.

139 Šrek, R. (pozn. 1), s. 54. – Topinková, J.: *Veřejná činnost hraběte Ernsta E. Sylva-Taroucy* (diplomová práce). Technická univerzita v Liberci, 2005, s. 28–31.

140 Klímová, J.: Reforma středního školství v roce 1908. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání. Sborník referátů z konference konané ve dnech 24.–25. června 1999 v Jičíně*. Semily 2000, s. 72–79. – Morkes, F.: *Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích. (Období let 1848 – 2001)*. Praha 2002, s. 21. – Týž: *Historický přehled postavení maturitní zkoušky a analýza jejích funkcí*. Praha 2003, s. 10–15, 21.

141 Glück auf! Zu der Eröffnung der Mittelschulenquete. *Das Vaterland*, roč. 49, 1908, č. 29, 19. 1., s. 1–2. – V březnu roku 1908 si hrabě s potěšením poznamenal, že vstoupila v platnost nová pravidla pro gymnaziální maturitu. U písemných zkoušek ubyla matematika a překlad do latiny, u ústních zůstaly čtyři předměty: latina nebo řečtina, vyučovací jazyk, matematika a dějiny s geografií. *„Fyzika odpadla! Díky Bohu za to. Dosavadní modus se již stal nemožným."* Změny se podle Františka Josefa II. kryly s návrhy jeho článku, který zveřejnil i jako brožuru s názvem *„Menschen, nicht Lexika"* v nakladatelství Frick ve Vídni. MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápisy k 15. 1. 1908, 8. 3. 1908.

142 Tamtéž, zápisy k 28. 6. 1906, 24. 2. 1908, 1. 3. 1908, 16. 4. 1908, 3. 2. 1909, 15. 2. 1909, 1. 3. 1909, 4. 4. 1909, 21. 5. 1909, 3. 10. 1909, 6. 10. 1909, 1. 12. 1909. – MZA, G 445, karton 100, inv. č. 370, sign. 211/a/1, František Josef II. Silva-Tarouca své choti Gabriele, Paskov 9. 5. 1908. – MZA, G 445, karton 99, inv. č. 358, sign. 210/6, *Historische Studien (für Mittelschul-Lehrbuch)*.

143 MZA, G 445, karton 99, inv. č. 357, sign. 210/5, *Austria. Unser Werden vom Jahre 803 bis zum heutigen Tage.*

144 MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis ke 2. 3. 1910.

145 Tamtéž, zápis k 26. 4. 1913.

146 Tamtéž, zápis ke 12. 3. 1913.

147 Tamtéž, zápisy ke 4. 5. 1910, 27. 6. 1910, 3. 9. 1910, 12. 9. 1910, 8. 10. 1910, 23. 11. 1910, 1. 2. 1911, 24. 3. 1911, 29. 3. 1911, 21. 3. 1912, 12. 3. 1913, 3. 4. 1913, 25. 6. 1913, 26. 6. 1913, 22. 1. 1914, 26. 1. 1914, 24. 4. 1914, 15. 5. 1914.

148 František Josef II. si s Schwerdfegerem porozuměl a přijal jej několikrát na zámku. Tamtéž, zápisy k 5. 10. 1910, 9. 8. 1911, 11. 8. 1911, 26. 2. 1913, 23. 7. 1913, 20. 8. 1913, 22.–24.8. 1913, 3. 1. 1914, 2. 2. 1914.

149 Zakázku u tohoto nakladatelství dojednal Frick, jenž byl Frommeho synovcem. Tamtéž, zápisy k 17. 12. 1912, 17. 2. 1913, 18. 2. 1913, 3. 7. 1913, 27. 8. 1913, 3. 9. – 4. 9. 1913, 13. 9. 1913, 31. 10. 1913, 6. 12. 1913, 10. 12. 1913, 13. 12. 1913, 29. 1. 1914, 18. 4. 1914. – Uvažovalo se i o překladu knihy do češtiny; darem ji dostal následník trůnu. Tamtéž, zápisy k 4. 2. 1914, 11. 4. 1914.

150 Instruktivně v tomto ohledu působí i příhoda, která se udála 12. září roku 1910 během pracovní schůzky se Stürgkem a Huemerem. Když došlo na rozpravu týkající se nedostatku kvalitně napsaného učiva, dotazoval se František přátelsky svých oponentů, zdali jsou obeznámeni s počtem obyvatel Tarnova. *„Přirozeně neměli ponětí,"* konstatoval se zadostiučiněním, *„chlapci tohle ale musí vědět. Na den zkoušky. Vitae discimus"*. MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis ke 12. 9. 1910.

151 Was über einen österreichischen Kaiser gesagt werden darf. *Salzburger Wacht*, roč. 15, 1914, č. 132, 15. 6., s. 3.

152 Mašek, P.: Zámecká knihovna Čechy pod Kosířem. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2018, č. 316, s. 33–42, zde s. 38.

153 MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápisy k 8. 3. – 16. 3. 1897, 11. 10. 1900, 27. 1. 1901.

154 Tamtéž, zápisy k 10. 11. 1896, 8. 3. – 16. 3. 1897.

155 Plánová dokumentace uložená ve Státním okresním archivu Prostějov, fond Stavební firma Konečný & Nedělník, karton 268, sign. 828. – Ke kapli blíže Šreková Doláková, M. – Valeš, T.: K osudům obrazu Petra Brandla ze zámecké kaple v Čechách pod Kosířem. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2018, č. 316, s. 43–56, zvl. s. 49–51.

156 Belšík, O. – Šrek, R.: Architektura zámku v Čechách pod Kosířem v 19. a na počátku 20. století. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2016, č. 312, s. 89–106, zvl. s. 101–102. – Výmluvné je v tomto ohledu Františkovo hodnocení manětínského zámku z roku 1911: *„Manětín je zámek, jak to mám rád: stará rodinná rezidence, spousta pravého baroka."* – MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápis k 30. 7. 1911.

157 Vybíral, J.: Objev baroku v Evropě a v Čechách. In: Týž: *Friedrich Ohmann. Objev baroku a počátky moderní architektury v Čechách*. Praha 2013, s. 30–47, zvl. s. 42.

158 O krajinářství spolu sourozenci Silva-Tarouca zajisté vedli i debaty. Například na konci roku 1903 Arnošt Emanuel Františka zval, aby v červnu roku 1904 přijel na *„zahradní inspekci v Průhonicích"*, poněvadž tam od roku 1895 nebyl a jako odborník by mohl posoudit, jestli se rozvoj parku ubírá správným směrem. MZA, G 445, karton 102–103, inv. č. 372, sign. 211/b/1, Arnošt Emanuel Silva-Tarouca Františku Josefu II. Silva-Taroucovi, Průhonice 15. 12. 1903.

159 Šrek, R. (pozn. 82), zvl. s. 60–66. – Za zaslání knihy děkoval Egbert Belcredi, MZA, G 445, karton 102–103, inv. č. 372, sign. 211/b/1, Egbert Belcredi Františku Josefu II. Silva-Taroucovi, Líšeň 8. 1. 1894.

160 Der Park. *Wiener Landwirthschaftliche Zeitung*, 1894, č. 44, 2. 6., s. 371–372.

161 Byl správcem rodinné obrazové sbírky, což obnášelo starosti s jejím udržováním. Šrek, R. – Vaňková, L.: K osudu mobiliáře ze zámku v Čechách pod Kosířem ve 20. století. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2018, č. 316, s. 77–98, zde s. 81–82.

162 Narozeninovým dárkem pro hraběte od nevlastní maminky a Marie Beaufort bylo v roce 1913 osmisvazkové kompendium *The history of Painting* od Haldane Macfall (vydáno 1911). MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápis k 13. 3. 1913.

163 Roku 1901 si například zaznamenal úmrtí malíře Arnolda Böcklina, roku 1905 úmrtí malíře Adolfa Menzela. Tamtéž, zápisy k 27. 1. 1901, 9. 2. 1905.

164 Tamtéž, zápisy k 10. 3. 1896, 9. 10. 1896, 11. 10. 1900, 13. 1. 1902, 11. 5. 1902, 31. 7. 1902, 14. 12. 1905, 16. 5. 1906, 1. 2. 1910, 21. 4. 1910, 11. 12. 1911, 21. 3. 1912, 19. 2. 1913.

165 Tamtéž, zápisy k 24. 6. 1905, 7. 1. 1913. – Menzelaustellung der Gesellschaft der Kunstfreunde. *Mährisches Tagblatt*, r. 26, 1905, č. 144, 27. 6., s. 5. – MZA, F 46, karton 67, inv. č. 167, seznam zapůjčených předmětů na národopisnou výstavu v Prostějově, 22. 6. 1893.

166 MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápis k 8. 3. – 16. 3. 1897.

167 Tamtéž, zápis k 16. 5. 1906.

168 *Schola artistica Beuronensis. Die Malerschule des Benedictinerordens*. Wien 1901. MZA, G 445, karton 99, inv. č. 359, sign. 210/7. – Dále k této knize viz MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápisy k 7. 3. 1901, 23. 1. 1906.

169 Pražské realizace beuronské umělecké školy v emauzském klášteře a v klášteře sv. Gabriela hrabě František znal, navštívil je například roku 1900; byl rovněž na výstavě vídeňské secese v roce 1905, kde bylo jejich umění vydatně zastoupeno. MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápis k 12. 10. 1900. – MZA, G 445, karton 100, inv. č. 370, sign. 211/a/1, František Josef II. Silva-Tarouca své choti Gabriele, Vídeň 11. 12. 1905.

170 Kunštát, M.: Schola artis Beuronensis (Nad tvorbou poslední hieratické dílny v Čechách). *Památky středních Čech*, (2), 1987, s. 79–96. – *Kánon a beuronští umělci*. Praha 2002. – Aleš, F.: *Secesní chrámy na Moravě a ve Slezsku. Sakrální výtvarné umění kolem roku 1900*. Brno 2004, s. 41–49. – Čižinská, H.: *Beuronská umělecká škola v opatství svatého Gabriela v Praze*. Praha 1999. – Bachtík, J.: *Beuronská*

kaple v Teplicích. Teplice 2018. – Bubna-Litic, M. – Kunštát, M.: *Beuronské umění v kostele Božského Srdce Páně v Opavě. Klášter Marianum Kongregace Dcer Božské Lásky*. Praha 2020.

171 F. v. Silva, Schola artistica Beuronensis. *Das Vaterland*, roč. 42, 1901, č. 200, 24. 7., s. 1. Publikováno poté, co se ve *Vaterlandu* objevily dvě delší statě reagující na poměrně radikální stanoviska hraběte Silva-Taroucy. Obě však jeho knihu použily spíše coby odrazový můstek k rozvíjení vlastních náhledů na beuronské a křesťanské umění. S. C.: Schola artistica Beuronensis. *Das Vaterland*, roč. 42, 1901, č. 163, 16. 6., s. 1–3. – Pater Odilo Wolff O. S. B.: Schola artistica Beuronensis. *Das Vaterland*, roč. 42, 1901, č. 190, 14. 7., s. 1–4. – Weimar, A.: Schola artistica Beuronensis. Die Malerschule des Benedictiner-Ordens. *Augustinus. Literaturblatt zum Correspondenz-Blatt für den katholischen Clerus Oesterreichs*, 1902, číslo 2 (příloha k hlavnímu listu č. 3), s. 3.

172 Kramperová, P.: *„… a musí umět jezdit především na koni a pak teprve na gramatice." Šlechtic a kůň v 19. a na počátku 20. století* (diplomová práce). Filozofická fakulta Jihočeské univerzity, České Budějovice 2013, s. 20–23, 47–83. – Bělík, P.: Moravská šlechta, chov koní a Spolek ku zvelebení chovu koní na Moravě se sídlem v Brně. *Brno v minulosti a dnes*, 2014, č. 27, s. 105–129. – Randýsková, T.: *Chov koní jako součást šlechtické reprezentace. Kounicové a jejich hřebčín* (magisterská diplomová práce). Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc 2015, s. 9–13.

173 Šrek, R. (pozn. 1), s. 45, 51.

174 V roce 1914 si například ve Vídni nechal ušít nové jezdecké kalhoty, viz MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápis k 15. 5. 1914.

175 Plán stájí od firmy R. Koneczný a J. Nedělník z roku 1897 uložen ve fondu F 46 Velkostatek Čechy pod Kosířem (1626)–1937, inv. č. 170, sign. V, karton 72.

176 MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápisy k 16. 3. 1884, 22. 8. – 23. 8. 1913.

177 Sloužily zvláště pro hraběcí syny, např. v roce 1903 byla v kaštanové aleji zřízena škola pro skoky na koních *„á la Kálnoky"*. Tamtéž, zápis k 24. 9. 1903. – Dále viz Šrek, R. (pozn. 82), s. 62, 77.

178 MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápisy k 18. 7. 1902, 6. 8. 1902, 12. 8. 1907, 9. 9. 1909.

179 Jediný dvůr, který si hrabě vedl ve své režii, právě od roku 1888. Viz *Neuester Schematismus der Herrschaften, Güter und Zuckerfabriken in Mähren und Schlesien, sowie der auf den Gütern bestehenden Brauereien, Brennereien und sonstigen Industrien, deren Besitzer, Pächter und der dabei angestellten Beamten*, Brünn 1890, s. 28; Brünn 1893, s. 31; Brünn 1896, s. 32; Brünn 1899, s. 30; Brünn 1903, s. 27; Brünn 1907, s. 27. – Gračka, F.: *Čechy pod Kosířem*. Čechy pod Kosířem 2000, s. 26–27.

180 Marenzi, G.: Gabrielenhof. *Kavalleristische Monatshefte*, 1911, s. 103–105.

181 O ukončení plemenného chovu v Gabrielině dvoře se na počátku dvacátých let 20. století zasadil Františkův syn Egbert. Egbert si prosadil, že se zaorají pastviny pro koně u Gabrielina dvora, František Josef II. to viděl jako počátek konce 32leté chovné práce. Šrek, R. (pozn. 6), s. 156.

182 MZA, G 445, karton 99, inv. č. 352, sign. 209, *Gestütbuch der seit 1885 anfangs im Schlosse Čech, dann in Gabriellenhof bis 1920 gezogenen Halbblutpferde*.

183 MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápisy k 21. 11. 1902, 3. 6. 1904.

184 Koně hrabě kupoval a prodával již v době své nezletilosti. MZA, G 367, karton 71, inv. č. 3042, František Josef II. Silva-Tarouca Egbertu Belcredimu, Čechy pod Kosířem 14. 4. 1880. – MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápis k 10. 9. 1884. – MZA, G 445, karton 100, inv. č. 370, sign. 211/a/1, František Josef II. Silva-Tarouca své choti Gabriele, Čechy pod Kosířem 24. 8. 1907, Pardubice 6. 10. 1907, Čechy pod Kosířem 20. 10. 1907.

185 MZA, G 445, inv. č. 364, sign. 210/12, *Kurze Fahr-Instruction für Herrschaftskutscher in 22 Fragen und Antworten*. Von Franz Grafen von S. T., Wien 1898. – Na knihu bylo upozorněno v *Der Sporn*, 1898, č. 4, 22. 1., s. 32.

186 MZA, G 445, karton 99, inv. č. 369. V roce 1905 předložil František Josef II. rukopis k posouzení rytmistru baronovi Victorovi Pereirovi. Viz Pereirův dopis hraběti, Olomouc 30. 8. 1905.

187 *Kavalleristische Monatshefte,* 1908, s. 15–25. – MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápisy k 26. 11. 1907 a 15. 1. 1908.

188 Literatura k tématu: Dušek, J.: *Chov koní v Československu*. Praha 1992, s. 15–18. – Misař, D.: *Vývoj chovu koní v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. Praha 2011, s. 18–24.

189 Bezecný, Z. (pozn. 5), s. 119–120. – Stekl, H.: *Österreichs Aristokratie im Vormärz. Herrschaftsstil und Lebensformen der Fürstenhäuser Liechtenstein und Schwarzenberg*. München 1973, s. 153–154.

190 MZA, G 445, inv. č. 334, karton 93, zápis na konci roku 1896, dále např. ke 12. 11. – 13. 11. 1901.

191 MZA, G 445, kniha 26, inv. č. 403, sign. 242, kniha návštěv zámku Čechy pod Kosířem 1883–1936, 1. 12, 3. 12., pp. (4.) 12. 1884, 9. 11 – 11. 11. 1885, 10. 11. 1886, 28.–29. 11. 1887, 10.–11. 12. 1888, 5. 11. – 6. 11. 1889, 10.–12. 11. 1890, 9.–10. 12. 1891, 8.–9. 11. 1892, 8. 11. 1894, 14.–15. 11. 1894, 11.–12. 11. 1896, 18. 11.–19. 11. 1898, 20.–21. 11. 1900, 12., 13., 15. a 18. 11. 1901, 15.–17. 11. 1902, 3.–4. 11. 1903, 15. 11. 1904, 17. 11. 1904, 23. 10. 1905, 10.–11. 9. 1906.

192 Kosinová, K.: *Cestování před sto lety, aneb všude dobře, doma nejlépe. Rozvoj českého turismu v kontextu světových výstav ve druhé polovině 19. století*. Praha 2011, s. 13–32.

193 Bezecný, Z. (pozn. 5), s. 104–110. – Winkelhoferová, M. (pozn. 17), s. 173–175.

194 MZA, G 445, karton 99, inv. č. 369, sign. 210/17, Reise nach Lourdes, dopis psaný v Čechách pod Kosířem od 6. 2. – 12. 2. 1887.

195 MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis k 21. 9. – 28. 9. 1890.

196 MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis k 5. 7. 1897 – 14. 7. 1897. – V roce 1912 se znovu krátce zdrželi v Tillysburgu a městečku Enns. Tamtéž, zápis k 29. 7. 1912 – 31. 7. 1912.

197 Tamtéž, zápisy ke 12. 7. 1913, 16. 7. 1913 – 9. 8. 1913.

198 Tamtéž, zápis k 26. 2. 1914 – 6. 4. 1914.

199 Tamtéž, zápisy k 30. 1. 1910, 12. 9. 1910.

200 Viz Bezecný, Z. (pozn. 5), s. 30–31.

201 MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis k 28. 2. 1910.

202 Když nejstarší syn Karel v Kalksburgu v roce 1901 vystupoval při masopustní divadelní hře převlečený v kostýmu hulána z napoleonské éry, určitě také věděl, že patřit k tomuto jezdeckému oddílu představovalo u Silva-Tarouců srdeční záležitost. Tamtéž, zápis k 21. 2. 1901.

203 Tamtéž, zápisy k 21.–23. 12. 1911, 21. 12. 1912.

204 Tamtéž, zápisy k 9. 7. 1910, 7. 9. 1911, 8. 9. 1911 a 27. 6. 1912.

205 MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápis k 15. 10. 1909. – MZA, G 445, karton 100, inv. č. 370, sign. 211/a/1, František Josef II. Silva-Tarouca své choti Gabriele, Čechy pod Kosířem 3. 4. 1909.

206 MZA, G 445, karton 103, inv. č. 372, sign 211/b/1, František Arnošt Silva-Tarouca Františku Josefu II. Silva-Taroucovi, Lvov 20. 10. 1910, 26. 10. 1910, 30. 10. 1910.

207 MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápisy k 5. 10. 1908, 14. 3. 1909, 21. 8. 1909, 25. 9. 1909, 9. 10. 1909, 8. 1. 1910, 13. 7. 1910, 19. 9. 1910, 30. 9. 1910, 3. 10. 1910, 20. 10. 1910, 9. 11. 1910, 2. 1. 1911, 13. 4. 1911, 30. 4. 1911, 17. 5. 1911, 8. 7. 1911, 10. 7. 1911, 23. 9. 1911, 30. 9. 1911, 6. 10. 1911, 27. 10. 1911, 29. 10. 1911, 8. 11. 1911, 18. 12. 1911, 7. 1. 1912, 17. 7. 1912, 10. 11. 1912, 25. 3. 1913, 5. 4. 1913, 13. 4. 1913, 12. 7. 1913, 3. 9. – 4. 9. 1913, 2. 10. 1913, 10. 10. 1913, 22. 10. 1913, 13. 12. 1913, 2. 1. 1914, 8. 1. 1914, 4. 5. 1914, 25. 6. 1914, 30. 6. 1914, 26. 7. 1914, 1. 8. 1914, 2. 8. 1914, 4. 8. 1914, 5. 8. 1914, 7. 8. 1914, 12. 8. 1914. – MZA, G 445, karton 103, inv. č. 372, sign. 211/b/1, Egbert Silva-Tarouca Františku Josefu II. Silva-Taroucovi, Lvov přelom 1910/1911. – MZA, G 445, karton 100, inv. č. 370, sign. 211/a/1, František Josef II. Silva-Tarouca své choti Gabriele, Čechy pod Kosířem 25. 10. 1908.

208 MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápisy k 4. 5. 1909, 7. 7. 1909, 13. 7. 1909, 27. 7. 1909, 21. 8. 1909, 12. 10. 1909, 15. 10. 1909, 7. 11. 1909, 11. 11. 1909, 17. 11. 1909, 3. 2. 1910, 13. 3. 1910, 24. 3. 1910, 19. 6. 1910, 9. 7. 1910, 3. 8. 1910, 17. 9. 1910, 19. 9. 1910, 24. 9. 1910, 10. 10. 1910, 22. 10. 1910, 18. 11. 1910, 2. 1. 1911, 4. 1. 1911, 1. 6. 1911, 4. 7. 1911, 21. 9. 1911, 3. 10. 1911, 2. 1. 1912, 2. 5. 1912, 20. 5. 1912, 7. 6. 1912, 2. 8. 1912, 8. 9. 1912, 24. 9. 1912, 13. 10. 1912, 25. 11. 1912, 29. 11. 1912, 23. 3. 1913, 29. 4. 1913, 19. 5. 1913, 24. 6. 1913, 13. 6. 1914, 19. 6. 1914, 6. 7. 1914, 18. 7. 1914, 3. 8. 1914, 5. 8. 1914, 9. 8. 1914, 11. 8. 1914; dopis Bedřicha Františku Josefu II. Silva-Taroucovi, Šoproň 13. 12. 1909, Šoproň 15. 9. 1912 vložen do deníku 1909–1910. – MZA, G 445, karton 103, inv. č. 372, sign 211/b/1, Bedřich Silva-Tarouca Františku Josefu II. Silva-Taroucovi,

Györ-Szabathegg 17. 9 [1909?], Šoproň 16. 1. 1910, Šoproň 24. 1. 1910, Šoproň 8. 3. 1910, Komárno 3. 4. 1910, Komárno 31. 7. 1910, Kalksburg 4. 11. 1910, Györ-Szabathegg 15. 11. 1910, Györ-Szabathegg 29. 11. 1910, Györ-Szabathegg 13. 12. [1910?].

209 MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápisy k 15. 7. 1910, 28. 7. 1910, 30. 9. 1910, 3. 10. 1910, 20. 10. 1910, 23. 12. 1910, 2. 1. 1911, 15. 4. 1911, 30. 4. 1911, 6. 5. 1911, 17. 5. 1911, 8. 7. 1911, 11. 7. 1911, 23. 9. 1911, 30. 9. 1911, 24. 10. 1911, 31. 10. 1911, 1. 1. 1912, 4. 1. 1912, 15. 3. 1912, 5. 4. 1912, 21. 4. 1912, 6. 5. 1912, 18. 5. 1912, 5. 6. 1912, 7. 6. 1912, 20. 7. 1912, 18. 3. 1913, 5. 4. 1913, 2. 5. 1913, 10. 5. 1913, 21. 5. 1913, 15. 9. 1913, 21. 12. 1913, 27. 1. 1914, 19. 2. 1914, 8. 5. 1914, 21. 5. 1914, 22. 5. 1914, 16. 6. 1914, 18. 7. 1914, 4. 8. 1914, 9. 8. 1914. – MZA, G 445, karton 103, inv. č. 372, sign 211/b/1, František Arnošt Silva-Tarouca Františku Josefu II. Silva-Taroucovi, Lvov 20. 10. 1910, 26. 10. 1910, 30. 10. 1910, 20. 11. 1910, 29. 11. 1910, Lvov 10. 12. 1910, Lvov 10. 1. 1911.

210 MZA, G 445, karton 93, inv. č. 334, zápisy k 3. 2. 1909, 4. 5. 1909, 23. 6. 1909, 24. 6. 1909, 1. 9. 1909, 22. 9. 1909, 27. 11. 1909, 8. 2. 1910, 17. 2. 1910, 8. 3. 1910, 21. 5. 1910, 20. 6. 1910, 22. 6. 1910, 26. 6. 1910, 2. 11. 1910, 24. 2. 1911, 6. 3. 1911, 31. 3. 1911, 18. 4. 1911, 20. 4. 1911, 18. 7. 1911, 7. 8. 1911, 30. 9. 1911, 3. 10. 1911, 11. 10. 1911, 7. 1. 1912, 18. 2. 1912, 2. 4. 1912, 5. 4. 1912, 24. 5. 1912, 2. 8. 1912, 1. 9. 1912, 26. 9. 1912, 28. 9. 1912, 19. 10. 1912, 25. 11. 1912, 1. 1. 1913, 18. 3. 1913, 13. 4. 1913, 8. 5. 1913, 10. 5. 1913, 21. 12. 1913, 20. 2. 1914, 26. 4. 1914, 28. 4. 1914, 8. 5. 1914, 20. 5. 1914, 4. 8. 1914, 7. 8. 1914, 8. 8. 1914, 15. 8. 1914.

Summary

Franz Joseph II. Silva-Tarouca (1858–1936). Years of Maturity

Robert Šrek

The topic of the article is the period of "maturity" of Count Franz Joseph II. In 1882, Franz married Gabriella Princess of Schwarzenberg and soon they had a family. Five sons were born to them, namely Karel (* 1883), Egbert (* 1887), Bedřich (* 1888), František Arnošt (* 1890) and Alois (* 1892). Their parents devoted a lot of time to their upbringing and education, Count Franz even started to "professionally" devote to pedagogy. Another area in which he was active was politics, where he defended the positions of conservative nobles under the influence of his mentor Egbert Belcredi. As for his leisure activities, he was very much involved in typically aristocratic pursuits such as horse breeding, hunting and travelling; in addition, he had a deep interest in history and art. Franz Joseph II. Silva-Tarouca was active as a writer and published several books: in 1894 a book on the landscape park, in 1898 a book with instructions for a gentleman coachman, in 1899 a book on the history of his own family, in 1901 a book on the art of the so-called Beuron School, in 1910 a book on the history of Austria and in 1914 a textbook on the history of Austria officially approved by the government.

ZPRÁVY VLASTIVĚDNÉHO MUZEA V OLOMOUCI
č. 328: 72–86, 2024

Kolekce středověké keramiky z okolí kláštera ve Velké Střelné (okr. Olomouc)

Lukáš Hlubek

Abstract

The Collection of the Medieval Pottery from the Surroundings of the Monastery in Velká Střelná (dist. Olomouc)

The territory of today's military district of Libavá is still an area virtually unexplored from the archaeological point of view. Scarce finds from this region are known only from older literature and several archaeological researches; the best known one was carried out in the territory of a vanished monastery at Velká Střelná. Up to now, this church area has been dated back to the first half of the 13th century, namely based on late-Romanesque tiles found and several references in written sources. In the archaeological subcollection of the Regional Museum in Olomouc, a box was found, containing medieval pottery from the research of the Velká Střelná monastery as indicated by two enclosed cards. On the basis of analysis of the rediscovered earthenware, the collection can be dated back to the second half of the 13th century to the beginning of the 14th century; this allows the existence of an earlier settlement in the area of the monastery.

Keywords: Libavsko, Velká Střelná, Middle age, colonization, pottery

Úvod

Oblast Libavska, nacházející se severovýchodně od města Olomouce, můžeme charakterizovat jako zalesněnou kopcovitou krajinu, jež několik století tvořila součást hraničního pásma mezi Moravou a Slezskem [obr. 1]. S trvalým osídlením tohoto území počítáme od 13. století, čemuž nasvědčuje rozbor nevelkého množství písemných pramenů, které se týkají této oblasti. Nutno však dodat, že část z nich jsou listinná falza mladšího data. Zpravidla vznikla během řešení vleklých sporů o les Střelnou.[1] Z pohledu archeologie scházejí ze zájmové oblasti odpovídající nálezy, které mohou písemné zprávy aspoň částečně doplnit. Tento neutěšený stav byl způsoben především tím, že od roku 1946 sledované teritorium zaujímá vojenský prostor Libavá, což v podstatě znemožnilo provádění archeologických výzkumů v této oblasti. Pouze v omezené míře lze pracovat s několika zmínkami v literatuře o náhodně objevených nálezech[2] a s odkryvem kláštera ve Velké Střelné, ke kterému máme

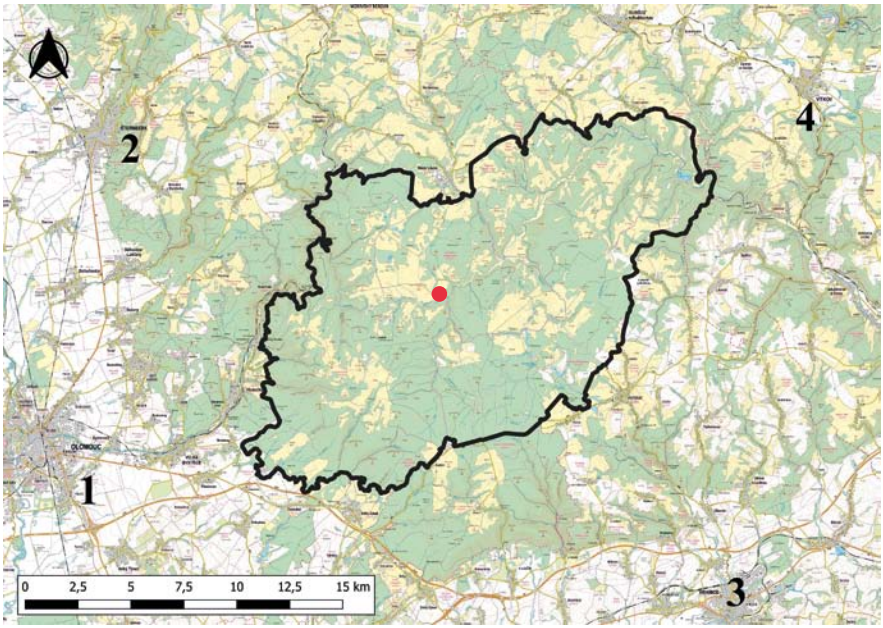

Obr. 1. Vojenský újezd Libavá. Vymezení sledovaného území. 1 – Olomouc; 2 – Šternberk; 3 – Hranice; 4 – Vítkov; kruhový bod – poloha kláštera ve Velké Střelné. Digitalizace: Jakub Novák, upravil: Lukáš Hlubek.

k dispozici článek popisující nejdůležitější zjištění. Avšak většina vyzvednutých nálezů byla za blíže neznámých okolností ztracena.[3]

O to větší překvapení způsobil objev v depozitáři Vlastivědného muzea v Olomouci. Zde se podařilo najít krabici obsahující středověkou keramiku,[4] která podle přiložených lístků pochází z Velké Střelné (*Gross Waltersdorf*). Z lístků vyplynulo, že jde o část nálezů z výzkumu kláštera ve Velké Střelné z roku 1928, kdy zde místní vlastivědný spolek prozkoumal „tavící" pec na poli A. Zinka. Tento znovuobjevený materiál můžeme zařadit zejména do druhé poloviny 13. až počátku 14. století. Zároveň tyto nálezy přispívají k otázce osídlení Libavska ve 13. století, kdy bylo toto území kolonizováno.

Stručný nástin osídlení Libavska v pravěku a středověku

Možné pravěké osídlení zájmové oblasti naznačují pouze ojedinělé zmínky o nalezených kamenných broušených nástrojích a přeslenech z Varhoště, Nové Vsi nad Odrou a Velké Střelné. V osadě Smolná byly nalezeny tři střepy z grafitové hlíny, ale neznáme jejich kulturní příslušnost.[5] Pro úplnost dodejme, že ojedinělé stopy pravěkého a protohistorického osídlení známe z lokalit sousedících s dnešním vojenským újezdem. Jde například

o eneolitickou keramiku z katastru Spálova na Novojičínsku, bronzový hrot šípu s křidélky z hradu v poloze „Švédská skála" nedaleko Spálova, broušené kamenné nástroje z okolí Potštátu, Stříteže, Jindřichova, Kozlova či Podhoří nebo bronzovou sponu z doby římské z trati „Hronov" v katastru Kozlova.[6] Připomenout můžeme také nově objevené hradisko z doby bronzové a laténské v poloze „Obírka" u Loučky.[7]

Možné raně středověké osídlení Libavska může naznačovat zmínka o vsi Varhošť v tzv. Zdíkově listině z roku 1141. Zatím ojedinělou kolekci nálezů z první poloviny 13. století reprezentují vyzvednuté pozdně románské dlaždice, keramika a některé kovové předměty z výzkumu kláštera ve Velké Střelné.[8] Také z těsného sousedství vojenského újezdu Libavá registrujeme zlomky zásobnic z 12. století z Hluboček a Velkého Újezdu. Další ojedinělé zlomky mladohradištní keramiky zaznamenáváme také v okolí Spálova a Luboměře na Novojičínsku.[9] S následným středověkým osídlením můžeme spojovat stručně popsaný materiál, který byl uložený v muzeu ve Velké Střelné. Jde o kolekci keramiky a hřebíky z tvrze v Jestřabí, podkovy z Velké Střelné a zlomky středověkých zásobnic z pískovny ve Velké Střelné. Z dalších lokalit mimo vlastní Libavsko lze uvést tři hroty šípů z hradu Hlubokého nebo dvojici pražských grošů ze Starých Oldřůvek u Budišova nad Budišovkou.[10] Blíže nejasné jsou zmínky o možném hradu na kopci Steinberg poblíž bývalé obce Zigartice, odkud existují zprávy o nálezech mincí, zbraní a pískovcových fragmentech ostění.[11]

Zásadní obrat v osídlení Libavska nastává v průběhu 13. století, kdy se množí písemné zprávy o kolonizačních aktivitách v režii církevních institucí, šlechty a snad i panovníka na území celého Nízkého Jeseníku. Zdá se vysoce pravděpodobné, že na Libavsku jako první započalo s osídlováním procesem olomoucké biskupství a následně klášter Hradisko. S působením hradišťských premonstrátů bývá spojován již zmíněný klášter ve Velké Střelné založený bratry Abrahámem, Ezuaem, Izákem a Blažejem někdy kolem roku 1216. Avšak nově vybudovaný klášter z neznámých příčin nedlouho po svém vzniku zanikl.[12] V dalších letech byla poloha kláštera označována jako „Altstadt", později zkomoleno na „alte Olstatt". Tento název byl později využit pro název blízké vsi Olejovice.[13]

Vrátíme-li se zpět do poloviny 13. století, pak roku 1250 došlo k založení Velké Střelné výše proti proudu potoku Střelná. Ta měla status trhové vsi a později povolil český král Václav II. hradišťskému opatovi Budislavovi vystavět opevnění.[14] V roce 1274 rozhodl olomoucký biskup Bruno ze Schauenburku spor o les Střelnou tak, že část připadla olomouckému biskupství a část klášteru Hradisko.[15] Ještě před rokem 1301 byla v popisované oblasti založena vesnice Stará Voda a město Libavá podle hlubčického práva.[16] Jako poměrně sporné se může jevit založení vsí Bělé, Heřmanek a Čermné v závěru 13. století.[17] Na počátku 14. století se kolonizaci Libavska intenzivně věnovali zejména bratři Jindřich z Fulštejna a Dětřich z Fulštejna, který zároveň zastával funkci olomouckého kanovníka. Na jejich popud byly založeny nebo obnoveny některé zaniklé vsi.[18] Z listiny z roku 1353 vyplývá, že pod libavskou rychtu náleželo až sedm vesnic, které tvořily hospodářské zázemí města. Koncem 14. století známe na území dnešního vojenského újezdu z písemných pramenů celkem 17 vesnic a město Libavou.[19]

Nálezové okolnosti kolekce keramiky

Jediným vodítkem k určení původu předmětných nálezů jsou z krabice vyzvednuté dva lístky a trojice silnější papírů, k nimž byly zlomky keramiky přivázány pomocí provázků.

Tento způsob adjustace odpovídá prezentaci archeologických nálezů v 19. a v první polovině 20. století v muzejním prostředí.[20] Podstatné informace o objevené kolekci přinášejí dva lístky [obr. 2]. Na prvním z nich [obr. 2: 1] bylo červenou tužkou napsáno v němčině v pravém rohu *„Nr. 1"* a černou tuší na pěti řádcích pod sebou: *„Gefäßscherben – aus der Burgwallzeit. (7.–13. Jh. n. Chr.) – Fundort: Groß Waltersdorf. – Fingerdruck u. Spachtelmuster – Graphitierter Ton."* Což lze přeložit jako: *„Střepy nádob – z doby hradištní (7.–13. století po Kristu) – Naleziště: Velká Střelná – Otisky prstů a stopy ‚špachtlí' – Tuhová hlína."* Z těchto údajů je zřejmá lokalizace celého souboru do Velké Střelné.

Poněkud hůře čitelné informace obsahuje druhý lístek [obr. 2: 2], který je z velké části popsaný černou tuší a následně poškrtaný červenou tužkou. V levém horním rohu se opět objevuje *„Nr. 1"* a pod ním datum *„17. IX. 1932"*. Níže je *„Auf Karton 59 Stück frü 68 Stück/127"*, v překladu: *„na kartonu 59 kusů, 68 kusů/127"*. Zhruba uprostřed se nachází rok *„1928"*. V pravém horním rohu stojí *„Ölstädter funde a) Gefässscherben"*, v překladu: *„olejovické nálezy a) střepy nádob"*.[21] Dále jsou uvedeny poškrtané součty s konečným číslem *„165"* a *„Im J. 1937"*, v překladu: *„v roce 1937"*. Podle článku F. E. Rössnera z roku 1932 pocházelo z výzkumu provedeného v roce 1928 celkem 127 zlomků keramiky,[22] což odpovídá součtu na levé straně druhého lístku. Je tedy možné s vysokou mírou pravděpodobnosti označit materiál dohledaný v olomouckém muzeu za ten, který místní vlastivědný spolek vykopal v roce 1928. Zároveň je však zřejmé, že by měla existovat ještě další část těchto nálezů.

Již několikrát zmíněný klášter ve Velké Střelné se nacházel nad soutokem říčky Střelné a Bunovského potoka v trati „U Křížku" [obr. 3: 1; 4: 1]. Šlo zejména o pole s parcelním číslem 533, které patřilo domkaři A. Zinkovi z Olejovic. Na daném poli byly v 18. století vyorány dva železné kříže a ve dřevě řezaný obraz Panny Marie. Domkař Zink spolu s A. Potschem započali s výzkumem v lednu roku 1926 a objevili zeď z bílého pískovce táhnoucí se přes pět polí, dále zlomky keramiky a cihel. V blízkosti zdi prozkoumali v hloubce 30–40 cm pět kostrových hrobů. V zásypu jednoho z nich byly nalezeny zlomky reliéfních dlaždic. Po několika dnech další kopání zastavili četníci, zejména z toho důvodu, že návštěvníci a zvědavci při obhlídce naleziště poškodili odhalené kostrové hroby. V roce 1926 proběhl na Zinkově poli ještě druhý „výzkum", při kterém měla být odkryta „tavící" pec. Toto pyrotechnické zařízení následně prozkoumal ještě místní vlastivědný spolek roku 1928 s tím, že objekt odkryl v úplnosti a provedl jeho fotografickou dokumentaci. Spolek ponechal A. Zinkem zjištěné zdivo a hroby pro další odborný výzkum.

Regulérní archeologický odkryv byl zahájen v roce 1938 ve spolupráci místního vlastivědného spolku a uničovského muzea pod vedením Karla Schirmeisena.[23] Tomu se zde podařilo odkrýt špatně dochovaný půdorys ortogonální stavby o rozměrech 7,8 × 7,5 m, kterou interpretoval jako modlitebnu – oratoř. Z okolí zdiv pocházelo větší množství hřebíků, železný mechanismus otevírání dveří a spona či kování větší knihy. U východní zdi K. Schirmeisen prozkoumal další dva kostrové hroby, v jejichž okolí se nalezly další zlomky dlaždic. Dle jeho závěrů klášter, který spojoval osobou mnicha Abraháma, zanikl buď opuštěním, nebo požárem. Dále od zmíněné stavby identifikoval řemeslnický areál s větším množstvím železných artefaktů (hřebíky, nože, ostruha, lžíce, část pérových nůžek, ocílka, drátky a blíže neurčené předměty), zlomků keramiky a dalších fragmentů reliéfně zdobených dlaždic. Tyto nálezy vedly K. Schirmeisena k reinterpretaci původní „tavící pece" na dvojdílnou pec určenou k výrobě stavební keramiky.[24] S ohledem na fakt, že k danému výzkumu schází podrobná dokumentace, byly Schirmeisenovy závěry přebírány dalšími autory, byť někdy s většími či menšími výhradami.[25]

1

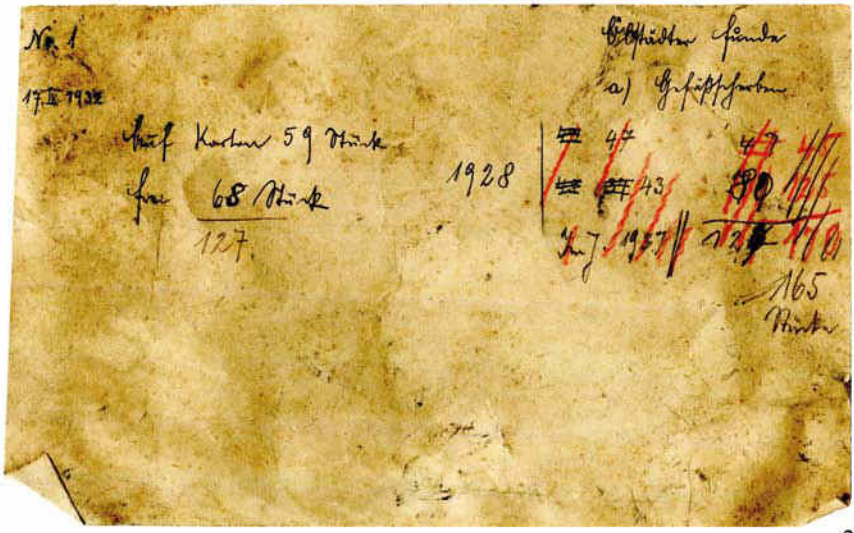

2

Obr. 2. Velká Střelná. 1, 2 – Dochovaná dvojice lístků nalezená v krabici spolu se zlomky keramiky. Digitalizace: Lukáš Hlubek.

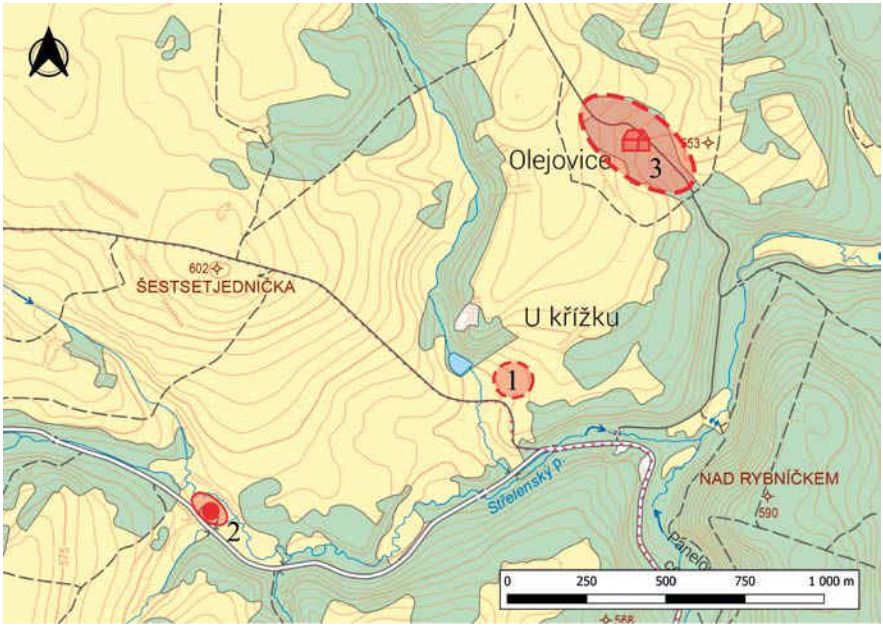

Obr. 3. Velká Střelná. 1 – Poloha zaniklého kláštera; 2 – Tvrz u jihovýchodního okraje obce Velká Střelná; 3 – Zaniklá obce Olejovice. Digitalizace: Jakub Novák.

Pro úplnost ještě dodejme, že se stručně o vykopávkách kláštera ve Velké Střelné zmínil také Johann Hoffman v knize věnované dějinám Velké Střelné.[26] Kromě výzkumu kláštera připomněl také nálezy keramiky z blízké pískovny a z prostoru včelařské zahrady. Obě tyto polohy se nacházely západně od pole A. Zinka. Důležitý pramen představuje také v knize publikovaná mapa [obr. 4], která zachycuje polohu objektu s půlkruhovým zakončením. Ten lze s velkou mírou pravděpodobnosti ztotožnit s půdorysem oratoře z výzkumu K. Schirmeisena. Podél východní a jižní stěny byly vyznačeny obdélníky – patrně prozkoumané kostrové hroby [obr. 4: 1]. Dále jihozápadním směrem se nacházela pec (*Geschirrbrandofen*) na výrobu stavební keramiky [obr. 4: 2]. Na druhém břehu Bunovského potoka vyznačil J. Hoffmann ještě místo v pískovně [obr. 4: 3] a u včelařské zahrady [obr. 4: 4], odkud mají pocházet také zlomky keramiky. Na mapě je vyznačena poloha tvrze typu „motte" na jihovýchodním konci Velké Střelné [obr. 3: 2; 4: 5], která byla označena jako *„Alte Haus"*.

Analýza keramického souboru z roku 1928

Zájmová kolekce čítá celkem 56 zlomků keramiky. Podstatnou část hrnčiny tvoří zdobené výdutě (35 ks), méně fragmenty okrajů (17 ks) a dna nádob (4 ks). Shromážděná keramika má téměř jednotný charakter. 55 zlomků vytvořil hrnčíř nejprve v ruce a následně je dotočil na hrnčířském kruhu. Po redukčním výpalu mají hnědou až šedočernou barvu.

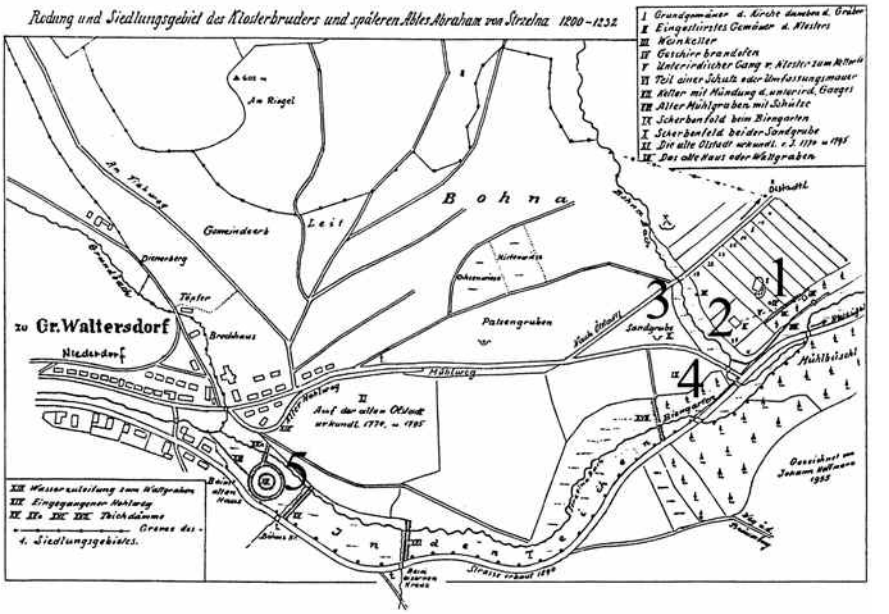

Obr. 4. Velká Střelná. Mapa J. Hoffmana, která zachycuje polohu kláštera a některá další místa uvedená v textu. 1 – Poloha zkoumaného kláštera na poli A. Zinka; 2 – Tzv. řemeslnický areál na poli A. Zinka; 3 – Pískovna východně od obce Velká Střelná; 4 – Poloha u včelařské zahrady; 5 – Tvrz typu motte u jihovýchodního okraje obce Velká Střelné. Digitalizace a úprava: Lukáš Hlubek.

Těsto obsahuje vysoký podíl rozemletého grafitu, ojediněle registrujeme menší křemeny a šupinky slídy [obr. 5; 6: 1–9, 11; 7]. Jde o typickou keramiku hradištních tradic. Od této skupiny tuhové hrnčiny se výrazně odlišuje pouze jeden zlomek, který má po výpalu světle bílobéžový odstín a krupičkovitý povrch. Na jeho vnitřní straně zaznamenáváme stopy rotačních rýžek vzniklé při vytočení nádoby na hrnčířském kruhu [obr. 6: 10]. Typologicky můžeme v popisovaném materiálu rozlišit pouze bezuché hrnky [obr. 5: 1] či hrnce [obr. 5: 2–5; 6: 11] a zlomky stěn masivních zásobnic [obr. 7].

Nejprve se budeme věnovat hrncům a hrnkům. Jejich okraje jsou pouze římsovité [obr. 5; 6: 1–7, 11] s tím, že bývají oboustranně zaoblené [obr. 5: 3, 5; 6: 3–6] nebo šikmo seříznuté směrem k vnitřní hraně [obr. 5: 1, 2]. Jejich výška osciluje od 20 do 36 mm. Rekonstruovatelné průměry okrajů nádob dosahují rozměrů od 156 do 218 mm. Většina z nich je na vnější straně zdobená horizontálními rýhami [obr. 5: 1, 4, 5; 6: 4–7], výrazně méně se vyskytne prostá vlnice [obr. 6: 3], vícenásobná vlnice [obr. 5: 2; 6: 11] nebo vrypy na okraji [obr. 5: 4; 6: 1, 2]. Na plecích a výdutích nádob evidujeme výzdobu v podobě svazků vlnic [obr. 5: 2], vodorovných rýh [obr. 6: 9], méně v kombinaci se šikmými vseky [obr. 5: 4; 6: 8]. Dna nádob nesou stopy podsýpky a jsou šikmo hraněná. Na žádném z nich nebyla rozpoznána hrnčířská značka. V jednom případě známe celkový průměr dna, který dosahuje 114 mm. Síla stěn výše popsané hrčiny činí nejčastěji 7–10 mm.

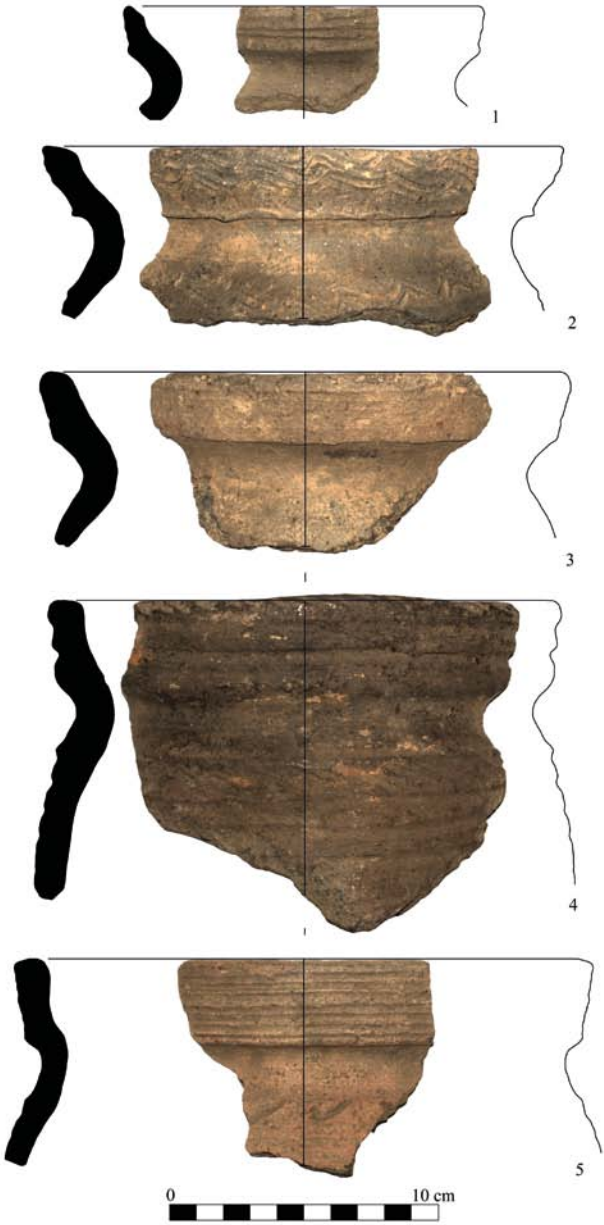

Obr. 5. Velká Střelná. Výběr zlomků stolní a kuchyňské keramiky ze sbírky Vlastivědného muzea v Olomouci. Digitalizace: Jakub Novák, upravil: Lukáš Hlubek.

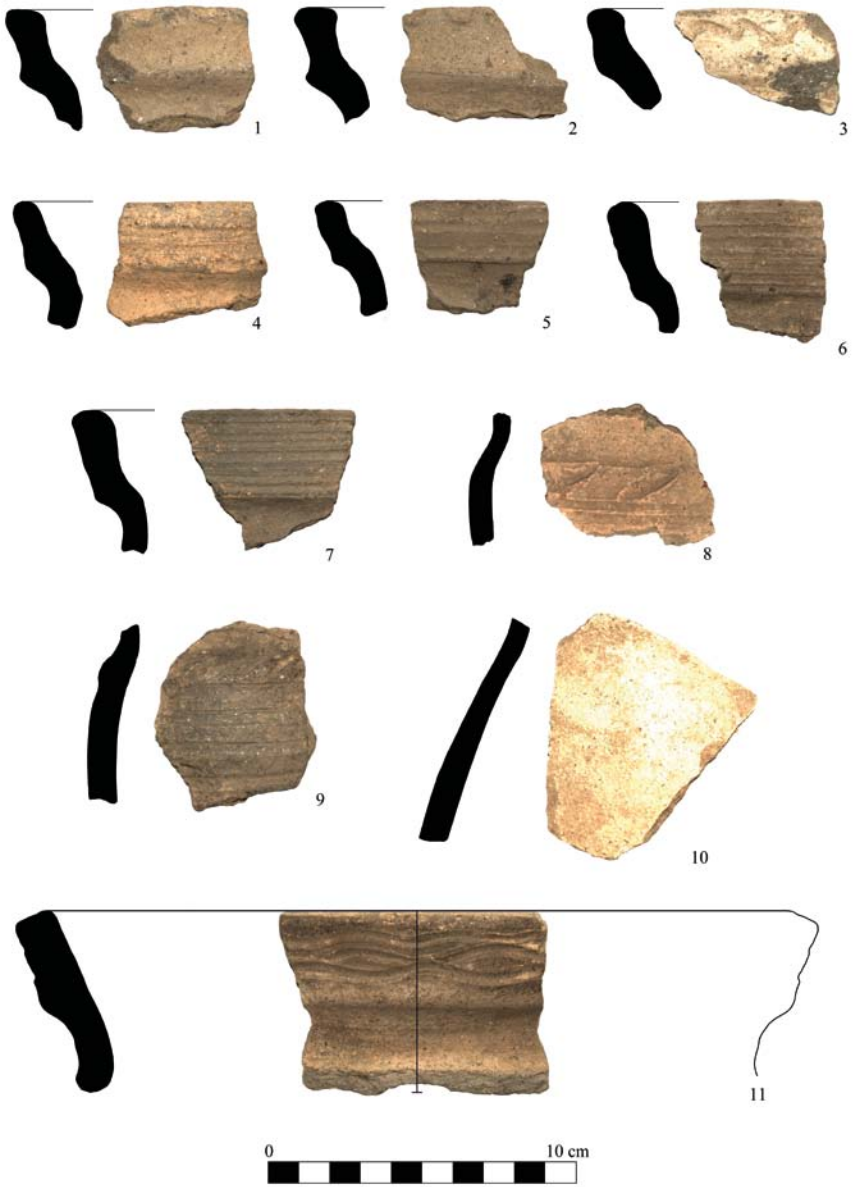

Obr. 6. Velká Střelná. Výběr zlomků stolní a kuchyňské keramiky ze sbírky Vlastivědného muzea v Olomouci. Digitalizace: Jakub Novák, upravil: Lukáš Hlubek.

Obr. 7. Velká Střelná. Výběr zlomků zásobní keramiky ze sbírky Vlastivědného muzea v Olomouci. Digitalizace: Jakub Novák, upravil: Lukáš Hlubek.

Obecně můžeme konstatovat, že nádoby opatřené římsovitými okraji a s grafitem přimíchaným do keramického těsta náleží do průběhu 13. století s přesahem do počátku 14. století. S uvedeným časovým intervalem koresponduje rytá výzdoba složená zejména ze svazků horizontálních rýh a šikmých vseků na plecích nádob. V kolekci z Velké Střelné registrujeme zejména vyšší varianty římsovitých okrajů, jejichž výška osciluje mezi 20 až 36 mm. Především na základě uvedené výšky okrajů lze podstatnou část této kolekce klást do druhé poloviny 13. až počátku 14. století.[27] Na druhou stranu je nutné uznat, že jeden zlomek působí poměrně archaickým dojmem [obr. 6: 3]. Snad příliš nepochybíme, když jej zařadíme do doby kolem poloviny 13. století.

Sedm zlomků stěn silnostěnných zásobnic se od běžných hrnců a hrnků odlišuje především vyšší silou stěn jednotlivých fragmentů. Ta se pohybuje mezi 12 až 19 mm. V keramickém těstě zaznamenáváme granulovaný grafit, méně písek a šupinky slídy, které místy prostupují na povrch. Vnější stranu pokrývá nanesená vrstvička světle hnědé až hnědooranžové engoby. Výzdobu reprezentují svazky horizontálních rýh [obr. 7: 1, 4], rytých vlnic a žlábků [obr. 7: 3], popřípadě nehtové vrypy [obr. 7: 2]. K přesnějšímu zařazení zásobnic nám schází okraje, které jsou v tomto ohledu zásadní. Bez nich lze jejich zlomky zařadit s jistou dávkou opatrnosti do průběhu 13. až 14. století.

Podobně charakterizovaný materiál z 13. století publikoval K. Schirmeisen ze svého výzkumu ve Velké Střelné. Pro nás je podstatná vyzvednutá kolekce keramiky s římsovitými

okraji a grafitem v keramické hmotě. Podobně jako u výše popsaného materiálu se ve výzdobě uplatnily hlavně ryté svazky rýh, vlnic a šikmé vseky. Podstatný rozdíl je ale v tom, že z výzkumu K. Schirmeisena pochází zlomky hrnců s výškou okrajů menší než 20 mm,[28] což je obecně považováno za typický znak pro keramiku z průběhu první poloviny 13. století.[29] S touto datací koresponduje především vyobrazená železná ostruha s pyramidálním bodcem.[30] Při bližším pohledu na tabulku s keramikou můžeme spatřit některé zlomky hrnců, u nichž lze předpokládat výšku římsovitého okraje vyšší než 20 mm.[31] Všechny tyto vyobrazené fragmenty keramiky je možné, podle dosud obecně přijímaných kritérií, klást do druhé poloviny 13. až počátku 14. století.[32] Do pokročilého 13. století se jednoznačně hlásí také kyjovitě zesílený okraj zásobnice vykopaný v pískovně na katastru Velké Střelné.[33] Tento okraj odpovídá typu III dle členění zásobnic V. Goše a J. Karla.[34]

Dále můžeme připomenout některé soubory keramiky z prostoru mimo dnešní vojenský újezd Libavá. Nejbližší lokalitu představuje hrad Hluboký na katastrálním území Hluboček, který se v písemných pramenech poprvé objevuje roku 1351. V dosud publikovaných nálezech se objevuje několik zlomků hrnců s římsovitými okraji, které můžeme prokazatelně klást do doby před nejstarší písemnou zmínku.[35] Další kolekce už pocházejí například ze zahloubeného objektu v Nerudově ulici v Lipníku nad Bečvou.[36] Namátkou ještě lze upozornit na materiál z historického jádra měst Olomouce, Litovle nebo Uničova. Všechny tyto soubory jsou řazeny do druhé poloviny 13. až prvních desetiletí 14. století.[37]

Naproti tomu zlomek keramiky z bělavého materiálu [obr. 6: 10] má krupičkovitý povrch. Jde o nezdobenou část plecí s náznakem hrdla. Bělavá krupičkovitá keramika se na střední a severní Moravě objevuje běžně v průběhu 14. století[38] a ojediněle ji zaznamenáváme v jižní části Novojičínska.[39] Její výskyt na našem území registrujeme už v závěru 13. století.[40] Pro středomoravské soubory přinesla zásadní zjištění analýza keramiky z Litovle, která pomocí dendrochronologického datování doložila několik podobných zlomků s červenou malbou v kontextu ze závěru 13. století.[41] V rámci popisovaného materiálu z výzkumu ve Velké Střelné půjde o jeden z nejmladších keramických zlomků.

Kolekce keramiky v kontextu osídlení Libavska

I když neznáme bližší nálezové okolnosti souboru, ani nemáme k dispozici dokumentaci, je možné aspoň rámcově výše popsaný soubor zasadit do kontextu zkoumaného kláštera nedaleko Velké Střelné, jehož založení bývá kladeno do doby před rokem 1216. Jeho zánik nastal ještě před polovinou 13. století.[42] Podle výše provedené analýzy je podstatná část kolekce keramiky z olomouckého muzea mladší než nálezy získané při výzkumu K. Schirmeisena, ačkoliv si musíme uvědomit, že lze vycházet pouze z jediné dochované kresebné tabulky zobrazující vyzvednutou keramiku.[43] Zmínky K. Schirmeisena o zlomcích dlaždic v zásypech a okolí některých hrobů prozkoumaných u zdi oratoře naznačují, že minimálně některé hroby mohly být vykopány až po zániku kláštera.[44]

Na základě těchto indicií lze připustit vývoj osídlení v okolí kláštera ve dvou fázích s tím, že starší představuje doba výstavby a existence kláštera v průběhu první poloviny 13. století a mladší horizont tvoří nálezy z druhé poloviny 13. až počátku 14. století. Starší materiál reprezentují zejména dochované zlomky reliéfně zdobených dlaždic, železná ostruha s bodcem a keramika s okraji hrncovitých nádob s výškou do 20 mm.[45] Mladší fázi indikuje hrnčina opatřená římsovitými okraji s výškou od 20 do 36 mm.[46] Pokud je

lokalizace předmětné kolekce dle přiložených lístků správná, pak pochází výše popsaná keramika pouze z okolí pece na výrobu stavební keramiky [obr. 4: 2]. Bohužel popis výzkumu místního spolku z 1928 byl uveden pouze v několika větách[47] a bez znalostí stratigrafických vztahů mezi samotnou pecí a výše prezentovanou keramikou není možné vyvozovat závěry ohledně datování prozkoumané pece.

Na druhou stranu můžeme v širším kontextu připustit, že znovuobjevený materiál ze sbírky olomouckého muzea lze dávat do souvislosti s postupující kolonizací Libavska až po zániku kláštera. V této souvislosti upozorníme také na formulaci v listině českého krále Václava I. pro nově založenou Velkou Střelnou, v níž se uvádí zmínka *„o nově nebo v budoucnu založených osadách"*.[48] Zároveň výše uvedený rozbor písemných pramenů naznačuje nárůst osídlení v době po vyřešení sporů o les Střelnou zlistiněnou roku 1274. Nedlouho poté na Libavsko přicházeli noví osadníci z německy mluvících zemí a ze Slezska.[49] Pokud je výše uvedené zařazení keramiky správné, pak bychom mohli tento materiál dávat do souvislosti právě s novou vlnou kolonizace v poslední čtvrtině 13. nebo na počátku 14. století. Tento výklad podporuje také jediný zlomek keramiky bílobéžové barvy s krupičkovitým povrchem, který se na střední Moravě začínal objevovat až v závěru 13. století.[50] Možnou živelnost celého kolonizačního procesu mohou indikovat také další polohy se zjištěnou keramikou u včelařské zahrady a v místní pískovně [obr. 4: 3, 4]. Připomenout můžeme ještě tvrz typu „motte" [obr. 4:5], která ležela při jihovýchodním okraji zaniklé obce Velká Střelná.[51] Avšak stanovit vznik a dobu existence této tvrze není možné bez patřičných nálezů.

Závěr

V archeologické podsbírce Vlastivědného muzea v Olomouci se podařilo dohledat kolekci keramiky z prostoru dnešního vojenského újezdu Libavá. Podle informací na vložených lístcích v krabici se zdá vysoce pravděpodobné, že jde o materiál získaný při výzkumu kláštera ve Velké Střelné, který provedl místní vlastivědný spolek v roce 1928. Na základě rozboru dochované hrnčiny je možné pouze jeden zlomek klást do doby kolem poloviny 13. století. Drtivou většinu keramických fragmentů můžeme zařadit do poslední čtvrtiny 13. až počátku 14. století, kdy probíhala kolonizace celého Libavska, a to jak v režii olomouckého biskupství, tak hradišťského kláštera. Prezentovaný soubor nálezů naznačuje, že okolí kláštera zkoumaného K. Schirmeisenem mohlo být osídleno sekundárně po jeho zániku během poslední čtvrtiny 13. až počátku 14. století. Význam prezentované hrnčiny spočívá také ve skutečnosti, že jde o jednu z mála kolekcí archeologických nálezů z Libavska, která se nám dochovala dodnes.[52]

Poznámky

1 K tomu Hrubý, F.: *Severní Morava v dějinách*. Brno 1947, s. 17–28. – Hosák, L.: Středověká kolonizace v oblasti Jeseníků. *Časopis Společnosti přátel starožitností*, roč. 63, 1955, č. 2, s. 65–78, zde s. 72–74, 76–77. – Bolina, P.: Pokus o modelové řešení některých problémů kolonizace a vzniku hradů v Nízkém Jeseníku. *Archaeologia historica*, roč. 27, 2002, s. 163–178, zde s. 164–166. – Glonek, J.: *Zaniklé obce Vojenského újezdu Libavá*. Ostrava 2007, s. 12–14. – Novák, J.: Les Velká Střelná a hranický újezd v raném a vrcholném středověku. In: Kováčik, P. – Janák, V. – Ščučka, J. (eds.):

Interdisciplinární výzkum krajiny na pomezí Moravy a Slezska. Opava – Ostrava – Olomouc 2020, s. 145–158, zde s. 149–152, obr. 111.

2 K tomu Rössner, F. E.: Das Odergebirgesmuseum. *Mitteilungsblatt des Heimat- und Familienkundlichen Vereins im Odergebirge*, 1932, č. 6, s. 49–51, č. 7, s. 53–55. – Musil, F.: Ještě jednou šlechtická sídla na Olomoucku. *Střední Morava*, roč. 3, 1997, č. 5, s. 54–57, zde s. 54–55.

3 Kouřil, P.: Soubor terakotových zdobených dlaždic z kláštera Panny Marie a sv. Jiří ve Střelné. In: Doleželová, E. – Meduna, P. (eds.): *Co můj kostel dnes má, nemůže kníže odníti. Věnováno Petru Sommerovi k životnímu jubileu*. Praha 2011, s. 145–152. – Dehnerová, H. – Šlézar, P.: Olejovice, zaniklá obec a klášter. In: Tomášek, M. a kol.: *100 zajímavých archeologických lokalit Moravy a Slezska*. Praha 2015, s. 88–91.

4 Nálezy jsou dnes zapsány v archeologické podsbírce Vlastivědného muzea v Olomouci pod přírůstkovým číslem 8/2019.

5 Např. Rössner, F. E. (pozn. 2), č. 7, s. 55–56. – Glonek, J. (pozn. 1), s. 239.

6 Skutil, J.: Předhistorické osídlování a nálezy z Hranicka a Lipenska. *Záhorská kronika*, roč. 15, 1933, č. 4, s. 97–126, zde s. 112, 114, 119. – Pavelčík, J.: Byly Oderské vrchy v pravěku skutečně neosídlené? *Oderské vrchy* VII, 1992, č. 1–2, s. 12–16, zde s. 13. – Krška, I.: Nálezy z doby neolitu a potštátská obecní kronika. *Sborník státního okresního archivu v Přerově 2002*, 2002, s. 5–7. – Wiltsch, K.: Švédská skála. *Archeologie Moravy a Slezska*, roč. 10, 2010, s. 217, obr. 2. – Janák, V. – Hořínková, A.: Pravěk. In: Kočí Dudková, V. – Lafková, H. (eds.): *Neznámé archeologické nálezy z Oderska*. Opava 2022, s. 11–30, zde s. 11–16, tab. 11, 21–61. – Schenk, Z.: Kozlov (k. ú. Kozlov u Velkého Újezdu, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů*, roč. 62, 2021, č. 1, s. 291.

7 Např. Čižmář, M. – Salaš, M.: Nové hradiště v Moravské bráně. *Archeologické rozhledy*, roč. 61, 2009, č. 1, s. 63–76.

8 Srov. Schirmeisen, K.: Reste der mittelalterlichen Strelna – Siedlung. *Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens*, roč. 41, 1939, s. 45–54. – Glonek, J. (pozn. 1), s. 12. – Kouřil, P. (pozn. 3), s. 145–147.

9 Dohnal, V.: Pozdně hradištní nálezy z Velkého Újezda (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů 1975*, 1977, s. 64–65, obr. 27. – Hlubek, L.: Hlubočky (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů*, roč. 62, 2021, č. 2, s. 227–228, obr. 65. – Hlubek, L.: Kolekce středověké keramiky získaná Rudolfem Míkem v Luboměři. *Vlastivědný sborník Novojičínska*, roč. 73, 2023, s. 28–36, zde s. 29, 35. – Hlubek, L. – Wiltsch, K.: Kolekce archeologických nálezů z intravilánu Spálova (okr. Nový Jičín). *Vlastivědný sborník Novojičínska*, roč. 74, 2024, v tisku.

10 Rössner, F. E. (pozn. 2), č. 6, s. 50–51, č. 7, s. 55–56.

11 Glonek, J. (pozn. 1), s. 270.

12 Wihoda, M.: Klášter Panny Marie a svatého Jiří ve Střelné. Pokus o návrat k jednou již spatřenému. In: Doleželová, E. – Meduna, P. (eds.): *Co můj kostel dnes má, nemůže kníže odníti. Věnováno Petru Sommerovi k životnímu jubileu*. Praha 2011, s. 138–144, zde s. 139–140.

13 Glonek, J. (pozn. 1), s. 14.

14 Tamtéž, s. 14. – Kuča, K.: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 8. díl. V–Ž. Praha 2011, s. 149. – Wihoda, M. (pozn. 12), s. 139.

15 Novák, J. (pozn. 1), s. 149–152, obr. 111.

16 Kuča, K.: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 3. díl. Kolí–Mi. Praha 2002, s. 849.

17 K tomu Glonek, J. (pozn. 1), s. 14.

18 Tamtéž, s. 15.

19 Tamtéž, s. 15. – Kuča, K. (pozn. 16), s. 851.

20 Srov. Hlava, M. – Kalábková, P. – Šlézar, P.: *Příběhy uničovské archeologie*. Uničov 2015, s. 51, obr. na str. 51. – Hlava, M.: *Archeolog a jeho sbírka. Josef Antonín Jíra a archeologické muzeum na Hanspaulce*. Praha 2020, s. 104–105.

21 Za pomoc s přeložením obou lístků děkuji touto cestou PhDr. Janu Štěpánovi, Ph.D. ze Zemského archivu v Opavě, pobočka Olomouc.

22 Srov. Rössner, F. E. (pozn. 2), č. 6, s. 49–51, č. 7, s. 53–55.

23 Schirmeisen, K. (pozn. 8), s. 45–54.

24 Tamtéž, s. 52–53, Abb. 1–6.

25 Například Nekuda, V.: Nálezy středověkých hrnčířských pecí na Moravě. *Časopis Moravského muzea*, roč. 48, 1963, s. 57–84, zde s. 63. – Nekuda, V. – Reichertová, K.: *Středověká keramika v Čechách a na Moravě*. Brno 1968, s. 12, 41, 60. – Zatloukal, R.: Archeologické doklady hrnčířství ve 13. až první polovině 16. století na Moravě a ve Slezsku. *Archeologia technica*, roč. 11, 2000, s. 60–74, zde s. 67–68. – Kouřil, P. (pozn. 3), s. 145–151.

26 Hoffmann, J.: *Gross Waltersdorf. Aus der Geschichte des Schieferdorfes im Odergebirge*. Oberkotzau 1964, s. 1–2.

27 Čapek, L. – Procházka, R. – Sedláčková, L. – Těsnohlídková, K.: Regionalizace keramiky – nástin hlavních výrobně-distribučních okruhů a jejich chronologie. In: Čapek, L. a kol. (eds.): *Vrcholně středověká keramika v českých zemích. Výroba – Regionalizace – Metody – Interpretace*. Plzeň 2022, s. 71–169, zde s. 154–156.

28 Srov. Schirmeisen, K. (pozn. 8), s. 49–50, Abb. 1: 4, 5, 7, 8, 17, 19.

29 Srov. Goš, V.: Slovanská keramika 10.–13. století na severní Moravě. *Vlastivědný věstník moravský*, roč. 29, 1977, č. 3, s. 291–303, zde s. 292–293. – Šlézar, P. – Faltýnek, K.: Románský kostel sv. Prokopa v Lošticích. Příspěvek k počátkům moravské šlechty. *Přehled výzkumů*, roč. 60, 2019, č. 2, s. 161–198, zde s. 186–189.

30 Schirmeisen, K. (pozn. 8), s. 49, Abb. 3: 6. – Kouřil, P. (pozn. 3), s. 151.

31 Srov. Schirmeisen, K. (pozn. 8), s. 49–50, Abb. 1: 6, 15, 23, 24.

32 Šlézar, P. – Novák, J. – Faltýnek, K.: Podoba, funkce a provoz městských parcel v době lokace města Litovle na příkladu archeologického výzkumu na náměstí Přemysla Otakara čp. 777 v Litovli. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, č. 324, 2022, s. 19–43, zde s. 29.

33 Srov. Schirmeisen, K.: (pozn. 8), s. 50, Abb. 1: 14.

34 Goš, V. – Karel, J.: Slovanské a středověké zásobnice severní Moravy. *Archeologické rozhledy*, roč. 31, 1979, č. 2, s. 163–175, zde s. 166, 168–169.

35 Brůnová, K.: Hrad Hluboký, k. ú. Město Libavá, okr. Olomouc. *Vlastivědný věstník moravský*, roč. 56, 2004, č. 1, s. 45–54, zde s. 50, obr. 13:1, 2.

36 Schenk, Z. – Mikulík, J.: Archeologické objevy v Lipníku nad Bečvou. In: *Lipník nad Bečvou, naše město 2016*. Lipník nad Bečvou 2016, s. 6–31, zde s. 11, obr. na str. 14.

37 Michna, P.: Dvě sídlištní stavby z počátků lokačního Uničova. (Příspěvek do diskuze k otázce zemnic ve městech a vesnicích 13. století). *Vlastivědný věstník moravský*, roč. 32, 1980, č. 2, s. 161–186, zde s. 165–169. – Bláha, J.: *Archeologický průzkum v Olomouci. Staveniště obchodního domu Prior, objekty 5/78, 59/79 a 68/79 (Keramika)*, sešit 2. Olomouc 1987. – Šlézar, P.: Archeologický výzkum v suterénu budovy Městského klubu v Litovli. *Vlastivědný věstník moravský*, roč. 60, 2008, č. 2, s. 167–183, zde s. 176–178. – Šlézar, P. – Novák, J. – Faltýnek, K. (pozn. 32), s. 19–43, zde s. 25–34.

38 Šlézar, P. – Faltýnek, K. (pozn. 29), s. 161–198, zde s. 189. – Horn, V. – Novák, J.: Zázemí královského města Uničova. Osídlení a církevní architektura. *Archaeologica Olomucensia* VII, Olomouc 2023, s. 37–41, tab. 3, 4.

39 Hlubek, L. – Wiltsch, K.: Kolekce archeologických nálezů z intravilánu Spálova (okr. Nový Jičín). *Vlastivědný sborník Novojičínska*, roč. 74, v tisku.

40 Srov. Čapek, L. – Procházka, R. – Sedláčková, L. – Těsnohlídková, K. (pozn. 27), s. 71–169, zde s. 155–156.

41 Šlézar, P. – Novák, J. – Faltýnek, K. (pozn. 32), s. 29.

42 Např. Wihoda, M. (pozn. 12), s. 139, 141.

43 Schirmeisen, K. (pozn. 8), s. 50, Abb. 1.

44 Srov. Kouřil, P. (pozn. 3), s. 145.

45 Srov. Schirmeisen, K. (pozn. 8), s. 50, Abb. 1: 4, 5, 7, 8, 17, 19; 2: 6. – Kouřil, P. (pozn. 3), s. 147–151, obr. na str. 148, 150.

46 Schirmeisen, K. (pozn. 8), s. 50, Abb. 1: 6, 14, 15, 23, 24.

47 Rössner, F. E.: Die Ausgrabungen bei Oelstadtl. *Mitteilungsblatt des Heimat- und Familienkundlichen Vereins im Odergebirge*, 1932, s. 7–10, zde s. 10.

48 Např. Wihoda, M. (pozn. 12), s. 139.

49 K tomu Glonek, J. (pozn. 1), s. 14–16.

50 Srov. Čapek, L. – Procházka, R. – Sedláčková, L. – Těsnohlídková, K. (pozn. 27), s. 156. – Šlézar, P. – Novák, J. – Faltýnek, K. (pozn. 32), s. 29, obr. 11:9–10.

51 Například Štěpán, J.: Panská sídla ve Velké Střelné. *Olomoucký archivní sborník*, roč. 18, 2020, s. 57–69, zde s. 58–59.

52 Na základě zde prezentovaného materiálu je možné očekávat v archeologické podsbírce Vlastivědného muzea v Olomouci objevy dalšího materiálu z původní sbírky muzea ve Velké Střelné. Avšak jeho ztotožnění bude závislé na tom, jak byl v minulosti evidován a zda jsou popisné lístky stále u daného předmětu i po opakovaném stěhování celé podsbírky. Zároveň je třeba zdůraznit, že osudy menších „německých" muzeí v oblasti Nízkého Jeseníku a jejich sbírkových předmětů představují jen málo objasněnou kapitolu z dějin muzejnictví na střední a severní Moravě. K tomu Gabrhelíková, K.: Muzeum hlavního města Olomouce v letech 1945–1951. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, č. 304, 2012, 64–84, zde s. 72.

Summary

The Collection of the Medieval Pottery from the Surroundings of the Monastery in Velká Střelná (dist. Olomouc)

Lukáš Hlubek

A box of pottery from the territory of today's military district of Libavá was found in the archaeological subcollection of the Regional Museum in Olomouc [Fig. 1]. The information written on the cards [Fig. 2] allows that it is the material obtained during the research of the monastery at Velká Střelná [Fig. 3: 1], carried out by the local history society in 1928. This area was examined by the owner of the estate A. Zinek in 1926 and subsequently in 1938, when the research was realised by K. Schirmeisen. He succeeded in uncovering an orthogonal building measuring 7.8 × 7.5 m and five graves [Fig. 4: 1]. Slightly aside, an oven for brick and tile production [Fig. 4: 2] was explored. However, the majority of the finds obtained was lost during the following years.

The rediscovered material comprises 56 pottery fragments. Fifty five fragments were fired and turned brown up to grey-black and their dough contains graphite [Fig. 5; 6: 1–9, 11; 7]. Only one fragment significantly differs from this group of earthenware – its colour is white and its surface harsh after firing [Fig. 6:10]. The vessel rims are only ledge what dates them back to the second half of the 13th century up to the beginning of the 14th century. On the contrary, the fragment of whitish pottery is common in the central Moravia during the 14th century; nevertheless, its first occurrence is recorded at the end of the 13th century. On the basis of the presented pottery, it is necessary to consider a two-phase settlement in the surroundings of the monastery at Velká Střelná while the earlier phase is represented by the period of the monastery existence and the later period is proved by the above-presented pottery from the second half of the 13th century up to the beginning of the 14th century.

ZPRÁVY VLASTIVĚDNÉHO MUZEA V OLOMOUCI
č. 328: 87–99, 2024

Výtvarná díla německého malíře Julia Muhra (1819–1865) spjatá s Olomoucí*

Martina Potůčková

Abstract

Visual Art Works by German Painter Julius Muhr (1819–1865), Connected with Olomouc

The article discusses art works by Julius Muhr, connected with Olomouc, the large format painting *The Preparatory Meeting for the Beatification of Jan Sarkander in Sistine Chapel* from 1853–1855, the beatification painting *St. Jan Sarkander in prayer* from 1856 and the lithograph with the portrait of the canon of Olomouc Metropolitan Chapter Eduard knight von Unkhrechtsberg from 1854, which was created by lithographer Josef Bauer after the painter's master.

Keywords: painter Julius Muhr, 1850s, painting, engraving, Olomouc, Rome, Robert Richard Engelbert Maria Lichnowski, Friedrich Cardinal von Fürstenberg, Pope Pius IX

Příprava výstavy *Olomoucká obrazárna IV. Evropské malířství 19. století z olomouckých sbírek* a jejího katalogu (2016)[1] byla nejen příležitostí pro adekvátní zpracování celého souboru obrazů z 19. století ze sbírek Arcibiskupství olomouckého a z kolekce starého umění Muzea umění Olomouc, přinesla současně mnoho objevů a nových zjištění. Na světlo se tehdy dostaly i dva polozapomenuté obrazy německého malíře Julia Muhra ze sbírek Arcibiskupství olomouckého – *Přípravná schůze k beatifikaci Jana Sarkandera v Sixtinské kapli* a *Sv. Jan Sarkander při modlitbě*. Pozdější výstava *Jan a Jan. Legendy Jana Nepomuckého a Jana Sarkandera ve výtvarném umění*, konaná v Muzeu umění Olomouc – Arcidiecézním muzeu Olomouc na přelomu let 2023 a 2024, poskytla možnost veřejnosti představit obě díla po jejich restaurování. Tento příspěvek je rozšířenou verzí katalogových hesel o těchto Muhrových pracích, uveřejněných v doprovodné publikaci ke druhé zmíněné výstavě,[2] navíc pojednává o méně známé grafice s portrétem kanovníka olomoucké metropolitní kapituly Eduarda rytíře von Unkhrechtsberg, provedené podle umělcovy předlohy.

Julius Muhr (21. 6. 1819 Pless – 9. 2. 1865 Mnichov) pocházel z maďarské židovské rodiny, která se usadila v polovině 18. století v Berlíně. Jeho otec Abraham byl soukromým učitelem v Lotyšsku a Haliči, strýc Joseph byl předsedou židovské obce v Berlíně. Julius se narodil v roce 1819 v hornoslezském městě Pless (dnes Pszczyna, česky Pština),[3] kde byla usazená rodina jeho matky Helene (rozené Chajjah). Už ve třinácti letech nastoupil

na berlínskou Královskou akademii. Tam získal základní malířské vzdělání. V roce 1838 pokračoval ve studiích na Akademii v Mnichově. Při studiu si přivydělával drobnými pracemi, především portréty a žánrovými obrazy. Stal se asistentem malíře Wilhelma von Kaulbach a v letech 1847–1854 spolupracoval s Michaelem Echterem na provedení nástěnných maleb podle Kaulbachových předloh v budově berlínského Nového muzea. V letech 1852–1857 působil během zimních sezón v Římě. V roce 1858 ještě jednou navštívil Berlín, o rok později se přestěhoval do Mnichova, kde se natrvalo usadil. V roce 1860 konvertoval ke křesťanství a krátce byl ženat s protestantkou Mathilde von Colombe. Maloval především žánrové a náboženské výjevy, portréty a krajiny.[4]

Jako prvnímu z Muhrových olomouckých děl se tento článek věnuje v malířově době velmi oceňovanému obrazu, dnes nazývanému *Přípravná schůze k beatifikaci Jana Sarkandera v Sixtinské kapli* [obr. na třetí straně obálky],[5] ale původně nejčastěji označovanému jako *Kázání v Sixtinské kapli* (*Predigt in der Sixtinischen Kapelle*).[6] Autor jej maloval v letech1853–1855 pro kanovníka olomoucké metropolitní kapituly,[7] tajného komořího papeže Pia IX. a pozdějšího olomouckého kapitulního děkana Roberta Richarda Engelberta Marii hraběte Lichnovského (1822–1879), který byl na konci roku 1853 za své zásluhy jmenován papežským domácím prelátem.[8] Uměnímilovný Lichnovský[9] obraz objednal v Římě zřejmě na přelomu let 1852 a 1853 společně se svým přítelem Gustavem Adolfem zu Hohenlohe-Schillingsfürst (1823–1896), taktéž papežským prelátem a pozdějším kardinálem, který významně pomohl Lichnovskému s budováním kariéry v Římě.[10] Jeho bratr Viktor zu Hohenlohe-Schillingsfürst, vévoda z Ratiboře, sídlící na zámku v Rudách u Rybnika, byl sousedem a přítelem Lichnovských. Robert Lichnovský měl stejně jako Muhr slezské kořeny. Pocházel z velmi starého slezského šlechtického rodu, který v té době spravoval panství Hradec nad Moravicí, Chuchelná, Křižanovice (Krzanowice) a Hrabůvka (Grabówka). Nedaleké panství Pština, rodiště Julia Muhra, zdědil v roce 1847 Hans Heinrich X. Hochberg-Pless (1806–1855). Jiří Jung upozornil na vliv Hanse Heinricha XI. knížete Hochberg-Pless (1833–1907), jenž měl na Karla Marii Lichnovského, Robertova bratra, v souvislosti s inspirací a volbou typů uměleckých děl pořízených k výzdobě interiérů sídel a či dokonce s výběrem konkrétních umělců.[11] Tento vliv má možná hlubší kořeny. Na Julia Muhra a jeho portrétní schopnosti mohl dostat Robert Lichnovský doporučení právě od rodiny Hochberg-Pless.[12]

Výtvarně je malba pojata v duchu historického realismu, odpovídá stylu mnichovské pozdně romantické školy. Julius Muhr tehdy pobýval v Římě, kde se věnoval především portrétní a historické malbě. Byl členem *Deutsche Künstler-Verein im Rom*. Podnítil také Lichnovského ke vstupu do tohoto římského spolku německých výtvarných umělců v únoru roku 1856.[13] Už v roce 1853 právě započatou malbu zmínili malířův přítel Paul Heyse, který si ji společně s dalšími umělcovými pracemi prohlédl 9. ledna v římském Palazzo Venezia,[14] či časopis *Deutsches Kunstblatt*.[15] Po jejím dokončení o ní informoval roku 1856 časopis *Wiener Theaterzeitung*[16] a o něco později v roce 1865 Franz Trautmann v nekrologu věnovaném Juliu Muhrovi.[17] Brzy po svém dokončení byl obraz monumentálních rozměrů vystaven v květnu roku 1856 na 70. výstavě Rakouského uměleckého spolku (*Österreichischer Kunstverein*) ve Vídni.[18] Poté, nejdříve asi až v roce 1868, kdy byl Lichnovský zvolen kapitulním děkanem v Olomouci, se stal součástí obrazové sbírky zdejšího kapitulního děkanství, v jehož inventáři z roku 1941 je uveden.[19] Zřejmě po komunistickém zestátnění kapitulního děkanství byl společně s dalšími obrazy přemístěn do olomoucké arcibiskupské rezidence, kde v současnosti zaujímá významné místo na hlavním schodišti.

Obraz vznikl v souvislosti se završením procesu beatifikace Jana Sarkandera a byl dokončován v době, kdy se v Římě 11. září roku 1855 uskutečnila přípravná beatifikační schůze (*congregatio praeparatoria*). Zobrazená událost působí jako stylizovaná divadelní scéna, v níž je zachyceno na devadesát postav. V Sixtinské kapli je shromážděno početné kolegium kardinálů a prelátů v čele s papežem Piem IX. (pontifikát 1846–1881) trůnícím pod baldachýnem [obr. 1: 1]. Kardinálové, preláti a dokonce i papež seděli Muhrovi postupně modelem,[20] takže mnohé z nich je možné identifikovat. Zraky velké části zde přítomných směřují k postavě dominikánského řeholníka v pravé části scény, zjednávajícího si gestem zdvižené pravé ruky pozornost [obr. 2: 2]. Jde nepochybně o důležitého aktéra, promotora víry (*Promotor fidei*). Tento úřad zastával od roku 1840 až do své smrti Andrea Maria Frattini.[21] Představoval své připomínky a předkládal důvody proti zamýšlenému prohlášení Jana Sarkandera za blahoslaveného. Na něj pak mohl reagovat postulátor. Promotor byl vždy vyslyšen, když pokládal jakoukoli důležitou otázku ve věci beatifikace. Jeho funkce, lidově nazývaná *ďáblův advokát*, byla zárukou, že rozhodnutí blahořečit *služebníka Božího* bude provedeno rozvážně. Ve tváři dalšího dominikána, který sedí pod oltářem a v ruce drží listinu, rozpoznáváme rysy generálního vikáře dominikánského řádu Alexandra Vincenta Jandela (1810–1872). Patřil mezi nejuznávanější duchovní osobnosti své doby [obr. 3: 3].[22] Poslední ze zobrazených dominikánů – nacházející se v pravé části popředí výjevu – je pravděpodobně Domenico Buttaoni della Tolfa (1775–1859), jenž tehdy zastával funkci mistra posvátného apoštolského paláce (*Magister Sacri Palatii Apostolici*, dnes teolog papežského domu), která už od dob sv. Dominika vždy přináležela dominikánům [obr. 2: 4]. Radil papeži v záležitostech spojených s teologií. K jeho povinnostem patřilo také udílení svolení k vydání knih v Římě. K Buttaonimu se obrací kapucínský řeholník. Jde nejspíše o Lorenza Signaniho da Brisighella (1804–1863), kterému v letech 1847–1855 náležel úřad papežského kazatele (*Predicatore Apostolico*), jenž byl od poloviny 18. století tradičně svěřován kapucínům [obr. 2: 5].

Třetí ze sedících mužů v řadě, na jejímž začátku stojí už zmíněný Frattini, je zřejmě Francesco Liverani (1823–1894), kanovník lateránské baziliky v Římě [obr. 2: 6]. Odpovídají tomu jeho portrétní rysy i chórový oděv kanovníků papežských bazilik (rocheta s mantelletteou). Arcibiskup Friedrich Fürstenberg jmenoval roku 1855 Liveraniho novým postulátorem v kauze Jana Sarkandera.[23] Této role se zhostil velmi svědomitě, shromáždil podklady pro beatifikaci, napsal knihu o životě a utrpení Jana Sarkandera[24] a pečlivě se staral o dokončení celého procesu. Před Liveranim sedí mezi kardinály na lavici potažené orientálními koberci papežský státní sekretář, kardinál Giacomo Antonelli (1806–1876), který měl na starosti organizaci beatifikační slavnosti Jana Sarkandera, konané 6. května 1860 ve vatikánské bazilice sv. Petra [obr. 2: 7]. Po Antonelliho levici rozeznáváme snad kardinála Lodovica Altieriho (1805–1867) [obr. 2: 8], dále pak podle výrazných portrétních rysů zcela určitě vicekancléře svaté církve římské, předsedu vlády papežského státu (1850–1853) a prezidenta státní rady pro finanční záležitosti (1853–1859), kardinála Domenica Savelliho (1792–1864) [obr. 2: 9], na konci této řady pak pravděpodobně kardinála Gaetana Baluffiho (1788–1866) [obr. 2: 10].

Nechybí tu ani postava objednavatele obrazu, který se zaujetím pohlíží na promotora víry Frattiniho, hlásícího se o slovo. Lichnovský sedí uvolněně a sebejistě mezi preláty na druhém stupni pod oltářem, vlevo od kněze, jenž má hlavu složenou v rukou [obr. 3: 11].[25] Po jeho pravici vedle něho sedí a jemně se k němu naklání arcibiskup v Mnichově a Freisingu, Karl-August von Reisach (1800–1869) [obr. 3: 12]. O pár schůdků nad mnichovským

arcibiskupem hned pod oltářem nacházíme ve fialovém pluviálu nejspíše také olomouckého arcibiskupa Friedricha Fürstenberga (arcibiskupem 1853–1892) [obr. 3: 13] a vlevo od něj – přímo za Jandelem – už zmíněného Gustava Adolfa zu Hohenlohe-Schillingsfürst [obr. 3: 14]. Opodál mezi preláty sedícími na schodech přímo před papežem – ob dva preláty po Jandelově pravici – rozpoznáváme vídeňského arcibiskupa Josepha Othmara von Rauscher (1797–1875) [obr. 3: 15].

Po papežově levici spatřujeme v bílé rochetě, v oděvu náležejícímu apoštolskému protonotáři, snad kardinála Prospera Cateriniho (1795–1881) [obr. 1: 16] a jako druhý po papežově pravici pak stojí Domenico Orsini (1790–1874), hlavní asistent papežského stolce (*Principe assistente al Soglio pontificio*), což byl dědičný titul udělovaný dvěma proslulým římským aristokratickým rodinám, Orsiniům a Colonnům [obr. 1: 17]. Patřil k nejprestižnějším z laických titulů na papežském dvoře, tedy k pěti tajným komořím s mečem a pláštěm (*Camerieri segreti di spada e cappa partecipanti*). Tehdy se o něj dělili Domenico Orsini a Giovanni Andrea I. Colonna. Při významných událostech zaujímal vždy jeden z nich místo poblíž papežského trůnu. Poskytovali své služby prefektovi papežského paláce. K jejich povinnostem patřilo plnit roli oficiálního hostitele na papežském dvoře během nejslavnostnějších státních obřadů a spolupracovat na bezproblémovém zajištění služeb pro papežský dům. Po Orsiniho pravici sedí nejspíš kardinál Vincenzo Macchi (1770–1860), který tehdy zastával různé vysoké posty v římské kurii [obr. 1: 18], a ob dalšího kardinála se zavřenýma očima pak papežův generální vikář pro město Řím a prefekt Posvátné kongregace obřadů, kardinál Constantino Patrizi (1798–1876), jenž v roce 1855 vydal nová beatifikační akta v kauze Jana Sarkandera [obr. 1: 19].

V popředí výjevu vynikají pestré uniformy členů jízdní a švýcarské gardy [obr. 4: 20] a červená pláštěnka dveřníka [obr. 4: 21]. Další dveřníci zvaní *bussolanti* sedí na zemi před promotorem víry [obr. 2: 22]. V pravém dolním rohu na vše dohlíží hlavní ubytovatel posvátného apoštolského paláce (*Foriere Maggiore dei Sacri Palazzi Apostolici*) v černém renesančním oděvu s bílým okružím [obr. 2: 23]. Na krku má na červené stuze zavěšen Nejvyšší řád Kristův a na zlatém řetězu přívěsek v podobě papežských insignií (s tiárou a dvěma zkříženými svatopetrskými klíči), u pasu meč. K jeho povinnostem patřil dohled nad zařízením apoštolského paláce včetně přenosného papežského trůnu, který vpravo vepředu osobně doprovázel při významných ceremoniích. Byla to jedna z nejvyšších dědičných laických funkcí na papežském dvoře, která byla obsazovaná představiteli římské aristokracie. V 19. století ji zastávali markýzové z rodu Sacchetti, zpodobněn by zde proto měl být Girolamo Sacchetti, pátý markýz di Castelromano (1804–1864). Po levici velitele švýcarské gardy Franze Xavera Leopolda Meyera von Schauensee (1803–1860) stojí žezlonoš se stříbrným žezlem, symbolem papežské autority [obr. 4: 24]. K snadno identifikovatelným postavám patří rovněž papežův zpovědník Giusto Recanati (1789–1861), z profilu zobrazený jediný kardinál s plnovousem, který sedí v řadě otočené zády k pozorovateli [obr. 1: 25].

Postavami zaplněný obraz poskytl příležitost, aby se tu zvěčnil i sám autor,[26] pro něhož tato práce patřila k nejprestižnějším zakázkám.[27] Nacházíme jej v řadě za dominikánem Frattinim [obr. 2: 26]. Jeho tvář s knírkem a bradkou vyhlíží nenápadně z nejzazšího koutu, ale zároveň jako jediná sebevědomě přímo směrem k divákovi. Na druhém konci Frattiniho řady účastníků jednání by mohl být vyobrazen olomoucký kněz a papežský prelát Gustav hrabě Belrupt-Tissac (1818–1895), který se velkou měrou zasloužil o blahořečení Jana Sarkandera jako předseda beatifikačního výboru a jako aktivní účastník římského procesu [obr. 2: 27].

Obraz je dokladem snah o úspěšné završení Sarkanderova blahořečení, které mají své kořeny už v počátku 18. století. Roku 1715 požádal olomoucký biskup Wolfgang Hanibal Schrattenbach římskou kongregaci obřadů o zahájení beatifikace. V jeho stopách pokračoval Ferdinand Julius Troyer, avšak jeho skon a následně i smrt papeže Benedikta XIV. na dlouho proces přerušila. Teprve na podnět císaře Františka I. začal v této věci jednat jeho bratr, olomoucký arcibiskup arcivévoda Rudolf Jan. Po arcivévodově smrti na tuto práci navázali jeho nástupci Ferdinand Maria Chotek a Maxmilián Josef Sommerau-Beckh, ale až na základě snah Friedricha Fürstenberga se podařilo proces zdárně dokončit. Papež Pius IX. prohlásil 11. září v roce 1859 – tedy na den přesně po čtyřech letech od přípravné beatifikační schůze – Jana Sarkandera blahoslaveným.[28]

Další Muhrovo, tentokrát drobné, dílo, které souvisí s olomouckým prostředím, ale doposud nebylo přiřazeno k umělcově tvorbě, pochází z roku 1854 [obr. 5]. Tehdy vytvořil Joseph Anton Bauer (1820–1904), původem mnichovský litograf usazený ve Vídni, podle malířovy předlohy litografii s portrétem pozoruhodné osobnosti, kanovníka olomoucké metropolitní kapituly Eduarda rytíře von Unkhrechtsberg (1797–1870).[29] Nesídelním kanovníkem v Olomouci byl jmenován v roce 1837. Čtvrt století byl Unkhrechtsberg poradcem Ředitelství kapitulních statků. V letech 1837–1843 působil jako představený olomouckého Arcibiskupského kněžského semináře, kde po absolvování vídeňské Rytířské akademie Marie Terezie studoval v letech 1840–1841 i Lichnovský. Unkhrechtsberg patřil k okruhu Lichnovského přátel z Olomouce, kteří jej navštěvovali na jeho zámku v Hradci nad Moravicí a účastnili se tam vyhlášených sportovních střeleckých soutěží. V době, kdy se stal představeným semináře, se začal zajímat hlavně o matematiku a astronomii, ale i o další přírodní vědy. Dokonce zřídil v arcibiskupském semináři v roce 1841 hvězdárnu, která byla později v roce 1849 přenesena do zahrady rezidence na Křížkovského ulici č. 6. V roce 1843 byl zvolen za probošta u sv. Mořice v Olomouci, jímž zůstal až do roku 1867, než odešel do kláštera redemptoristů v Lubně.[30]

Julius Muhr obdržel za svého římského pobytu také zakázku namalovat beatifikační obraz Jana Sarkandera [obr. 6],[31] a to od výše zmíněného kardinála a papežského státního sekretáře Giacoma Antonelliho, který celou slavnost blahořečení ve vatikánské bazilice sv. Petra organizoval. Malíř vytvořil nový typ sarkanderovské ikonografie, který vyzdvihuje světcovu příkladnou zbožnost. Navázal přitom volně na tradiční devocionální zobrazení Jana Sarkandera, které patřilo vedle narativních scén mučení k nejběžnějšímu způsobu zpodobování tohoto světce.[32] Zachytil zde polopostavu mučedníka usazeného v křesle za stolem, na němž je položena palmová ratolest a rozevřený breviář. Jan se modlí podle breviáře a vzhlíží přitom zbožně nahoru k nebi, z něhož na světce přes ukřižovaného Krista na kříži dopadá nadpozemské světlo.

Podle Theodora Mundta stál malíři modelem propuštěný otrok, který vynikal a budil respekt svým vzhledem.[33] Měl velmi výrazný obličej a chování světce. Přezdívku „Svatý" dostal v době, kdy pracoval na galejích v Abruzzu. Tohoto obávaného, ale k portrétování velmi vhodného muže poslal Antonelli do malířova ateliéru. Muhrovi se údajně podařilo vytvořit mistrovské zpodobnění zbožného Sarkandera, i když se svého modelu občas i bál. Obraz byl nejprve umístěn v lateránské bazilice sv. Jana o svátku Nanebevzetí Panny Marie, tedy 15. srpna 1859, kde byl požehnán. Sehrál tak podobnou roli jako další obrazy během slavnosti prohlášení Jana Sarkandera za blahoslaveného konané 6. května 1860 ve vatikánské bazilice. Podle Matěje Procházky[34] byl tehdy před bazilikou sv. Petra vystaven obraz znázorňující apoteózu Jana Sarkandera, v předsíni baziliky pak scéna mučení tohoto

světce[35] a nad oltářem sv. Petra byla postavena podobizna Jana Sarkandera oděného v červeném mešním rouchu a vynášeného anděly do nebe.

Během olomouckých beatifikačních oslav započatých v sobotu 22. září roku 1860 byl v katedrále sv. Václava vystaven zřejmě právě Muhrův portrét modlícího se světce. Můžeme to předpokládat i na základě Procházkovy zmínky, že jako beatifikační obraz *„podobně kresleny a ryty jsou: obrazy do obchodu dané jakož i dřevořezné s připojenými modlitbami."*[36] Muhrův obraz se tedy stal brzy po svém dokončení vzorem následovaným místními umělci. Podle jeho kompozice vytvořil František Bzirský v roce 1859 obraz pro boční oltář v kostele sv. Michala v Olomouci a Jan Kautnezer v následujícím roce obraz pro boční oltář v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Holešově. Použití této kompozice se uplatnilo také v mnoha grafických dílech, k nimž patří i frontispisy knih Francesca Liveraniho,[37] který jakožto postulátor shromažďoval podklady pro Sarkanderovo blahořečení.

U příležitosti svatořečení Jana Sarkandera a Zdislavy z Lemberka byla v roce 1995 v kryptě olomouckého dómu sv. Václava uspořádána výstava uměleckých děl vztahujících se k oběma novým světcům. Vystaven zde byl i Muhrův obraz Jana Sarkandera při modlitbě, který se až donedávna nacházel v depozitáři olomoucké katedrály. Dnes je opět součástí obrazové sbírky zdejší arcibiskupské rezidence, zdobí její Andělský sál.

Poznámky

* Příspěvek byl zpracován v rámci programu NAKI III projektu Friedrich kardinál von Fürstenberg. Poslední aristokrat na stolci olomouckých arcibiskupů (DH23P03OVV015), který finančně podpořilo Ministerstvo kultury ČR.

1 Mžyková, M. – Potůčková, M. (eds.): *Olomoucká obrazárna IV. Evropské malířství 19. století z olomouckých sbírek*. Olomouc 2016.

2 Mlčák, L. (ed.): *Jan a Jan. Jan Nepomucký a Jan Sarkander*. Olomouc (v tiskové přípravě).

3 Po první slezské válce v roce 1742 náleželo Pštinsko spolu s většinou Slezska k Prusku.

4 Holland, H.: Muhr: Julius. In: Von Liliencron, R. – von Wegele, F. X. – Bettelhein, A. a kol.: *Allgemeine Deutsche Biographie*, XXII. Leipzig 1885, s. 484–485.

5 Olej, plátno, 235 × 176 cm, značeno a datováno vlevo dole: *Julius Muhr. Rom. 1855*, Arcibiskupství olomoucké, inv. č. II.3C1-1290.

6 (B. N.), Vz. Rom. *Deutsches Kunstblatt*, 1853, č. 25, 18. 6., s. 220. – Aus der Kunstwelt. *Wiener Theaterzeitung*, roč. 50, 1856, č. 74, 30. 3., s. 295; *Ausstellung des Österreichischen Kunst-Vereins*, Mai 1856, č. 47, s. 70. – Trautmann, F.: Julius Muhr, Historienmaler. Nekrolog. *Morgenblatt zur Bayerischen Zeitung*, 1865, č. 54, 23. 2., s. 181–182. – Holland, H. (pozn. 4), s. 484. – Heyse, P.: *Jugenderinnerungen und Bekenntnisse*. Berlin 1900, s. 135. – Seemann, D.: *Julius Muhr, 1819–1865. Ein Lebensbild*. Itzehoe 1982, fol. 10, 11, 13 (*Messe in der Sixtina*), 49, 53. – MP [Martina Potůčková]: heslo Julius Muhr, Přípravná schůze k beatifikaci Jana Sarkandera. In: Mžyková, M. – Potůčková, M. (eds.): *Olomoucká obrazárna IV. Evropské malířství 19. století z olomouckých sbírek*. Olomouc 2016, s. 209–212, č. kat. 149.

7 V roce 1848 byl jmenován nesídelním a v roce 1862 pak sídelním kanovníkem.

8 Rodinnému zázemí a církevní kariéře tohoto aristokrata se podrobně věnovala Jaromíra Knapíková ve svém článku Děkan olomoucké metropolitní kapituly Robert hrabě Lichnovský. *Střední Morava. Vlastivědná revue*, roč. 7, 2001, č. 12, s. 4–16.

9 Známe jej zejména jako iniciátora velkých stavebních úprav olomouckého kapitulního děkanství (především Erbovního sálu či kaple sv. Barbory). Viz Mlčák, L.: Erbovní sál na olomouckém kapitulním děkanství. *Střední Morava. Vlastivědná revue*, roč. 10, 2004, č. 19, s. 4–26. – Mlčák, L.: Erbovní sál na olomouckém kapitulním děkanství. Pokračování. *Střední Morava. Vlastivědná revue*, roč. 11,

2005, č. 20, s. 4–25. – Mlčák, L.: Kaple sv. Barbory na olomouckém kapitulním děkanství. *Střední Morava. Vlastivědná revue*, roč. 14, 2008, č. 26, s. 4–14. – Lichnovský se zajímal o historii, heraldiku a numismatiku. Byl potomkem majitele panství Hradec nad Moravicí, Eduarda Lichnovského, autora osmisvazkových *Dějin rodu Habsburků*. Na jeho primici v kostele v Hradci nad Moravicí přijel z Jánského Vrchu vratislavský arcibiskup Melchior von Diepenbrock a za varhany usedl největší klavírní virtuóz 19. století Ferenc Liszt, s nímž se přátelil Robertův bratr Felix. Provedl cenný soupis kroměřížské sbírky mincí a medailí olomouckých biskupů a arcibiskupů, vydaný tiskem. Byl znám svými zálibami v gurmánství, lovu a šermu, sběratelství mincí, mramorů, drahých kamenů a uměleckých předmětů. Kromě lovu se věnoval zahradě a parku ve svém rodovém sídle v Hradci nad Moravicí až do roku 1857, kdy zámek přenechal svému bratru Karlovi Marii Lichnovskému.

10 Podrobněji Knapíková, J. (pozn. 8), s. 7.

11 Jung, J.: *Lichnovští z Voštic a jejich sběratelské a stavební aktivity v letech 1848–1928*. Ostrava 2017, s. 92.

12 Z této doby se na zámku v Pštině dochoval Muhrův *Portrét Johanna Georga Gottsmanna*, 1850, olej, plátno, 87×73,5 cm, Muzeum zamkowe w Pszczynie, inv. č. MP/S/1399, https://zamek-pszczyna.pl/portret-johanna-georga-gottsmanna/, vyhledáno 30. 5. 2024. Jde pravděpodobně o kopii staršího portrétu zdejšího knížecího komisaře a významného filantropa.

13 Dokládá to dochovaný členský lístek římského spolku německých výtvarných umělců. Viz Zemský archiv Opava – pobočka Olomouc, fond Robert Lichnovský, karton č. 2, inv. č. 55.

14 Seemann, D. (pozn. 6), fol. 10–11.

15 (B. N.) (pozn. 6).

16 Aus der Kunstwelt (pozn. 6).

17 Trautmann, F. (pozn. 6).

18 *Ausstellung des Österreichischen Kunst-Vereins* (pozn. 6).

19 Zemský archiv Opava – pobočka Olomouc, fond ÚŘAS Kroměříž, karton č. 3334, inv. č. 23879, sign. SŘ-M-10, nefol., soupis (1. pokračování) inventáře [olomouckého] kapitulního děkanství u příležitosti nastěhování bohoslovců 25. ledna 1941, č. 43, obraz koncilu vatikánského.

20 Heyse, P.: *Jugenderinnerungen und Bekenntnisse*. Hannover 1868 (1. vydání). Dostupné online: https://www.projekt-gutenberg.org/heyse/heysebio/hey04b.html, vyhledáno 8. 3. 2023. – Seemann, D. (pozn. 6), fol. 11.

21 V době po dokončení *Přípravné schůze k beatifikaci Jana Sarkandera v Sixtinské kapli* namaloval Julius Muhr v Římě obraz, dnes nazývaný *Meditující benediktinský* (sic!) *mnich* (1856, olej, plátno, 62×49,5 cm, Berlín, Alte Nationalgalerie, inv. č. W.S. 57), třebaže zobrazený mnich je oděn do dominikánského hábitu. Na základě shodné fyziognomie můžeme vyslovit domněnku, že malíř využil starších portrétních skic a opět zde zachytil výraznou podobu promotora víry, dominikána A. M. Frattiniho.

22 V roce 1855 se stal generálem svého řádu. Společně s Jean-Baptistem Henri-Dominiquem Lacordairem se zasloužil o obnovu dominikánského řádu v rodné Francii.

23 Tenora, J. – Foltynovský, J.: *Blahoslavený Jan Sarkander. Jeho doba, život a blahoslavení*. Olomouc 1920, s. 630.

24 Liverani, F.: *Della vita e passione del venerabile servo di dio Giovanni Sarcander prete secolare di Skotschau, parroco di Holleschau, morto dagli kretici in Olmütz nell'anno 1620*. Macerata 1855. – Ve stejném roce byla vydána nová beatifikační akta: Patrizi, C.: *Olomucen. beatificationis seu declarationis martyrii ven. servi dei Joannis Sarcander …* Romae 1855. – O rok později pak Liverani vydal komentář k beatifikačnímu procesu: Liverani, F.: *De v. s. d. Ioannis Sarcander parochi Hollesoviensis martyrio eiusque causis. Commentarius*. Romae 1856.

25 Krátce nato (asi na přelomu let 1856/1857) namaloval Muhr v Římě pro Lichnovského i jeho portrét jako papežského domácího preláta, který se dochoval na zámku v Hradci nad Moravicí. Viz Seemann, D. (pozn. 6), s. 49 (*Porträt des Monsignore Lichnowsky in Rom*). –Jung, J. (pozn. 11), obr. na s. 93.

26 Srov. Franz Seraph Hanfstaengl, *Malíř Julius Muhr*, Mnichov 1858, fotografie, Frankfurt nad Mohanem, Städel Museum, inv. č. St.F.3176.

27 Tato malba měla navíc umělci pomoci vytvořit si zajímavé kontakty. Tak o tom smýšlel Ferdinand Gregorovius ve svém dopisu adresovaném Adolphovi Demmlerovi v Římě 17. září 1855. Viz Ferdinand Gregorovius an Theodor Heyse in Florenz. Rom, 17. September 1855. In: Steinsiek, A. (ed.): *Ferdinand Gregorovius. Poesie und Wissenschaft. Gesammelte deutsche und italienische Briefe* (digitální edice), Deutsches Historisches Institut in Rom 2017–2023, https://gregorovius-edition.dhi-roma.it/letters/G000064, vyhledáno 8. 3. 2023.

28 K beatifikaci Jana Sarkandera viz Tenora, J. – Foltynovský, J. (pozn. 23), s. 625–635. – Charouz, J. Z.: Hlas v mlčení (Jan Sarkander, kněz a mučedník). In: Němec, J. – Tkadlčík, V. (reds.): *Kněz a mučedník Jan Sarkander. Sborník ke svatořečení*. Olomouc 1994, s. 42–45.

29 Joseph Anton Bauer podle Julia Muhra, *Portrét Eduarda rytíře von Unkhrechtsberg*, Vídeň, 1854, papír, litografie, 374 × 275 mm, 245 × 190 mm, značeno: *Gemalt v. J. Muhr / Artist. Anstalt v. Reiffenstein & Rösch in Wien / Lith. v. Jos. Bauer / EDUARD RITTER VON UNKHRECHTSBERG / Domcapitular und infulirter Probst / in Olmütz / 1854*, Olomouc, katedrála sv. Václava, bez inv. č.

30 K osobnosti Eduarda rytíře von Unkhrechtsberg (Unckrechtsberg) podrobněji viz heslo Unkhrechtsberg, Eduard Ritter von. In: von Wurzbach, C.: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*, 49. Wien 1884, s. 76–78. – Remeš, M.: Unckrechtsbergova hvězdárna v Olomouci. *Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci*, roč. 48, 1935, s. 146. – Zemek, M.: *Posloupnost prelátů a kanovníků olomoucké kapituly od počátků až po nynější dobu. I. 1131–1652*. Olomouc 1945, s. 177–178.

31 *Sv. Jan Sarkander při modlitbě*, 1856, olej, plátno, 157,5 × 124,5 cm, značeno a datováno vlevo dole: *Julius Muhr / Rom 1856. //*, Arcibiskupství olomoucké, inv. č. II.3A-0121. – Viz Liverani, F.: *Della vita e passione del venerabile servo di dio Giovanni Sarcander*. Macerata 1855, s. 230–231. – Mundt, T.: *Italienische Zustände, 3. Teil: Rom und Neapel*. Berlin 1859, s. 182–184. – Breitenbacher, A.: *Dějiny arcibiskupské obrazárny*, I. Kroměříž 1925, seznam XXVII (1923), č. 17, inv. č. 11. – Mlčák, L.: Příspěvky k typografii malířství 19. století na Moravě a ve Slezsku II. *Vlastivědný věstník moravský* XLVII, 1995, s. 69 (Ludwig Mohr). – MP [Martina Potůčková]: Julius Muhr, Sv. Jan Sarkander při modlitbě. In: Mžyková, M. – Potůčková, M. (eds.): *Olomoucká obrazárna IV. Evropské malířství 19. století z olomouckých sbírek*. Olomouc 2016, s. 212–213, č. kat. 150.

32 K zobrazením tohoto typu patří rytina Johanna Tscherninga na frontispisu tisku Jiřího Protivína Žalkovského, *Tortura seu Elogium Vitae Mortisque Reverendi, ac Venerabilis Joannis Sarcander* … Olomouc 1698 nebo rytina Antona Birckhardta v tisku *Oslava Marchionatus Moraviae Flumen*. Brno 1728.

33 Mundt, T. (pozn. 31), s. 183.

34 Procházka, M.: *Život bl. Jana Sarkandra mučeníka*. Brno 1861, s. 1060–1063.

35 S tímto obrazem bychom mohli s velkou pravděpodobností ztotožnit rozměrné plátno římského malíře Francesca Grandiho (1831–1891) z roku 1854, zdobící sál Sobieského (Sala del Sobieski) v Apoštolském paláci ve Vatikánu (inv. č. MV.42607.0.0).

36 Procházka, M. (pozn. 34), s. 1087.

37 Liverani, F.: *Das Leben und Leiden des seligen Märtyrers Johannes Sarkander*. Olmütz 1860 (z italštiny vytáhl a přeložil Gustav Belrupt-Tissac). – Liverani, F.: *Život a utrpení blahoslaveného mučenníka Jana Sarkandra*. Olomouc 1860 (z německého výtahu přeložil František Eduard Vaněk). – Frontispisy obou knih vyryl podle Muhrovy předlohy A. Wotapka.

Summary

Visual Art Works by German Painter Julius Muhr (1819–1865), Connected with Olomouc

Martina Potůčková

The article discusses art works by Julius Muhr, connected with Olomouc, the large format painting *The Preparatory Meeting for the Beatification of Jan Sarkander in Sistine Chapel*, the beatification painting *St. Jan Sarkander in prayer* from 1856 and the lithograph with the portrait of Eduard knight von Unkhrechtsberg.

The first of Muhr's Olomouc works was highly prized in the painter's time, originally most often named as *The Preaching in the Sistine Chapel* (*Predigt in der Sixtinischen Kapelle*). The author painted it in 1853–1855 for the canon of the Olomouc metropolitan chapter, the secret chamberlain of Pope Pius IX and later Olomouc chapter dean Robert Richard Engelbert Maria Lichnowski. It was created in connection with the completion of beatification process of Jan Sarkander and was finished at the time when the preparatory beatification meeting (*congregatio praeparatoria*) took place in Rome on September 11, 1855. It was only thanks to the efforts of Olomouc Archbishop Friedrich Fürstenberg that the long-lasting beatification process was successfully completed. Pope Pius IX declared Jan Sarkander Blessed on September 11, 1859 – exactly four years after the preparatory beatification meeting.

During his stay in Rome, Julius Muhr also received a commission to paint the beatification picture of Jan Sarkander, from Cardinal and Papal Secretary of State Giacomo Antonelli, who spent the entire beatification ceremony of Jan Sarkander in the Vatican Basilica of St. Peter organized. During the beatification celebrations in Olomouc, which began on Saturday, September 22, 1860, in the cathedral of St. Wenceslaus, it was probably this Muhr's portrait of a praying saint that was exhibited there.

Another, this time small, work by Muhr, which is related to the Olomouc environment, but has not yet been assigned to the artist's work, dates from 1854. At that time, Joseph Anton Bauer, originally a Munich lithographer settled in Vienna, created a lithograph with a portrait of remarkable personality, the canon of Olomouc Metropolitan Chapter Eduard knight von Unkhrechtsberg, after the painter's master, who belonged to the circle of Lichnowski's friends from Olomouc.

Obr. 1. Julius Muhr, Přípravná schůze k beatifikaci Jana Sarkandera v Sixtinské kapli, detail levé části výjevu, 1853–1855, olej, plátno, Arcibiskupství olomoucké. Foto: Muzeum umění Olomouc – Markéta Lehečková.

Obr. 2. Julius Muhr, Přípravná schůze k beatifikaci Jana Sarkandera v Sixtinské kapli, detail pravé části výjevu, 1853–1855, olej, plátno, Arcibiskupství olomoucké. Foto: Muzeum umění Olomouc – Markéta Lehečková.

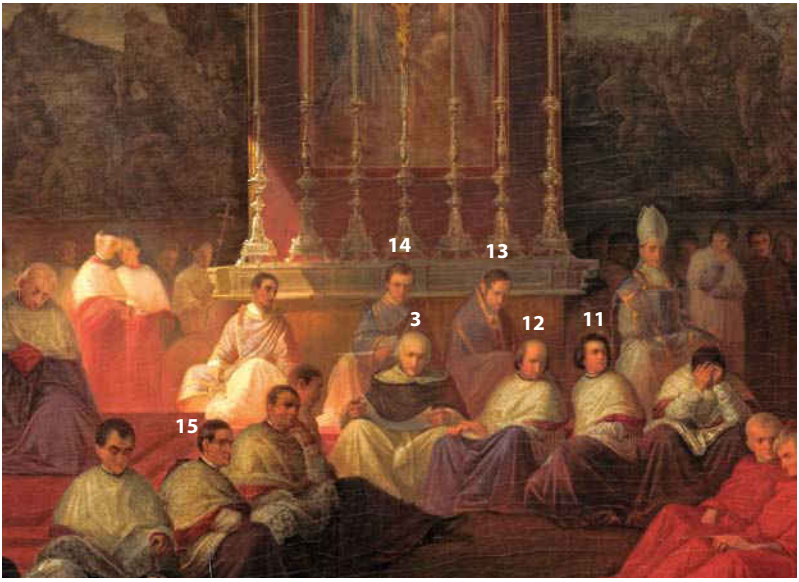

Obr. 3. Julius Muhr, Přípravná schůze k beatifikaci Jana Sarkandera v Sixtinské kapli, detail střední části výjevu, 1853–1855, olej, plátno, Arcibiskupství olomoucké. Foto: Muzeum umění Olomouc – Markéta Lehečková.

Obr. 4. Julius Muhr, Přípravná schůze k beatifikaci Jana Sarkandera v Sixtinské kapli, detail popředí výjevu, 1853–1855, olej, plátno, Arcibiskupství olomoucké. Foto: Muzeum umění Olomouc – Markéta Lehečková.

Obr. 5. Josef Bauer podle Julia Muhra, Portrét Eduarda rytíře von Unkhrechtsberg, Vídeň, 1854, papír, litografie, Olomouc, katedrála sv. Václava. Foto: Martina Potůčková.

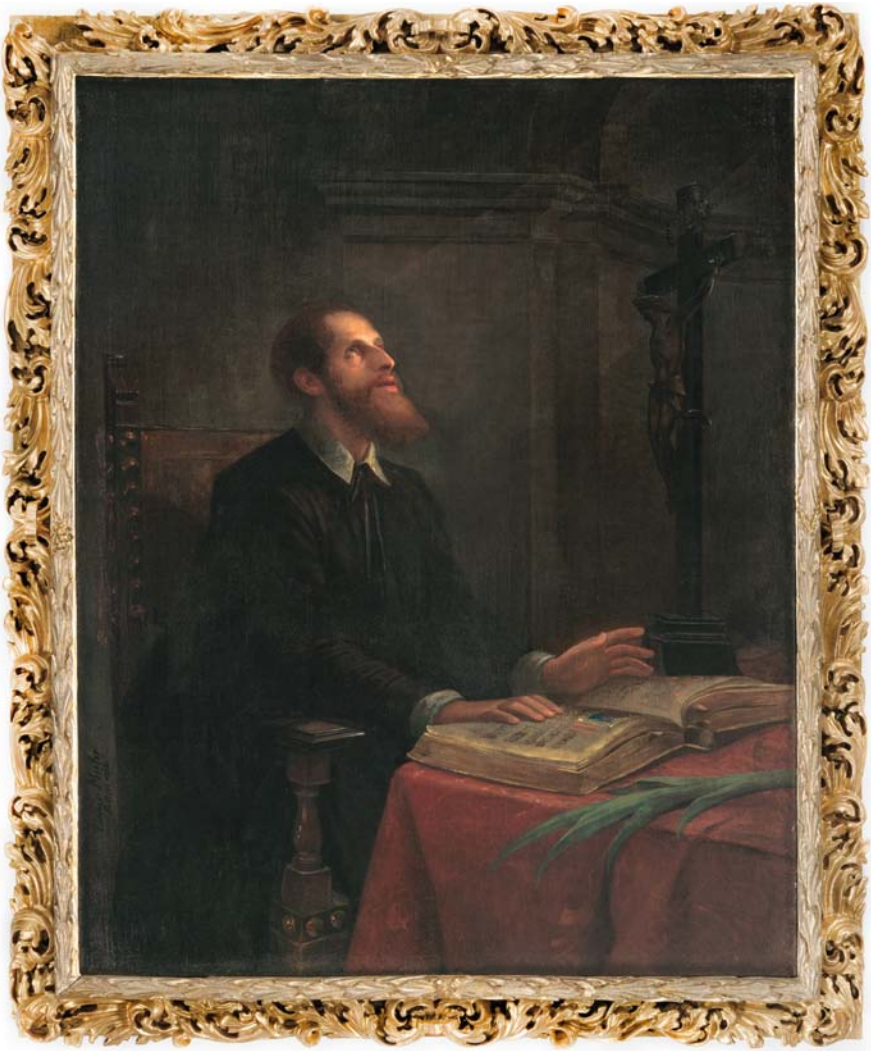

Obr. 6. Julius Muhr, Sv. Jan Sarkander při modlitbě, 1856, olej, plátno, Arcibiskupství olomoucké. Foto: Muzeum umění Olomouc – Markéta Lehečková.

ZPRÁVY VLASTIVĚDNÉHO MUZEA V OLOMOUCI
č. 328: 100–117, 2024

Restaurování obrazu Podobizna Pauline Kessler od Josefa Kesslera. Příspěvek k významu restaurátorského průzkumu při (re)identifikaci uměleckého díla

Michaela Čadilová – Markéta Svobodová

Abstract

Restoration of the Painting Portrait of Pauline Kessler by Josef Kessler. A Contribution to the Importance of Restoration Research in the (Re)Identification of a Work of Art

The paper presents one of the outputs of the successful cooperation between the Regional Museum in Olomouc and the Faculty of Restoration in Litomyšl. It describes the individual procedures for researching the Portrait of Pauline Kessler from 1850 by the Loštice painter Josef Kessler up to its complete restoration. Thanks to newly discovered knowledge, the work was classified by authorship, time and provenance. The conclusion of the article is devoted to questions related to the circumstances of its creation and other fates of the painting.

Keywords: Josef Kessler, Loštice, painting, restoration, portrait in the 19th century

Restaurátorský průzkum je jedním z nejdůležitějších kroků při obnově uměleckého předmětu. Je prováděn před i v průběhu restaurátorského zásahu za účelem zjištění a zaznamenání jeho skutečného stavu. Podle účelu se rozděluje na několik typů a je na restaurátorovi, které z nich využije pro dosažení svého záměru. Výsledky těchto průzkumů se v poslední době stále častěji stávají i nástrojem historiků umění pro hlubší kulturně-historické a technologické poznání díla.

Na půdě Fakulty restaurování Univerzity Pardubice se studenti tohoto oboru seznamují s celou šíří průzkumů a učí se s nimi pracovat, využít jejich potenciál a správně interpretovat výsledky. Pro tyto účely potřebují vhodný studijní materiál. Ideálně s pestrou škálou poškození. Laicky řečeno: čím horší stav, tím pro studenta lepší. V depozitářích muzeí je naproti tomu řada předmětů, které tyto znaky vykazují. Většinou se už v takovém stavu do sbírek instituce dostaly a v minulosti jim nemohla být věnována patřičná péče. Často se pozornost soustředí na předměty, jejichž hodnota umělecká či historická je již dobře známá, čemuž odpovídá i zájem veřejnosti a badatelské obce. Z děl, která jsou ve špatném stavu, lze někdy vyčíst jen opravdu obecné informace. Taková díla neputují na výstavy ani do expozic a jsou chycena v pasti muzejního depozitáře, kde čekají na vhodnou příležitost, až o ně bude postaráno.

V roce 2022 uzavřelo Vlastivědné muzeum v Olomouci rámcovou smlouvu o spolupráci s Fakultou restaurování v Litomyšli, detašovaným pracovištěm Univerzity Pardubice, založenou na oboustranném přínosu v oblasti vzdělávání, vědy a výzkumu. Pod vedením zkušených restaurátorů, vedoucích Ateliéru restaurování a konzervace uměleckých děl na papíru a souvisejících materiálech, Ateliéru restaurování a konzervace kamene a souvisejících materiálů a jejich navazujících magisterských programů, se studenti věnují obnově vybraných děl z muzejních depozitářů. S pomocí kurátorů sbírky se zároveň seznamují s provozem sbírkových předmětů, smyslem a účelem jejich prezentace, které se můžou vlivem typu předmětu od sebe v jednotlivých případech lišit. Student se dále učí zasadit předmět do historického kontextu a interpretovat výsledky svého bádání vycházející z výsledků průzkumu i ze samotného procesu restaurování. První roky této spolupráce potvrdily vzájemné výhody a je v plánu v ní pokračovat i nadále.

Na obnově jednoho konkrétního díla a současně bakalářské práce[1] studentky Ateliéru restaurování a konzervace uměleckých děl na papíru a souvisejících materiálech bychom rády ilustrovaly význam a výhody poznání uměleckého díla pomocí technologií restaurátorského průzkumu a procesu samotného restaurování a ukázaly, jak je možné je uplatnit při reidentifikaci předmětu.

Podobizna neznámé dívky [obr. na zadní straně obálky]

Předmětem našeho zájmu je závěsný obraz vytvořený technikou malby olejem na kombinované podložce papíru a plátna. Na obraze s neutrálním zeleno-hnědým pozadím s naznačeným půlkruhovým obloukem je vyobrazena dívka oděná ve svátečních šatech charakteristických pro měšťanskou společnost 19. století. Modré šaty s dlouhým rukávem a přiléhajícím živůtkem doplňuje tylový bílý šátek s jemnou florální výšivkou přehozený přes krk a ramena. Zvláštností, ke které se později ještě vrátíme, je přítomnost druhého šálu, tentokrát z podstatně těžšího vlněného materiálu. Zářivě červený pléd s barevným vzorovaným lemováním má dívka hozený přes záda a spuštěný níže přes lokty do klína.

Hlava portrétované se natáčí přes pravé rameno s pohledem upřeným na diváka. Výrazné zlaté oválné náušnice s patrně vsazeným kamenem vystupují zpod dívčina hladkého účesu provedeného dle dobového vkusu sčesáním vlasů do drdolu na temeni s pěšinkou uprostřed.[2] Výraz dívčiny tváře je bez emotivnějšího výrazu, snad jen s mírnou melancholií. Součástí obrazu je profilovaný ozdobný dřevěný rám opatřený zlatou povrchovou úpravou.

Důležitým a pozoruhodným aspektem díla byla různorodost materiálů, které byly na díle využity. Hlavní část portrétu je umístěna na papírové podložce, která má tvar pravidelného obdélníku a je umístěna při horní straně díla. Textilní doplňky obklopují v pásech papírovou podložku ze tří stran, a to zleva, zprava a v dolní části. Levá a pravá část doplňku končí společně s papírovou podložkou a dolní část je v šíři kompletního díla [obr. 1].

Důležité bylo věnovat pozornost i rubové straně obrazu tvořené druhotným plátnem, kde se nacházel rukou psaný nápis, který však byl pouhým okem nečitelný.

V evidenci muzejní sbírky byly k dílu vedeny pouze obecné informace popisující námět obrazu bez určení autora s přibližnou datací do 2. poloviny 19. století.[3] Obraz byl získán do sbírek Vlastivědného muzea v Olomouci z kolekce muzea ve Šternberku. V přírůstkové knize[4] je uveden odstavec vypovídající o získání tohoto díla: *„Obrazy pocházejí z původní kolekce muzea ve Šternberku, i když není vyloučeno, že část z nich pochází ještě z bývalého*

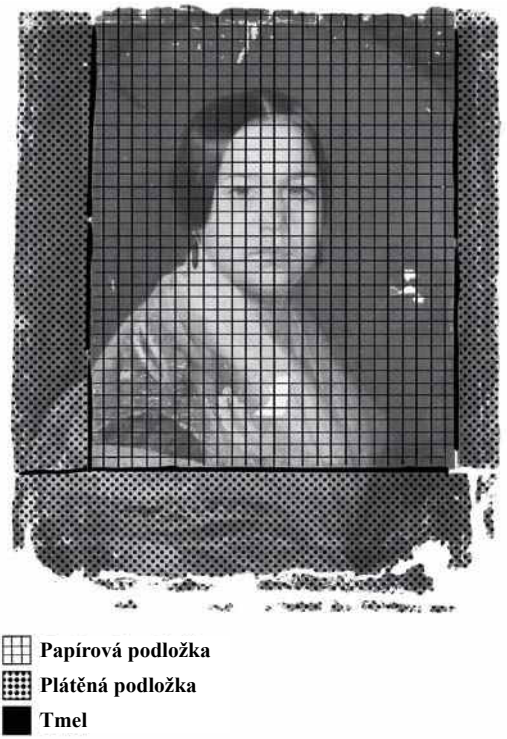

Obr. 1. Zákres lokalizace papíru, plátna a tmelů. Nákres: Markéta Svobodová.

muzea v Uničově, odkud byly delimitovány do Šternberka a odtud v roce 1976 do Olomouce, jakmile bylo muzeum ve Šternberku zrušeno." Bohužel však nebylo možné i po bližším zkoumání inventárních knih šternberského a uničovského muzea zjistit, z jakého muzea byl obraz původně získán.

Stav obrazu před restaurováním [obr. 2]

Dílo bylo v havarijním stavu způsobeném nepříznivými podmínkami původního uložení. Největší poškození utrpěla spodní třetina obrazu, která byla zjevně vystavena přímému a dlouhodobému vlivu vzlínání vlhkosti a která se dochovala takřka ve fragmentárním stavu. Plátno bylo zvláště v této části vetché a v některých částech se při sebemenším doteku lámalo a rozpadalo společně s barevnou vrstvou. Vlivem přítomné vlhkosti a mechanickým poškozením vznikly ztráty podkladu společně s barevnou vrstvou. Barevná vrstva, tedy olejomalba, byla povrchově opatřena lakem, který časem degradoval a vytvořil na malbě žlutě zbarvený ztmavlý zákal. Nečitelnost ještě umocňovala vrstva prachového depozitu a nečistot po celém povrchu a krakeláž (primární[5] i sekundární[6]). Některá místa krakeláže měla tendenci se střechovitě zvedat a odlupovat v šupinách. Podkladové vrstvy

Obr. 2. Stav obrazu před restaurováním, 2022. Foto: Pavel Rozsíval.

byly v těchto místech naprosto degradované. Dílo bylo mírně deformované vlivem separace papírové podložky a textilních doplňků od druhotné textilní podložky, na některých místech byly podložky dokonce protržené. Vedle různých poškození přitahovaly pozornost k prozkoumání viditelné druhotné zásahy formou retuší. Ozdobný rám byl rovněž v havarijním stavu. Kostra byla silně deformovaná a povrchová úprava vykazovala ztráty nejen zlacení, ale místy celého podkladu. Zachované zlacení ve spodní partii bylo zašedlé, křehké a nestabilní. V ostatních partiích se na něm objevovaly zčernalé šrámy a oděrky. Kovové prvky jako hřebíky, páčky či závěsný systém byly silně zkorodované a jejich povrch byl pokryt aktivní rzí.

Průzkum restaurovaného objektu

Restaurátorský průzkum je obecně stěžejní pro shromáždění informací o díle, určení výtvarné techniky, použitých materiálů, zhodnocení stavu díla a příčin jeho poškození. Současně slouží jako podklad pro sestavení restaurátorského záměru a jako dokumentace stavu díla před restaurátorským zásahem. Jak již bylo zmíněno výše, na restaurátorský průzkum ideálně navazuje kulturně-historický průzkum, který může čerpat právě z těchto informací.

V první řadě se pozornost zaměřuje na poznatky získané neinvazivní metodou průzkumu. Ty jsou spojené s vyhodnocením stavu, ve kterém se dílo nachází před zásahem, a určení míry a příčin jeho poškození. Tento způsob průzkumu využívá fotografování díla

v různých druzích záření. V našem případě byl nejprve proveden průzkum v rozptýleném denním světle (VIS) a razantním bočním nasvícení, které zkoumaly převážně stav a míru poškození díla a materiálů. Následující průzkum již využíval speciální zobrazovací metody, ultrafialové (UV), rentgenové (RTG) a infračervené (IR) záření. Zkoumání díla pod infračerveným zářením pomáhá proniknout hlouběji do vrstev malby a odhalit podkresby či podmalby. U sledovaného obrazu byla zjištěna pod barevnou vrstvou olejových barev kresebná linka tužkou zvláště v místech obličeje mladé dívky [obr. 3]. Průzkum díla v rentgenovém záření byl přínosný z hlediska lokalizace materiálů. Tato pozorovací technika umožnila jasnější sledování struktury malby a pigmentů obsahujících těžké kovy [obr. 4]. Metoda dokumentace pod ultrafialovým zářením byla nejvíce přínosná z hlediska množství informací, které poskytla. Při nasvícení díla ultrafialovým zářením různé materiály luminují určitou barevností. Tyto luminiscence pomáhají lokalizovat a v některých případech také rozpoznat různé materiály, které jsou v denním světle oku neviditelné. V našem konkrétním případě byla blíže sledována laková vrstva malby a povrchové úpravy ozdobného rámu. Zásadní poznatky pro badatelský průzkum skrývala rubová strana obrazu, tedy druhotná textilní podložka, na které se skrýval text s informacemi o díle. Dokumentace získaná pod UV zářením po následné postprodukci umožnila text znovu číst [obr. 5]. Stejně tak z líce byla objevena pod silnou vrstvou ztmavlého laku a nečistot signatura malíře i s datací.

Další cíle restaurátorského průzkumu, orientované na zjištění způsobu zhotovení malby a identifikaci užitých materiálů, vychází z invazivního průzkumu díla. V průběhu

Obr. 3. Detail obrazu v IR záření.
Foto: Luboš Machačko.

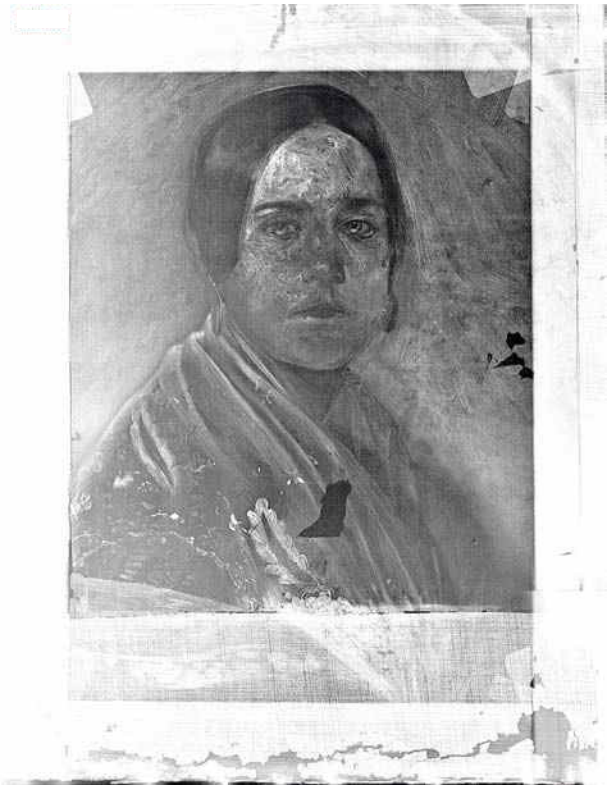

Obr. 4. Obraz v RTG záření. Foto: Ján Saksun.

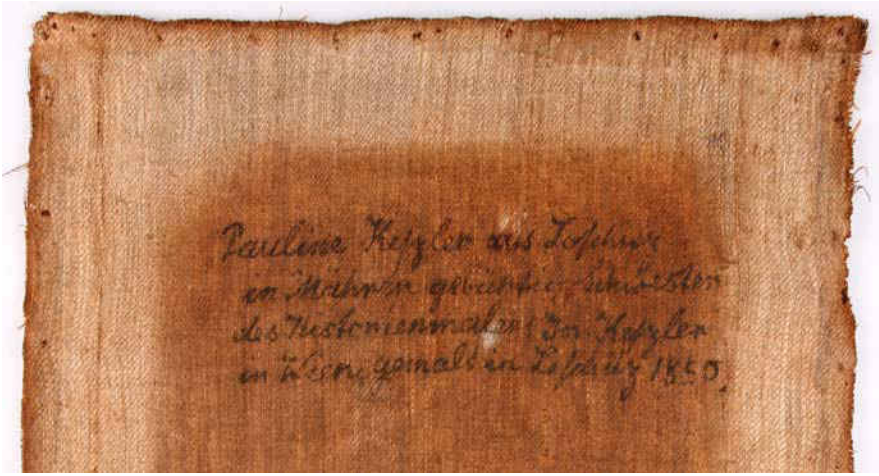

Obr. 5. Detail rubové strany obrazu po restaurování. Foto: Markéta Svobodová.

tohoto kroku je do spolupráce zapojen technolog, který zpracovává odebrané vzorky pro chemicko-technologickou analýzu a následně je vyhodnocuje.

Jednou z analýz byla stratigrafie barevných vrstev na papírové podložce a porovnání skladby se stratigrafií z míst malby na plátně s cílem posoudit, zda byla použita podobná technologie při její výstavbě. Následující analýzy se soustředily na identifikaci jednotlivých materiálů nacházejících se na díle. Přesněji identifikace pojiv, bílého pigmentu, lakové vrstvy a také povrchové úpravy rámu. V neposlední řadě byly odebrány vzorky na vlákninové složení papíru a plátna podrobené Herzbergově vybarvovací zkoušce. Metodika zvolená při chemicko-technologickém průzkumu zahrnovala optickou mikroskopii (OP), skenovací elektronovou mikroskopii s energiodisperzním analyzátorem (SEM-EDX) a infračervenou spektroskopii s Fourierovou transformací (FTIR). Součástí invazivního průzkumu jsou také zkoušky stability a rozpustnosti různých povrchů a materiálů využívané v rámci restaurátorského postupu. V poslední řadě proběhlo v průběhu restaurování měření pH papírové podložky. Nezbytností je i mikrobiologická analýza pro vyloučení přítomnosti vláknitých hub či jiného mikrobiologického napadení.

Výsledky průzkumu

Neinvazivní průzkum byl průlomový převážně pro kulturně-historické bádání. Pomocí ultrafialového záření byl na rubové straně, přesněji druhotné textilní podložce podlepující celé dílo, zjištěn text psaný v německém jazyce, který společně s objevenou signaturou na líci malby, pomohl obraz časově zařadit, připsat autora a dokonce identifikovat portrétovanou osobu. Malířem obrazu byl Josef Kessler, který na něm v roce 1850 zachytil svou o deset let mladší sestru Pauline Kesslerovou.

Invazivní průzkum spojený s odběrem vzorků a chemicko-technologickým průzkumem prokázal, že technologie procesu malby se mírně liší, a to v bodě podkladu malby. Na papírovou podložku byla barevná vrstva nanášena přímo, nebyla tedy přítomna žádná podkladová vrstva. Naopak u výstavby malby na plátně byla přítomna podkladová vrstva tvořená organickým pojivem a uhličitanem vápenatým s přídavkem běloby a křemičitanů. Z tohoto výsledku lze soudit, že se patrně jednalo o podklad kliho-křídového typu. Barevná vrstva byla tvořena z organického pojiva a pigmentů. Charakterizován byl bílý pigment olovnaté běloby a červený pigment tvořený železitou červení a hlinitokřemičitany. Tyto pigmenty byly totožné jak v místech s papírovou podložkou, tak na plátně. Na vzorcích nebyly určeny žádné přemalby, z čehož lze soudit, že je malba na papíře i na plátně od jednoho autora. Tento názor podpořil průzkum morfologie a charakteristika samotné malby a tahů štětce.

Vzorek odebraný z ozdobného rámu byl určen k analýze stratigrafie povrchové úpravy rámu. Ta byla tvořena ze dvou podkladových vrstev. První silnější vrstva byla světlá, tvořená z bílých hlinek a organického pojiva. To naznačuje, že by se mohlo jednat o klasický světlý bolus. Další vrstva byla tenčí a tmavá, složena také z hlinek. Patrně tmavý bolus, jehož barva byla dána příměsí uhlíkaté černě. Následovala tenká vrstva kovu tvořená z plátků stříbra a transparentní světle hnědá laková vrstva. Laková vrstva byla tvořena z pryskyřičného laku s příměsí oleje. Tyto informace nasvědčují, že se jedná o nepravé zlacení, o tzv. techniku Washgold, zlatolak nebo také zlatý lak. Ostatní metody invazivního průzkumu byly určující pro vývoj restaurátorského zásahu.

Restaurování

Jak již bylo zmíněno, restaurátorské práce a jejich postup se odvíjí od výsledků restaurátorského průzkumu a od aktuálních poznatků a skutečností v průběhu samotného restaurování. Restaurátorskými a konzervátorskými pracemi prošla jak malba samotná, tak také všechny její součásti jako vypínací a ozdobný rám a druhotné textilní podložky. Jelikož mělo být dílo v budoucnosti vystavováno, bylo nutné přihlížet k této skutečnosti nejen v celkové koncepci restaurování, ale také při adjustaci a stanovení doporučených podmínek. Na budoucí vystavování také reaguje způsob adjustace fragmentů díla, které byly v průběhu restaurování demontovány, ale zůstávají jeho součástí.

Důležitou složkou procesu restaurování je důkladná fotodokumentace díla před, v průběhu a také po zásahu. Malba byla nejprve šetrně demontována z ozdobného rámu a následně očištěna od hrubých nečistot a prachového depozitu za pomoci muzejního vysavače, polyuretanové houbičky, jemného vlasového štětce a houby Cleanmaster. Před dalším postupem bylo nutné zafixovat barevnou vrstvu, která byla nestabilní vlivem jejího poškození. Ke stabilizaci byla využita metoda „facing", která spočívá v aplikaci příslušného adheziva v kombinaci s přelepy z japonského papíru [obr. 6]. Tato fixace proběhla jenom lokálně v místech nestabilní barevné vrstvy. Malba byla poté šetrně sejmuta z vypínacího rámu a její okraje byly vyrovnány zvlhčením pomocí párového skalpelu a restaurátorské vyhřívané špachtle. Následně bylo možné suchou cestou (skalpel, kovové špachtle) sejmout druhotnou textilní podložku, která celoplošně podlepovala celé dílo. V průběhu tohoto procesu bylo zjištěno, že se pod sekundární textilní podložkou nachází druhá textilní podložka, která v celé ploše pokrývá část malby vyhotovené na papírové podložce. Po objevení této druhé jemnější textilní podložky se přistoupilo také k jejímu sejmutí. Textilie se mírně zvlhčila párovým skalpelem a poté se sejmula kovovou špachtlí [obr. 7]. Druhotné textilie byly po sejmutí očištěny suchou mechanickou cestou. U jemnějšího plátna byla provedena zkouška rozpustnosti, na jejímž základě bylo možné provést mokré čištění textilie pro odplavení nečistot a reziduí adheziva. Aby textilie správně vyschla, byla ještě zamokra položena na skleněnou podložku a mechanicky se vyrovnala její osnova a útek a nechala se v tomto stavu do vyschnutí.

Po sejmutí druhotných textilií byla malba z rubové strany očištěna od reziduí adheziva pomocí gelové směsi z derivátu celulózy. Gel se nechal působit a následně byl odstraněn společně s nečistotami pomocí skalpelu. V místech silné degradace materiálu, tedy především ve spodní třetině obrazu, bylo nutné rezidua snímat ve zvětšení pod stereomikroskopem, pro zvýšení kontrolovatelnosti snímání reziduí. Trhliny v papírové podložce byly vyspraveny aplikováním adheziva a japonského papíru. Naopak ztráty samotné podložky byly vyspraveny pomocí předpřipravených odlitků z papírové suspenze, kdy se odlitek přilepil na požadované místo a byl zažehlen restaurátorskou špachtlí přes netkanou textilii. Po vyspravení papírové podložky byla malba pro další procesy zvlhčena v klimakomoře párami obohacené vody a vyrovnána v měkkých prokladech ve vřetenovém lisu. Pro zpevnění díla a vyrovnání výškového rozdílu se provedla skeletizace. Japonský papír požadované gramáže se položil na polyesterovou fólii, natřel se adhezivní směsí, nanesl se na papírovou podložku a zahladil štětcem. Dílo se poté nechalo vyschnout a opět vyrovnat v měkkých prokladech ve vřetenovém lisu do úplného vyschnutí.

Tmely nacházející se mezi papírovou a textilní podložkou se před dalším průběhem prací zafixovaly. K její fixaci byla využita adhezivní fólie, která se aktivuje teplem; místo se

Obr. 6. Průběh restaurování, aplikace přelepů barevné vrstvy pomocí metody „facing“.
Foto: Markéta Svobodová.

Obr. 7. Průběh restaurování, snímání druhotné jemné textilní podložky z papírové podložky.
Foto: Markéta Svobodová.

tedy zažehlilo restaurátorskou špachtlí. Následovalo celoplošné zpevnění díla metodou tzv. rentoaláže, tedy podlepení celého díla novým plátnem. Tomuto procesu předcházela příprava onoho nového plátna, která zahrnovala proprání, žehlení, vypnutí, izolaci a připravení požadované velikosti. Na plátno byla nejprve nažehlena na míru připravená nažehlovací fólie prostřednictvím nízkotlakého vyhřívacího stolu. Po vychladnutí byl proces opakován, ale již se samotným dílem, a to v prokladech separační fólie, dílo lícem dolů, nové plátno s adhezivní fólií a opět separační fólie. Po zažehlení se dílo zatížilo v měkkých prokladech do úplného vyschnutí. Po rentoaláži díla bylo možné sejmout ochranné přelepy na povrchu barevné vrstvy pomocí vatového smotku navlhčeného v demineralizované vodě. Barevná vrstva byla poté konsolidována pro obnovení její stability pomocí lokální aplikace adhezivního roztoku následně zažehleného špachtlí přes silikonový papír.

Po zkouškách rozpustnosti bylo přistoupeno ke ztenčení lakové vrstvy. Po rozsáhlých zkouškách rozpustnosti lakové vrstvy byla zvolena metoda Tissue cleaning, která využívá gelové směsi a japonského papíru jakožto nosiče aktivační látky. Na dílo se přiložil japonský papír a na jeho povrch se nanesla ona směs, která se nechala působit, a poté se japonský papír sejmul i s lakovou vrstvou a lokálně se dočistil zvlhčeným smotkem v ethanolu [obr. 8]. Dílo bylo poté možné opětovně vypnout na zrestaurovaný vypínací rám pomocí ručně kovaných hřebíčků s antikorozní úpravou. Z rubu díla bylo nové plátno přichyceno pomocí kovových sponek s mezivrstvou alkalické lepenky. Poté se na malbu aplikovala mezivrstva polomatného damarového laku s UV protekcí. V místech ztráty barevné vrstvy bylo možné po nanesení mezilakové vrstvy tato místa vytmelit želatino-křídovou směsí. Nanesený tmel se následně začistil a celá malba se opatřila mezilakovou vrstvou lesklého damarového laku. Po zaschnutí byla provedena napodobivá retuš olejopryskyřičnými barvy [obr. 9]. Po dostatečném zaschnutí retuší se aplikovala závěrečná laková vrstva nástřikem airbrushe laku Regalrez 1096 s UV protekcí.

Ozdobný rám prošel rovněž restaurátorským zásahem. V rámci tohoto zásahu byl rám zpevněn a vyrovnán. Jeho povrchová úprava byla také restaurována a obnovena původní technologií Washgoldu.

Na závěr byla hotová malba adjustována do zrestaurovaného ozdobného rámu pomocí kovových pozinkovaných pásovin a vrutů. Adjustovány byly také samotné fragmenty díla, rozdělené do dvou obalů. První obal uchovával zakonzervované druhotné textilní podložky, druhý obsahoval fragmenty díla jako hřebíky, kovové páčky, rezidua plátěné podložky a papírové štítky. Obaly byly vytvořené z materiálů archivní kvality. Adjustace byla provedena tak, aby bylo možné fragmenty vystavovat, ale zároveň aby byly zakonzervovány a správně uchovány.

Restaurátorský zásah si kladl za hlavní cíle umělecké dílo se všemi jeho součástmi zachovat, omezit degradační procesy, dodat preventivní ochranu, navrátit estetické hodnoty, funkčnost a umožnit budoucí vystavování díla [obr. 10].

Sumarizace nových zjištění a možnosti jejich interpretace

Neinvazivní průzkum díla v ultrafialovém záření nám pomohl doplnit ztracené informace k jeho úplné identifikaci. Z portrétu neznámé dívky se stala Podobizna Pauline Kessler, třináctileté sestry autora obrazu Josefa Kesslera (1827–1887). Malíř Kessler, narozený v Lošticích na Moravě, byl za svého života známým a ceněným představitelem novogotického

Obr. 8. Průběh restaurování, ztenčování lakové vrstvy, poloviční sonda. Foto: Markéta Svobodová.

Obr. 9. Průběh restaurování, retušování. Foto: Markéta Svobodová.

Obr. 10. Obraz před (2022) a po restaurování (2023). Foto: Markéta Svobodová.

stylu, v němž vyprodukoval stovky obrazů včetně nástěnných maleb pro různé církevní stavby. Sídlo svého ateliéru měl ve Vídni v Rakousku, odkud také pocházela většina objednavatelů jeho zakázek, a to především z řad církevních kruhů, kde nacházel líbivý novogotický styl nejčastější uplatnění. V českém prostředí tak zůstal takřka nepovšimnut, až na několik málo děl uchovávaných v objektech a institucích v Česku[7].

Na začátku jeho kariéry sehrál stěžejní roli profesor vídeňské akademie, jeho učitel, později přítel a od roku 1851 dokonce i zaměstnavatel Leopold Kupelwieser. Byl to pravděpodobně on, kdo pomohl chudému Kesslerovi k bezplatnému studiu na akademii[8] a kdo pomohl zprostředkovat mladému nadějnému malíři několik kontaktů na portrétní zakázky, kterými si vydělával na živobytí. Z doby kolem roku 1850, ze které pochází i náš obraz s Pauline, se dochovalo několik dalších portrétů (Portrét rodiny Sodomových, 1851, soukromá sbírka; Portrét muže v červeném křesle, 1851, Muzeum umění Olomouc, O 447), které jsou vytvořeny spíše ještě v duchu biedermeierovského doznívajícího stylu se zasazením do prostředí krajiny a interiéru. Narozdíl od těchto obrazů na zakázku je portrét Pauline komorně jednoduchý. Pozadí je neutrální a pozornost se soustřeďuje na detailní přesnost materiálů oděvu a doplňků. Výraz ve tváři nezachycuje emoce, přesto nás portrét dívky vtahuje hluboko dovnitř obrazu a přenáší na diváka jistou dávku melancholického smutku.

Z podrobného zkoumání díla vyšla najevo skutečnost, že obraz na papírové podložce byl původně dokončeným dílem, jehož definitivnost stvrdil autor svým podpisem vtlačeným ještě do čerstvého nátěru při pravém dolním okraji [obr. 11]. Fakt, že tento formát byl původně považován za finální, podporuje i studium kompozice, u které nos tvořil osu obrazu, pro tu dobu charakteristickou. Někdy poté muselo dojít ke změně názoru malíře,

možná vlivem rady učitele a dobrého přítele nebo získáním rámu, do něhož mohl autor dílo adjustovat, který byl ale bohužel většího formátu. Kessler každopádně došel k myšlence dílo zvětšit (potvrzení autorského zásahu doložil technologický průzkum díla – viz výše). Neprovedl to symetricky stejnými pruhy plátna po obou stranách obrazu, aby zachoval původní kompoziční osu. Postava je umístěna blíže k pravému okraji a nová osa prochází vrcholem vloženého oblouku nad hlavou dívky. Ve spodní partii pro zakrytí spojů navázání nesourodých materiálů přidal dívce dodatečně přes její záda a paže těžký vlněný jasně červený pléd. Oproti zbylému oděvu je cítit lehce nedbalé nahození červené drapérie, kdy základní charakter látky v její tíze je zachycen, ale od detailního propracování už se malíř oprostil.

Je více než jisté, že kresebnou skicu, možná včetně barevného vypracování, provedl Josef Kessler při návštěvě své rodiny v Lošticích, kam se pravidelně vracel. K rozšíření malby už mohlo dojít po návratu do Vídně, jak by ostatně napovídal záznam u signatury „*Kessler 1850 Wien*“ [obr. 11]. Původní podpis autora byl téměř celý odstraněn při zakracování (začišťování?) papírové podložky. Zůstal zachován pouze charakteristický vrch písmene „K“ a horní části písmene „S“ a „L“. Druhotný podpis provedený černou barvou je umístěn podél pravé strany obrazu.

Zajímavostí je, že svou sestru Josef Kessler portrétoval ještě jednou, a to přesně po deseti letech, v roce 1860. Tento portrét stejně jako další rodinné podobizny – portrét matky a portrét otce [obr. 12 a 13] – jsou dodnes uchovávány v majetku rodiny malíře.[9] Josef Kessler si svou vlastní rodinu nikdy nezaložil, ke svým rodičům a sourozencům ale choval důvěrný vztah, který lze sledovat v jeho návratech do rodných Loštic i portrétování členů rodiny. Portrét matky (nedatovaný, odhadovaná datace kolem roku 1860) je dokonce

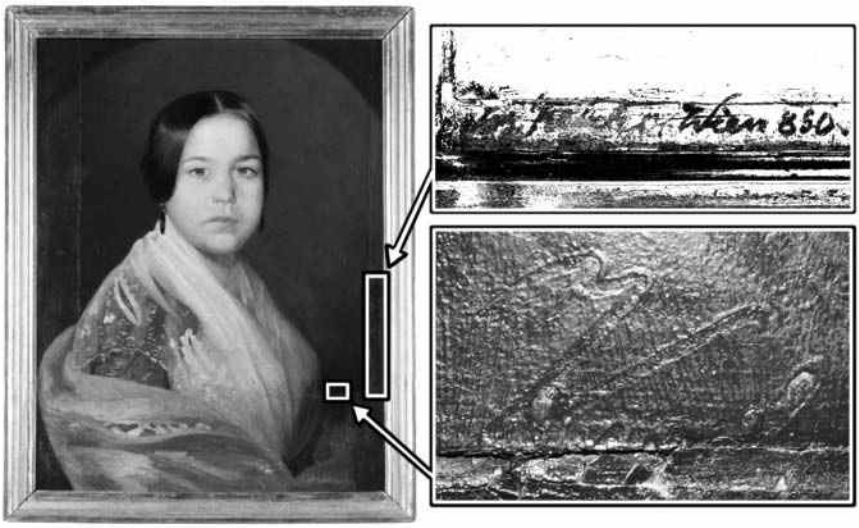

Obr. 11. Zákres lokalizace fragmentu původní signatury a signatury definitivního díla s datací 1850. Nákres: Markéta Svobodová.

Obr. 12. Portrét matky (Portrét Johanny Kesslerové), Josef Kessler, kolem roku 1858, olejomalba na plátně, 720 × 880 mm, soukromá sbírka. Reprofoto: Klinger, H.: Der Maler Josef Kessler (1825–1887): Ein Beitrag zur Wiener Kunst der Spätromantik. Wien 2005, s. 41.

Obr. 13. Portrét otce (Portrét Josepha Kesslera), Josef Kessler, asi 1857–1858, olejomalba na papíře a plátně, 720 × 880 mm, soukromá sbírka. Reprofoto: Klinger, H.: Der Maler Josef Kessler (1825–1887): Ein Beitrag zur Wiener Kunst der Spätromantik. Wien 2005, s. 38.

zmiňovaný v popise umělcova bytu, jak jej zachytil A. Hänisch ve svém dopise ze dne 27. 12. 1916.[10] Na rozdíl od vyobrazení sestry se v případě obou rodičů uchyluje k zasazení postav do domácího interiéru. Jednoznačně se jedná o pandány, jak jasně dokládají jejich shodné rozměry, rámování i usazení portrétovaných do zrcadlové pozice. Rozdíly ale nese jejich vypracování. Zatímco portrét matky je proveden hladkou malbou prostoupenou světlem vstupujícím oknem do jednoduchého harmonického interiéru, portrét otce charakterizuje stejná technika jako u prvního portrétu Kesslerovy sestry. Jeho střed s hlavním námětem je proveden malbou na papíře nazvětšovaném na velikost formátu portrétu matky pomocí plátěných doplňků. Pozadí působí značně disharmonicky se zatmavenými stěnami, které nedávají poznat, kde přesně se portrétovaný nachází. Jen část zachyceného džbánu dává tušit, že jde o domácí prostředí. Bohužel ani jeden z těchto portrétů není datovaný ani signovaný a k bližšímu rozklíčování rozdílu v technologickém postupu a snad i dobových souvislostí při vzniku obou děl by bylo zapotřebí bližšího prozkoumání.

Oba portréty malířovy sestry spolu bezesporu souvisí [obr. 14] a vzájemně komunikují. Stejná kompozice, stejné natočení modelu, stejné neutrální pozadí (tentokrát však bez pomůcky oblouku nad hlavou). Určitá tíseň či smutek, které vyznívají ze staršího portrétu Pauliny Kessler, ve druhé podobence ještě více umocňuje zapojení šerosvitu, při němž levá část dívčina obličeje téměř zcela mizí. Buclatá tvář zde není odrazem kyprého zdraví, ale pobledlá pleť a svěšené koutky jakoby odrážely nešťastný osud, jehož tajemství zná možná jen její starší bratr.

Obr. 14. Portrét Pauline Kessler, vlevo (1850) a vpravo (1860, olejomalba na plátně, 610 × 440 mm, soukromá sbírka). Foto: Markéta Svobodová.

Jednou z mnoha nezodpovězených otázek zůstává, jak se dostal obraz do sbírek muzejní instituce, zatímco ostatní rodinné portréty zůstaly v soukromém majetku příbuzných. Jedna z možných odpovědí, která se nabízí, vychází z osobního života dívky na portrétu. Pauline se 8. května 1871 provdala za Františka Zháněla ze sousedních Moravičan. Žít zůstali novomanželé v Lošticích (čp. 235), kde nakonec Pauline 4. listopadu 1898 zemřela na rozedmu plic. Bylo jí 61 let. O tři roky přežila své jediné dítě, syna Františka, který v pouhých 23 letech zemřel na tuberkulózu. Vdovec František Zháněl se krátce po smrti své ženy znovu oženil.[11] Je možné, že první portrét Pauliny byl majetkem po jeho zesnulé ženě, která jej získala darem od svého bratra. Zachycoval ji v mladistvém věku 13 let, který byl podobě ženy, kterou si František Zháněl bral v jejích zralých 34 letech, na hony vzdálen. Malíř Josef Kessler patřil ve své době k dobře známým a ceněným autorům. Poslední plátno, které dokončil těsně před svou smrtí v roce 1887, vzniklo pro hlavní oltář kostela v Palonínně, vzdáleného od Loštic pouhých 5 km. Jeho jméno na konci 19. století v regionu stále ještě rezonovalo a k jeho práci jistě panoval respekt a obdiv. Bylo by tedy logické, kdyby jej Zháněl věnoval nebo možná i zpeněžil do čerstvě vznikající muzejní instituce města Uničova, které si vzalo za cíl dokumentovat historii vlastního regionu a práci a tvořivost zdejších obyvatel.[12] Při převzetí obrazu do sbírky mohl vzniknout nápis zachovaný na druhotné textilní podložce z rubu obrazu a znovu čitelný díky restaurátorskému zásahu, který identifikuje malíře i portrétovanou osobu[13], tak jak si to mohl pamatovat pouze někdo, kdo obě osoby znal. Zatím však tato teorie zůstává nepotvrzenou hypotézou.

Na případové studii Podobizny mladé dívky (dnes Podobizna Pauline Kessler) jsme chtěli doložit, jak užitečnou roli může sehrát restaurátorský průzkum při poznání díla. Největším přínosem byla samozřejmě identifikace autora a portrétované dívky, kteréžto informace samy o sobě zasadily dílo do zcela nového kontextu. Nové poznatky o skladbě obrazu a jeho proměně při samotném jeho vzniku přispěly k poznání zajímavé dobové praxe a dost možná mohou být jednou klíčem k pochopení Kesslerova dalšího díla, Portrétu otce.

Poznámky

1 Svobodová, M.: *Restaurování olejomalby na papíru a plátně Podobizna mladé dívky* (bakalářská práce). Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, 2023. Práce je přístupná online: https://dk.upce.cz/handle/10195/81991.

2 Kybalová, L.: *Od empíru k druhému rokoku*. Praha 2004, s. 187.

3 Na evidenční kartě s inventárním číslem UP 9615 je uveden k dílu tento popis: *„Poprsí s otočenou hlavou zleva v oválu, naznačeném malbou. Oblečená v modrých šatech s krajkovým přehozem kolem krku a s červeným plédem přes ruce. Hladký účes hnědých vlasů s pěšinkou, dlouhé náušnice. Olej na plátně, hladká malba lakovaná, zlacený rám. 57 x 44,8 cm. nesign. 2. pol. 19. století, Rakousko – Morava ? Silně poškozen."*

4 Přírůstková kniha Historického ústavu 1981–2002, archiv Historického ústavu, Vlastivědné muzeum v Olomouci.

5 *„Krakely časné, charakteristické praskání obrazové vrstvy, k němuž dochází již v procesu jejího ‚schnutí' (…) Celkově jsou široké a díky postupnému odpaření ředidla mají zaoblené okraje…"* Kubička, R. – Zelinger, J.: *Výkladový slovník: malířství, grafika, restaurátorství*. Praha 2004, s. 131.

6 *„Krakely staré praskliny v obrazové vrstvě vznikající převážně pohybem podložky malby, např. vlivem střídání atmosférické vlhkosti, při stářím se zmenšující pružnosti malby a podkladových vrstev (…) jsou vlasově tenké s ostrými hranami a vytvářejí charakteristickou síť po celé ploše obrazu… Svůj*

význam při počátečním poškození malby mají rovněž krakely ve vrstvě obrazového laku. Pryskyřice laků se stávají již poměrně brzo křehkými, a tím náchylnými k drobným trhlinkám." Kubička, R. – Zelinger, J. (pozn. 5), s. 131.

7 Oltářní obraz v kapli sv. Karla Boromejského (kaple byla součástí bývalého kláštera a školy pro mládež kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v pražském Karlíně), 1866; oltářní obraz pro kapli sv. Josefa v Paloníně, 1887; závěsné obrazy uchovávané ve sbírkových institucích: Loštice od jihozápadu, 1885 (1850?), Vlastivědné muzeum v Šumperku; Portrét muže v červeném křesle, 1851, Muzeum umění Olomouc; Portrét Pauliny Kessler, 1850, Vlastivědné muzeum v Olomouci.

8 Z archivu vídeňské Akademie výtvarného umění se dozvídáme, že byl zapsán ke studiu 1. června 1847, přičemž už měl za sebou dva roky přípravných studií. Až do roku 1851, kdy začal pracovat v soukromém ateliéru svého učitele Leopolda Kupelwiesera, mu byla odpuštěna platba školného. Akademii opustil po smrti Kupelwiesera v roce 1862. Klinger, H.: *Der Maler Josef Kessler (1825–1887): Ein Beitrag zur Wiener Kunst der Spätromantik*. Wien 2005, s. 9.

9 Za informace o obrazech v majetku rodiny i dalších vděčíme Hansi Klingerovi, který své podrobné bádání k malíři Kesslerovi publikoval v knize *Der Maler Josef Kessler (1825–1887): Ein Beitrag zur Wiener Kunst der Spätromantik*. Wien 2005.

10 Archiv Vlastivědného muzea v Šumperku, sgn. H 3285,9-2.

11 Za informace z knihy sňatků a úmrtní knihy uložených na matrice Městského úřadu v Lošticích vřele děkujeme Mgr. Bc. Janě Grygarové, matrikářce MÚ Loštice.

12 František Zháněl se oženil se svou druhou ženou Emilií Jarolímovou počátkem roku 1899, zemřel v nedožitých 84 letech 6. září 1925. Někdy mezi těmito lety mohlo snad dojít k předání obrazu do muzejní sbírky.

13 *„Pauline Keszler aus Loschitz in Mähren gebürtig, schwester des Historienmalers Jos. Keszler in Wien, gemalt in Loschitz 1850."* (*Pauline Keszler v Lošticích na Moravě narozená, sestra malíře historických maleb Jos. Keszlera ve Vídni, malováno v Lošticích 1850.*) Jméno „Kessler" se v době jeho života zapisovalo způsobem se dvěma „ss" i v podobě „Keszler". Někdy sám signoval obrazy formou „Kesler".

Summary

Restoration of the Painting Portrait of Pauline Kessler by Josef Kessler. A Contribution to the Importance of Restoration Research in the (Re)Identification of a Work of Art

Michaela Čadilová – Markéta Svobodová

The submitted paper is one of the outputs presenting the successful cooperation between the Regional Museum in Olomouc and the Faculty of Restoration in Litomyšl. In general, the cooperation between a museum institution and a professional restoration school is a very beneficial undertaking, the benefit of which is manifested on both sides. It will enable the museum to restore even such works from the collections, which would most likely – due to their poor condition, lower artistic quality and poor usability at the exhibition – never see repair. In return, future restorers have gained a good resource of artworks that need first aid and serve as excellent study material for students, who are safely guided through all restoration procedures by renowned teachers.

The restoration of the portrait of Pauline Kessler by the painter Josef Kessler (1827–1887), a forgotten and severely damaged work stored in the collections of the VMO, was the graduate work of Markéta Svobodová's bachelor's studies. It brought not

only a physical transformation to the painting, but also the discovery of its author, the identification of the portrayed person and the possibility to think about questions related to the circumstances of its creation and other fates of the work.

The text describes all the steps and procedures accompanying the restoration of the work – from familiarization with its initial condition, through the course and results of the survey to the process of the restoration intervention itself with all its components. This is followed by the application of the newly discovered exact information to art-historical knowledge and the re-identification of this hitherto unknown, difficult-to-classify image.

ZPRÁVY VLASTIVĚDNÉHO MUZEA V OLOMOUCI
č. 328: 118–121, 2024

Chasidé a Jižní Město – dvě vítězná témata 43. Národní soutěže fotografie

Denisa Šinkovská Mikolášková

Po třiceti letech se do Vlastivědného muzea v Olomouci vrátila Národní soutěž fotografie. Od 12. května do 4. června 2023 si mohli návštěvníci v muzejních výstavních prostorách prohlédnout fotografie od 76 autorů a tří tvůrčích kolektivů, které vybrala porota ve složení Jindřich Štreit, Dana Kyndrová, Petr Zatloukal, Svatopluk Klesnil, Věra Matějů, Martina Janošová a Daniel Schulz.

Do Národní soutěže fotografie (dále NASFO) se mohou přihlásit fotografové, kteří nejsou na své tvorbě existenčně závislí. Na výzvu 43. ročníku soutěže zareagovalo 159 autorů z celé České republiky. Při vybírání výstavní kolekce a oceněných fotografií prošlo porotě pod rukama 849 soutěžních snímků. Nejvíce na ni zapůsobila série *Když se Chasidé modlí a radují* od Jindřicha Buxbauma, kterou ocenila prvním místem v kategorii bez rozdílu věku a s volným tématem. Buxbaum se dlouhodobě věnuje židovské tematice a sám je součástí židovské obce. Díky tomu se přirozeně dostane do míst a společenství, která jsou veřejnosti těžko přístupná. Buxbaum světu, který fotografuje, dobře rozumí, dokáže vystihnout okamžiky, které jsou pro chasidský způsob života podstatné a určující. Ze snímků promlouvá pochopení, nikoli pouhý záznam dění.

„Člověk v krajině, krajina v člověku" bylo téma druhé kategorie pro autory bez rozdílu věku a vyhrál ji Bedřich Sebera s dvojicí fotografií *Sám na Jižním Městě* a *Odjezd z Jižního Města*. Pražský rodák žije na největším panelovém sídlišti hlavního města spoustu let a dokáže v něm najít poetiku, která není pro většinu tamních obyvatel i návštěvníků na první pohled patrná. Běžné i mimořádné okamžiky lidského života rámuje geometrickými tvary normalizační architektury a vytváří tím kompoziční a obsahové napětí, nezřídka i obrazový vtip.

Nejvíce jasno měla porota o vítězi kategorie juniorů do 21 let. S melancholickým snímkem *Bez dětí* v ní jednoznačně zvítězil olomoucký fotograf Vojtěch Ondrák. Že může kvalitní a zajímavá fotografie vzniknout i bez profesionálního fotografického aparátu, přesvědčila porotce Stella Lišková, která zvítězila v kategorii juniorů do 16 let. Vítězný snímek *Realita s přesahem*, v němž v působivé červeno-modré kompozici zachytila svou sestru na pozadí stolu určeného pro stolní tenis, pořídila svým mobilním telefonem.

Pro zvláštní Cenu Vlastivědného muzea v Olomouci vybral ředitel Jakub Ráliš snímek *Duhovky* od studentky Střední školy vizuální tvorby Hradec Králové Anety Školníkové.

Výstavu 43. Národní soutěže fotografie zahájil dvoudenní program seminářů, workshopů a doprovodných výstav. V pátek 12. května ve Studiu G21 na Dolním náměstí uvedla kurátorka Lenka Adamčáková z bratislavského Národného osvetového centra výstavu sesterské soutěže AMFO. Představila na ni více než dvacet autorů, kteří krajskými koly postoupili až do finále reprezentující to nejlepší ze slovenské amatérské tvorby. Program

pokračoval ve VMO přednáškou Lenky Adamčákové o experimentální fotografii, poté návštěvníky seznámil se svými současnými projekty fotograf Jindřich Štreit.

V sobotu mohli účastníci NASFO navštívit tři zahájení doprovodných výstav. V čajovně Kratochvíle vystavovala své snímky žánru street foto jedna z vítězek předešlého ročníku Lenka Krejčová, druhý vítěz loňského ročníku, Jindřich Buxbaum, prezentoval v Uměleckém centru Univerzity Palackého v Olomouci – Konviktu soubor fotografií s tématem židovských járcajtů. Spolupořádající Svaz českých fotografů připravil venkovní výstavu *Jak se žilo za normalizace* na nádvoří Konviktu, kterou uvedla teoretička a historička fotografie Věra Matějů. Vrcholem dvoudenního setkání fotografů bylo sobotní slavnostní předávání ocenění, při němž bylo uděleno celkem 34 cen.

Předseda poroty Petr Zatloukal pak při následné komentované prohlídce přiblížil, jak probíhal výběr snímků. *„Asi si dovedete představit, že není jednoduché nějakou fotografii shodit ze stolu. Uvědomuji si vaše nadšení, vy jste amatéři a amatér je nadšenec. Není mi jedno, že některé fotografie bylo nutné vyřadit, ale selekci jsme museli udělat. Tím pádem vznikla kolekce, kterou tady vidíte,“* popsal Petr Zatloukal.

Fotografové měli také příležitost představit své portfolio historičce a teoretičce fotografie Štěpánce Bieleszové a metodikovi a pedagogovi Vladimíru Jankovi a vyslechnout si jejich komentáře a tvůrčí návrhy. Fotograf Daniel Schulz vzal přihlášené účastníky na fotoprocházku Olomoucí a při vzájemných rozhovorech se s nimi podělil o tipy na správné snímání městského prostoru. Zájemce z řad studentů vzal Vladimír Janek do fotoateliéru Domu dětí a mládeže v Olomouci, kde je provedl fotografováním na téma Portrét anonym. Snímky z obou workshopů budou k vidění na 44. ročníku NASFO.

Padesát tři let NASFO

Historie Národní soutěže fotografie sahá až do roku 1970, kdy se v Hradci Králové uskutečnil její první ročník. Tenkrát se ještě jmenovala Národní soutěž a výstava amatérské fotografie a popisný název přesně vymezoval, co mohli její účastníci i návštěvníci očekávat. Do přehlídky postupovali nejlepší snímky neprofesionálních fotografů, kteří úspěšně prošli nejprve okresním kolem a následně kolem krajským až do celostátního výběru toho nejzajímavějšího, co se na poli amatérské fotografie nabízelo.

Od prvního až do desátého ročníku se soutěž konala pravidelně jedenkrát za dva roky a vždy byla součástí Festivalu zájmové umělecké činnosti. Od roku 1991 je přehlídka každoroční a samostatná.

Po Hradci Králové a Brnu se soutěž a výstava na dlouhá léta usadila v Olomouci (1974–1993), o dva ročníky se poté postaralo muzeum v Kolíně a v roce 1996 převzali na bezmála tři desetiletí štafetu organizátoři kultury ve Svitavách. V roce 2023 se Národní soutěž fotografie vrátila do Olomouce se zkráceným názvem, ale nezmenšeným zájmem účastníků.

Za léta pořádání NASFO se mnoho původně neprofesionálních soutěžících vypracovalo na špičkově uznávané fotografy – Vladimír Birgus, Jindřich Štreit, Dana Kyndrová, Josef Chuchma ml., Ladislav Kamarád nebo Ibra Ibrahimovič. Snímky v roli porotců hodnotili v průběhu více než padesátiletého trvání soutěže takové osobnosti jako Vilém Reichmann, Ján Šmok, Karel Otto Hrubý, Josef Ehm, Miloslav Stibor, Jindřich Štreit, Vladimír Birgus, Věra Matějů, Josef Ptáček a další.

Obr. 1. Fotografie Rabín Krakowsky při rozhovoru s Chasidy z cyklu Když se Chasidé modlí a radují… od fotografa Jindřicha Buxbauma. Série získala první cenu v kategorii s volným tématem a bez rozdílu věku.

Obr. 2. Bedřicha Seberu ocenila porota první cenou za fotografie Sám na Jižním Městě (na snímku) a Odjezd z Jižního Města v kategorii bez rozdílu věku se zadaným tématem Člověk v krajině, krajina v člověku.

Obr. 3. Na vítězství snímku Bez dětí od Vojtěcha Ondráka v kategorii juniorů do 21 let se porota shodla jednomyslně.

Obr. 4. Cenu Vlastivědného muzea v Olomouci předal Anetě Školníkové za fotografii Duhovky ředitel Jakub Ráliš. Foto: Roman Löwinger.

Obr. 5. Návštěvníci si mohli výstavní kolekci 43. Národní soutěže fotografie prohlédnout v Handkeho sále (na snímku) a na chodbě v přízemí. Foto: Galina Bogdaněnko.

ZPRÁVY VLASTIVĚDNÉHO MUZEA V OLOMOUCI
č. 328: 122–126, 2024

Oslavy 450 let Univerzity Palackého na půdě Vlastivědného muzea v Olomouci

Filip Hradil

Kulatému výročí 450 let od povýšení olomoucké jezuitské školy na úroveň vysokého učení, které si město Olomouc spolu s Univerzitou Palackého coby nástupkyní staré jezuitské univerzity připomínalo v průběhu roku 2023, se díky iniciativě Vlastivědného muzea v Olomouci dostalo zvláštní pozornosti v podobě uspořádání dvou výstav a řady s nimi spojených doprovodných akcí. Jelikož vlastní jubileum připadalo na 22. prosinec, byly veškeré akce ze strany muzea směřovány do období zimního semestru akademického roku 2023/2024.

Největší a nejnáročnější projekt představovala výstava s názvem *Chrám moudrosti – Jezuitská univerzita v Olomouci 1573–1773*, na jejíž přípravě se od roku 2022 podíleli historici Filip Hradil a Zdeněk Orlita. Název výstavy odkazoval na první verš deváté kapitoly starozákonní knihy Přísloví, který se v roce 1693 stal mottem pro vytvoření obrazového oznámení o promoci 52 olomouckých kandidátů filozofie s alegorickým vyobrazením chrámu Moudrosti [obr. 1].

Vzhledem k havarijnímu stavu klenby ústředního muzejního Sálu sv. Kláry a jeho nutné opravě bylo nevyhnutelné uskutečnit výstavu v provizorním prostoru přednáškového Sálu Václava III. Tímto však jasně vykrystalizovalo obsahové vymezení tématu zaměřené na prvních 200 let vysokého učení, kdy byla zdejší akademie a později univerzita spravována a formována jezuitským řádem. Širší časové zaměření výstavy reflektující pozdější období vysokého učení v 19. a 20. století by totiž vyžadovalo větší výstavní plochu, kterou ale muzeum v tu chvíli nemělo k dispozici.

Autoři výstavy se rozhodli sál Václava III. využít v celé jeho ploše včetně pódia a vytvořili koncepci, která měla do jisté míry evokovat prostor univerzitní auly. Okenní niky sálu byly po obou stranách zaslepeny a na deseti z nich byly prezentovány obrazy dobrodinců olomoucké univerzity, pocházející s největší pravděpodobností z původního mobiliáře univerzitní auly z 18. století. Po obvodu i uprostřed v ose sálu se pak nacházely vitríny, které představovaly nejvýznamnější artefakty spojené s historií druhého nejstaršího vysokého učení v českých zemích. Z nich můžeme například jmenovat párové glóby z knihovny jezuitské akademie, žezlo teologické fakulty z poloviny 17. století nebo originál listiny císaře Maxmiliána II. z roku 1573, v níž bylo jezuitské akademii uděleno právo promovat posluchače ke všem hodnostem podle řádu západoevropských univerzit. Tyto ústřední exponáty doplňovaly například obrazové teze studentů olomoucké univerzity, staré tisky a rukopisy vzniklé ve zdejším akademickém prostředí, svátostky pocházejících z prostředí jezuitského řádu a v neposlední řadě také předměty spojené s jezuity pěstovaným kultem sv. Pavlíny, která byla v roce 1623 prohlášena patronkou města Olomouce. Předměty byly v rámci výstavního prostoru volně seskupeny do šesti tematických celků: *I. Societas Jesu; II. Studentes; III. Professores; IV. Benefactores; V. Insigniae; VI. Sancta Paulina*. Uprostřed sálu

Obr. 1. Matthäus Küsel podle Johanna Christopha Storera, Oznámení bakalářské promoce 52 kandidátů filozofie s alegorickým vyobrazením chrámu Moudrosti, k němuž přichází alegorie světadílů provázené sv. Ignácem z Loyoly. Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, UO, inv. č. 52. Foto: Pavel Rozsíval.

se nacházela prostora kruhového půdorysu, tzv. iluminárium, v jejímž interiéru se promítala jména všech jezuitských rektorů olomouckého vysokého učení mezi léty 1573–1773 [obr. 2]. V ose sálu se pak na pódiu odehrávala projekce animovaných obrazových univerzitních tezí, kterou kurátoři vytvořili ve spolupráci s Denisou Jánskou, Marcelou Polochovou a Vojtěchem Dlaskem.

Výstava byla zahájena 4. října 2023 v univerzitním kostele Panny Marie Sněžné, který za časů jezuitské akademie plnil vedle univerzitní auly taktéž funkci centrálního shromaždiště akademické obce, například při obhajobách závěrečných tezí či udělování akademických titulů, a uchovával ostatky patronky města sv. Pavlíny. Vernisáž proběhla za účasti univerzitních hodnostářů v čele s rektorem UP Prof. MUDr. Martinem Procházkou, Ph.D., za přítomnosti administrátora olomouckého biskupství Mons. Josefa Nuzíka, hejtmana Olomouckého kraje Ing. Josefa Suchánka a primátora statutárního města Olomouce Mgr. Miroslava Žbánka, MPA [obr. 3].

Určitý prolog k výše uvedené hlavní výstavě věnované dějinám jezuitské univerzity představovala expozice umístěná před vstupem do Sálu Václava III. nazvaná *Symboly moudrosti 1573–2023*, která na třinácti prosvětlených panelech prezentovala jak historická, tak současná žezla Univerzity Palackého či jejích jednotlivých fakult. Autorem koncepce této výstavy se stal ředitel Vydavatelství UP, Aleš Prstek, který spolu s týmem svých spolupracovníků připravil o těchto blyštivých akademických památkách stejnojmennou publikaci.

Zvláštní kapitolu představovaly v rámci jubilejních oslav doprovodné programy připravené k oběma zmíněným výstavám, z nichž uveďme například zážitkové workshopy pro žáky základní školy, připravené studenty Katedry historie FF UP, přednášku o studentském životě na staré olomoucké univerzitě, kterou pronesla Jana Oppeltová z téže katedry nebo slavnostní křest edice tzv. druhé Matriculy, jejíž vydání připravili ve spolupráci s Vydavatelstvím UP Libuše a Vladimír Spáčilovi. Určitým specifikem pak bylo natočení sedmidílné podcastové série Jezuitská Olomouc uveřejněné na platformách Spotify a Youtube, kterou připravil autor tohoto příspěvku spolu s příslušnými hosty ve spolupráci s Audiovizuálním centrem UP. K výstavě bylo vydáno několik velkoformátových pohlednic a také tzv. věčný kalendář nazvaný *Tempus Imaginum* s ukázkou obrazových tezí studentů olomoucké univerzity vztažených k příslušnému měsíci v roce, resp. liturgickému svátku.

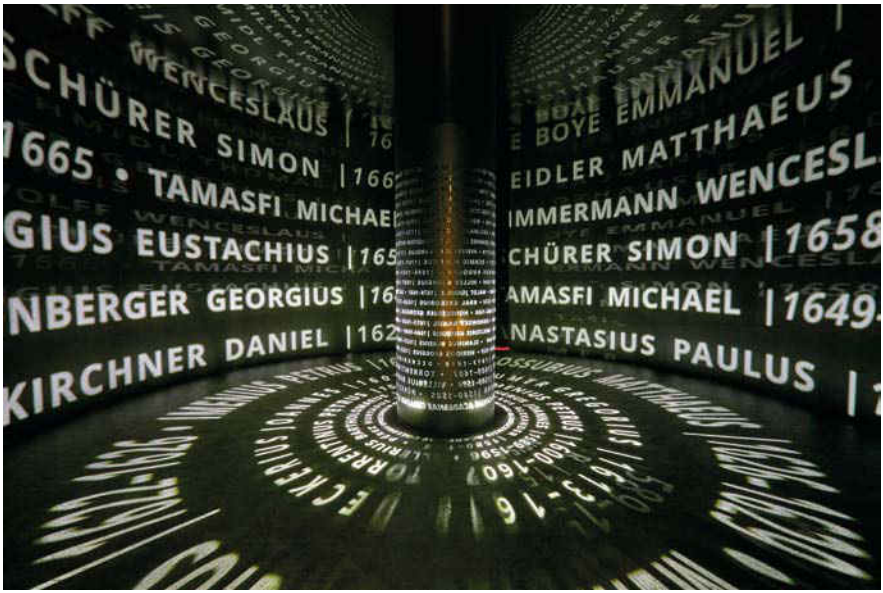

Obr. 2. Vnitřní prostor tzv. iluminária z výstavy Chrám moudrosti. Jezuitská univerzita v Olomouci 1573–1773. Foto: Pavel Rozsíval.

Obr. 3. Zahájení výstavy, chrám Panny Marie Sněžné v Olomouci, 4. 10. 2023. Foto: Pavel Rozsíval.

CHRÁM MOUDROSTI / Jezuitská univerzita v Olomouci 1573–1773
Vlastivědné muzeum v Olomouci, Sál Václava III.
5. 10. 2023 – 11. 2. 2024

Kurátoři výstavy: Filip Hradil, Zdeněk Orlita
Grafické řešení: Lucie Sodomová, Roman Urbášek
Konzervování a příprava exponátů: Kateřina Kyznarová, Martin Navrátil, Aneta Piňosová, Milan Stecker, Dana Wlczková
Audiovizuální prvky / IT aplikace: Vojtěch Dlask, Denisa Jánská, Marcela Polochová, Jonáš Svoboda, Jakub Žák
Prostorové řešení: Filip Hradil, Zdeněk Orlita
Instalace: Jiří Koch, Alexander Krčka, Ladislav Vaverka, Radim Opálka, Miroslav Peňáz, Jiří Skopal, Martin Skopalík, Jan Tomšů, Josef Václavek
Produkce a PR: Vladimíra Hacsiková, Antonín Valenta
Zvláštní poděkování: Michaela Čadilová, Jaroslav Dopita, Jana Fasorová, Jiří Fiala, Jiří Glonek, Miroslav Herold, Jana Krejčová, Rostislav Krušinský, Tomáš Parma, Karel Podolský, Robert Šrek, Jan Štěpán, Helena Zápalková
Spolupráce: Muzeum Novojičínska, příspěvková organizace
Exponáty zapůjčili: Moravský zemský archiv v Brně; Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště Olomouc; Římskokatolická farnost sv. Mořice v Olomouci; Římskokatolická farnost sv. Václava v Olomouci; Universität Innsbruck; Univerzita Palackého v Olomouci; Vědecká knihovna v Olomouci; Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc
Výstavu finančně podpořili: Ministerstvo kultury České republiky; Olomoucký kraj; Statutární město Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci

ZPRÁVY VLASTIVĚDNÉHO MUZEA V OLOMOUCI
č. 328: 127–129, 2024

Výstava Černomoří a Ukrajina na historických mapách 16.–18. století

Andrea Jakubcová

Na přelomu roku se ve Vlastivědném muzeu v Olomouci uskutečnila rozsahem skromná, přesto však osobitá výstava map s názvem *Černomoří a Ukrajina na historických mapách 16. až 18. století*, probíhající v termínu od 20. 10. 2023 do 14. 1. 2024 v Mánesově galerii v 1. patře Vlastivědného muzea v Olomouci. Nabídla staré mapy nikoliv ze sbírek Vlastivědného muzea v Olomouci, ale z majetku soukromého sběratele. Ačkoliv z pohledu kartografů nedošlo k vybrání názvu výstavy zcela vhodně, představovala jen jednu historickou mapu, ostatní mapy byly staré. Vybraný název se ohlížel na širokou veřejnost, která vnímá pojem historický jako to, co vzniklo v minulosti. Historická mapa ukazuje území tak, jak vypadalo ve vybrané době v historii, nikoliv v době svého vzniku (na výstavě ji zastupovala mapa z historicko-geografického atlasu Clauda Buy de Mornase z roku 1762).

Na myšlenku představit návštěvníkům mapy Ukrajiny a celé Černomořské oblasti přivedl kurátory Andreu Jakubcovou a Filipa Hradila pan Aldo Tenedini, který jakožto soukromý sběratel map přišel s nabídkou v době, kdy propukl ukrajinský válečný konflikt. V té době si začala řada lidí uvědomovat, že o této oblasti nemá dostatek informací. Častěji se, nejenom v médiích, řešil zejména náš středoevropský prostor, ale východní část Evropy zůstávala upozaděna. Nabídku vystavit mapy této části Evropy a tím nabídnout možnost dalšího poučení návštěvníků jsme tedy nadšeně přivítali. Vnímali jsme to také jako tichou podporu Ukrajiny, která statečně čelí ruské válečné agresi. Za uspořádání výstavy ostatně písemně poděkoval chargé d'affaires a. i. Vitalii Usatyi z ukrajinské ambasády. Vystavené čtyři desítky map prezentovaly návštěvníkům podobu území v klíčovém období vzniku ukrajinské státní identity, kdy začaly do popředí vstupovat pojmy jako „svoboda" a „občanství", nabízely ale i pohled na širší území Černomoří, tj. za dnešními hranicemi Ukrajiny. Černomoří bylo a je tavícím kotlem národů, jazyků, náboženství a historických událostí, a to vše se dá vyčíst z těchto map.

Představit území Černomoří umožnila jen laskavá nabídka na vystavení map od soukromého sběratele, podsbírka Kartografie Vlastivědného muzea v Olomouci se zaměřuje zejména na moravika, středoevropský prostor, mapy Černomoří v tomto časovém rámci se ve sbírkách vůbec nenachází. Nabízené mapy ze soukromé sbírky potřebovaly ještě náležitě určit a popsat, zpočátku proto nastala mravenčí práce zpřesňování informací k jednotlivým mapám, zároveň se nabízela otázka, jakým způsobem toto téma uchopit, aby přineslo návštěvníkům i poutavé informace. Mapy samy o sobě zaujmou ale jen určitou skupinu, proto bylo třeba nalézt řešení jak výstavu otevřít i návštěvníkům, které samotné mapy nezajímají nebo jim nerozumí. Jako řešení se nabídlo doplnit vybrané mapy rozšiřujícími informacemi z historie, proto jsme přizvali odborníka na historii této oblasti z katedry historie Univerzity Palackého v Olomouci, Tomáše Somera, který k vybraným mapám vytvořil rozšiřující popisky. Ty vysvětlovaly historická pojmenování oblasti Černomoří od antiky

a středověku vyskytující se na konkrétních mapách, např. Sarmatia Europea, Taurica Chersonesus, Skýtie, nebo pojmy vztahující se k historii daného území, např. Krymský chanát, Kyjevské vojvodství či fenomén kozáctví.

Vystavená sbírka je ukázkou produkce známých i méně známých kartografických dílen a kartografů z Německa, Nizozemí a dalších evropských zemí. Za mnohé jmenujme například Gerharda Mercatora či Johanna Baptista Homanna. Na vystavených mapách je názorně vidět, jakým vývojem prošlo zobrazování map v průběhu tří staletí. Nejstarší zastoupené mapy, pořízené technikou dřevořezu (převážně mapy Sebastiana Münstera), kombinují zjednodušené zobrazení území s následnou typografickou aplikací popisu. Tam, kde není území zmapováno, se objevují různé fantazijní ilustrace. To se mění s počátkem 17. století, kdy se používají nové pomůcky a nové metody měření, mapy se stávají střízlivým obrazem a navíc i nástrojem výnosného podnikání – i to se zde dá nalézt. S nástupem techniky mědirytiny se stále více rozšiřují mezi větší a majetnější skupinu obyvatel. Nejzajímavější vystavený exemplář, mapa Ukrajiny z roku 1716 zmíněného Johanna Baptista Homanna, je zajímavá tím, že se zde objevuje přímo v názvu slovo Ukrajina, což bylo v době vydání mapy ojedinělé. Postupně se název začal na mapách objevovat stále častěji.

Atraktivitu výstavě dodala spolupráce z Rostislavem Nétkem z katedry geoinformatiky Univerzity Palackého v Olomouci, který do dotykové obrazovky připravil poutavou aplikaci, na které si návštěvníci mohli srovnat staré mapy se současným stavem. Mapy v aplikaci poskytla ve spolupráci s Jiřím Glonkem Vědecká knihovna v Olomouci. Nejednalo se o stejné mapy, jaké se prezentovaly na výstavě, ale obdobné, tentokrát ze sbírek knihovny. Návštěvník si mohl mapy na obrazovce prohlédnout a pak je mohl případně také srovnat s vystavenými mapami přímo v místnosti. Mapy zapůjčené ze soukromé sbírky doplňoval atlas Tobiase Conrada Lottera ze sbírek Vlastivědného muzea v Olomouci, který byl otevřen na listu zobrazujícím Evropu poloviny 18. století. Dalo se tak lépe představit, jak lidé vnímali Evropu v daném období.

Na závěr pár slov sběratele Alda Tenediniho: *„Mapy, které jsem sesbíral, jsou součástí mé sbírky a vlastně i mého životopisu. Vždy mě zajímaly staré mapy zobrazující místa důležitá v mém životě. Italský region Marky, kde jsem studoval a žil mnoho let, Moravu, kde nyní žiji se svou rodinou. A také Ukrajinu, kterou jsem si zamiloval během mých cest a se kterou mě pojí několik přátelství.“*

Výstavu navštěvovali kromě českých návštěvníků i ti zahraniční, mezi nimi i ukrajinští. Pro větší přístupnost byly popisky, i ty rozšířené, také v anglickém jazyce. Na památku se nabízela za drobný finanční obnos pohlednice většího formátu zobrazující Homannovu mapu Ukrajiny.

Obr. 1. Mapa Ukrajiny, jež je zvána země Kozáků, a okolní území (Valašsko, Moldávie, malé Tatarsko), Johann Baptist Homann, 1716, soukromá sbírka. Foto: Pavel Rozsíval.

Obr. 2. Pohled do Mánesovy galerie na výstavu Černomoří a Ukrajina na historických mapách 16.–18. století s interaktivní obrazovkou v pozadí. Foto: Pavel Rozsíval.

ZPRÁVY VLASTIVĚDNÉHO MUZEA V OLOMOUCI
č. 328: 130–131, 2024

Výstava Průmyslové muzeum císaře Františka Josefa v Olomouci

Robert Šrek

Výstava s názvem *Průmyslové muzeum císaře Františka Josefa v Olomouci* proběhla ve dnech 15. 12. 2023 – 28. 4. 2024 v Handkeho sále Vlastivědného muzea v Olomouci. Hlavním popudem k jejímu uspořádání bylo významné jubileum – 150leté výročí od založení této kdysi důležité, v současnosti však bohužel takřka neznámé paměťové instituce.

Průmyslové muzeum císaře Františka Josefa v Olomouci náleželo do skupiny tzv. průmyslových či uměleckoprůmyslových muzeí, která od druhé poloviny 19. století usilovala o renesanci upadajících uměleckých řemesel. K jeho vzniku došlo roku 1873 a stalo se tudíž jedním z nejstarších svého druhu v Čechách a na Moravě. V hanácké metropoli plnilo úlohu agilního kulturního činitele. V muzeu, umístěnému v prostorách někdejší vyšší reálné školy (nyní Komenia), se totiž nacházely nejenom početné sbírky užitého umění a specializovaná knihovna, ale panoval zde i bohatý společenský a vědecký život. Veřejnosti tu byly zpřístupněné nejrůznější dlouhodobé či krátkodobé výstavní projekty, konaly se tu tematické přednášky a vydávaly vůbec první regionálně zaměřené odborné publikace z oboru dějin umění. K nejlepším počinům olomouckého průmyslového muzea patřilo otevření velké jubilejní výstavy v roce 1888 (více než 1800 prezentovaných položek!) a vydání dvoudílné knihy o církevních památkách v Olomouci na počátku devadesátých let 19. století, jež vzbudila zaslouženou pozornost i ve Vídni. V obou případech se jednalo o mimořádné výkony vynikajícího kustoda Adolfa Nowaka. Ke zrušení jmenovaného muzea se přikročilo v roce 1924, když bylo začleněno do nově ustanoveného Muzea hlavního města Olomouce. Postupem času pak upadlo v bezmála úplné zapomnění.

Právě z tohoto důvodu zabrala příprava výstavy mnoho let. Vlastnímu expozičnímu záměru předcházelo náročné bádání v dobových archiváliích a tiskovinách, neméně obtížné se ukázalo dohledávání předmětů se správným „rodokmenem" dotčeného průmyslového muzea. Role kurátora výstavy se ujal Robert Šrek, výrazně mu ovšem pomáhali i další kolegové z Historického ústavu, konkrétněji Michaela Čadilová, Karel Podolský a Martin Zdražil. Výchozí ideou bylo co nejvěrněji zpřítomnit našeho opomíjeného muzejního předchůdce a inspirovat se myšlenkovým podhoubím, ze kterého čerpal. To se projevilo jak v materiálovém rozdělení vybraných sbírkových celků, tolik oblíbenému v prostředí uměleckoprůmyslového hnutí v 19. století, tak v základním vizuálním motivu aplikovanému na textových panelech – štítku s německým nápisem „Kaiser Franz Josef GEWERBE-MUSEUM OLMÜTZ". Na výstavě se podílelo vyjma interních zaměstnanců Vlastivědného muzea v Olomouci rovněž několik externích spolupracovníků. Prostorové řešení a grafický design vymyslel architekt Radek Polívka z Hradce Králové, grafické provedení bylo prací Lucie Sodomové. Samotná realizace architektury proběhla v gesci útvaru provozu. Ke konzervování a restaurování více než dvou set předmětů přiložili své šikovné ruce k dílu především muzejní konzervátoři, předně Aneta Piňosová a Dana Wlczková, dále také Milan Stecker; vedle

nich je zapotřebí zmínit restaurátorky textilu Vendulku Otavskou a Hanu Šťouračovou a restaurátorku sádry Petru Zítkovou. S rozpočtem celé akce si velmi dobře poradil Antonín Valenta. Edukační program a edukační prvky byly vytvořeny Alexandrem Ivanovem, Deborou Kolegárovou, Kristýnou Majerovou a Markétou Adamíkovou.

Závěrem se sluší dodat, že k tématu Průmyslového muzea císaře Františka Josefa v Olomouci plánujeme v příštích letech vydat reprezentativní monografii.

Obr. 1. Původní štítek označující sbírkové předměty Průmyslového muzea císaře Františka Josefa v Olomouci. Foto: Pavel Rozsíval.

Obr. 2. Z výstavy Průmyslové muzeum císaře Františka Josefa v Olomouci. Produkce sklářského podniku Schreiber & Neffen, kolem roku 1885. Foto: Pavel Rozsíval.

ZPRÁVY VLASTIVĚDNÉHO MUZEA V OLOMOUCI
č. 328: 132–135, 2024

Výstava Nejstarší fotografie Olomouce

Hana Jakůbková

Vlastivědné muzeum v Olomouci uchovává ve svých sbírkách vzácnou kolekci pohledů na Horní náměstí z roku 1860. Tyto fotografie byly doposud pokládány za vůbec nejstarší snímky města. Nález badatele Petra Hofmana na webových stránkách muzea Getty v Los Angeles však posunul časovou hranici prvních olomouckých fotografií ještě o několik let hlouběji do minulosti.[1] Zároveň se stal podnětem k uspořádání výstavy s podtitulem *Historické snímky města a jeho obyvatel z 50.–60. let 19. století* a také jedním z jejích klíčových témat.

Konceptem výstavního projektu (2. února – 31. března 2024) bylo představit veřejnosti počátky fotografické dokumentace města Olomouce, uvést prezentované snímky do kontextu obecných trendů vývoje média fotografie a nabídnout návštěvníkovi možnost „zažít" dotek doby, v níž nejstarší snímky města vznikaly. S ohledem na tento záměr byly definovány hlavní tematické okruhy.

První z vytyčených sekcí se věnovala fotografii zachycující olomouckou Merkurovu kašnu a Českou ulici (nyní 8. května) v zimním období na přelomu let 1853–1854 (případně 1855–1856), kterou nyní pokládáme za nejstarší známou fotografii města. Byly připomenuty okolnosti jejího objevu, komentovány na ní zachycené reálie, užitý fotografický proces a představena osobnost jejího autora, Jakoba Höflingera (1819–1892), který se později usadil ve švýcarské Basileji.

Další část výstavy se zaměřila na snímky berlínského fotografa Hermanna Haubenreissera (nar. 1819) z roku 1860 a artefakty s nimi obsahově propojené. Jedná se o výjimečný soubor zajímavý jak z hlediska ikonografie města, tak okolnostmi svého vzniku. Snímky byly zhotoveny na objednávku subskribentů při opravě střechy radniční věže a spolu s dalšími upomínkovými předměty uschovány do střešní makovice. Odtud byly po více než sto letech vyzvednuty a uloženy v depozitáři Vlastivědného muzea v Olomouci.[2] Jejich autor pracoval technikou mokrého kolodiového procesu, a jak sám popsal v přiložené zprávě, použil čtyři různé metody zpracování. Tento doprovodný dokument je velmi ojedinělý. Stejně tak je pozoruhodný drobný detail na fotografii radnice: na vrcholu věže lze spatřit pózující postavu pokrývače Vincenze Mildnera, který upomínkové předměty do střešní makovice vkládal. Haubenreisserův portrét tohoto řemeslníka se mezi archiváliemi dochoval také, a dokonce i báseň, kterou pro tuto slavnostní příležitost Mildner nechal vytisknout.[3]

Poslední ze tří hlavních výstavních okruhů se zabýval tematikou počátků stálých fotoateliérů v Olomouci, fotografy, již se jako první etablovali z místního prostředí, a nejstaršími doklady komerční produkce snímků města. Zde byly představeny originály velkoformátových fotografií vydané knihkupcem a nakladatelem Eduardem Hölzelem ve spolupráci s ateliérem A. Pichler & spol. Toto téma také uzavřelo vymezený chronologický rámec výstavy (1853/1854 – 1863/1864), který začínal možná náhodným, možná zkušebním snímkem pořízeným z okna pronajatého fotoateliéru J. Höflingera. Pokračoval přes předplacenou

kolekci fotografií H. Haubenreissera, určenou k uchování paměti pro budoucí generace, a vyústil v první záměrně vytvořenou prodejní kolekci zachycující olomoucké exteriéry.

Mimo zmíněná témata se kurátorka výstavy snažila dotknout i obecných trendů ve vývoji fotografie a determinantů jejího rychlého rozvoje na přelomu 50. a 60. let 19. století. Kromě vynálezu mokrého kolodiového procesu, akcentovaného ukázkami laboratorní fotografické výbavy[4] a již zmíněného v souvislosti s H. Haubenreisserem, bylo připomenuto rozšíření tzv. vizitkových fotografií. Jejich popularizátorem v Olomouci byl opět tento berlínský fotograf. Návštěvníci měli příležitost si prohlédnout ve své době mimořádně oblíbená fotoalba „vizitek" z produkce místních ateliérů a fotografů, kteří se v Olomouci, byť třeba jen na přechodnou dobu, pohybovali. Poklidná atmosféra a prosté kulisy dotvářející scény portrétních vizitkových fotografií se promítly také do celkového designu výstavy a jednoduché barevnosti textových panelů harmonizující s hlavním obsahem. Výjimečným exponátem a zároveň i prologem k hlavním vystavovaným předmětům pak byla daguerrotypie (portrét muže) představená jako ukázka první prakticky využívané fotografické techniky ve spojitosti s nejranějším obdobím a průkopníky olomoucké fotoscény.

Ačkoli se jednalo o komorní výstavní projekt realizovaný v nejmenším výstavním sále muzea, velký důraz byl kladen na interakci návštěvníků s tématem a sbírkovými předměty. Důležitý prostor v Mánesově galerii tak zaujímal „interaktivní kout" s pultíkem vyhrazeným paměťovým, manuálním a poslechovým aktivitám[5] a dotykovou velkoformátovou obrazovkou. Ta podle očekávání vzbudila velký zájem veřejnosti, a to v jejím nejširším spektru. V digitální aplikaci bylo možné jednoduchým pohybem prstu po monitoru poznávat olomoucké ulice a náměstí očima fotografa z 19. století a pozorovatele dnešního, a srovnat tak v detailech realitu historickou se současnou.[6] Vzniku těchto komparativních snímků byla v průběhu předcházejících měsíců věnována pečlivá příprava, do níž byl zaangažován muzejní fotograf Pavel Rozsíval. Bylo nezbytné pokusit se nafotit městské záběry ze stejných míst, ze kterých fotili fotografové v 19. století, a to pokud možno s co nejpodobnější kompozicí, jakou mají archivní exponáty. Najít ta pravá místa, vykomunikovat přístup do patřičných oken či realizovat expozici snímku uprostřed rušné křižovatky, to vše v náležitou denní dobu, s sebou neslo mnohé komplikace a časovou náročnost. Podle informací kustodů ve výstavním sále se však digitální aplikace stala mezi návštěvníky oceňovanou atraktivitou.

Jedním z klíčových bodů výstavního konceptu a zároveň obsahem interaktivních prvků byl záměr projektovat návštěvníka do role současníka osob zpodobněných na vystavovaných exponátech – vizitkových fotografiích, zprostředkovat mu atmosféru a reálie doby, v níž vznikaly nejstarší fotografie města. Kdo měl chuť, mohl tak nechat zaznít *Cestovatelský valčík*, který se dle dochovaných archiválií hrál na koncertě v Olomouci v létě 1860, případně zjistit, jaké byly v té době ve městě ceny potravin a předmětů denní potřeby, a srovnat je s cenami za zhotovení fotografií inzerovanými v místním tisku. Barevně odlišené panely („tok dějin") nabízely poučení o tom, co se v dotčené dekádě 1853–1863 přihodilo nejen v Olomouci, ale i ve světě, v monarchii. Vybrané události obsáhly oblast politiky, vědy, techniky, kultury a neopomněly i zajímavosti z fotohistorie, jež byly doplněny ilustracemi (např. bylo zmíněno publikování Darwinovy evoluční teorie, pád Bachova absolutismu, zrušení olomoucké univerzity či vznik prvních fotografií z horkovzdušného balónu). Pomyslnou tečku této obsahové sekce i celé výstavy tvořil fotokoutek navazující na prostory Mánesovy galerie, jenž představoval „dobový fotoateliér 19. století". Zde měli návštěvníci muzea příležitost obléci si na sebe repliky historických oděvů, vyfotit se v nich

a možná, pod dojmem zážitků a poznatků z navštívené výstavy, si třeba fotografie i uložit do svého rodinného alba.[7]

Příznivou odezvu vzbudila u veřejnosti i přednáška renomovaného historika fotografie Pavla Scheuflera věnovaná nejvýznamnějším fotografům Království českého v 19. století, která byla uspořádána v rámci doprovodného programu výstavy.[8]

Poznámky

1 Viz např. Hofman, P. – Fiala, J.: Nejstarší fotografie z Olomouce. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2022, č. 324, s. 80–91.

2 Burian, V.: Památky z věže olomoucké radnice. *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci*, 1962, č. 100, s. 4–17.

3 Tamtéž. Předměty jsou nyní uloženy v podsbírce Olomuciana.

4 Kazetu na mokré kolódiové desky, kyvetu a argentometr pro měření hustoty zcitlivujícího roztoku zapůjčilo Národní technické muzeum v Praze. Za vstřícný přístup i cenné konzultace děkuji Mgr. Tomáši Štanzelovi.

5 Za pomoc při realizaci zvukové stopy a digitálního pexesa s dobovými předměty děkuji Mgr. Alexandru Ivanovovi.

6 Aplikace do digitální obrazovky byla vytvořena ve spolupráci s jesenickou IT firmou. Za ochotu a vstřícné jednání děkuji panu Vítu Blažkovi.

7 Historické kostýmy zapůjčilo Moravské divadlo Olomouc.

8 Přednáška byla proslovena v Radeckého sále Vlastivědného muzea v Olomouci 29. 2. 2024.

Obr. 1. Exkurze italských studentů na výstavě Nejstarší fotografie Olomouce – fotokoutek „dobový fotoateliér“.
Foto: Hana Jakůbková.

Obr. 2. Výstava Nejstarší fotografie Olomouce. Foto: Pavel Rozsíval

Obr. 3. Přednáška Pavla Scheuflera ve Vlastivědném muzeu v Olomouci 29. 2. 2024. Foto: soukromý archiv.

ZPRÁVY VLASTIVĚDNÉHO MUZEA V OLOMOUCI
č. 328: 136–138, 2024

Zpráva o výstavě Sestra konané ve dnech 26. 4. – 30. 6. 2024 v Mánesově galerii

Michaela Čadilová

Výstava *Sestra* měla za cíl představit návštěvníkům muzea pojem „restaurování" na příkladu díla z našich sbírek: co restaurování předchází, samotné kroky procesu obnovy, až po využití nových poznatků získaných právě díky podrobnému zkoumání díla. Během komentovaných prohlídek a přednášek, které výstavu doprovázely, byla zdůrazňována i myšlenka, že restaurování není pouze pro hrady a zámky, galerie a muzea, ale že jde o službu, která je dostupná každému, kdo by rád prodloužil život uměleckému předmětu, na němž mu záleží. Každý předmět potřebuje svou údržbu a u umění to není jinak. Reakce návštěvníků nás utvrdily v přesvědčení toto téma otevírat a vysvětlovat, mimo jiné z důvodu zabránění nevratných škod, které vzniknou, když se lidé pouští do neškolené péče o umělecké předměty sami. Nemusíte mít doma Picassa, aby si obraz zasloužil odbornou péči. Důležitá je především osobní hodnota, kterou může někdy třeba i nečekaně doplnit ta umělecko-historická, jak ostatně vyprávěl příběh výstavy *Sestra*.

Celou výstavou se prolínalo téma vrstev. A to jak symbolicky, tak doslovně. Ve vstupní části výstavy byla soustředěna pozornost na svrchní vrstvu, jakou vidí každý na první pohled. Návštěvník vstoupil do obrazárny či pomyslného depozitáře kurátora sbírky obrazů. Na stěně visely malované ženské portréty z poloviny 19. století. Mezi nimi byla i kopie ústředního obrazu výstavy, ovšem ještě ve stavu před restaurováním, s uvedenými informacemi, které jsme v té době měli: tedy že se jedná o obraz neznámé mladé dívky od neznámého autora patrně z druhé poloviny 19. století. V každé době nese portrétní žánr charakteristické prvky a na řadě příkladů jsme nechali diváka, aby sám tyto znaky našel a pochopil. Mezi příklady nechyběl ani jeden z nejslavnějších – portrét Boženy Němcové od Josefa Vojtěcha Hellicha z roku 1845.[1]

Vystavené obrazy byly v různé kondici, od restaurovaných po ty, které obnova teprve čeká. Vedle sebe tu visela plátna očištěná i zaprášená, ztmavlá a potrhaná. Mezi návštěvníky muzeí a galerií někdy panuje mylná domněnka, že v depozitářích jsou uložena díla pouze v perfektním stavu, která čekají na vystavení. Opak je ale pravdou. V depozitářích najdeme často pestrou mozaiku různých kvalit v různém stavu. Špatný stav ale někdy může zakrývat něco velmi cenného.

Tímto oslím můstkem vstoupil divák do druhé části výstavy. Stejně jako postupoval návštěvník výstavou, nechali jsme ho metaforicky prostoupit další vrstvou obrazu. Navazující panel představoval neinvazivní metody průzkumu předcházející procesu restaurování. Bohatý obrazový doprovod ilustroval ve zjednodušené formě 4 základní metody (VIS, UV, IR, RTG) a jejich stěžejní přínos k technologickému a materiálovému poznání díla, aniž by se do plátna jakkoliv zasáhlo. Divák mohl sledovat podkresbu, materiálové rozdíly podložek, vrstvení barevných nátěrů apod. V této fázi restaurování obrazu došlo k zásadnímu

odhalení ztracených informací o autorství obrazu a identitě portrétované osoby. Obraz dostal zpět jméno autora, Josefa Kesslera, i zachycené ženy, kterou je sestra malíře Pauline.

S těmito informacemi pracovala navazující linka expozice v podobě přiblížení historického průzkumu. Dílo jako pomyslný portál zavedl diváka do vrstev historie obklopující vznik podobizny Pauline Kessler. Ač malíř Josef Kessler pocházel z Loštic, o jeho působení se u nás ví málo. Většina jeho práce vznikala a také zůstala v sousedním Rakousku, kde také vyšla velkorysá publikace o Kesslerově životě a díle.[2] Z tohoto zdroje a dalších pramenů, včetně archivních materiálů (křestní knihy, knihy o úmrtích, o sňatcích), vycházelo pátrání, které pomalu skládalo dohromady obraz Pauline Kessler – podobu sestry malíře Josefa Kesslera. Skutečným přínosem a současně přesahem časovým i prostorovým bylo navázání spolupráce s příbuznými malíře Kesslera, kteří v tichosti spravují odkaz svého předka a zapůjčili na výstavu další materiály k Pauline Kessler. Sami neměli tušení o existenci malířovy sestry, jejíž další portrét a fotoateliérovou podobenku mají v majetku. Podařilo se tak připomenout nejen jednu dávno zapomenutou sestru, ale současně odhalit i velmi blízký sourozenecký vztah.

Závěr výstavy patřil prezentaci restaurátorského procesu. Popis náročné a odborné práce doprovázela pro snazší pochopení bohatá názorná fotografická dokumentace. Dílo na ní bylo fyzicky rozebrané doslova na jednotlivé vrstvy, kterým byla věnována náležitá péče čištění, vyspravování až po finální adjustaci. Zvláštní prostor byl vyčleněn samotnému restaurovanému originálu. Vrátili jsme se s ním zpět na začátek ke vnímání viditelné svrchní vrstvy. Tentokrát ale působila jinak, a to nejen díky vizuálně přitažlivější podobě po restaurování, ale i na základě důkladného poznání celé historie, která se za portrétem sestry skrývá. Díky němu můžeme o díle přemýšlet skutečně do hloubky… vrstev.

Výstava vznikla dílem autorské dvojice kurátorky Michaely Čadilové a restaurátorky Markéty Svobodové. Za atraktivní vizuál, ve kterém se podařilo zrcadlit téma vrstvení a prostupování, byl zodpovědný grafik a výtvarník Martin Fišr.

Poznámky

1 S laskavým svolením Správy Pražského hradu zapůjčený formou upravené faksimile.

2 Klinger, H.: *Der Maler Josef Kessler (1825–1887) – Ein Beitrag zur Wiener Kunst der Spätromantik*. Wien 2005.

Obr. 1 a 2. Pohled do výstavy, Mánesův sál, Vlastivědné muzeum v Olomouci. Foto: Pavel Rozsíval.

Seznam výstav a expozic ve Vlastivědném muzeu v Olomouci v letech 2012–2023

Andrea Jakubcová

Výstavy

První astrologická výstava. Příběh setkání člověka, přírody a vesmíru, 25. 1. 2012 – 3. 3. 2012, chodba v přízemí, Handkeho sál

Děti za holokaustu. Výstava plakátů k Mezinárodnímu dni památky obětem holokaustu, 26. 1. 2012 – 12. 2. 2012, Mánesova galerie

Něžný ženský svět, 9. 2. 2012 – 25. 3. 2012, výstavní sál v 1. patře

Poznávej se. Interaktivní výstava IQ parku Liberec. Hra, zábava a poučení, 10. 2. 2012 – 25. 5. 2012, Sál sv. Kláry

Židovská škola dnes. Ješiva v Kijevě. Výstava fotografií Jindřicha Buxbauma, 7. 3. 2012 – 25. 3. 2012, Mánesova galerie

Irena Vězdová. Svatá země v podobenstvích a protikladech, 30. 3. 2012 – 13. 5. 2012, Mánesova galerie

Četnické humoresky, 19. 4. 2012 – 14. 6. 2012, výstavní sál v 1. patře

O moravských zločinech a trestech, 27. 4. 2012 – 16. 9. 2012, Sál sv. Kláry, kurátor: Karel Podolský

Zaklínadla. Fotografie Josefa Dudka, 16. 5. 2012 – 20. 6. 2012, Mánesova galerie

Kresby Josefa Winterhaldera ml. ze sbírek Vlastivědného muzea v Olomouci, 25. 5. 2012 – 1. 7. 2012, Mendelův sál, kurátor: Markéta Doláková, autor: Tomáš Valeš

150 let Sokola, 15. 06. 2012 – 9. 9. 2012, Západní sál, kurátor: Josef Urban

Výstava kaktusů a sukulentů, 21. 6. 2012 – 24. 6. 2012, atrium

Mezi dokumentem a fikcí. Skupina 28, 22. 6. 2012 – 26. 8. 2012, Mánesova galerie

Encaustic. Výstava obrazů malířů ze setkání ve Slatinkách, 6. 7. 2012 – 31. 8. 2012, chodba přízemí

Výstava terarijních zvířat, 27. 9. 2012 – 14. 10. 2012, Mendelův sál

Tajemný svět lišejníků, 19. 10. 2012 – 25. 11. 2012, Mendelův sál, kurátor: Monika Kyselá, autor: Josef Pepa Halda, spolupořadatel: Muzeum a galerie Orlických hor

Zpátky do pohádky, 3. 11. 2012 – 30. 1. 2013, výstavní sál v 1. patře

Víc než hra. Velká fotbalová výstava, 8. 11. 2012 – 18. 11. 2012, Sál sv. Kláry

Od doby kamenné po dobu slovanských hradišť, 16. 11. 2012 – 13. 1. 2013, Handkeho sál, kurátor: Martin Zdražil, Lukáš Hlubek

Historické cukrárny, 30. 11. 2012 – 20. 1. 2013, Radeckého sál, kurátor: Hana Jakůbková, spolupořadatel: Petr Lukas

Olomoučtí. Výstava obrazů výtvarné skupiny, 16. 1. 2013 – 10. 3. 2013, Mánesova galerie

Doba měst a hradů, 1. 2. 2013 – 31. 3. 2013, Handkeho sál, kurátoři: Martin Zdražil, Martina Zedková, spolupořadatel: Městské muzeum a galerie Polička

Ocelový svět. Fotografie Jindřicha Štreita, 15. 3. 2013 – 8. 5. 2013, Sál sv. Kláry

Královna Dagmar, česká princezna, 22. 3. 2013 – 19. 5. 2013, Mánesova galerie

Mezi Východem a Západem. Svatí Cyril a Metoděj v kultuře českých zemí, 25. 4. 2013 – 11. 8. 2013, Handkeho sál, Malý sál historické expozice, kurátoři: Filip Hradil, Lukáš Hlubek,

Simona Jemelková, spolupořadatel: Muzeum umění Olomouc – Arcidiecézní muzeum Olomouc

Krása moří a oceánů. Ze soukromých sbírek Jany a Josefa Podhajských, fotografie Miroslava Hrdého, 3. 5. 2013 – 31. 8. 2013, Mendelův sál

Dědeček automobil, 12. 6. 2013 – 11. 9. 2013, Sál sv. Kláry, kurátor: Martin Zdražil, spolupořadatel: Muzeum veteránů Slatinice

Výstava kaktusů a sukulentů, 20. 6. 2013 – 23. 6. 2013, atrium

Svět divadla a hudby ve fotografiích Pavla a Petra Horníkových, 20. 6. 2013 – 25. 8. 2013, Mánesova galerie

Homo Faber. Výstava českých tradičních řemesel, 6. 9. 2013 – 25. 9. 2013, Handkeho sál

Výstava terarijních zvířat, 13. 9. 2013 – 29. 9. 2013, Mendelův sál

Mýty a barvy Austrálie, 20. 9. 2013 – 15. 10. 2013, chodba 1. patro

60 let ženského volejbalu v Olomouci, 3. 10. 2013 – 3. 11. 2013, Mánesova galerie, kurátor: Robert Šrek

Poklady starého Egypta – Sbírka Josefa Ferdinanda Habsburského, 10. 10. 2013 – 15. 3. 2014, Sál sv. Kláry, Handkeho sál, kurátor: Filip Hradil, Pavel Onderka, spolupořadatelé: Národní muzeum – Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur, Český egyptologický ústav FF UK

Zkameněliny – archiv života, 30. 10. 2013 – 19. 1. 2014, Mendelův sál, kurátor: Tomáš Lehotský, Vladimíra Jašková, spolupořadatel: Muzeum Prostějovska

Za humny. Výstava fotografií Vladko Chmely, 13. 11. 2013 – 2. 2. 2014, Mánesova galerie

Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci dnes, 22. 11. 2013 – 15. 3. 2014, chodba přízemí

Vzpomínka na Holokaust žije. Plakáty, 23. 1. 2014 – 28. 2. 2014, chodba 2. patro

Kouzlo starých map, 21. 2. 2014 – 27. 4. 2014, Handkeho sál, kurátoři: Josef Urban, Vít Voženílek, spolupořadatel: Katedra geoinformatiky Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého

Nerostné bohatství Olomoucka, 7. 3. 2014 – 16. 5. 2014, Mendelův sál, kurátor: Pavel Novotný

Lotyšské rukavice, 12. 3. 2014 – 6. 4. 2014, Mánesova galerie

Křížová cesta. Portréty. Obrazy Lubomíra Bartoše, 28. 3. 2014 – 27. 4. 2014, Sál sv. Kláry

Devatero pohádek Karla Čapka, 4. 5. 2014 – 4. 7. 2014, Handkeho sál

Giganti doby ledové, 10. 5. 2014 – 29. 6. 2014, Sál sv. Kláry a Sál Václava III., kurátor: Tomáš Lehotský

Na příkrém břehu snu. Výstava fotografií Andrewa Lasse, 13. 5. 2014 – 30. 5. 2014, chodba 1. patro

Ohrožené rostliny střední Moravy, 21. 5. 2014 – 30. 9. 2014, chodba přízemí, kurátor: Veronika Hlinická

Výstava kaktusů a sukulentů, 19. 6. 2014 – 21. 6. 2014, atrium

Kam s tím? Z historie i současnosti technických a dalších komunálních služeb, 8. 8. 2014 – 2. 11. 2014, chodba 1. patro, Mánesova galerie, kurátor: Martin Zdražil

Tváře Velké války, 5. 9. 2014 – 11. 1. 2015, Sál sv. Kláry, kurátor: Karel Podolský

Příběhy házené. Od terčové k handballu, 18. 9. 2014 – 30. 11. 2014, chodba přízemí, Handkeho sál, kurátoři: Robert Šrek, Antonín Staněk

Smrtící pasti aneb krása masožravých rostlin celého světa, 19. 9. 2014 – 16. 11. 2014, Mendelův sál, kurátor: Monika Kyselá

Slavné ženy podle Boccaccia, 10. 10. 2014 – 30. 11. 2014, chodba přízemí, spolupořadatel: Vědecká knihovna v Olomouci

Hlásí se Olomouc (Český rozhlas Olomouc slaví 65 let od svého založení), 8. 12. 2014 – 15. 2. 2015, Mendelův sál

Architekt Ödön Lechner (výstava na panelech), 10. 12. 2014 – 15. 2. 2015, chodba přízemí

Srdečný pozdrav z Olomouce. Výstava nejstarších pohlednic města ze sbírek Vlastivědného muzea v Olomouci, 12. 12. 2014 – 8. 2. 2015, Mánesova galerie, kurátor: Hana Jakůbková

Petr Staněk – Hledání. Výstava bronzových plastik, 12. 2. 2015 – 29. 3. 2015, Handkeho sál

Milena Valušková. Chóra… země, krajina, místo paměti, 20. 2. 2015 – 5. 4. 2015, Mánesova galerie

Vesnice objektivem 28, 6. 3. 2015 – 18. 4. 2015, chodba přízemí

Salvador Dalí – Výběr z díla, 13. 3. 2015 – 31. 5. 2015, Sál sv. Kláry

Unikátní monstrance z 15. století ze Špiček ve VMO, 1. 4. 2015 – 8. 4. 2015, chodba před sálem sv. Kláry, kurátor: Veronika Hrbáčková

Grónské mýty a pověsti. Ilustrace Martina Velíška, 8. 4. 2015 – 31. 5. 2015, Mánesova galerie

Samsára. Výstava fotografií Aleny Ceplové, 22. 4. 2015 – 31. 5. 2015, chodba přízemí

60 let HC Olomouc, 6. 5. 2015 – 30. 6. 2015, Handkeho sál

Mechorosty – latimérie mezi rostlinami, 15. 5. 2015 – 20. 9. 2015, Mendelův sál, kurátor: Monika Kyselá, autor fotografií: Štěpán Koval

Nasvětleno. Výstava výtvarných prací žáků ZUŠ k 55. výročí založení ZUŠ Miloslava Stibora v Olomouci, 16. 6. 2015 – 23. 8. 2015, Sál sv. Kláry

Kov a kámen. Výstava sochaře a medailéra Bohumila Teplého, 17. 6. 2015 – 13. 9. 2015, Mánesova galerie

Je ESPERANTO mrtvý jazyk?, 8. 7. 2015 – 30. 8. 2015, chodba přízemí

Obrazy Zdeňky Trnečkové, 4. 9. 2015 – 1. 11. 2015, Handkeho sál

100 let kanoistiky, 18. 9. 2015 – 8. 11. 2015, Sál sv. Kláry, kurátor: Martin Zdražil, spolupořadatel: Český svaz kanoistiky

Výstava terarijních zvířat, 25. 9. 2015 – 9. 10. 2015, Mendelův sál

Vánoce v říši Inků / Peruánské lidové betlémy, 30. 10. 2015 – 10. 1. 2016, Mendelův sál

České korunovační klenoty … na dosah / Doba Karla IV. na Olomoucku, 4. 12. 2015 – 21. 2. 2016, Sál sv. Kláry, kurátor: Lukáš Hlubek, spolupořadatel: Ondřej Mikulášek

Rozmazaný svět. 120. výročí prof. Václava Vejdovského, 25. 2. 2016 – 24. 4. 2016, Mánesova galerie

Kouzlo starých map (panelová výstava navazující na výstavu map z r. 2014), 2. 3. 2016 – 3. 4. 2016, chodba přízemí, kurátor: Josef Urban

Chrám věd a múz – 450 let Vědecké knihovny v Olomouci, 7. 4. 2016 – 12. 6. 2016, Sál sv. Kláry / Muzeum moderního umění Olomouc / Galerie Biblio Vědecké knihovny v Olomouci, kurátoři: Filip Hradil, Jana Hrbáčová, spolupořadatelé: Muzeum umění Olomouc a Vědecká knihovna v Olomouci

Uničovský zlatý poklad. Utajený příběh šibeničního vrchu, 15. 4. 2016 – 5. 6. 2016, Handkeho sál, kurátor: Filip Hradil

Panoramata střední Moravy. Výstava fotografií Vladimíra Kryštofa, 19. 5. 2016 – 3. 7. 2016, Mánesova galerie

Zkamenělé stopy, 9. 6. 2016 – 21. 8. 2016, Mendelův sál, kurátor: Tomáš Lehotský, Vladimíra Jašková, spolupořadatel: Muzeum a galerie v Prostějově

Nejmenší opičky světa ve VMO, 10. 6. 2016 – 30. 10. 2016, Handkeho sál

Andy Warhol. Výběr z díla, 16. 8. 2016 – 16. 10. 2016, Sál sv. Kláry

Držme spolu. Výstava fotografií Jindřicha Štreita, 6. 9. 2016 – 2. 10. 2016, Mánesova galerie

25 let Vydavatelství UP, 8. 9. 2016 – 2. 11. 2016, chodba 1. patro
Kde rostou naše endemity. Endemity a další vzácné rostliny Jeseníků, 9. 9. 2016 – 30. 11. 2016, Mendelův sál, kurátor: Veronika Hlinická
Josef Dudek. Srdeční záležitost, 13. 10. 2016 – 31. 12. 2016, Mánesova galerie
František Josef I. v Olomouci. „Neníť tomuto dni rovného, neboť v Olomouci jest dnes Rakousko.“, 25. 11. 2016 – 19. 2. 2017, Sál sv. Kláry, kurátor: Markéta Doláková
Hans Christian Andersen – Vánoce v Dánsku, 2. 12. 2016 – 12. 2. 2017, Handkeho sál, kurátor: Veronika Hrbáčková
Krajiny lesní… dřevěnou kamerou. Marcel Honza, 9. 12. 2016 – 12. 2. 2017, Mendelův sál, kurátor: Peter Adamík
Výstava fotografií Ondřeje Nágla. Momenty z přírody, 8. 1. 2017 – 26. 3. 2017, Mánesova galerie
Jachting v Olomouckém kraji, 3. 3. 2017 – 30. 4. 2017, Handkeho sál, kurátor: Martin Zdražil
Divoká krása Jeseníků, 10. 3. 2017 – 30. 4. 2017, Mendelův sál
Wiki miluje památky (výsledky fotosoutěže), 31. 3. 2017 – 28. 5. 2017, Mánesova galerie
Milování v přírodě. Průvodce intimním životem zvířat, 7. 4. 2017 – 24. 9. 2017, Sál sv. Kláry, kurátoři: Peter Adamík, Miloš Krist
Aljo Beran: Z mého života, 14. 4. 2017 – 31. 12. 2017, chodba 2. patro
Titanic – pomník lidské pýchy, 14. 04. 2017 – 11. 6. 2017, chodba 1. patro
Marie Terezie (1717–1780). Jediná žena na českém trůně, 19. 5. 2017 – 27. 8. 2017, Handkeho sál, kurátor: Filip Hradil
Tajemné proměny hornin devonu, 9. 6. 2017 – 3. 9. 2017, Mendelův sál, kurátoři: Pavel Novotný, Zdeněk Bažant, Tomáš Lehotský
Evropa na hraně. Výstava fotografií Skupiny [28], 16. 6. 2017 – 3. 9. 2017, Mánesova galerie
Hanácké svatební a jiné slavnostní koláče, 19. 6. 2017 – 7. 1. 2018, chodba 1. poschodí, kurátor: Veronika Hrbáčková
Výstava kaktusů a sukulentů, 22. 6. 2017 – 24. 6. 2017, atrium
Jiří Suchý 85+, 16. 9. 2017 – 12. 11. 2017, Handkeho sál, kurátor: Renáta Fifková
YOLO AWARDS, Výstava 25 nejúspěšnějších fotografií, 10. 10. 2017 – 6. 11. 2017, chodba přízemí
Signum indelebile / 150 let Slovanského gymnázia Olomouc, 13. 10. 2017 – 31. 12. 2017, Mendelův sál, kurátor: Hana Jakůbková
Kašpárek se vrací. Výstava loutek ze soukromé sbírky manželů Nopových, 20. 10. 2017 – 7. 1. 2018, Mánesova galerie a chodba 1. patro, kurátor: Veronika Sovková
Hedvábná cesta. Tisíce let obchodních a válečných kontaktů mezi civilizacemi Starého světa, 10. 11. 2017 – 11. 2. 2018, Sál sv. Kláry, kurátor: Lukáš Hlubek, spolupořadatel: David Majer
Vladimír Kubík. Dřevěné betlémy z Podkrkonoší, 8. 12. 2017 – 4. 2. 2018, Handkeho sál, kurátor: Veronika Hrbáčková
Intimní exprese. Osud a dílo Julia Pelikána (1887–1969) v dramatu 20. století, 16. 3. 2018 – 22. 4. 2018, Handkeho sál, kurátoři: Jiří Černý, Robert Šrek, Silvie Novotná, spolupořadatel: Iva Vodrážková
Oni a Oni aneb Malé příběhy. Fotografie Jiřího M. Doležela, 22. 3. 2018 – 20. 5. 2018, Mánesova galerie
Kouzelný svět optiky. 85 let Meopty. 1933–2018, 23. 3. 2018 – 20. 5. 2018, Sál sv. Kláry, kurátor: Martin Zdražil

Mykokosmos. Cesta do tajuplné říše hub, 24. 5. 2018 – 26. 8. 2018, Mendelův sál, kurátor: Vojtěch Taraška

Jízda králů na Hané. Lidový obyčej v proměnách času, 25. 5. 2018 – 26. 8. 2018, Handkeho sál, kurátor: Josef Urban

Výstava kaktusů a sukulentů, 14. 6. 2018 – 16. 6. 2018, atrium

Příroda za humny. Výstava fotografií Vladka Chmely, 15. 6. 2018 – 9. 9. 2018, Mánesova galerie

Český kinematograf. Počátky filmového průmyslu, 22. 6. 2018 – 6. 1. 2019, Sál sv. Kláry, kurátor: Martin Zdražil, spolupořadatel: Národní technické muzeum

Století 1918–2018 v Olomouckém kraji, 1. 9. 2018 – 29. 1. 2019, chodba přízemí (putovní panelová krajská výstava), kurátoři: Filip Hradil, Karel Podolský

Život Integry očima studentů a Jindřicha Štreita, 14. 9. 2018 – 11. 11. 2018, Mendelův sál

Od Zborova k republice. Vojtěch Preissig – životem pro vlast, 4. 10. 2018 – 13. 1. 2019, Handkeho sál a Mánesova galerie, kurátor: Karel Podolský

100 let výchovy ke svobodě. 100. výročí založení první Waldorfské školy, 10. 10. 2018 – 21. 10. 2018, chodba 2. patro

Hanácké svatební a jiné slavnostní koláče, 12. 10. 2018 – 27. 1. 2019, chodba 1. patro, kurátor: Veronika Hrbáčková

V Olomouci před 100 lety, 17. 10. 2018 – 1. 11. 2018, panelová výstava na Horním náměstí v Olomouci, kurátoři: Hana Jakůbková, Karel Podolský

Olomouc v letech Velké války 1914–1918, 17. 10. 2018 – konec roku 2018, panelová výstava na Horním náměstí v Olomouci, kurátor: Karel Podolský

Myšlenky skryté oponou … příběhy, které se skutečně staly. Výstava fotografií ke stejnojmenné knize, 16. 11. 2018 – 16. 12. 2018, chodba 2. patro

Šťastný život v secesi, 23. 11. 2018 – 27. 1. 2019, Mendelův sál, kurátor: Robert Šrek, spolupořadatel: Petr Lukas

Srdce pro Olomouc. Obrazy Vladimíra Gračky, 17. 1. 2019 – 31. 3. 2019, chodba 2. patro

150 let SIA. Výstava k 150. výročí založení „Spolku architektů a inženýrů v Království českém“, 1. 2. 2019 – 28. 2. 2019, chodba přízemí

Bob Dylan – On the Road. Neznámá tvář známého umělce, 6. 2. 2019 – 14. 4. 2019, Sál sv. Kláry

Pavel Bezděčka. Obrazy, 15. 2. 2019 – 21. 5. 2019, Mánesova galerie

Lidový oděv na Moravě – Hanáci, 22. 2. 2019 – 28. 4. 2019, Handkeho sál, kurátor: Veronika Hrbáčková

UMĚNÍ ZHEN SHAN REN. Mezinárodní výstava obrazů, 6. 3. 2019 – 5. 5. 2019, chodba přízemí, kurátor: Renáta Fifková

Giganti doby ledové 2, 26. 4. 2019 – 23. 6. 2019, Sál sv. Kláry, kurátor: Tomáš Lehotský

Víc než orloj. Díla Karla Svolinského ze sbírek Vlastivědného muzea v Olomouci, 24. 5. 2019 – 28. 7. 2019, Mendelův sál, kurátoři: Jiří Černý, Andrea Jakubcová

Výstava fotografií fotosekce VSMO, 29. 5. 2019 – 15. 9. 2019, chodba přízemí

Sigma. 150 let tradice výroby čerpadel, 7. 6. 2019 – 15. 9. 2019, Handkeho sál, kurátor: Martin Zdražil

Výstava kaktusů a sukulentů, 20. 6. 2019 – 22. 6. 2019, Sál Václava III.

Pozdravy ze starých časů. Výstava olomouckých pohlednic z přelomu 19. a 20. století, 21. 6. 2019 – 13. 10. 2019, Mánesova galerie, kurátor: Hana Jakůbková

„Jsem pěstoun“, 16. 8. 2019 – 15. 9. 2019, chodba přízemí

Olomoucký orloj. 500 let od první písemné zmínky, 4. 10. 2019 – 5. 1. 2020, Sál sv. Kláry, kurátoři: Martin Zdražil, Radim Himmler

Hanácké šátek, 9. 10. 2019 – 9. 2. 2020, chodba 1. poschodí, kurátor: Veronika Hrbáčková

Historie a současnost zubního lékařství aneb „Víme, jak na zubní kaz", 11. 10. 2019 – 17. 11. 2019, Handkeho sál, kurátor: Filip Hradil

Jindřich Buxbaum. Zbožní Židé v Evropě, 6. 11. 2019 – 1. 12. 2019, chodba 2. poschodí

Jaroslav Hutka. Linoryty, 15. 11. 2019 – 5. 1. 2020, Mánesova galerie

Normalizace očima Jindřicha Štreita, 15. 11. 2019 – 29. 3. 2020, chodba 1. patro

Jiří Frait. Fotografie 1989–1990, 15. 11. 2019 – 5. 1. 2020, chodba přízemí, kurátor: Hana Jakůbková

Věstonická venuše ve Vlastivědném muzeu v Olomouci, 27. 11. 2019 – 8. 12. 2019, Handkeho sál, kurátor: Lukáš Hlubek

Jarmila Haldová. Betlémy a dřevořezby českých panovníků, 13. 12. 2019 – 19. 1. 2020, Handkeho sál, kurátor: Veronika Hrbáčková

Bláznivé tramvaje. Obrazy a obrázky ze života jihlavských a olomouckých tramvají. Pábitelská výstava Pavla Bezděčky, 17. 1. 2020 – 29. 3. 2020, Mánesova galerie

Největší záhady a tajemství světa. Křišťálová lebka – Turínské plátno – Ďáblova bible – Svatý grál a další, 31. 1. 2020 – 30. 8. 2020, Sál sv. Kláry

Keltská kamenná hlava ze Mšeckých Žehrovic, 11. 2. 2020 – 23. 2. 2020, Handkeho sál, kurátor: Lukáš Hlubek

Kontrasty Ukrajiny. Výstava fotografií Richarda Boudy, 12. 2. 2020 – 15. 3. 2020, chodba přízemí

Čertovy obrázky aneb neodolatelný svět karet, 6. 3. 2020 – 16. 8. 2020, Handkeho sál, kurátoři: Veronika Sovková, Jiří Černý

České encyklopedie v regále i pod lampou, 10. 6. 2020 – 23. 8. 2020, Mánesova galerie, kurátoři: Silvie Novotná, Jiří Černý

Miroslav Šnajdr ml. Cestou (obrazy, kresby, komiksy), 24. 7. 2020 – 4. 9. 2020, chodba přízemí

Návrat olomouckých unikátů. Pařížská polyglota / Saltzerova mapa, 12. 9. 2020 – 20. 9. 2020, Mánesova galerie, kurátoři: Karel Podolský, Jiří Glonek, spolupořadatel: Vědecká knihovna v Olomouci

Z lomu a z domu. Michaela Spívalová, Adam Dostál, 15. 9. 2020 – 15. 10. 2020, chodba 2. patro

Jiří Louda – Život mezi erby, 25. 9. 2020 – 10. 1. 2021, Handkeho sál, kurátor: Karel Podolský

Kulturní dědictví UNESCO – Ukrajina, 1. 10. 2020 – 15. 11. 2020, chodba 1. patro, Mánesova galerie

České korunovační klenoty na dosah. Osudy 22 korunovaných panovníků, 15. 10. 2020 – 15. 8. 2021, Sál sv. Kláry

Stud i um Pavla Rozsívala, 11. 12. 2020 – 20. 6. 2021, Mánesova galerie, kurátoři: Pavel Rozsíval, Silvie Novotná

Policejní sbory v proměnách času, 14. 12. 2020 – 20. 6. 2021, chodba přízemí

Jindřich Wankel. Výstava ke 200. výročí od narození otce moravské archeologie MUDr. Jindřicha Wankela, 16. 7. 2021 – 22. 8. 2021, Mánesova galerie, kurátor: Lukáš Hlubek

Kulturní dědictví UNESCO – Arménie, 26. 7. 2021 – 15. 8. 2021, chodba přízemí

Výstava fotografií členů fotografické sekce VSMO, 20. 8. 2021 – 24. 10. 2021, chodba přízemí, Sál Václava III.

Alfons Mucha. Legenda české secese v Olomouci, 3. 9. 2021 – 5. 12. 2021, Sál sv. Kláry

Devadesátka! No a co? „od mého šestnáctého dne až po dnešek…", Výstava k životnímu jubileu Jiřího Suchého, 10. 9. 2021 – 24. 10. 2021, Handkeho sál

Tomáš Herynek: Setkávání všední i nevšední, 17. 9. 2021 – 14. 11. 2021, Mánesova galerie, kurátor: Jiří Černý

200 let. Gregor Johann Mendel, 13. 10. 2021 – 28. 11. 2021, chodba 1. patro, kurátor: Filip Hradil

Meteorit. Návštěva z vesmíru, 5. 11. 2021 – 14. 11. 2021, Handkeho sál, kurátoři: Martin Kováček, Tomáš Lehotský, Lenka Jarošová, spolupořadatel: Slezské zemské muzeum v Opavě

Kulturní dědictví UNESCO – Rakousko, 8. 11. 2021 – 28. 11. 2021, chodba přízemí

Modrobílé Vánoce. Modrotisk z dílny výtvarnice Antonie Dostálkové, 26. 11. 2021 – 16. 1. 2022, Handkeho sál, kurátor: Veronika Hrbáčková

Rudolf II. Římský císař a český král v Olomouci, 8. 12. 2021 – 10. 4. 2022, Sál sv. Kláry

Karolína Wellartová / Still – nepřetržitý vývoj. Ilustrace ze světa zvířat a biologické studie, 17. 12. 2021 – 27. 2. 2022, Mánesova galerie, kurátor: Peter Adamík

Josef Ignác Sadler – Kristus předávající klíče svatému Petrovi. Dílo jednoho z nejvýznamnějších barokních olomouckých malířů, 17. 12. 2021 – 16. 1. 2022, Sál Václava III., kurátor: Michaela Čadilová

Lubomír Lichý / Kreslený humor, 14. 1. 2022 – 27. 3. 2022, chodba přízemí

Jindřich Štreit / Ze tmy ke světlu, 28. 1. 2022 – 13. 3. 2022, Handkeho sál

Otisky a (ne)znamení Romana Kubíka, 11. 3. 2022 – 15. 5. 2022, Mánesova galerie

Vladimír Birgus / Takové to bylo…, 18. 3. 2022 – 17. 4. 2022, Handkeho sál

World Wild Wald (multimediální výstava AFO), 20. 4. 2022 – 16. 5. 2022, Sál sv. Kláry

Kriticky ohrožené jevy našich nářečí, 1. 5. 2022 – 30. 6. 2022, chodba přízemí

Jan Saudek. Průřez celoživotní prací světoznámého českého fotografa, 23. 5. 2022 – 21. 8. 2022, Sál sv. Kláry

Pavel Krásenský. Podivuhodný svět bezobratlých, 27. 5. 2022 – 31. 7. 2022, Mánesova galerie, kurátor: Peter Adamík

Jeseníky – Sudety, světy v mlze. Obydlené a opuštěné. Ztracené a objevované. Tajemné a profánní, 8. 7. 2022 – 28. 8. 2022, chodba přízemí

Sopky v geologické minulosti Moravy a Slezska, 28. 7. 2022 – 30. 10. 2022, Handkeho sál, kurátoři: Tomáš Lehotský, Vladimíra Jašková, spolupořadatel: Muzeum Prostějovska

Výstava autorských obrazů Pavla Šubčíka, 6. 8. 2022 – 2. 10. 2022, Mánesova galerie

Mušle Středomoří, 26. 8. 2022 – 20. 8. 2023, Mendelův sál, kurátoři: Miloš Krist, Dimitris Iakovidis, Niki Iakovidou

Výstava fotografií členů fotografické sekce VSMO, 9. 9. 2022 – 13. 11. 2022, chodba přízemí

Jana Vykydalová / Cesta do ticha. Výstava černobílých analogových fotografií krajinných motivů, 21. 10. 2022 – 8. 1. 2023, Mánesova galerie

Dětský svět. Dítětem v 19. a 20. století, 1. 12. 2022 – 31. 8. 2023, Sál sv. Kláry, kurátorky: Veronika Sovková, Andrea Jakubcová

Příběhy z Ukrajiny, 6. 12. 2022 – 2. 1. 2023, spolupořadatel: tým Paměti národa

Skrytá krása: Středověké rukopisy z našich sbírek, 27. 1. 2023 – 23. 4. 2023, Handkeho sál, kurátoři: Jiří Černý, Soňa Černá, spolupořadatel: Masarykův ústav a Archiv AV ČR

Národní soutěž fotografie 2023, 12. 5. 2023 – 4. 6. 2023, kurátor: Denisa Šinkovská Mikolášková, spolupořadatel: NIPOS-ARTAMA

Karbon – pozdrav z prvohor, 23. 6. 2023 – 22. 10. 2023, Handkeho sál, kurátoři: Tomáš Lehotský, Vladimíra Jašková, spolupořadatel: Muzeum a galerie v Prostějově

Expozice ohrožených druhů rostlin, od září 2023 do současnosti, atrium, kurátoři: Magda Bábková Hrochová, Veronika Provazová (roz. Hlinická), František Lamla

Kameny pod mikroskopem aneb barevný svět hornin, 15. 9. 2023 – 7. 1. 2024, Mendelův sál, kurátor: Martin Kováček

Chrám moudrosti / Jezuitská univerzita v Olomouci 1573–1773, 5. 10. 2023 – 11. 2. 2024, Sál Václava III., kurátoři: Filip Hradil, Zdeněk Orlita, spolupořadatel: Univerzita Palackého v Olomouci

Černomoří a Ukrajina na historických mapách 16.–18. století, 20. 10. 2023 – 14. 1. 2024, Mánesova galerie, kurátoři: Andrea Jakubcová, Filip Hradil

Průmyslové muzeum císaře Františka Josefa v Olomouci, 15. 12. 2023 – 28. 4. 2024, Handkeho sál, kurátor: Robert Šrek

Expozice

Olomouc – patnáct století města, od 12. 4. 2012 do současnosti, 1. patro, kurátoři: Filip Hradil, Karel Podolský, Lukáš Hlubek, Markéta Doláková, Martin Zdražil, Hana Jakůbková, Josef Urban

Příroda Olomouckého kraje, od 12. 4. 2012 do současnosti, 2. patro, kurátoři: Peter Adamík, Magda Bábková Hrochová, Miloš Krist, Veronika Hlinická, Monika Kyselá, Tomáš Lehotský, Rostislav Morávek, Pavel Novotný

Olomoucká univerzita / Universitas Olomucensis, 20. 2. 2013 – 11. 10. 2018, sál ve 2. patře, kurátor: Filip Hradil

Galerie osobností Olomouckého kraje, od 24. 4. 2013 do současnosti, chodba 1. patro, kurátoři: Renáta Fifková, Břetislav Holásek

Příběh kamene, od 15. 5. 2013 do současnosti, přízemí depozitární budovy v Denisově ulici, kurátoři: Markéta Doláková, Lukáš Hlubek, Tomáš Lehotský, Pavel Novotný

Od kolébky do hrobu, od 3. 12. 2013 do současnosti, výstavní sál v 1. patře, kurátor: Veronika Hrbáčková

Dějiny Vlasteneckého spolku muzejního, od 19. 5. 2015 do současnosti, schodiště mezi 1. a 2. patrem, kurátor: Josef Urban

Zámecká expozice Čechy pod Kosířem, od 2. 4. 2016 do současnosti, kurátor: Robert Šrek

Herbárium, od 2016 do současnosti, 2. patro, kurátor: Veronika Sovková

Z přírodovědných sbírek VMO, od 2016 do současnosti, schodiště mezi 2. a 3. patrem, kurátoři: Peter Adamík, Magda Bábková Hrochová, Veronika Hlinická, Miloš Krist, Tomáš Lehotský, Pavel Novotný

Historická kola, od května 2017 do konce 2024, zámek Čechy pod Kosířem, kurátor: Martin Zdražil

Příroda – od počátku bez konce, od 2. 9. 2022 do současnosti, chodba 2. patro, kurátoři: Peter Adamík, Miloš Krist, Magda Bábková Hrochová, Jitka Kočendová, Martin Kováček, Tomáš Lehotský

Přehled publikační činnosti pracovníků Historického ústavu VMO v roce 2023

Odborné monografie, studie a články

Hlubek, L. – Halama, J. – Baják, M.: Současný stav poznání zaniklé středověké vsi Stříteže (okr. Šumperk). *Archaeologia historica*, roč. 48, 2023, č. 2, s. 611–639.

Hlubek, L.: Středověká odpadní jímka ze Školní ulice v Olomouci. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2023, č. 326, s. 64–80.

Hlubek, L.: Dvojice baňkovitých kachlů z Brníčka u Uničova (?). *Vlastivědný věstník moravský,* roč. 75, 2023, č. 1–2, s. 84–89.

Hlubek, L.: Kolekce středověké keramiky získaná Rudolfem Míkem v Luboměři. *Vlastivědný sborník Novojičínska,* svazek 73, 2023, s. 28–36.

Hlubek, L. – Wiltsch, K.: Archeologické nálezy ze zaniklé středověké vsi Heltinov (okr. Nový Jičín). *Archeologie Moravy a Slezska,* 23, 2023, s. 16–22.

Hradil, F. – Militký, J. a kol.: *Peníze od Čertovy skály. Poklad raně novověkých mincí z Fryštáku – Horní Vsi*. Olomouc 2023.

Populárně naučné práce

Čadilová, M.: Olomoucká sbírka kraslic patří k nejstarším u nás. *Metelka*, duben 2023, https://metelka.cz/historie/olomoucka-sbirka-kraslic-patri-k-nejstarsim-u-nas/.

Černý, J. – Černá, S.: *Skrytá krása: Středověké rukopisy z našich sbírek* [doprovodný text k výstavě]. Olomouc 2023.

Hradil, F.: Ostrov Olomouc, web Českého rozhlasu Olomouc: Insignie olomoucké jezuitské univerzity / Seminaristé a konviktoři / Založení stavovské akademie – soumrak jezuitského monopolu na vzdělání / C. k. lyceum v Olomouci (1782–1827) / Medicínskochirurgické studium (1778–1875).

Informační články

Černý, J.: Skrytá krása: Středověké rukopisy z našich sbírek. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2023, č. 326, s. 91–94.

Hlubek, L.: Uničov (k. ú. Nová Dědina u Uničova, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů*, roč. 64, 2023, č. 1, s. 200.

Hlubek, L.: Mladeč (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů*, roč. 64, 2023, č. 1, s. 233–234.

Hlubek, L.: Hněvotín (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů*, roč. 64, 2023, č. 1, s. 251–252.

Hlubek, L. – Přidal, T.: Slatinice (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů*, roč. 64, 2023, č. 1, s. 260–261.

Hlubek, L. – Přidal, T.: Slatinice (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů*, roč. 64, 2023, č. 1, s. 261.

Hlubek, L.: Křelov-Břuchotín (k. ú. Křelov, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů*, roč. 64, 2023, č. 2, s. 133.

Hlubek, L.: Luká (k. ú. Březina, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů*, roč. 64, 2023, č. 2, s. 137–138.

Jakubcová, A. – Voženílek, V.: Černomoří a Ukrajina na historických mapách 16.–18. století. Pozvánka. *Zpravodaj. Česká kartografická společnost*, prosinec 2023, č. 4, s. 15–16.

Jakubcová, A. – Sovková, V.: Dětský svět. Dítětem v 19. a 20. století. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2023, č. 326, s. 104–107.

Pokyny pro autory příspěvků Zpráv VMO

Všechny práce jsou posuzovány po stránce formální i obsahové. Redakce si vyhrazuje právo článek nesplňující kritéria uvedená v těchto pokynech vrátit autorovi k dopracování, nebo ho odmítnout.

Společenskovědní řada Zpráv VMO je obsahově členěna na rubriky:
- **STUDIE** – původní práce v rozsahu 10–20 normostran textu, max. 10 obrazových příloh (včetně popisků), povinný poznámkový aparát na konci textového souboru, cizojazyčný (angličtina) název, abstrakt, klíčová slova a shrnutí;
- **ČLÁNKY / MATERIÁLY** – krátké příspěvky a práce v rozsahu do 10 normostran textu, max. 5 obrazových příloh (včetně popisků), povinný poznámkový aparát na konci textového souboru, cizojazyčný (angličtina) název, abstrakt, klíčová slova a shrnutí;
- **ZPRÁVY / KRONIKA** – informativní příspěvky o výstavách, kulturních akcích, činnosti VMO apod., rozsah do 5 normostran textu, max. 2 obrazové přílohy.

Příspěvky zahrnuté do rubrik „Studie" a „Články/Materiály" jsou posuzovány odbornými recenzenty. Ke každému článku je požadována nezávislá recenze, na jejímž základě redakční rada rozhodne o přijetí, či odmítnutí studie. V případě rubriky „Studie" jsou požadovány recenze dvě. O výsledku je autor vyrozuměn písemně. Redakce si vyhrazuje právo provádět drobné stylistické úpravy, eventuálně zkrátit rukopis, uzná-li to za vhodné (v případě zkrácení rukopisu bude vyžádán autorův souhlas).

Redakce přijímá příspěvky v češtině a v elektronické podobě ve formátu WORD, EXCEL. Zaslaný příspěvek musí být určen výhradně pro publikaci ve Zprávách VMO. Přetisknutí takto uveřejněné části práce nebo použití obrázku v jiné publikaci lze jen s citací původu. Nevyžádané rukopisy a přílohy se nevracejí. Autoři obdrží e-mailem digitální separát vlastního článku ve formátu PDF; autoři přispívající do rubrik „Studie" a „Články/Materiály" navíc také autorský výtisk daného čísla Zpráv VMO.

Formální úprava textu

Články se přijímají jen v úplné podobě a musí obsahovat:
- **název článku** (**v češtině**, u příspěvků do rubrik „Studie" a „Články/Materiály" také **v angličtině**);
- **plná jména všech autorů, název jejich pracoviště a e-mailový kontakt**;
- **abstrakt článku v angličtině** (jen u příspěvků do rubrik „Studie" a „Články/Materiály") – obsahově velmi stručný a výstižný text s vyjádřením hlavního tématu příspěvku;
- **klíčová slova v angličtině** (jen u příspěvků do rubrik „Studie" a „Články/Materiály");
- **vlastní text článku** (v češtině);
  - text neformátujte, nerozdělujte slova, nepodtrhávejte;
  - odstavce ukončete klávesou ENTER;
  - všechny zkratky použité v textu a poznámkách musí být vysvětleny, nejlépe při jejich prvním užití, např.: Vlastivědné muzeum v Olomouci (dále VMO), Zemský archiv v Opavě (dále ZAO);
  - nepoužívejte zkratky v názvu práce, abstraktu a shrnutí;

  - **poznámky umísťujte výhradně na konec textového souboru, poznámky pod čarou jsou nežádoucí**;
  - odkazy na poznámku uvádějte ve formě horního indexu bez závorky; vztahuje-li se poznámka pouze k danému slovu, umisťujte číselný odkaz hned za toto slovo[1], vztahuje-li se k větnému celku, umisťujte číselný odkaz za interpunkční znaménko;[2]
  - odkazy na obrazovou přílohu do textu uvádějte v hranaté závorce, např. [obr. 2];
- **shrnutí článku v angličtině** (jen u příspěvků do rubrik „Studie" a „Články/Materiály") – obsahově výstižné vyjádření hlavních myšlenek a závěrů v rozsahu do 15 řádků textu;
- **obrazové přílohy** (nepovinné) – dodávejte ve zvláštních označených souborech, ne vložené do článku, ve formátech *.jpg a *.tif v tiskové kvalitě 300 dpi;
  - u všech obrázků uvádějte číslo odpovídající příslušné popisce;
  - popisky obrazových příloh uvádějte na konci textového souboru;
  - autor příspěvku je povinen zajistit si před publikováním fotografie případná autorská práva u jejího vlastníka a uvést celé jméno jejího autora.

Příklady citačního úzu časopisu

Monografie

1 Seifertová, H.: *Georg Flegel*. Praha 1991, s. 15–17.

2 Richter, V.: *Raněstředověká Olomouc*. Praha 1959, s. 142–147, 167. – Homolka, J. a kol.: *Pozdně gotické umění v Čechách (1471–1526)*. Praha 1985.

Články v periodikách

3 Fiala, J. – Mlčák, L.: Neznámé plány staré jezuitské koleje, školní budovy a kostela Panny Marie v Olomouci. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2006, č. 292, s. 3–28.

4 Špičák, J.: Olomouc 1938–1945 – pohraniční město. *Střední Morava*, roč. 6, 2000, č. 10, s. 81–87.

5 Kv.: Krásný dar Klubu přátel umění. *Moravský večerník*, roč. 16, 1937, č. 275, 26. 10., s. 2. – Röder, J.: Das Olmützer Stadtwappen. *Amtsblatt der Hauptstadt Olmütz*, Jg. 1, 1939, Folge 4, 20. 6., s. 1–3.

Články ve sbornících a jiných neperiodických publikacích

6 Fifková, R.: Historické aleje jako zárodky olomouckých městských parků. In: Kubeša, P. (ed.): *Historie a současnost alejí v krajině a urbanizovaném prostředí. Sborník přednášek z odborného semináře konaného ve dnech 17. a 18. září 2007 v Olomouci*. Olomouc 2007, s. 21–29.

7 Pavlíček, M.: Sochaři a sochařství baroka v Olomouci. In: Jakubec, O. – Perůtka, M. (eds.): *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura Moravy let 1620–1780*. Díl 2 (katalog výstavy). Olomouc 2010, s. 119–137.

Edice vydaných pramenů

8 Tanner, M.: *Hora olivetská*. Ed. Malura, J. Brno 2001.

9 Krobotová, M. – Spáčilová, L. – Spáčil, V. (eds.): *Charakteristische Beyträge zur Kenntniss der Hauptstadt und Gränzfestung Olmütz von Johann Alexius Eckberger / Příspěvky k charakteristice a poznání hlavního města a pohraniční pevnosti Olomouce od Jana Alexia Eckbergera.* Olomouc 1998.

Katalogová hesla

[10] LM [Leoš Mlčák]: Adorace Nejsvětější Svátosti oltářní. In: Jakubec, O. – Perůtka, M. (eds.): *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780*. Díl 2 (katalog výstavy). Olomouc 2010, s. 329, č. kat. 190.

Diplomové, závěrečné a jiné nepublikované práce

[11] Fifková, R.: *Přínos historika k rekonstrukci historických zahrad a parků – model Šumperska* (rigorózní práce). Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc 2000, s. 36–42.

Nevydané prameny

[12] Státní okresní archiv Olomouc, fond Archiv města Olomouc, Zlomky registratur 1426–1786 (1890), karton č. 25, inv. č. 673.

Citace internetových zdrojů

[13] Kolář, B.: Unie výtvarných umělců Olomoucka. *Radniční listy*, 2003, č. 11, http://www.uvuo.eu/historie_soubory/kolar_ uvuo.htm, vyhledáno 30. 3. 2010.

[14] Poledňák, I.: Helfert Vladimír. *Český hudební slovník osob a institucí*, http://www.cesky-hudebnislovnik.cz/slovnik/index.php?option=com_mdictionary&action=record_detail&id=3343, vyhledáno 30. 4. 2010.

Opakovaná citace

Práce citovaná v textu vícekrát se v poznámkách uvede odkazem na autora a poznámku, v níž je zmíněna poprvé (je-li citováno více prací téhož autora, uvede se pro rozlišení také její zkrácený název).

[15] Richter, V. (pozn. 2), s. 55.

[16] Fifková, R.: *Historické aleje* (pozn. 6), s. 22, 27.

V téže nebo následující poznámce, není-li mezi nimi vložen jiný titul, užíváme pro opakovanou citaci stejné práce odkaz „tamtéž".

[17] Tamtéž, s. 25.

V téže nebo následující poznámce, není-li mezi nimi vložena práce jiného autora, užíváme pro opakovanou citaci stejného autora odkaz „týž", „táž" atd.

Popisky k obrázkům

Obr. 1. Josef Ignác Sadler, Svaté příbuzenstvo (detail), 1754, olej, měděný plech, Moravská galerie v Brně. Foto: archiv autora.

Obr. 2. František Ondřej Hirnle, model náhrobku biskupa Maxmiliána z Hamiltonu, před 1773, dřevo, vosk, zlacení, Vlastivědné muzeum v Olomouci. Foto: Pavel Rozsíval.

Obr. 3. Olomouc, kostel sv. Michala, 1676–1707, pohled do hlavní lodi. Reprofoto: Jakubec, O. – Perůtka, M. (eds.): Olomoucké baroko. Výtvarná kultura Moravy let 1620–1780. Díl 2 (katalog výstavy). Olomouc 2010, s. 36, obr. 12.

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, ročník 2024, číslo 328
Periodický tisk územního samosprávného celku Olomoucký kraj

Redakční rada / Editorial Board
Mgr. Magda Bábková Hrochová (Vlastivědné muzeum v Olomouci)
RNDr. Alois Čelechovský, Ph.D. (Univerzita Palackého v Olomouci)
prof. PhDr. Jiří Fiala, CSc. (Univerzita Palackého v Olomouci)
prof. Mgr. Ondřej Jakubec, Ph.D. (Univerzita Palackého v Olomouci, Masarykova univerzita v Brně)
RNDr. Vladimíra Jašková (Muzeum a galerie v Prostějově)
doc. Mgr. Antonín Kalous, M.A., Ph.D. (Univerzita Palackého v Olomouci)
prof. PhDr. Alena Křížová, Ph.D. (Masarykova univerzita v Brně)
Mgr. Beata Matysioková, Ph.D. (Univerzita Palackého v Olomouci)
Ing. Pavel Novotný
prof. RNDr. Aloisie Poulíčková, CSc. (Univerzita Palackého v Olomouci)
PhDr. Pavel Šlézar, Ph.D. (Národní památkový ústav, ÚOP v Olomouci)
Mgr. Robert Šrek (Vlastivědné muzeum v Olomouci)
Mgr. Markéta Šreková Doláková (Vlastivědné muzeum v Olomouci)
RNDr. Jana Tkáčiková (Muzeum Beskyd Frýdek-Místek)

Odpovědní redaktoři / Executive Editors
Mgr. Robert Šrek, srek@vmo.cz, tel.: 585 515 153 (společenské vědy)
Mgr. Markéta Šreková Doláková, srekovadolakova@vmo.cz, tel.: 770 172 352 (společenské vědy)
Mgr. Magda Bábková Hrochová, BabkovaHrochova@vmo.cz, tel.: 739 991 799 (přírodní vědy)

Adresa redakce / Contact Address
Vlastivědné muzeum v Olomouci, nám. Republiky 5, 771 73 Olomouc, Česká Republika
tel.: +420 585 515 111

Grafická úprava a sazba / Graphic design and layout
Jitka Bednaříková

Tisk / Print
Vydavatelství Univerzity Palackého

Vydává / Published by
Vlastivědné muzeum v Olomouci, nám. Republiky 5, 771 73 Olomouc; IČ 100 609

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci vycházejí dvakrát ročně.
Číslo 328/2024 vyšlo v prosinci 2024 nákladem 100 ks.
Uzávěrka příspěvků je každoročně 30. května.

ev. č. MK ČR E 19080

© Vlastivědné muzeum v Olomouci 2024
www.vmo.cz

ISBN 978-80-88384-15-1
ISSN 1212-1134

Vlastivědné
muzeum
v Olomouci